

ספר
דף על הדף
על מסכת שקלים

פרק ראשון

דף ב' ע"א

במשנה: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים.

בספר מעשה רוקח להרה"ק ר"א רוקח זצ"ל מבאר הקשר בין שקלים לכלאים, דהנה ידוע מאמר חז"ל (מגילה יג:): 'צפה הקב"ה שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו'. הרי שמצות שקלים באה כדי להגן על ישראל מן המן. וידוע מש"כ (תקוני זוהר חדש ק, ב) דהמן ועשרה בניו המה נגד י"א כתרין תתאין בקליפה. ודבר זה מרמז התנא כאן, באחד באדר משמיעין על השקלים. אך שלא יקשה למה מקדימין כל כך, היה די איזה ימים קודם ר"ח ניסן להכריז עליהן? לזה מיישב "ועל הכלאים" היינו לעקור הכלאים. וכשתחשוב תיבת כלאים תמצא מנין המן וי"א יתירים היינו המן וי' בניו שהמה נגד י"ג כתרין תתאין, ולכך הקדימו, להכריז על מצות שקלים לעקור המן ועשר בניו שהמה הכלאים ע"כ.

★★

החידושי הרי"ם זצ"ל פירש ד"השקלים" רומז לנדיבות, והנדיבות צריכה שלא יהא בה תערוכת רע, וזה ו"על הכלאים". וכיוצא בזה ביאר הבית אברהם מסלונים ז"ל דבאותה שעה משמיעין על השקלים, להתרים את העם להודיל מכספם למלאכת בית ד' לצדקה ולתמוך במוסדות התורה, באותה שעה משמיעין על הכלאים, שיהיה כסף כשר, שהרוויחו ביושר ועל פי דין, לא שמעורב בו כלאים, גזילות וגניבות, שקר וחמס.

ובשפת אמת (שקלים תרל"ד) כתב שע"י השקלים ונדיבות יוצא האדם מכל המיצרים, וזה על הכלאים כמו שכתב בזוה"ק פי' כמו בית הכלא, שע"י הנדבה נעשה בן חורין.

★★

כ"ק האדמו"ר ר' מאיר יחיאל מאוסטרובצה זצ"ל ביאר בזה עפ"י דברי השל"ה הק' שמבאר מדוע ציוותה התורה על "מחצית" השקל ולא ציוותה שקל שלם, בכדי שכל יהודי יבין וירגיש עצמו בלתי שלם כי אם בצוותא עם זולתו, והוא לבדו הוא רק מחצית, שלם הוא רק באחדות עם חברו. וכיון

בכל ערי ישראל, וכן הירושלמי כאן כותב מאי משמיעין, רב הונא אמר מכריזין וכו'. אכן צ"ע למה צריכים תרוויהו, קריאת פרשת שקלים והכרזה.

ומתריין החשק שלמה דהצריכו הכרזה משום בני הכפרים או עיירות שאין להם עשרה לקרות בס"ת והוצרכו הכרזה. ועל הכרזה לחוד לא רצו לסמוך משום שמא איכא אינשי דלא יהיו בעת ההכרזה, ועוד דעל ידי קריאת הפרשה ידעו את פרטי הדנים של מצות נתינת מחצית השקל, כמה שיעור הנתינה ומי חייב ליתן וכדומה ולכן הצריכו תרוויהו.

והוסיף בזה רבי אברהם נח קליין שיחי' די"ל עפ"י מה שאחז"ל (בתו"כ ר"פ צו): ביותר צריך הכתוב לזרו במקום שיש חסרון כס, ולפי"ז שפיר צריך כאן תרוויהו ודו"ק היטב.

★★

בספר ישמח ישראל כתב משמיעין הוא לשון אסיפה כמו "וישמע שאול" (שמואל, א, טו, ד') כשמגיע חדש אדר מתאחדין ומתחברין בני ישראל כמו שכתוב "כנוס את כל היהודים" (אסתר, ד, טו) ועל ידי השקלים נהיה אחדות, שידוע שמה שנותנין כל אחד רק חצי שקל הוא להראות שכל אחד כשהוא בפני עצמו הוא רק מחצית וכשמתאחדים יחד הם דבר שלם. ובזה הוא מקיים ואהבת לרעך כמוך שזהו כלל גדול בתורה. עכ"ד.

והוסיף בזה רבי אברהם נח קליין שיחי', דהנה במוסף לשבת שקלים אנו אומרים: ושקל אשא בבית נכון ונשא, והקשו המפרשים דהרי נותנים רק מחצית השקל ולא שקל. ולפי הרעיון הנ"ל דשקלים מרמזים על ענין האחדות י"ל שאנו מתפללים, שבאחרית הימים, שיבוא במהרה, שכל אחד יכיר את החשיבות של השני, החשיבות של אחדות, ואז כל אחד ואחד יקח את חברו ושניהם ביחד ישאו שקל שלם לבית המקדש.

ואנו מתפללים שיבוא הזמן שנדע שטוב להתאחד, ויבוטל העונש של שנאת חינם, שבעון זה נחרב הבית. "ושקל אשא בבית נכון ונשא" שקל שלם, שיבוא שקל בשבילו ובשביל חברו ביחד ובאחדות ע"כ.

★★

שכך, יחשוב אדם בשמעו את ההכרזה על מצות מחצית השקל, כי יכול להתחבר עם כל אחד, מבלי לבדוק מי הוא ומה הוא, לכן באה מיד ההכרזה השניה "על הכלאים" לאמר, אכן נכון שצריך להתחבר עם חבר וידיד כדי להיות שלם, אבל לא עם כל אחד אם הדבר הוא כלאים ע"כ.

★★

הגה"ק בעל הבן איש חי בספרו אדרת אליהו ביאר משנה זו בדרך רמז, אמרו רבותינו בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל (ר"ב יא) אם כן כיון שחודש ניסן הוא חודש המסוגל לגאולה צריך שעם ישראל יעשו קודם תשובה כדי שיהיו ראויים לגאולה. וכמו שקודם חודש תשרי יש חודש אלול שבו מרבים בסליחות ותחנונים להתעורר בתשובה כי זמן בית דין שלושים יום, לכן גם קודם חודש ניסן שלושים יום שהוא אחד באדר משמיעין על השקלים וצריך לעורר את העם בתשובה. "משמיעין על השקלים" כלומר שצריך כל אדם אז לשקול עצמו וערכו כמה מצוות יש בידו וכמה עוונות חמורות עשה בכדי שיכיר מיעוט ערכו וישוב אל ה' בתשובה שלימה ע"כ.

★★

בשפת אמת (תענית כ"ט ע"א) מבאר לשון הגמרא שם "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה". וצ"ב למה תלי הא בהא - שמחת אדר באבילות חודש אב, אלא שטעם אבילות אב הוא משום שאז נחרב בית המקדש, והיינו טעמא בשמחת אדר, לפי שבאחד באדר היו משמיעים על השקלים, ונדבו בשמחה שקלי קודש, וכמבואר כ"פ בפסוק שכשנדבו בני"ל למקדש ה' שמחה גדולה, וכיון שקבלו עליהם דבר זה בשמחה, עדיין מתעוררת שמחה זו בזמן הזה כשקורין פ' שקלים ע"כ.

ועל פי זה כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' ק"ב) דבשנה מעוברת, מאדר שני מרבים בשמחה, שהרי אז היו משמיעין על השקלים באדר ב', שלשים יום לפני התרומה החדשה בחודש ניסן. עיי"ש.

★★

בחשק שלמה כותב, דהך משמיעין על השקלים היינו קריאת פרשת שקלים דתקנו חז"ל לקרות, אבל הרמב"ם והרע"ב מפרשים דהיינו הכרזה, דב"ד היו שולחין שלוחים

בספר בית ישראל מביא מהשפת אמת בשם החדושי הרי"ם שהשייכות של שקלים לכלאים הוא שכשנותנין מחצית השקל צריך שתהיה הנדבה ברצון ובלב שלם בלי כלאים של פניות ומחשבות זרות עכ"ד.

והוסיף בזה רבי אברהם נח קליין שיחי', דבפר' כי תשא (ל, טז) כתיב: "ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל וגו' והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשתיכם" והנה אחז"ל: אין "והיה" אלא לשון שמחה, וי"ל דהרמז הוא, כי הכפרה "לכפר על נפשתיכם" תבוא, אם יהיה "והיה", אז יהיה "לבני ישראל לזכרון לפני ה'", שהקב"ה יזכור את הנתינה בשמחה שבני ישראל נותנים, יותר מעצם הדבר שנותנים ודו"ק.

★★

במשנה: ועל הכלאים.

כתב הרע"ב: ורבותינו פירשו, דלאחר שגדלו הזרעים אפילו אחד באלף צריך לעקור הכל, דכל תרי מילי דכל חד לחודיה שרי ונאסרו על ידי תערובת לא שייך בהו ביטול עכ"ל. ותמה בתוס' יו"ט שהרי בשר בחלב שכל א' לחודי' שרי, ומ"מ אם נתערבו זב"ז ואינו נותן טעם שרי. והביא שמצא בתוס' ע"ז (דף ס"ה ע"ב) שהקשו כן, דמ"ש דחוט של צמר בבגד של פשתים לא בטל משום דכל אחד לחודי' שרי (והיינו כסברת רבותיו של הרע"ב) ואילו בשר בחלב כשאינו נותן טעם שרי. ותירצו התוס' דשאני בשר בחלב דדרך ביטול אסרה תורה, ואם אינו נותן טעם לאו דרך ביטול הוא.

והקשה בתוס' יו"ט דבזה מתורץ רק למה בשר בחלב בטל, אמנם אכתי תקשי להיפוך דנילף מבשר בחלב דגם היתר בהיתר בטל. ותירץ התוס' יו"ט דבשר בחלב חידוש הוא כדאמרין בפ"ג דפסחים דכבוש שרי וביטול אסור, וא"א למילף מינה.

אמנם בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ק"ז ויו"ד סי' פ"ג) תירץ דאי אפשר למילף מבשר בחלב דיועיל ביטול רק בהתערבות כעין בשר בחלב דהיינו לח כלח, שומן בחלב וכדו', (דאם הבשר או הגבינה הוא בעין, הרי הוא ניכר ואינו בטל). משא"כ בבגד של כלאים, וכן כלאי זרעים שהוא יבש ביבש, ואינו מתערב א' בהשני, לא מהני ביטול בהיתר בהיתר.

ועיי"ש מה שהביא מהש"ך (יו"ד סי' רצ"ט) בשם הלבוש ומה שהשיג עליו הש"ך ומה שיישב החתם סופר.

ועיין עוד בביאור הגר"א (או"ח סי' תמ"ז ס"ק כ"א וכ"ב) מה שהביא באריכות מדברי הראשונים לענין ביטול היתר בהיתר בכלאי בגדים וכלאי זרעים וחמץ לפני פסח.

★★

במשנה: באחד באדר משמיעין כו' ועל הכלאים.

בטורי אבן (מגילה י"ג ע"ב) הביא מחלוקת ר' עקיבא וחכמים במועד קטן (ב' ע"ב) דלרבי עקיבא המקיים כלאים לוקה וחכמים חולקים ע"ז. וכתב בירושלמי (רפ"ח דכלאים) שמה ששנינו שם במשנה כלאי הכרם כו' אסורין מלזרוע ומלקיים, אתיא אפילו לרבנן דרבי עקיבא, דלכולי עלמא יש איסור תורה לקיים כלאים, ולא נחלקו רק אם לוקין עליו, דלחכמים לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ולרבי עקיבא לוקין עליו, ולפ"ז הא דמשמיעין על הכלאים אתיא ככולי עלמא.

אבל הביא מבבלי בסוגיא דע"ז (ס"ד ע"א) ומכות (כ"א ע"ב) דמחלוקת ר"ע ורבנן הוא במקיים ע"י מעשה, דגם ר"ע מודה דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. וחכמים סוברים דליכא איסור כלל לקיים כלאים, ולפ"ז כתב דהא דמשמיעין על הכלאים לעקרו, הוא רק לרבי עקיבא דרבנן ליכא איסורא כלל.

(העיר בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א: ובאמת י"ל דעכ"פ מדרבנן יש איסור לקיים ע"כ).

אמנם הרמב"ם (פ"א מהל' כלאים ה"ג) פסק דאסור לקיים כלאים, אבל אינו לוקה. וכתב שם הכסף משנה דס"ל כחכמים, ושהם סוברים דאסור לקיים כלאים, אלא דאינו לוקה דהוי לאו שאין בו מעשה, וכירושלמי הנ"ל. והביא שם י"מ כביאור הטורי אבן דלר"ע רק במקיים ע"י מעשה לוקה, ולרבנן ליכא איסורא כלל, וכן הביא שם בהגהות רעק"א (ברמב"ם פרנקל) מדברי התוס' בג' מקומות בש"ס דר"ע איירי במקיים ע"י מעשה, כגון שגדר מסביב להכלאים, וכמו שהביא שם במהר"י קורקוס מרש"י (ע"ז ס"ד).

אבל בשפת אמת (מגילה י"ג ע"ב) כתב דהא דמשמיעין על הכלאים אתיא ככולי עלמא, אף אם ליכא איסור בקיום

כלאים, שהרי אח"כ חורשין ומחפין על הכלאים, דבזה לכו"ע איכא איסורא, ולכן היו צריכין לעקור.

★★

עיינן בחזקוני (ריש פ' כי תשא) שפרשה זו של נתינת שקלים, נאמרה לבני ישראל באחד באדר, כדי להשמיע על השקלים לתרומת הלשכה לקנות הקרבנות להקריב מא' בניסן שבו הוקם המשכן עיי"ש.

★★

בגמ': הכל יוצאין בי"ד שהוא זמן קרייתתה וכו'.

הנה בירושלמי מגילה (פ"ב ה"ג) מבואר שבן עיר אינו מוציא כרך בט"ו, לפי שבן עיר אינו יוצא ידי קריאתה בט"ו. אבל בן כרך שקרא לבן י"ד בי"ד נשאר שם בספק אם יצא בן העיר, שהרי י"ד זמן קריאתה לכל הוא, ובן הכרך בדיעבד יוצא בו י"ד, ומספק"ל אי נקרא מחוייב בדבר.

והנה בבבלי ריש מגילה איתא דדרשינן בזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה, שלא תימא דאי בעו ליקרי או בי"ד או בט"ו. ומדייק הפרי חדש (ריש סי' תרפ"ח) דלפי זה הבבלי פליג אהירושלמי דידן, וילפינן מקרא זה שכמו שאין בן עיר יוצא בט"ו, ה"נ אין בן כרך יוצא בי"ד.

אמנם בביאור הגר"א (סעיף ד') נקט שירושלמי זה הוא להלכה, וגם הבבלי מודה לזה, וכתב שלכן עיר שהיא ספק מוקף ספק אינו מוקף קורא בי"ד, ותמה המשנל"מ דגבי ד' כוסות דמספק"ל להגמ' אי בעי הסיבה בב' כוסות הראשונים או בב' כוסות האחרונים מסיק דמחמת ספק בעי להסב בארבעתן, וכתב הר"ן דאל"כ מיעקר התקנה, ואילו כאן בספק עיר ספק כרך קורא בי"ד, וקשה דגם שם הו"ל להסב רק בב' כוסות הראשונות. ולהנ"ל ניח"ל דהתם להצד דבעי הסיבה בב' כוסות האחרונות, לא יצא ידי חובתו אם מיסב בב' כוסות הראשונות. משא"כ הכא בקריאת מגילה, שגם בן כרך יוצא בדיעבד בי"ד, שפיר קורא עיר שהוא ספק כרך בי"ד, ודיו בזה.

עוד מיישב בזה מה שקוראין בי"ד בברכה, וקשה דאם אמנם קוראים בי"ד מחמת ספק, אבל האיך קוראים בברכה הא ספק ברכות להקל. אבל להנ"ל ניחא, דכיון דבדיעבד יוצא

בי"ד שפיר יכול לברך. וכיוצא בזה כתב גם בפרמ"ג (אשל אברהם ס"ק ו' ומשב"ז ס"ק ד').

ומה שהביא הפר"ח רא"י מסוגית הש"ס דדריש זמנו של זה לא כזמנו של זה. דחה הפמ"ג דהיינו לענין לכתחילה, שבן כרך קורא בט"ו ולא בי"ד. ע"כ. איברא דיש לטעון בעד הפר"ח שכמו שילפינן מאותו דרש לענין בן עיר שאינו יוצא בט"ו ואפילו בדיעבד, א"כ בחדא מחתא נינהו, וה"נ בן כרך אינו יוצא בי"ד מחמת טעם זה.

★★

בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' ל"ח) הביא מחלוקת הרמב"ם והגאונים לגבי עיירות המסופקות אם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, דדעת הרמב"ם שקורין בי"ד ובט"ו ורק מברכים בי"ד. וכן פסק בשו"ע. אך הר"ן (בפ"ק דמגילה) מביא בשם הגאונים דא"צ לקרוא אלא בי"ד. וכתב שם (ס"ק ה') דמדברי הירושלמי כאן מבואר כדעת הרמב"ם ולא כדברי הגאונים דעיירות המסופקות צריכין לקרות מדינא בי"ד ובט"ו. ולדברי הגאונים צ"ל הכא בפ"י הירושלמי דעיירות המסופקות שקורין ג"כ בט"ו הוא רק במדת חסידות כמ"ש בר"ן הנ"ל רק דבמקומות שנהגו כן לקרות ב' ימים אין להם לשנות מנהגם. ואף דממ"נ יצא בדיעבד בקריאת י"ד, מ"מ יש מקום למנהגם (ולא הוי מנהג בטעות) מחמת די"ל דמחמירין בזה כמו לכתחלה ומ"מ אין זה חיוב מדינא רק ממדת חסידות כו'. ועכ"פ לפי המבואר בירושלמי, בכרכים יוצאין ג"כ בדיעבד בקריאת י"ד. (וע' בירושלמי במגילה פ"ק ה"ג ובפ"ב ה"ג) וכו' ע"ש עוד בזה.

★★

בגמ': רבי חזקיה שא"ל מעתה בני בב"ל משמיעין על השקלים מראשו של חורף.

הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בפ"י השקל החדש בביאור הלכה (ה:): תמה דאמאי נצריכם לשקול מתחילת החורף, והא בתענית (י). מבואר דמירושלים ועד נהר פרת הוא מהלך ט"ו יום, ונהר פרת הוא בקצה בכל כדמבואר בקידושין (עא:): דבבל יושבת בין פרת לחדקל, ואיך יתכן דזמן הליכה מבבל לא"י הוא חצי שנה. ותירץ עפ"י מש"כ הרז"ה בר"ה דמלכות בבל הגיע אז עד קצה המזרח, וישראל

ובזה ביאר כוונת הירושלמי כאן, דהכפורת שכתוב בו ופניהם איש אל אחיו, ואפ"ל ברומזו להתקרבות של הקב"ה לישראל והשגחתו עליהם וכדכתיב עין ה' אל יראיו ועיני תמיד אל ה', והיינו כפרה ותיקונו של עין העגל שחשבו ששייך התקרבות להשם יתברך בלי ציווי התורה, וע"כ במיוחד תיקונו ע"י הכפורת שהוא כיסוי של הארון, דהיינו התורה דרך "כשאישי אל אחיו" הוא על הכפורת, ואל הכפורת יהיו פני הכרובים דשם מונחים הלוחות והתורה ולא בהתחכמות מעצמו, אז שייך ההתקרבות.

★★

בגמ': שלש תרומות נאמרו בפרשה זאת תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן וכו' א"ר אבון אף בפרשה זאת נאמר בה ג' תרומות מחצית השקל תרומה ד', יתן תרומה ד', לתת תרומה ד'.

דרש זו הובא ברש"י ריש פ' כי תשא (פסוק ט"ו), והוסיף שלכן נאמר בתרומת הג' לתת את תרומת ד' - לכפר על נפשותיכם, שהוא התרומה למחצית השקל שמהן קונים קרבנות ציבור של כל ימות השנה, והקרבות לכפרה באים, לכן נאמר "לכפר על נפשותיכם".

ועיין בס' הון עשיר שלכן נקרא מסכתא זו "שקלים" בלשון רבים, ולא כמו "מחצית השקל" שהוא לשון יחיד, לרמז על הג' שקלים שנתנו אז בני ישראל במדבר.

ויש לציין עוד לדברי הרמ"א (או"ח סי' תרצ"ד) שלכן נותנין ג"פ מחצית השקל בקריאת המגלה, זכר לג"פ שנאמר תרומת ד' בפרשה זו.

★★

בגמ': שלש תרומות נאמרו בפרשה זאת כו' מה שירצו יעשו כדי שיהא יד כולן שוה תרומת אדנים לאדנים העשיר לא ירבה.

הרמב"ן (פר' כי תשא) תמה על מוני המצות שלא מנו הלאו של העשיר לא ירבה, ועי' בחקרי לב (או"ח סי' קל"ב) שתמה על הרמב"ן דהא בהדיא מבואר כאן בגמרא דהלאו של העשיר לא ירבה לא נאמר רק על תרומת אדנים ולא על תרומת שקלים. ותירץ החקרי לב דהרמב"ן ס"ל

היו יושבים בכל הארצות, ומקצה המזרח בודאי צריך לצאת כמה חדשים לפני ניסן כדי שיגיעו בזמנו. וע"ע שם שכתב עוד שתי מהלכים בישוב קושיא זו.

דף ב' ע"ב

בגמ': א"ר אבא בר אחא אין את יכול לעמוד על אופיא של אימה זו, נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין.

כעין זה איתא במדרש פ' פקודי (סו"פ נ"א) וכן משה הוכיחן ולבן וחצרות "ודי זהב", משל לבחור שנכנס למדינה, ראה אותם גובין צדקה, ואמרו לו תן, והיה נותן עד שאמרו לו דין, הלך מעט וראה אותם גובין לתיאטרון, אמרו לו תן והי' נותן, עד שאמרו לו דין. כך ישראל נתנו זהב להעגל עד שאמר להם די, ונדבו זהב למשכן עד שאמר להם די שנאמר והמלאכה היתה די. ע"כ.

וביאר בס' אשד הנחלים (הובא בליקוטים בגליון) כמו במשל, שהבחור שנתן לכאן ולכאן הוא מחמת שאדיר חפצו ליתן, ומחמת רכות לבו מתפתה ונותן גם לתיאטרון, כן מה שנתנו בני לעגל לא הי' מחמת רוע לב ח"ו, אלא מחמת מזגם הטוב ליתן נתפתחו ונתנו גם לעגל.

★★

בגמ': תנא ריב"ח הדא מתניתא ועשית כפורת זהב טהור יבא זהב של כפורת ויכפר על זהב של עגל.

הבית הלוי (פר' כי תשא) העיר דיש להבין דבמה ייחד הכפרה על העגל בכפורת, והרי מבואר בכמה מקומות דכל נדבת המשכן מכפרין על העגל. ותירץ עפ"י מה שהאריך לבאר ענינו של חטא העגל דאיך דור דעה נכשלו בחטא גדול כזה, וביאר דבני ישראל כשחשבו דלא יחזור משה רבינו אליהם, רצו לעשות ע"י העגל מקום מיוחד שיהיה מסוגל אשר בו יהיה השראת השכינה, וכמו דבאמת היה אח"כ במשכן, וכתב דנמצא לפ"ז דעיקר מחשבתן של ישראל היה בזה לטובה, אמנם טעו, דהן אמת דמעשה האדם בעולם התחתון גורם תיקונים וסדרים טובים בכל העולמות, אמנם כל זה הוא רק אם אותם המעשים צייתה עליו התורה לעשותה.

וע"ב כתב לפרש, דהנה יש לכאורה להקשות מה הכוונה בתחלת הברייתא שם ובברייתא דאי בירושלמי מקום שנהגו לקרותה שני ימים קורין אותה שני ימים, דאי אתי לאשמעינן דמקום שיש ספק אי הוי מוקף חומה צריך לקרות שני ימים, מה קאמר מקום שנהגו, הו"ל מקום שהוא ספק קורין אותה שני ימים, ואם הכוונה שמקום שנהגו מחמת ספק לקרות ב' ימים צריך לקיים המנהג ולקרות כן, א"כ משמע דמקום שלא נהגו כן לא צריך לעשות כן, וזה אינו לשיטת הרמב"ם ועוד דס"ל דמדינא יש חיוב במקום ספק לקרות ב' ימים.

ל"ב נראה לפרש דהברייתא קאמרה דמקום שנהגו כשיש ספק לקרותה שני ימים והיינו רק בימים ולא בלילות, קורין אותה שני ימים, היינו בימים ולא בלילות, ומקום שנהגו לקרותה בספק לילה ויום ג"כ קורין כן, והכל כמנהג המדינה.

וא"ף שברמב"ם ובשו"ע מפורש שגם במקום ספק יש חיוב לקרות בשני הלילות וכמו שכתב החיד"א הנ"ל, י"ל עפ"י מה שכתב בשו"ת בנין שלמה להגאון ר' שלמה כהן מוילנא זצ"ל (סי' נ"ח) דבזמן המשנה עדיין לא היתה התקנה לקרות המגילה גם בלילה, וע"כ שפיר בזמן הברייתא הי' תלוי הדבר במנהג, עיי"ש.

★ ★

בגמ': אי"ו משקרייא בי"ד חוזר וקורא בט"ו שמה אין שומעין לו, אם את אומר כן נמצאת עוקר זמן כרכים בידך.

הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בקונטרס פרוז בן יומו שחיבר לזכר הנס שניצל הוא ומשפחתו מהשואה האיומה ר"ל [נדפס בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' ק"ו], הביא באות ח' מחלוקת הרמב"ן והר"ן מדוע זמן הקריאה דפרזים ומוקפין נחלקו לב' ימים, דלדעת הר"ן כולם מודים על אותו הנס, אלא שהיות והפרזים נחו בי"ד קורין בי"ד והמוקפין נחו בט"ו קורין בט"ו, ואילו היה להיפך שבשושן היו נחים בי"ד וכל העולם בט"ו היתה זמן הקריאה להיפך, ולדעת הרמב"ן נס הפרזים היה גדול יותר מנס המוקפין שהיו מוקפין חומה, וע"כ תיקנו לפרזים שיהיו שמחים מקודם ורק אח"כ שמחין המוקפין.

דבדוקא אמרו כאן לענין שקלים "מה שירצו יעשו כדי שיהא יד כולן שוה" דהיינו כדמבואר לקמן (פ"ב מ"ג) דמוסיפין על השקלים, מיהו הני מילי כשבסוף יהיה יד כולן שוה, אבל מ"מ אסור לעשירים לבד להוסיף על מחצית השקל בזמן שהעניים שוקלים מחצית השקל, ובכה"ג עוברין העשירים על לאו של העשיר לא ירבה, ומה שאמרו הירושלמי דבתרומת אדנים העשיר לא ירבה, היינו דבאדנים אין בידם להרבות על השיעור של מחצית השקל אע"ג שיד כולן שוים בו.

א"ל דמ"מ צ"ע איך תמה הרמב"ן על מוני המצות, והא י"ל דהמוני המצות פירשו את הירושלמי כפשוטו, ועוד תמה החקרי לב דלפ"ז מתפרש הלאו של "העשיר לא ירבה" בשני אופנים, לענין שקלים דאין העשירים יכולים להוסיף, ובתרומת אדנים מתפרש גם בכל ישראל שאין יכולין להוסיף על שיעור מחצית השקל וצ"ע.

★ ★

בגמ': והא תני מקום שנהגו לקרותה שני ימים קורין אותה שני ימים.

כתב הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"א סי' ט - י"א), דהנה במסכת סופרים (פרק כ"א ה"ח) אי' מקום שנהגו לקרות את המגילה שני ימים קורין לילה ויום קורין הכל כמנהג המדינה, ונראה דהברייתא דקתני בירושלמי היא אותה הברייתא דתני במסכת סופרים, אלא שבירושלמי חסר הסיפא כי לא צריך לה התם.

ולפ"ז קשה על מה שפי' בנחלת יעקב שם דכוונת המסכת סופרים שבמקום שנהגו לקרות בי"ד לפרזים ובט"ו למוקפין רק ביום קורין, ובמקום שנהגו לקרות גם בלילות קורין, דבירושלמי משמע דמיירי שקורין במקום אחד בשני הימים.

ובכסא רחמים להחיד"א שם מחק תיבת "קורין" האחרונה, ופירש דהברייתא דאמרה דמקום שנהגו לקרות את המגילה שני ימים והיינו מכח ספק אז קורין לילה ויום, וכמו במקום שקורין רק יום אחד דיש חיוב לקרות בלילה וביום. אך גם זה קשה דמהירושלמי נראה דעיקר החידוש של הברייתא היא דמקום שנהגו לקרותה שני ימים קורין אותה שני ימים, ולא שצריך לקרות גם בלילה כביום, ועוד מהו ההמשך הכל כמנהג המדינה.

שבדיעבד יצא כשעשה משתה ושמחה באדר הראשון, אבל לא שלכתחילה יש לעשות כן, וממילא גם לא קשה מדוע לא הוזכרה הגמרא רק הספד ותענית ולא משתה ושמחה, דהספד ותענית אסור לכתחילה גם באדר ראשון, משא"כ במשתה ושמחה אין לעשות כן לכתחילה רק בדיעבד אם יעשה כן יצא.

ובתב דלפי זה אפשר דאין נכון לעשות סעודת פורים באדר ראשון, כיון שבדיעבד יצא, א"כ עיי"ז פוטר עצמו מסעודת פורים באדר השני שהוא עיקר, ורק באופן שלא יכוין לפטור מצות סעודת פורים יהיה מותר.

אכן הרא"ש פירש דהא דבהספד ותענית שוין בזה ובוה ואסור בשניהם זה רק אם קראו המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה, אך מלשון הברייתא לא משמע כן, עיי"ש.

★★

בגמ': אבל לענין שטרות כותבין אדר ראשון ראשון ואדר שני סתם. ר"י אומר אדר ראשון סתם אדם שני תנין.

להלכה נחלקו בזה הפוסקים, דעת הרמב"ם (פי' הל' נדרים ה"ו) כמו ר"מ דאדר ראשון נקרא אדר ראשון, ואדר סתם הוא אדר שני, וביאר שם בכסף משנה משום דסתם משנה כר"מ, פסק כר"מ. אמנם הראב"ד שם וכן הרא"ש בנדרים (סג.) ורוב ראשונים פסקו כר"י דסתם אדר היינו אדר ראשון. ומשום דר"מ ור"י הלכה כר' יהודה.

ובן נפסק בשו"ע הל' נדרים סי' ר"כ לגבי נדרים ובחור"מ סוס מ"ג לגבי שטרות, אמנם בהל' גיטין סי' קכ"ו סעיף ו' איתא שאם השנה מעוברת יכתבו באדר ראשון אדר ראשון ובאדר שני אדר שני, וביארו הפוסקים דלכתחילה חוששין לכל השיטות ויש לפרט בכל א' וא', וכיוצא בזה הביא במשנה ברורה (סו"ס תכ"ז) מהאחרונים שכשמברכים החודש יש לפרט באדר ראשון, ראשון, ובאדר שני, שני.

ולענין קביעות יום השנה כשאביו מת באדר שנה פשוטה, ואח"כ הוא שנה מעוברת, כתב בשו"ע (סי' תקס"ח סעיף ז') שיתענה באדר ב', וברמ"א כ' די"א דיתענה בראשון וי"א דיתענה בשניהם. ועיין שם בביאור הגר"א שאין כל זה ענין לנידון דיין. דלענין שטרות ונדרים הכל תלוי בלשון בני

ולכאורה קשה לפי הרמב"ן שזמן הקריאה בפרזים ומוקפין נחשב כמו ב' נסים, א"כ מדוע פרוז בן יומו נפטר מקריאת ט"ו כזמן מקומו, דנהי דמחויב הוא להשתתף גם בנס הפרזים, מ"מ מי הפקיע ממנו נס מקומו.

ובתב דזה יש לדחוק ולומר דכיון שקורא עם הפרזים בשביל נס הגדול נפטר מלקרות על נס מקומו שהוא קטן ממנו ובכלל מאתים מנה, ובפרט לפי דברי הגמרא כאן בירושלמי דבאמת יש סברא דבן כרך שקרא בי"ד יצא, אלא אי אמרת כן נמצאת עוקר זמן כרכים בידך, ויש שפירשו דדוקא לכתחילה אינו קורא אבל בדיעבד יצא, ועיין בפרמ"ג (סי' תרפ"ח משבצות זהב ס"ק ז ד"ה עוד רגע), אך גם אם נאמר דאף בדיעבד לא יצא, י"ל דזה דוקא היכא דאין לו חיוב בי"ד רק בט"ו שפיר לא יצא משום דעוקר הזמן שטבעו חכמים, אבל פרוז בן יומו שיש עליו חיוב גם בי"ד, שפיר אמרינן דיצא בקריאתו זו גם את חובת מקומו בט"ו.

ודוגמא לדבר מצינו דכשהוא מחוייב בברהמ"ז ובירך ג' ברכות על המזון נפטר בברכת מעין שלש, אבל אם לא הי' חייב בברהמ"ז ובירך ג' על הדייסא, אף מעין שלש לא יצא כמבואר בשו"ע (או"ח סי' ר"ח סי"ז).

ובתב עוד דיש לומר דעיקרא דדא מילתא בירושלמי תליא בפלוגתא דהרמב"ן והר"ן הנ"ל.

ועיין עוד שם שהאריך מאד בכל ענין זה והטעם, עיי"ש.

★★

בגמ': תני רשב"ג אומר מצות הנוהגות באדר שני אינן נוהגות בראשון חוץ מהספד ותענית שהן שווין בזה ובזה וכו'.

התוס' במגילה (ו' ע"ב ד"ה ור' אליעזר) כתבו שיש שנוהגין לעשות משתה ושמחה בי"ד וט"ו שבאדר ראשון, דלא מוזכר במשנה דלא נוהג בראשון רק מקרא מגילה ומתנות לאביונים, אך מלישנא דגמרא הא לענין הספד ותענית שהן שוין זה בזה משמע דמשתה ושמחה ליכא באדר ראשון, ועל כרחך דלא תליא הא בהא, דאם תליא הו"ל להשמיענו דחייבין במשתה ושמחה וממילא נאסר בהספד, עיי"ש.

ובשפת אמת שם הקשה על דבריהם דאף אם נדייק מהמשנה שלענין משתה ושמחה שוין בזה ובזה, היינו רק

אדם, משא"כ התם הנדון הוא מהוא באמת באדר העיקרי ע"ש שהאריך בזה.

★★

והעיר בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א: ועי' במשנה ברורה (סי' תרצ"ז ס"ק ב') דמי שארע לו נס באדר, וקיבל על עצמו לעשות משתה ושמחה. שיעשה באדר ראשון ע"כ. וכ"ק אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל העיר בגליון המשנ"ב שסותר דברי עצמו מסי' תרפ"ו ס"ק ח' שפסק לעשות בשני ושכן הכריעו באחרונים (עי' בספר נועם, כרך ט"ז, שער הלכה ע' נ"ו) ע"כ.

★★

דף ג' ע"א

בגמ': א"ו הן צרכי הרבים דנין דיני ממונות.

הריטב"א (מועד קטן ב.) הקשה ע"ז מהא דאיתא בבבא קמא (ק"ג). דלא קבעינן זמנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי ובודאי חול המועד בכלל האיסור. ותירץ דיומי ניסן ותשרי לאו דוקא הוא אלא זמן קציר ובציר קאמר, ומפני שהעולם טרודין. מיהו כתב הריטב"א דאחרים פירשו מפני שטרודין בעניני חג אין דנין בניסן ותשרי, ולפ"ז צ"ל דאנו לא קבעינן לכתחילה דין תורה בניסן ותשרי מפני טירדת הבעלי הדינים, אבל כשהסכימו שניהם לבא לדין בניסן ותשרי שפיר דנים אז.

ובפור ושו"ע (ח"מ ס"ה) פסקו דהא דאין מזמינים בניסן ותשרי הוא רק למי שגר חוץ לעיר, ולפ"ז י"ל דהא דקאמר הכא דדנין דיני ממונות בחוה"מ היינו למי שגר בתוך העיר, וכמו שכתב השו"ע (שם סק"ו).

וההפלאה (ח"מ שם) כתב דאם נימא דהטעם שאין דנים בניסן ותשרי הוא משום טירדת החג, א"כ י"ל דשפיר דנים בחול המועד שהרי כל צרכי החג כבר מוכנים לו. [מיהו עי' בש"ך שם סק"ג שנקט דרק לאחר החג אינו בכלל ניסן ותשרי, והתומים (סק"ה) הובא בפתחי תשובה (סק"ד) כתב דגם לאחר החג אין דנים דעדיין טרדות המועד עליון].

★★

בגמ': ומשקין את הסוטה.

עיינ במפרשים דקאי על חול המועד.

ובספרי זוטא דרשינן מהפסוק והקריב אותה הכהן, אינה באה בתוך הרגל ע"כ.

וכתב באמבוכהא דספרי להגרי"ז יוסקוביץ שם: מבואר מדברי הספרי זוטא דאין משקין סוטה ברגל דנתמעט מקרא דוהקריב דברגל א"צ להקריבה, והנה לכאורה יש לעיין בזה, דהרי מבואר להדיא בתוספתא פ"ב דמו"ק ובירושלמי פ"ק דמו"ק ה"ב ובפ"ק דשקלים דמשקין סוטה בחול המועד.

ובן מבואר בש"ס דילן תמורה י"ד דמותר להקריב מנחת סוטה בחול המועד, וכ"פ הר"מ ז"ל דפ"ז מהלכות יו"ט דמשקין סוטה בחול המועד יע"ש. ולכאורה זה סותר להך דספרי זוטא דאינה באה בתוך הרגל.

אמנם נראה דהא דאי' דספ"ז דאינה באה בתוך הרגל משום דא"צ להקריבה, דמאליה באה לעזרה (דדרשינן והקריב אותה הכהן. וברגל בלא"ה היא באה עיי"ש בזית רענן), קאי רק איום ראשון של חג דהוא עיקר הרגל וכהא דחגיגה (ז.) דיום הראשון נקרא עיקר הרגל יע"ש וברש"י שם (ז.): דעיקר מצות ראייה וחגיגה ביום ראשון דכתיב וחגותם אותו יע"ש. ובר"מ ז"ל פ"א מחגיגה ה"ה, ומצוה להקריב מראשון וכו' וכל המאחר הרי זה מגונה יע"ש. וע"כ ביום הראשון של רגל חשוב מאליה באה לעזרה.

משא"כ בשאר ימי הרגל, כמו בחול המועד, לא נתמעט מקרא זה ומותר להשקות אותה. וזה פשוט.

אך יש לעיין דלמה לי קרא דאין משקין סוטה ברגל, תיפוק ליה דאי אפשר להביא מנחתה ביו"ט. דהוי קרבן יחיד שאין קבוע לו זמן שאינו דוחה יו"ט ועי' תמורה יד דמרבית מקרא דמותר להביא מנחת סוטה בחוה"מ. ופשוט דביו"ט אסור. וע"ש בשיטה מקובצת, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות חגיגה ה"י דמנחת סוטה אין קרב ביו"ט יע"ש, אך י"ל בפשיטות דמשכח"ל להשקות אותה ביו"ט ולהקריב המנחה למחרת אחר יו"ט. דהא קיי"ל משקה ואח"כ מקריב מנחתה, דפשוט נראה, דגם דכהאי גוונא אם משקה היום ומקריב המנחה למחר ג"כ כשר.

ואפי' למ"ד בירושלמי פ"ב דסוטה דמי סוטה נפסלין בלינה וכ"פ הר"מ ז"ל פ"ד מסוטה. מ"מ פשוט דזה רק קודם

משא"כ נפל דא"צ קבורה י"ל דמותר בהנאה, וממילא ל"ש ב"י תקלה.

שוב (כתב ג) דיש לאסור מטעם דאיתא בסוגיא דידן דילפינן מקראי, דמת בעי ציון, והיינו משום שלא יטמאו הכהנים, וכדאיתא בשו"ע או"ח סי' תקמ"ד, ולפ"ז כ"ש שאסור להשהות בביתו נפל, שאין לך חשש גדול מזה, וקרוב לודאי שברבות הימים יכנסו שם כהנים ויטמאו באוהל. שהרי נפל ג"כ מטמא באוהל. ע"ש.

★★

במשנה: א"ר יהודה בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהן וכו'.

ובגמ': בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהן והיו שמחים שתי שמחות אחת שהיו מנכשין שדותיהן ואחד שהיו נהנין מן הכלאים וכו'.

ובמפרשים שהיו נהנין מן הכלאים מפני שהיו משליכין לפני בהמתן.

במ"ם' עבודה זרה (ס"ג ע"ב - סד ע"א) מביאה הגמרא ראייה דלמעוטי תיפלה מותר אף דרוצה בקיומו, מהברייתא דקתני אין עודרין עם העכו"ם בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעוטי את התיפלה.

ובתוס' (ד"ה אין עודרין) כתבו דהברייתא מיירי בכלאי זרעים ולא בכלאי הכרם, אבל בהג"א ובריטב"א מפורש דמיירי בכלאי הכרם.

ובתב הגאון מהר"י אסאד זצ"ל בשו"ת יהודה יעלה (ח"א יו"ד סי' שנ), דגם רש"י ס"ל כהג"א והריטב"א, דהרי רש"י כתב אבל עוקרין להשליכן לאיבוד, ואם מדובר בכלאי זרעים אין צריך לעקור ולהשליך לאיבוד, אלא מותר לעקור ולהשליך לפני הבהמות, וכדמבואר במשנה ובגמרא כאן, אלא ודאי רש"י מיירי בכלאי הכרם דוקא.

ובתב דע"כ ס"ל לרש"י וכן להריטב"א דמיירי בכלאי הכרם משום דס"ל דכלאי זרעים לא הוי רק דרבנן, עיין רש"י בשבת (פ"ד ע"ב) וריטב"א בקידושין (לט), ואם הגמרא מביאה ראייה מכלאים לייך נסך על כרחך דמיירי בכלאי הכרם דאסור מדאורייתא, עיי"ש.

★★

שתי, משא"כ אחר ששתתה את המים, ל"ש בזה ענין לינה כלל, וא"כ פשוט דמותר להשקות ולהקריב המנחה למחר. ושו"ר במנ"ח מצוה ס"ו דפשיטא ל"י דמותר להשקות ולהקריב המנחה למחר יע"ש.

עכ"ל בעל האמבוקה בספרי, וראה שם עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': אלו הן צרכי הרבים וכו' ומטהרין את המצורע.

כתב בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' קמז) דמדברי הגמרא כאן מוכח דאין חיוב לטהר את המצורע ביום טהרתו דוקא, דאל"כ איך היו יכולין להמתין עם טהרת המצורע עד ט"ו באדר, אלא ודאי דמותר להמתין עם טהרת המצורע.

ומה שא"י בתורת כהנים (ברייתא פרשת מצורע) ביום טהרתו והובא אל הכהן שלא ישהה, אין הכוונה כמו שכתב הרמב"ן בפ"י על התורה שביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן, ומשמע דס"ל דהכוונה שלא ישהה עם הטהרה, וזה אינו כדמשמע בגמרא כאן וכנ"ל, אלא כוונת התורת כהנים שלא צריך לשהות ז' ימים אלא מיד ביום טהרתו והובא אל הכהן, וכן משמע מדברי התורת כהנים עצמו שם שהביא דברי מונבו ור"ע, עיי"ש, ודברי הרמב"ן צע"ג עיי"ש.

בגמ': מנין לציון מן התורה כו'.

היינו שיש חיוב לציון בכדי להפריש את העם מטומאה, בשו"ת בנין ציון (סי' קי"ט) נשאל ברופא ישראל שרצה להשהות אצלו נפל שכבר נגמרו אבריו, ולהעמידו ביין שרף, בכדי להתלמד בו חכמת הטבע כמנהג הרופאים, אי שרי לעשות כן.

והשיב דיש לאסור בזה מכמה נימוקים: (א) מטעם חיוב קבורת מתים, אלא דבזה יש לדון אי נפל חייב בקבורה, והביא מחלוקת ראשונים בזה. (ב) מחמת חשש תקלה. שהרי הוא אסור בהנאה, ובעי קבורה ככל איסורי הנא' כדאיתא במשנה סוף תמורה, עיי"ש שהביא כן מהנו"ב. ודן בזה די"ל דנפל כיון דאינו מחויב בקבורה ממילא מותר בהנא', דמת דאסר בהנאה הוא משום דלפינן שם שם מיתת מרים מעגלה ערופה, וא"כ בעינן דומיא דמרים דצריך קבורה,

דהוי הפקר שפיר אין איסור כלאים אפי' לר"ע, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב יו"ד סי' צ"ג).

★★

העיר בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א: לעצם ראייתו מירושלמי דידן אינו הכרח. די"ל דע"י שמפקירין השדה ימהרו הבעלים לעקור הכלאים. (ומ"מ מילתא דמיסתברא הוא דאין איסור מקיים בהפקר) ע"כ.

★★

בגמ': מנין שהפקר בית דין הפקר דכתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה.

דרשא זו הובאה בבבלי גיטין (דף ל"ו ע"ב) ושם ישנו עוד דרשה: ר' אלעזר אומר מהכא אלו הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו', וכי מה ענין ראשים אצל אבות, לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו.

וכתב שם בחידושי הרשב"א שיש נפקא מינה גדולה לדינא בין שני הילפותות להפקר בי"ד הפקר. דלמ"ד מיחרם כל רכושו, אין לנו ללמוד רק שבכוחו של ב"ד וחכמים להפקיר את רשותו, אבל לא מציינו שיש לבית דין כח להקנות את הממון לאחר. אבל למאן דיליף ממה אבות מנחילין כו'. אם כן כמו שהאבות יש להם כח להנחיל להבנים ולהקנות להם, ה"נ יש להם לב"ד כח להפקיר וגם להקנות למי שהם רוצים.

וכתבו האחרונים (עיין דבר אברהם ח"א סי' א') דבזה תליא מחלוקת הפוסקים אי קנין דרבנן מהני אדאורייתא, כגון קנה אתרוג בקנין דרבנן, או שקידש אשה במעמד שלשתן, דאם הפקר ב"ד הפקר יכולים רק להפקיר, א"כ נמצא שעדין לא זכה בהפקר, ואין האתרוג שלו, והאשה לא זכתה בהכסף מה"ת, אבל אם ילפינן דיש כח ביד ב"ד להקנות, א"כ זכה באתרוג מה"ת, והאשה מתקדשת מדאורייתא.

ועיין באבני נזר (יו"ד סי' ת"ה) דהירושלמי שהביא רק קרא דיחרם כל רכושו, ס"ל דאינו עושה קנין והירושלמי לשיטתו בזה, עיי"ש שהאריך.

★★

במשנה: משרבו עוברי עבירה היו משליכין על הדרכים אע"פ כן היו שמחים שהיו מנכשין שדותיהן וכו'.

המקדש דוד (ס"א אות א') תמה דמאחר דיצעו שהב"ד יעקרו את הכלאים ויזרקוהו על הדרכים, א"כ ממילא אין כאן איסור כלאים, שהרי מעתה כל הנאתם רק במה שב"ד מנכשין שדותיהן ואין לו הנאה מגוף הכלאים, וא"כ כמה נקראו עוברי עבירה. דמי גרע מלבדוק בתלם של פשתן (במב"ם כלאים פ"ג הי"ז) דשרי משום דאין כוונתו רק לבדוק אם שדהו ראויה לזרוע פשתן, ולאחר שיבדוק אינו רוצה בקיומו.

ולכאורה נראה דודאי לא היה עיקר כוונת הבעלים בזריעת הכלאים כדי שהב"ד ינכשו שדותיהן, אלא דזרעו כל התערובת לצורך תבואה, ובודאי ישמחו יותר אם לא יגיע שלוחי ב"ד אליהן, וע"כ שפיר חשיב כרוצה בכלאים, אלא דלא היה איכפת לבעלי עבירה בקנס של ב"ד לעקור את הכלאים מאחר דמ"מ שדותיהן מתנכשין בזה.

★★

במשנה: התקינו שיהו מפקירין את כל השדה.

כתב הגאון מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (ח"א יו"ד סי' שג), דמוכח ממשנתנו דכאשר מפקיר את הכלאים אינו עובר שוב על איסור מקיים, דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתן שהיו מפקירין את השדה לגבי איסור הכלאים, אלא ודאי דע"י ההפקר שוב לא נקרא שדך ואינו עובר על איסור מקיים כלאים.

ובן מוכח בתוספתא פ"ד דמכות (ה"ה) דקתני והמשייר חמץ בפסח והמקיים כלאים עובר בלא תעשה וכו', וכמו דבחמץ בפסח אם מפקיר אינו עובר בל"ת ה"ה בכלאים אם מפקיר אינו עובר על הל"ת של כלאים.

ובזה יישב קושית החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רפ"ח) על הא דפסקינן כר' עקיבא דאסור לקיים כלאים, מהא דאיכא סתם משנה בריש מס' דמאי בנות שקמה ופי' הרע"ב תאנה מורכב בערמון, הרי דיש סתם משנה כרבנן דמותר לקיים כלאים.

ולפי הנ"ל מיושב, דהרי התם מיירי בפירות שהם הפקר וכמו שכתב הרע"ב עצמו והר"ש שם בשם הירושלמי, וכיון

בחתם סופר בגיטין (שם) עומד על כך שהבבלי מביא את הפסוק דאלה הנחלות וגו' והירושלמי רק את הפסוק וכל אשר וגו'. וכותב שם דנפק"מ האם מועיל "הפקר בי"ד הפקר" גם להקנות או רק להפקיע.

דהיינו בודאי בי"ד יכול להפקיע ממון שהם רוצים. אבל השאלה אם בהפקעתן זו גם יכולים להקנות ממון זה לפלוני, או שפלוני אח"כ צריך לעשות קנין חדש בכדי לזכות בממון זה. אם נלמד מהפסוק בירושלמי - כח בי"ד מועיל רק להפקיע. אבל אם נלמד מהפסוק בספר יהושע, מה אבות מנחילים את בניהם, הלא מועיל גם להקנות (כמו ששם הקנו לבניהם).

יעויין רשב"א (בגיטין) שמוכיח מדעת רש"י שהפקר בי"ד הפקר מועיל גם להקנות, ומשמע לכאורה דס"ל שאין הדבר תלוי בשני הפסוקים הנ"ל.

מאידיך רבינו יונה (ב"ב ק) כתב במפורש שהפקר בי"ד הפקר מועיל רק להפקיע ולא להקנות.

ובשו"ת עזרת יהודה להג"ר איסר יהודה מאלין (חו"מ אחרי סי' ע"ה) מבאר נ"מ בדעת הרשב"ם במסכת ב"ב קע"א (ד"ה בשלמא). שמביא רק את הפסוק "אלה הנחלות". והעיר מדוע לא הביא את הפסוק מ"יחרם כל רכושו".

וכתב בשם הגאון בעל שואל ומשיב זצ"ל דנ"מ בין שני הפסוקים - במקרה שבי"ד רוצים להפקיר לא בשל עבירה מסויימת, אלא נראה לב"ד טובת הציבור להפקיע.

אם נלמד מן הפסוק - "אלה הנחלות", כמו שאבות מנחילים כל מה שרוצים כן הבי"ד יכול להפקיע לפי רצונם. מה שאין כן, לפי הפסוק "יחרם" - ששם הפקירו כי לא שמעו לקול בית דין (כלומר על עבירה מסוימת). ואי אפשר להפקיע רק לטובת הציבור בעניני הכלל. ע"כ.

★★

חידוש גדול כתב החתם סופר בהגותיו לשו"ע (או"ח סי' ל"ט) דכמו דילפינן מ"יחרם כל רכושו" שיש כח ביד חכמים להפקיע ולהוציא רכושו ממנו ולהפקירו, ה"נ ילפינן מ"הוא יבדל מקהל הגולה" שיש להם כח להוציא מתוך כלל ישראל איש א' או קבוצה של אנשים ונפקע מהם דין ישראל ואפילו לקולא.

ועל פי זה יישב מה שמאוד תמהו האחרונים דאם כותים גרי אמת, אע"פ שאח"כ עשאו כגוים גמורים, איך דינם כגויים אפילו לקולא, שאינם מטמאים באוהל וכדו', והא מומר שקידש קידושיו קידושין וישראל גמור הוא לחומרא, עיין תוס' יו"ט פ"ז דנדה.

וז"ל החתם סופר: ונראה לפענ"ד שיש כח בכל לישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגוים גמורים אף להקל, וזכר לדבר ראה ויתר גוים, שהתיר להם ז' מצות (ב"ק ל"ח ע"א), אע"ג דלאו ראי' גמורה היא, מ"מ כנ"ל, והם נמנו וגמרו להוציאם מברית ישראל לגמרי כו', ומצינו בעזרא יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה, משמע שהוציאם מכלל ישראל וכנ"ל עכ"ל.

★★

וציין כאן הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א לדבר חידוש שכותב רש"י בב"מ (צ"ו ע"ב) דכל שהתקינו ב"ד "הפקר ב"ד", הרי חכמי הדור שבכל דור, הם המתקינים את אותו ההפקר ע"ש בדבריו.

★★

בגמ': אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית וכו' מוצאי שביעית מאי א"ר בון שלא לרבות באיסור חדש.

ובתק"לין חדתין ובפני משה לפי שהישן כבר כלה בשביעית ולא נמצא בשמינית כי אם חדש.

והקשה הגאון בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל הא הבטיחה התורה הקדושה וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים, א"כ גם במוצאי שביעית יהי' עדיין תבואה ישנה, ומדכתבה התורה בסתם משמע דבכל אופן יהי' כן אף שלא יהיו עושין רצונו של מקום.

ויש ליישב על פי שיטת הסמ"ע (חו"מ סי' ס"ז סק"ב) דבזה"ז דשמיטה היא דרבנן, ליכא וצויתי את ברכתי, אמנם החזון איש (שביעית סי' י"ח ס"ק ד') חולק עליו וס"ל דגם בזה"ז דשביעית היא מדרבנן ישנו להברכה דוצויתי את ברכתי.

★★

ומ"מ לא חל עלי' דין שביעית לענין הפקר ולזה איצטריך הקישה לפוטרו ממעשר. וכתב דלפי מש"כ לעיל, כל זה רק בזמן ששביעית נוהג מה"ת, אבל בזמן הזה דלהרמב"ם שביעית נוהג רק מדרבנן, וכנ"ל פטור ממעשר רק מטעם הפקר ב"ד הפקר, אם כן באופן דלא חל על זה דין שביעית לגבי הפקר, שוב ליכא הפטור דהפקר ב"ד הפקר ויתחייב במעשר בשביעית.

★★

בגמ': תנא אין מעברין את השנה לא בשביעית וכו'.

בשו"ת שרידי אש (חלק א' סי' ל"ט) הביא שנשאל מחכם אחד איך אנו מעברין את השנה גם בשביעית, הרי איתא כאן ובבבלי סנהדרין (י"ב ע"א) דאין מעברין את השנה בשביעית. ואף דאיתא הכא הדא דאת אמר עד שלא התיר רבי כו' היא שביעית היא שאר שני שבוע כו' א"ר מנא הדא דאת אמר בראשונה שהיו השנים כתיקונם כו' היא שבוע היא שאר שני שבוע. אמנם הרמב"ם פסק ברייתא זו דאין מעברין את השנה בשביעית להלכה בהל' קידוש החודש (פ"ד הט"ו), ובע"כ דגרס כאן כגירסת הרא"פ "היא מוצאי שביעית היא שאר שני שבוע".

וכתב ליישב דהרמב"ם כתב שם (בהט"ז) יראה לי, שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית, שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים [הוא כמוש"כ שם לעיל בה"ה ויש שם דברים אחרים שהיו ב"ד מעברין בשבילן מפני הצורך, ואלו הן, מפני הדרכים שאינם מתקנים כו' ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפקיין כו'] וכיוצא בהם. אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב לפירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן. עכ"ל.

ואם כן השתא א"ש למה אנו מעברין בשביעית, שכיון שעיבורי שנים שלנו הוא על ידי חשבון הלוח שתיקן הלל, והוא עיבר מפני הטעמים העיקרים הנ"ל, לכן שפיר מעברין גם בשביעית.

והנה נלאו כל חכמי לב למצוא למקור להרמב"ם לחילוק זה, שאז מעברין את השנה גם בשביעית והרמ"ך כבר השיג על הרמב"ם, והאו"ש נדחק למצא מקורו. וכתב השרידי אש שמקור דברי הרמב"ם הוא מסוגיא דידן. דהרי ישנו כאן הרבה גירסאות ונוסחאות שונות, ונראה שהרמב"ם הי' גורס בסוגיא דידן "א"ר מנא הדא דאת אמר כשהיו השנים כתיקונם"

וע"ע בחדושי הרי"ם לגיטין (ל"ו ע"ב) בתוד"ה ותיקון וכו' שהוכיח דלא כהסמ"ע ע"ש היטב ובמכתבי תורה לאדמו"ר מגור זצ"ל (סי' ס"ו) שחזק דבריו ע"ש.

★★

בגמ': מנין שהיא פטורה מן המעשרות.

פי' בתקלין חדתינן, דמנ"ל דהפקר ב"ד הפקר עושה גם כן לקולא, שע"י הפקר זו נפטרת התבואה מן המעשרות. ומסיק דמזה שאם עיברו אדר בשביעית הוי מעוברת, וחודש זה פטורה מן המעשרות, הרי דהפקר ב"ד הפקר פוטר מן המעשרות.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכ"ו) האריך לדון בענין אתרוג הנכנסת מששית לשביעית מה דינו. ובתוך דבריו (בד"ה והנראה לענ"ד עפ"י"מ) תמה לדעת הרמב"ם דס"ל דתרומות ומעשרות בזמן הזה דאורייתא, דקדושת הארץ קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, ואילו שביעית בזה"ז ס"ל דהוי דרבנן, דשביעית תלוי ביובל, וקשה כיון דמה"ת חייב במעשרות, איך באו חכמים וביטלו בשביעית דין מעשר בקום ועשה.

או"ם לפי המבואר כאן בירושלמי ניחא, דהרי מסיק הכא דהיכא דאיכא הפקר ב"ד הפקר מועיל גם לפטרו ממעשר, ואם כן גם אי שביעית בזה"ז דרבנן, מטעם הפקר ב"ד הפקר אתינן עלה דמועיל כנ"ל גם לפטור ממעשרות.

ועיי"ש עוד שהביא מהטורי אבן (ר"ה ט"ו ע"א) שהקשה על המכילתא שהביא רש"י פ' משפטים על הפסוק (כ"ג י"א) "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה" להקיש מאכל אביון למאכל חיה, מה חיה אוכלת בלא מעשר, אף אביונים אוכלים בלא מעשר, מכאן אמרו אין מעשר בשביעית.

וקשה תיפוק לי' דבשביעית הכל הפקר, והרי הפקר פטור מן המעשר, וא"כ ל"ל ההיקש לחיה לפטור שביעית מן המעשר.

והביא שם משו"ת מהרי"ט שכבר הקשה כן, ותירץ דאיצטריך קרא להיכי שעבר ולא הפקיר, דמ"מ פטור מן המעשר. ומכאן הקשה המהרי"ט על הבית יוסף שסובר דשביעית הוי אפקעתא דמלכא, ואפילו אם הבעלים אינו מפקיר הוי הפקר ממילא. ועיי"ש במנחת יצחק שיש עוד אופנים דהוי שביעית

כלומר שפירות האילן מתבשלים בזמנם, והאביב הוא בשעתו וכדו', ובאו לעבר רק מחמת הדרכים והגשרים. "אבל בזמן שאין השנים כתקנן, היא שביעית היא שאר שני שבוע" כלומר שאם צריכים לעבר מחמת האביב שאינו בזמנו בכה"ג מעברין גם בשביעית. עיין שם שמביא סימוכין לגירסא זאת.

ואע"ג שהרמב"ם כתב "יראה לי", כבר כתב האדר"ת ז"ל בקונטרס תשובה מיראה שדרך הרמב"ם לכתוב יראה לי גם בדבר שנלמד מסוגיית הגמרא. ע"ש עוד.

★★

הרש"ם כאן גרס להיפוך ויש לו פירוש מענין, וז"ל: "א"ר מנא הדא דתימא בזמן שאין השנים כתקונן" כלומר בזמן הזה שאין שומרים בשביעית כדבעי, ונמצא שלא מתקיים ההבטחה ד"וצויתי את ברכתי", לכן אין מעברין את השנה בשביעית, כדי שלא להאריך את השמיטה. "אבל בראשונה שהיו השנים כתיקונם" כלומר ששמרו שמיטה כהלכתה, והיתה שורה ההבטחה ד"וצויתי את ברכתי" אז "היא שביעית היא שאר שני שבוע", אין הברל בין שמיטה לשאר השנים, שהרי התקיים ועשת את התבואה לשלש שנים וגו'.

★★

בגמ': "א"ר אבון אין מן הדא לית את ש"מ כלום שמור את חדש האביב וכו'.

התורת זרעים (פאה ה' א') תמה דמאי קס"ד להוכיח דהפקר ב"ד הפקר פטור מן המעשר מעיבור השנה, והא ודאי לכו"ע עיבור השנה הוא דאורייתא.

ותירין עפ"י מש"כ הרמב"ם (הל' קידוש החדש פ"ד הט"ז) דנראה דהא דאין מעברין השנה בשביעית אינו אלא כשרוצים לעברו מפני צורך הדרכים והגשרים וכיו"ב, אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב מעברין לעולם, וכיון דע"כ הא דתניא אין מעברין בשביעית ובמוצאי שביעית כשמעברין מפני דרכים וגשרים וכיו"ב הוא, אפש"ל דר' יונתן בריה דר' יצחק בר אבא סבר דעיקר דין עיבור דאורייתא אינו אלא במעבר מפני האביב והתקופה, אבל מה שמעברין מפני הדרכים והגשרים וכיו"ב אינו אלא מדרבנן, ורבי אבין מסיק דכיון דעיקר דין עיבור הוא מדאורייתא ע"כ מסור להם הכח לעבר גם לצרכים אחרים.

דף ג' ע"ב

במשנה: בכ"ה בו ישבו במקדש וכו'.

כתב בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' ס) דיש ליתן טעם למה דוקא בכ"ה ישבו במקדש והתחילו למשכן.

ונראה עפ"י מה דאיתא בשבועות (יא ע"ב) ובזבחים (ו ע"ב) ובמנחות (עט ע"ב) דתמידין שלא הוצרכו לציבור פלוגתא דר"ש וחכמים היא אם נפדין תמימים, ופירש"י דתמידין שלא הוצרכו לציבור היינו שבכל ר"ח ניסן נשאר ד' טלאים בלשכת הטלאים, דאין פוחתין משה טלאים בלשכה, והם אינם ראויים עוד להקרבה דהרי נקנו מתרומה ישנה.

והנה בפסחים (צו ע"א) איתא דילפינן ביקור תמיד שיהי' ד' ימים מביקור פסח, וא"כ התמידים שהיו צריכים להקריב בר"ח ניסן היו צריכים ד' ימים ביקור מקודם, וע"כ בכ"ו באדר היו כבר צריכים לקנותם מתרומה חדשה דלא היו יודעים אם חודש אדר יהי' מלא או חסר, וע"כ שפיר בכ"ה אדר ישבו במקדש להורות שזה יום האחרון של ההבאה דלמחר כבר קונין תמידין מתרומה חדשה.

ומביא דכן כתב גם בטורי אבן במגילה (כט ע"ב), וכתב דאין לומר דהיו יכולין לבקר הכבשים ורק בר"ח ניסן לקנותם מתרומה חדשה, דא"כ מדוע נשאר ד' טלאים שלא הוצרכו לציבור, והלא היו יכולים לבקרן בלי שיקנו אותם ואח"כ יקנו מתרומה חדשה, אלא ודאי שהביקור צריך להיות אחר שקנו והוקדשו, עיי"ש.

אך לפי פי' רש"י במנחות שם בשם רבותיו דתמידין שלא הוצרכו לציבור היינו שאבדו והפריש אחרים תחתיהם, א"כ שפיר י"ל דאפשר לבקר ממום ורק אח"כ לקנות ולהקדישם, עיי"ש.

★★

במשנה: משישבו במקדש התחילו למשכן.

ובפי' ריבב"ן למשכן ליכנס לביתו וליקח משכון וכו'.

כתב התוספות יום טוב דע"כ בשקלים אין צריך לעמוד בחוץ אלא נכנס לביתו למשכנו, דהכא מצות גבוה

והתוס' בר"ה (ו. ד"ה יקריב) כתבו דכשעובר על כל תאחר ממשכנין גם חייבי חטאות ואשמות.

עוד כתב האדר"ת דרק בכפרה של יחיד ובחטאות ואשמות אין ממשכנין, משום דכיון דלכפרה אתיא לא משהי, משא"כ הכא שהכפרה על כלל ישראל, ודאי יש לומר שצריך לזרוז דלא חמירי עלייהו כולי האי.

★★

במשנה: התחילו למשכן וכו'.

הגאון רבי מנחם זעמבא זצ"ל בספרו זרע אברהם (סי' ד' ס"ק כ"ג) הביא מהתו"כ (פר' אמור) דאיתא שם: לרצונכם מלמד שאין כופין את הציבור בעל כרחו ע"כ. ובפי' הר"ש משאנן שם הקשה מהא דמבואר במשנה בשקלים כאן דמשכנין בשקלים והרי אין כופין את הציבור, ותירץ: התם דמשכנין לאו משום שאינם רוצים להביא, אלא כדי למהר להביא ע"כ. וכתב הגאון הגרמ"ז: ומבואר מזה דבר חדש, דאם אין רוצים ליתן שקלים אין ממשכנים משום דאין כופין את הציבור. והא דמשכנין הוא רק אם רוצים להביא ואין ממהרים. וזה צ"ע. כי הנתנית השקל הוא מכל יחיד בפני עצמו, ואיך יש בזה דין ציבור לענין כפי' שאין כופין אפילו ליחיד שבהם. והא לפי הירושלמי כשדנין על נתנית השקלים הוי בזה דין נדבת יחיד וכו' עכ"ד.

וראה בספר דברי מנחם (ח"א סי' כ"ג ס"ק ט"ז) מש"כ הגרמ"ז כשר ז"ל במכתבו אל הגרמ"ז בהנ"ל, ובסו"ד כותב:

ובעיקר הדבר שהביאו הר"ש והראב"ד ממתניתין דשקלים נראה דס"ל דהוא מדאורייתא עי' בקרית ספר להמבי"ט בפ"ד ממעה"ק דס"ל דזה לא הוה אלא מדרבנן ובקרית ספר פכ"ה מה' אישות [ועי' בתו"כ פ"ג ה"ד קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור, ומ"ש הר"ש משנן והגהות מהרי"ד. ובפי' רבינו הלל שם ובקובץ הערות בסוף הספר. ובפנים יפות מביא ראי' להרמב"ן וראה תוספתא כפשוטה בשקלים פ"ג עמ' 702 ואכמ"ל] ע"כ.

★★

ובספר שערי טהר (חלק ח' סי' ח' ס"ק ג') מפלפל ג"כ בדברי הר"ש והגרמ"ז הנ"ל ומביא מהירושלמי ב'

עליו, משא"כ פריעת בעל חוב, אע"ג דנמי מצוה היא, אין למדין ממנה למצות גבוה.

וכתב בכלי חמדה בפרשת ויצא (אות ד נדפס בכלי חמדה על פורים סי' ה) דביאור דברי התוספות יו"ט הוא כדכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' י"ח) דע"כ אין מברכין על נתנית תרומה כיון דמשלך הכל ומידך נתנו לך ומה שנותן לגבוה אינו בגדר שלו, וע"כ שפיר בזה נכנסין לביתו למשכנו.

ולפי זה כתב דאף דקיי"ל דבעשה אין צריך ליתן כל ממונו לקיים המצוה, זה רק בכל מצוה, אבל בקרבן שהוא לגבוה חייב ליתן כל ממונו כיון דמשלך הכל, עיי"ש.

ועל זה כתב הגאון בעל החלקת יואב זצ"ל (ח"ב סי' צ"ז) הובא גם בכלי חמדה שם, דכוונת התוספות יו"ט פשוטה היא, דהא דאסור למשכן בזרוע הוא רק חוב של הלואה, אבל לא חוב שאינו מחמת הלואה כערבות ושכירות וכמבואר בשו"ע חו"מ (סי' צ"ו סי"ד) מדכ' כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כד, י), וגבוה ג"כ אינו משה ידו, אבל אין ענין זה כלל להא דאין צריך להוציא מממונו על מצות עשה, דודאי בזה אין חילוק בין מצוה למצוה, חוץ ממחצית השקל דכ' והדל לא ימעיט (שמות ל', ט"ו).

וע"ז השיב עליו בכלי חמדה שם, מה שכתב בכוונת התוספות יו"ט שכוונתו לחלק בין חוב של הלואה לחוב מחמת שכירות, אני מבקש מאת כל מעיין שיראה לשון התוספות יו"ט בפנים אם סובל פירושו, או אם כוונתו כמו שכתבתי לחלק בין חוב דהדיוט ובין חוב שחייב לגבוה, דמצות גבוה חמיר טפי. ובאמת מסברא נראה נכון לחלק כמו שכתבתי דמצוה העוברת של גבוה חמיר טפי.

ומה דהוצרכה התורה לכתוב במחצית השקל והדל לא ימעיט, הוא משום שבזה צריך גם לחזור על הפתחים ולא אמרינן אונס רחמנא פטריה, אבל החיוב דצריך ליתן את כל הונו במצות גבוה זה ידעינן מסברא כיון דמשלך הכל, עיי"ש.

★★

האדר"ת (חשבונות של מצוה ק"ה) תמה דמ"ש מחטאות דק"ל (ערכין כא.) דחטאות ואשמות אין ממשכנין עליהם משום דלכפרה אתיא, והכי נמי בשקלים כתיב לכפר על נפשותיכם, וע"ש שצדד דמיד בר"ח ניסן המאחר ולא שקל עובר על כל תאחר, כיון דמאז חייבין להביא מתרומה חדשה

במשנה: אבל לא נשים עבדים וקפנים.

בהגהות הגרעק"א (או"ח סי' ק"ו) וכן בשו"ת (ח"א סי' ט') הביא מתשובות בשמים ראש דנשים פטורות מתפלות מוספין, שכיון שאינו אלא זכר לקרבן מוסף, הרי לאשה לא היתה חלק בהם, וכמבואר כאן שהנשים אינן שוקלות. והביא עוד מצ"ח (רפ"ד דברכות) שנשים פטורות מתפלת המוספין כיון דהוי מ"ע שהזמן גרמא, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, והביא בצ"ח מדברי הרבינו יונה (בפ"ד דברכות) דהסברא דרחמי ניהו (בגמ' ברכות כ' ע"ב) לא שייכת לגבי מוסף. ולכן שפיר נשים פטורות ע"ש ע"כ.

ועיי"ש בצ"ח שכתב דאעפ"כ רשאות הנשים להתפלל תפלת המוספין, ולא מבעיא לדידן דקיי"ל כרבינו תם שהנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אלא אפילו לדעת הרמב"ם שסובר שאינן יכולות לברך על מ"ע שהז"ג, היינו משום דאיך יכולות לומר "וצונו" אם אינן מצוות, אבל תפלת המוספין שאינו ברכת המצוות, ולא נאמרה בו וצונו שפיר יכולות להתפלל לכולי עלמא.

★★

בשו"ת באר יצחק (או"ח סי' כ' סוף ענף ג') הקשה על חידושו זה של הגרע"א בשם הבשמים ראש. לדבריו יקשה בהא דמתניתין פ"א דשקלים וכ"ה במנחות כ"א ע"ב "העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא" (בשקלים מפרש טעמא דכתיב זה יתנו זה בגימטריא שנים עשר שבטים והיינו שבט לוי וכל העובר מפרש התם כל העובר בים סוף. רש"י). ולדברי בן בוכרי דכהנים וכן לויים פטורים משקלים. ועד"ז קטנים פחותים מבן כ' (לדעת הרע"ב) או י"ג (לדעת הרמב"ם) דאינם חייבין בשקלים לד"ה, כמפורש במתני' דריש שקלים, אטו נימא דכהנים לויים וקטנים יפטר ממוסף, אלא על כרחך דאין תפלת המוסף תליא בשקלים עי"ש.

וכדבריו כתב גם בשו"ת עמודי אור סי' ז', דלאחר שהוכיח כדעת הגאון רעק"א ז"ל מהא דזבחים ע"ה דאמרין קתני יחיד דומיא דציבור מה ציבור גברי אף יחיד גברי, פי' ולא מיירי בקרבן נשים עי"ש, הרי דקרבנות ציבור לא שייכי בנשים אלא באנשים, הקשה כנ"ל, דלפי"ז לבן בוכרי לויים שפטורים משקלים אינם בתפלת מוספים, והרי בהדיא איתא בסוכה נ"ג ע"א שר' יהושע בן חנניה שהי' לוי אמר "משם לתפלת המוספין", עי"ש שהעלה למסקנא דאף שהנשים אינן

דעות אם מצות שקלים חשובה כמצוה פרטית או שהיא חשובה מצוה כללית, ר"י סובר שהיא מצוה מוטלת על כל יחיד בתור יחיד, וחכמים סוברים שהיא מצוה מוטלת על כל הצבור כולו, ושיוצאת לפועל ע"י נתינתו הפרטית של כל יחיד ויחיד.

ולפ"ז אפשר לומר דמה שאמרו בת"כ כופין את היחיד ואין כופין את הצבור הכונה היא, שכופין רק על מצות היחיד ואין כופין על מצות הצבור. ולפ"ז שפיר הקשה הר"ש משנן ז"ל מהא דממשכנין על השקלים, שהרי ההלכה כחכמים דסברי שמצות שקלים היא נמי מצות הצבור ואיך ממשכנין עליה. ולזה תירץ דבאמת אין ממשכנין אם אינם רוצים לגמרי לשקול, אבל מיירי שרוצים לשקול אלא שאינם ממהרים וממשכנים אותם שימהרו וכו' ע"כ.

★★

במשנה: לא נשים.

בטעם שנשים פטורות משקלים, כתבו הרע"ב וקרוב העדה דהוא משום שנאמר ונתנו "איש" כופר נפש איש ולא אשה. (וכ"כ במשך חכמה ר"פ תרומה) ע"ש והמאירי פירש דהוי מ"ע שהזמן גרמא, שהרי בא' בניסן היו צריכים להביא מהתרומה החדשה. אבל בקרית ספר על הרמב"ם (ריש פרק א' מהל' שקלים) כתב דאין לפטור מטעם מ"ע שהז"ג, כמו דאמרין בקידושין (לד'). דנשים חייבות במוזזה (ולא מקשינן לתפלין), דכיון דכתיב ע"ז למען ירבו ימיכם, אטו גברי בעי חיי נשים לא בעו חיי, ה"נ כיון דכתיב בשקלים כופר נפשו, אטו נשים לא בעי כופר נפשו. אלא כתב שם דמטעם אחר נשים פטורות, דכתיב כל העובר על הפקודים וגו', היינו שנמנו בכלל ישראל, ואילו נשים לא היו בכלל הששים רבוא שנמנו, לכן הן פטורות משקלים.

ובספר דברי אסף להג"ר א"ס פייערשטיין מלונדון ז"ל כתב דמסתימת לשון הרע"ב משמע דיש עוד סיבה למה אינו בכלל מ"ע שהז"ג, והוא דיש לחקור במצוה שאין לה זמן קבוע, אבל התכלית שלה היא בזמן קבוע אי נשים פטורות ממנה, ובזה י"ל דפליגי, דהרע"ב סובר דכיון דאפשר לשקול כל השנה, אע"ג דהמטרה היא בשביל הקרבנות ציבור שהם מר"ח ניסן, משום הכי לא הוי מ"ע שהז"ג. והמאירי סובר דכיון דתכלית השקלים היא בשביל הקרבנות ציבור שזמנן קבוע מר"ח ניסן, הו"ל מ"ע שהז"ג.

★★

עליה, אולם אח"כ כשלוקחים ממועות הלשכה לקרבנות ציבור, נעשה של ציבור עי"ש.

ומעתה נראה דכהנים דאימעטו מפרשת שקלים, לא נתמעטו אלא מדין נתינת השקל, אבל מהיכי תיתי לומר דאין להם חלק בקרבנות הציבור, ולא גרע מהא דמבואר ברמב"ם פ"ח מה' כלי המקדש ה"ז: אף כל קרבנות הציבור שהתנדב אותן יחיד משלו כשרים ובלבד שימסרם לציבור עכ"ל, וא"כ מהיכי תיתי שכהן גם לבן בוכרי שפטור מנתינת מחצית השקל - אם יתנדב לקרבנות ציבור לא יתכשרו, ולא נתמעטו כהנים מילפוטא דכל הפקודים רק לענין המסויים דנתינת מחצית השקל, דכנ"ל הוי מצוה בפ"ע, אבל מי יימר דאין לו חלק בקרבנות ציבור.

דלפי"ז הרי פשוט דחלוק דין כהנים מנשים, דנשים הרי אין להם חלק בקרבנות ציבור מעיקר דינא, וכדהוכיחו בעמודי אור וזרע אברהם שם, אבל כהנים נהי דאינם בפרשת שקלים - להסוברים כן - לא הופקעו מקרבן ציבור כלל, ולא מצינו כן בשום דוכתא, וממילא א"ש תמיהת העמודי אור מהא דסוכה נ"ג מר"י בן חנניא, וגם א"ש בפשיטות השגת הבאר יצחק על הגרעק"א ז"ל.

וב"ר שכן הוא גבי פחות מבין עשרים, שהרי באמת גדול הוא לכל דבר, אלא דבפרשת שקלים גז"כ הוא דפחות מבין כ' פטור כמבואר בירושלמי לפי הרע"ב וסיעתי, וא"כ זה אינו אלא לענין נתינת השקלים, אבל ודאי שאין שום סברא לומר דאין לקטן פחות מבין עשרים חלק בקרבנות ציבור. עכ"ד ודפ"ח.

★★

בש"ת יביע אומר להגאון ר' עובדי' יוסף שליט"א (חלק ט' סי' קח) דן בדברי הגרע"א הנ"ל והביא מה שהקשו האחרונים וכנ"ל מקטן פחות מכ' שנה, והעיר על קושי' זו מדברי הרמב"ן בפר' כי תשא הכותב, שחיוב מחצית השקל לקרבנות אינם מבין עשרים שנה ומעלה, אלא משהביא שתי שערות אחר י"ג שנה חייב לשקול, ורק למלאכת המשכן ציווה שיביאו מבין עשרים שנה ומעלה. וכן דעת הרמב"ם (פ"א מהל' שקלים ה"ז) וזה לשונו: הכל חייבים ליתן מחצית השקל כהנים לוויים וישראלים, אבל לא נשים ועבדים וקטנים. הרי שלא הוציא מחיוב מצות מחצית השקל אלא קטנים ממש כמו בכל

שוקלות, מ"מ היו מתכפרות בקרבנות הציבור וע"כ שפיר ישנן בתפלת המוספין עי"ש, וכדבריו ממש כתב גם הגאון מוהר"מ זמבא ז"ל הי"ד בשו"ת זרע אברהם סי' ד' אות כ' עי"ש.

ולעומת זה, הנה בשו"ת שערי דעה להגאון מהורח"י סאסניצר ז"ל ח"א סי' י"ז, תפס בפשיטות כשיטות הגרעק"א, והעלה עפ"י דבריו דין חדש דלכתחילה יש לזוהר שלא להוריד בתפלת המוספין לפני התיבה פחות מבין עשרים כו", ואולם עי"ש שבמסקנת הדברים הניח בצ"ע.

★★

והנה בקושי' מבין י"ג שנים, כתב רבי אברהם נח קליין שיחי' דא"ש בזה לפי גירסת הגר"א במכילתין וכן ביאר בהר אפרים כאן דבאמת חייב ג"כ ליתן מחצית השקל רק דאין כופין אותו בגלל דכתיב "לרצונכם", ולפי"ז שפיר בן י"ג חייב במוסף וא"ש.

★★

וידו"נ הג"ר חנניה יוסף אייזנבך שליט"א בקובץ (אהלי שם קובץ א' ע' לה והלאה) כתב לבאר בזה לחלק בין נשים לכהנים, בהקדם הא דאיתא בתוספתא (סופ"א דשקלים): נתמשכנו ישראל בשקליהן כו' כדי שיתכפרו עי"ש. והוא גם בריב"ן למשנה דשקלים, ודייקו מזה האחרונים, דעצם נתינת מחצית השקל היא הכפרה, ולא רק מה שבשקל יהא לו חלק בקרבנות ציבור, ועי' בזה בצפנת פענח קונטרס השלמה ג' ע"א, ובגור ארי' יהודא לבן הגרמ"ז ז"ל סי' כ', ובמאמר הגר"ב זולטי ז"ל בספר "כבוד חכמים" (שי"ל לכבודו של כ"ק אדמו"ר זצ"ל ב"א ניסן תשמ"ב).

ובחידושים וביאורים בש"ס מאדמו"ר מלובאוויטש זצ"ל ח"ב ביאר, דבמצות מחצית השקל יש ב' ענינים: א. עצם נתינת השקל. ב. ההשתתפות בקרבנות הציבור עי"ש, ויש לזה ראיות מכ"מ, ועי' גם בר"ח למגילה כ"ט ע"ב: מכריזין שיכין כל אחד שקלו ויביאהו למקדש עכ"ל, ודייק בגור אריה יהודה שם שיש מצות הבאה על השקל עצמו, והיינו שיש מצות נתינת מחצית השקל כשלעצמה דהיא לכפרה, עוד יש דין שמהשקלים המובאים ללשכה לוקחים לקרבנות הציבור, ובמצות מחצית השקל, מתקיימות ב' המצוות כאחד. וגדולה מזו מבואר בדברי הגרמ"ז בזרע אברהם ובגור א"י שם, שנתינת מחצית השקל היא מצוה של יחיד, ושם היחיד

במשנה: וכל קפון שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק.

המגן אברהם (סי' ת"ע) כתב בשם הגהות הסמ"ק דזה מדין נדר. והעיר הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בשקל החדש (ביאור הלכה ד:): דהא ודאי משמע במשנה דאם שקל אביו שוב אינו פוסק אף אם לא חשב לעשות כן לעולם, מ"מ מתחייב בפעם אחת מדין נדר וכדק"ל בשו"ע יו"ד סי' רי"ד, אבל כשלא חשב בלבו להמשיך כן לעולם א"כ צריך דוקא לנהוג כן שלש פעמים וכדאמרינן בנוסח התרת נדרים "או שום מנהג של מצוה שנהגתי ג' פעמים ולא התיתי שיהא בלי נדר", וא"כ צריך ביאור איך מתחייב האב להמשיך לשקול עבור בנו בפעם אחת.

וכתב דאי לאו דכוונת האב לקבל על עצמו לנהוג כן לעולם משום מצות חינוך, א"כ הוי כתוספת דידיה ועובר משום העשיר לא ירבה. ואפילו אם יאמר מפורש "בלי נדר" א"א לקבלו ממנו עד שיקבל עליו לעולם משום מצות חינוך. [וקצ"ב דאמאי לא יוכל לחנך את בנו בשנה זו בלבד, ואמאי לא יחשב לחינוך אם אינו מקבל עליו לחנכו לעולם בזה].

וכתב שם עוד דלפי דבריו במה שאנו נוהגין לתת מחצית השקל בערב פורים לא אמרינן בזה דאם שקל לבנו פעם אחת שוב אינו פוסק, דבזה"ז לא שייך האיסור של העשיר לא ירבה, ומ"מ הביא המגן אברהם (סי' תרצ"ד) דין זה לענין מחצית השקל בזה"ז כיון שעיקר המנהג ליתן היום הוא לזכר מחצית השקל, ומ"מ כשאמר בלי נדר שפיר יכול להפסיק.

★★

כתב בשפתי צדיק (על שקלים אות ב:): יש לעיין אם תוך שנה הבא יהיה בר חיובא דאורייתא אם יחדל אביו מליתן כדי שיקיים המצוה כשיהיה בר חיובא, או אפילו אם נתן אם צריך ליתן אח"כ כשיגדל.

ולזה יש קצת ראייה מקטן שנתגדל בין ב' פסחים אם עשה הראשון פטור מלעשות פסח שני, ואם לא עשה ראשון חייב בשני כמבואר ברמב"ם. אבל יותר נכון שלא יתן אביו כדי שיקיים בעצמו מצוה דאורייתא, ואולי אם יושלם לו י"ג באמצע השנה ויתן מחצית השקל יהיה מרבה, כי כולם נותנים מחצית השקל, שיהיה להם חלק כל השנה בקרבנות, וזה יהיה לו רק חצי שנה בעד מחצית השקל.

מקום. וכן כתב במפורש הרוקח הגדול (סי' רלג) שלמדנו ממה שכתוב "ונתנו איש כפר נפשו", איש ולא אשה ולא קטן, אבל אם הביא ב' שערות תובעים אותו וכו'. ומעתה דברי הגאון רבי עקיבא איגר נכונים שדוקא נשים שנתמעטו מדכתיב ונתנו "איש" כופר נפשו, ולא אשה פטורים מתפילת מוסף, אבל איש מבר מצוה חייב במחצית השקל, וממילא חייב בתפילת מוסף. **אך** אם התפללו מוסף הנשים אין למחות בידם משום שיש ספק ספיקא, שמא אף הנשים חייבות בתפילות מוסף, ושמא יכולות להחמיר על עצמן בברכות השבת. ורק בתפילת המוספים של ראש השנה ויוה"כ שיש תחינות ובקשות יכולות להתפלל ע"כ.

★★

והנה לעיל התבאר ב' טעמים לפטור נשים מתפילת מוסף. או בגלל דלא שייך בזה "רחמי ניהו" וכדברי הצ"ח. או בגלל שאינם שוקלות וכדברי הגרעק"א בשם הבשמים ראש. וכתב בספר רץ כצבי לרבי צבי רייזמן שיחי' (ח"ב ע' שכח) ענין נפלא בזה:

ולכאורה הנפק"מ בין שני טעמים אלו היא חידושו של שו"ת התעוררות תשובה (סימן ש"צ) שכתב: "נראה, דאע"ג דנשים פטורות מתפילות מוספין שבכל השנה וכו', מ"מ חייבין בתפילת מוספין דראש השנה, דהרי נשים חייבין בתפילה כדתנן במסכת ברכות (כ' ע"ב), ואמרו שם בגמ' מהו דתימא הואיל וכתוב בה ערב ובקר וצהרים כמ"ע שהזמן גרמא דמי, קמ"ל דכיון דרחמי ניהו חייבין בתפילה. ולפי זה, מוספין דאינן אלא שבח וסיפור דברי בעלמא, כדאיתא ברש"י בע"ז (ד' ע"ב) ד"ה מוספי וכו', נשים פטורות. אבל תפילת מוספין דראש השנה דרחמי ניהו, פשיטא דחייבין".

ולכאורה חידוש זה של שו"ת התעוררות תשובה, שנשים חייבות בתפילת מוסף בר"ה, מובן לפי טעמו של הצ"ח שפוטר נשים מתפילת מוסף בכל השנה מאחר ואין התפילה "בקשת רחמים", וכאן שייך לומר ששונה הדין בראש השנה שבו גם תפילת מוסף היא בקשת רחמים בהזכרת מלכויות זכרונות ושופרות. אולם לפי טעמו של הגרע"א שפטור נשים מתפילת מוסף הוא בגלל שאינן שייכות בקרבנות ציבור, אם כן הרי אותו פטור שייך גם בראש השנה, ולפי זה פטורות גם מתפילת מוסף בראש השנה. וכו' עכ"ד ודפח"ח.

★★

לא באשה דפטורה לגמרי לא שייך עלי' דין התחלה, כיון דאין עלי' בעצמותה חיוב. לא מקרי התחלה, אבל מ"מ בשוקל ע"י אשה נימא דיתחייב, ולא מצינו בשום מקום שע"י שהתחיל יתחייב לעולם כגון בהא דתנן (מ"ז) השוקל ע"י ענה או ע"י אחר יעו"ש.

ועל כן משמע לכאורה דאינו ענין קבלת נדר רק הוא סוג הוספה לשקלו. אלא דבכה"ג שנותן עבור בנו אינו בלא ירבה, אבל אינו מצד חיוב עבור הבן, וצ"ע עוד בכ"ז עכ"ד.

★ ★

במשנה: אין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום.

כתב המנחת חינוך (מצוה ק"ה) דמ"מ אם אין הכהן רוצין לתת כלל כופין אותו, וכמו שכופין בכל המצות.

האדר"ת (חשבונות של מצוה מצוה ק"ה) פקפק בזה דמאחר דכתיב לגבי שקלים "לכפר על נפשותיכם" הוי כמצות עשה שמתן שכרה בצדה דקי"ל (חולין קי:): דאין כופין אפילו את ישראלים, אלא דמ"מ ממשכנין ישראל ולוים משום דררא דמונא.

אלא דכתב האדר"ת דלפי הראשונים שסוברים דאפילו בן י"ג חייב י"ל דהא דכתיב מבן עשרים שנה ולמעלה וכו' לכפר על נפשותיכם בתרומת אדנים כתיב, וא"כ י"ל בתרומת שקלים לא הוי מצוה שמתן שכרה בצדה.

★ ★

ובספר רבבות אפרים הקשה על המנ"ח הנ"ל:

ומאוד תמוה לי על מה הדבר פשוט אצלו כל כך, הלא הרע"ב מברטנורה והתיו"ט ז"ל פירשו הא דאין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום, לפי שעבודת הקרבנות עליהם חולקים להם כבוד, וכי נמי יעכבו ולא יתנו, ב"ד מתנה עליהם שיהיה חלף עבודתם, כמו שנותנים מתרומת הלשכה לשאר עושי מלאכת הקודש עכ"ל הרע"ב ז"ל ועיי"ש בתו"ט **ואי** ס"ד דכופין אותו עד שתצא נפשו, מאי חלוקת כבוד להם, אדרבה לקלון יחשב להם.

ועוד לפי הטעם שכתב הרע"ב ז"ל, דאפילו אם יעכבו ולא יתנו, ב"ד מתנה עליהם שיהיה להם חלק חלף עבודתם. וא"כ לפי תנאי ב"ד שוב הכהנים שאין רוצין ליתן. אין

ואולי יש לדייק בלשון הרמב"ם "קטן שהתחיל אביו וכו' עד שיגדיל ויתן בעצמו", לכאורה מיותר סוף הדיבור, ולהנ"ל ניחא, שהרבותא עד השנה שבו יהיה גדול ויתן בעצמו מצוה דאורייתא ע"כ.

★ ★

במשנה: כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו וכו'.

כתב בספר "גור אריה יהודה" (ח"א ע' רפ בנד"מ): בשקלים כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק, ויש להבין הטעם דאם התחיל אינו פוסק, דהיכן מצינו שיחייב אדם עצמו במצוה בשביל אחר שפטור ממנה. ובמצות עשה שהז"ג דכתבו התוס' (רה לג.) דנשים יכולים לחייב עצמן ולברך יעו"ש. היינו להכניס עצמו בכלל שאר בני חיובא. אבל זה שיש לו חיוב בשביל עצמו, איך יוסיף חיוב עבור מי שפטור לגמרי.

וראיתי במ"א (סי' ת"ע סק"ב) דכתב בענין זה דקטן שהתחיל אביו לשקול דאינו פוסק דהוא מתורת נדר יעו"ש. וכן מצאתי באו"ז יעו"ש. ולענ"ד יש לעיין לפי"ז בהא דתנן בסמוך השוקל ע"י עבד ע"י קטן פטור מקלבון יעו"ש. ולכאורה תקשי לפי דברי ריבב"ן (בפ"א דשקלים ה"ג) דאב השוקל בשביל בנו דאינו פוסק דהדין דממשכנין אותו יעו"ש. ובזרע אברהם לאמ"ו שליט"א (סי' ד' ס"ק כ"ג) דהאריך בדבריו, א"כ הרי כתב הכס"מ (פ"ג ה"ב) הטעם דכהנים פטורים מקלבון משום דאין ממשכנין אותם יעו"ש. וא"כ קשה דמשכחת חיוב קלבון בקטן בהתחיל אביו לשקול על ידו. דבוה כיון דממשכנין אותו ה"ה דמחויב בקלבון נובאמת דלא ראיתי ברמב"ם שיביא דין זה דקטן פטור מן הקלבון. ובפשוטו ה"י נראה דממנ"פ, אחר שאינו מחויב ליתן כלל ודאי כשנותן אינו מוסיף קלבון. ובאב דמתחייב, שפיר י"ל כיון דממשכנין דה"ה דמתחייב בקלבון. אך מסתימת המשנה לא משמע כן.

אמנם להנ"ל דחיוב האב מדין נדר, א"כ י"ל דאין על זה שם שקל ולא שייך בו חיוב קלבון. דרק שקלים חייבים בקלבון, לא נדרים.

עוד יש לעיין, דמדוע לא אמרינן גם בהתחיל לשקול ע"י אשה שיהי' הדין כן דאינו פוסק. דבשלמא באשה עצמה אם שקלה פעם אחת, לא תקשי דתהי' חייבת בכל שנה די"ל דרק מי שהוא בר חיובא עבור עצמו מתחייב עבור אחרים.

הלשכה ושותפין, והנה בקרבן ציבור הזה על כרחך דהשליח שותף בו דהרי גם הוא משלם מחצית השקל, א"כ גם בשותפין מיירי דהשליח שותף בו וכנ"ל.

אך כתב דיש לדחות הראיה, דמה דקתני ציבור לא מיירי שהשליח שותף בו, וזה כשהשליח כהן אליבא דבן בוכרי במשנתינו דהכהנים אין להם חלק בתרומת הלשכה. אי נמי למאן דאמר דשבט אחר איקרי קהל א"כ י"ל דגם שבט נקרא ציבור ומיירי משבט ששלח שליח משבט אחר להקדיש. אך אף שהראיה נדחית, מ"מ י"ל דמיירי שהשליח שותף ולא קשה על המהרי"ט וכנ"ל, עיי"ש.

★★

בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל א' סי' י"ב) נשאל על כהן שגר בארץ ישראל הנמצא בחו"ל ביו"ט שני של גלויות, אם מותר לו לעלות לדוכן לברכת כהנים בתפלת מוסף וגם מותר לו לברך הברכה בזה.

והשיב שאין לכהן לישא כפיו בתפלת המוספין, היות ואין לו שייכות לעבודת מוסף ביום זה, וברכת כהנים זה רק כשהכהן יש לו שייכות לאותה עבודה ולאותה תפלה השייכת לאותה עבודה, ועיקר ברכת כהנים שהיתה במקדש בקרבנות ציבור היו גם הכהנים שייכים לאותה עבודה, דהא הלכה כריב"ז דקאמר במתני' דידן דכל כהן שאינו שוקל חוטא, והקרבנות היו באין מתרומת הלשכה, וא"כ כמו ששם היו הכהנים שייכים לאותה עבודה וברכו ברכת כהנים, ה"ה גם היום צריך שיהיו הכהנים שייכים לאותה עבודה כדי לברך ברכת כהנים.

ובסי' י"ג שם הביא תשובת מוהר"מ בן חביב זצ"ל שכתב דלפי מה שכתב הגינת ורדים להביא ראיה מברכת כהנים שהיתה במקדש דהכהנים היו שייכים באותה עבודה משום דקיי"ל הלכה כריב"ז דכל כהן שאינו שוקל חוטא, אדרבא, משם יש להביא ראיה לאידך גיסא דכהן מצי מברך אע"פ שלא שייך באותה עבודה, דהרי בן בוכרי פליג אריב"ז וס"ל דהכהנים אינם חייבים בשקלים, ופשיטא דלבן בוכרי הכהנים מברכים ברכת כהנים אע"ג דאין חייבין לשקול והעבודה הוי משל ציבור, וא"כ מבן בוכרי נשמע לריב"ז דמצי כהן לברך אע"ג דלא שייך באותה עבודה, דאין לחדש ולומר דבתרתי פליגי דאפשי פלוגתא לא מפשינן.

מחויבים במצוה זו, כיון דהב"ד זיכו להם שקליהם חלף עבודתם. והוה כאילו אחרים שוקלים על ידם דפטורין וקיימו המ"ע, וממילא שוב לא שייך דיהי' מכין אותן עד שתצא נפשו, כיון שקיימו המצוה ע"י תנאי ב"ד שנותנין עבורם.

ובן משמע מלשון הר"ם ז"ל שכתב אין ממשכנין את הכהנים לעולם מפני דרכי שלום אלא כשיתנו מקבלין מהם, ותובעין אותן עד שיתנו עכ"ל, משמע דוקא תובעין אותן, ולא שמכין אותם כלל, וצ"ע.

★★

הרע"ב מפרש דלפי שעבודת הקרבנות עליהם חולקים להם כבוד, וכתב המנחת חינוך (מצוה ק"ה) דלפי טעמו של הרע"ב נראה דדוקא כהנים תמימים אין ממשכנין, אבל כהנים בעלי מומים שאינן בני עבודה שפיר ממשכנין אותן. ועי' בשבט הלוי (ח"ה קונטרס המצות סל"ח) שהקשה על המנחת חינוך דמדתנן את מי ממשכנין ליום וישראלים וגרים משמע דבכהנים לא משכחת לה דממשכנין להו.

★★

במשנה: העיד בן בוכרי ביבנה כ"ה כהן ששוקל אינו חוטא.

הגאון ר' בונם זצ"ל אב"ד דק"ק מאטסדורף מחותנו של הגאון בעל חתם סופר זצ"ל, הקשה על דברי המהרי"ט (ח"א סי' קכ"ז) דס"ל שאי אפשר לעשות שליח להקדיש קרבן, מדברי הגמרא בתמורה (י' ע"א) דבעי רמי בר חמא מקדיש עושה תמורה או מכפר עושה תמורה ואמר רבא א"כ מצינו ציבור ושותפין עושין תמורה כגון דשוו שליח לאקדושי, הרי דאפשר לעשות שליח להקדיש.

ותירין לו החתם סופר (שו"ת או"ח סי' קט"ז ד"ה מה שהקשה) די"ל דהתם מיירי דלשליח יש שותפות בזה, ובזה לכו"ע יכול להקדיש.

ומביא החתם סופר רא"י שמייירי שיש לשליח שותפות, דהלא כתב הרמב"ן בפרשת ויקרא (א, ב) דגם אלף אנשים שיקריבו קרבן ביחד נקרא קרבן שותפות ורק הנקנה מקופת תרומת הלשכה נקרא קרבן ציבור, וא"כ כשאמר רבא א"כ ציבור ושותפין כוונתו לקרבן שהציבור עושה מקופת תרומת

"אינו חוטא" לא יבא לחטוא במהרה, דמארי דחושבנא מוגנים ומוצלים הם מהחטא.

★★

במשנה: א"ל ריב"ז לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא.

בשו"ת חכם צבי (סי' ק"ו) הקשה על הרדב"ז (סי' י"ג) דכתב דמי שנתן לו השר רשות לצאת מבית האסורים יום אחד בשנה לא ימתין על מצוה חמורה דאין מעבירין על המצות, משאלת הגמרא במנחות (מ"ט ע"א) ציבור שאין להם תמידין ומוספין ויש להם כעת בהמה למוסף דהאידינא או תמידין דלמחר איזה עדיף תדיר או מקודש, הרי דמותר להעביר על המצוה בזה.

ובתב בנו בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' י"ח) די ש מי שרצה להשיב, דמיירי כשהמשמרות מתחלפות והמשמר היוצא צריך להקריב המוסף והמשמר הנכנס את התמיד שלמחר, וע"כ למשמר הנכנס אין שום איסור להשהות את הבהמה לקרבן תמיד למחר כי אינו מחוייב בקרבן מוסף דהאידינא ולא שייך בזה אין מעבירין על המצות.

ודחה היעב"ץ את דבריו, דודאי גם הכהנים במשמר הנכנס יש להם שייכות לקרבן מוסף, כי גם עליהם יש חיוב להקריב קרבנות ציבור וכדאמר ריב"ז כאן במשנה דכל כהן שאינו שוקל חוטא, וא"כ שפיר הביא החכם צבי ראייה מדברי הגמ' שם, עיי"ש.

★★

הנה ר' יוחנן בן זכאי סבר כאן דהכהנים היה צריכין לתת מחצית השקל כמו שמסבירה כאן הגמ' דבמנחת ציבור, שהכהן הוא שותף עם הציבור אין אומרים כליל תהיה. אבל לכאורה בחלק של הכהן דשם יש דין של כליל תהיה לא תאכל, א"כ אמאי בציבור לא טעון שריפה. ומביא בשו"ת משנה שכיר חלק יו"ד סימן קפ"ב בשם הרוגאצ'ובי זצ"ל די ש ב' מיני הרכבה, הרכבה שכניית, והרכבה מיזגית, הרכבה שכניית הכוונה בטבע, לדוגמא אדם נותן מלח במים, אזי המלח נמס במים והמים מקבלים את טעם המלח, דשני יסודות אלו לא נאבדו רק הם שכנים, ויש הרכבה מיזגית דשני יסודות אלו מולידים בריה חדשה לגמרי, דהראשון נאבד במציאותו

אך כתב דכל זה הוא לפי דרכו של הגינת ורדים, אך לדעתו נראה דאפי' היה הלכה כבן בוכרי דהכהנים אין חייבין לשקול ומברכים הכהנים ברכת כהנים על עבודה שעושים הציבור משקליהם, ג"כ אין ראייה לנידון דידן, דשאני התם שהכהנים שייכי באותה עבודה של ציבור להקריבה, דישראל והכהנים כמו שותפין הם באותן קרבנות, דישראל במעותיהם והכהנים בעבודתם להקריב הקרבנות, דאין ישראל יכולין להקריבם, לפיכך מקרי שהכהנים שייכי באותה עבודה, משא"כ בנידון דידן אין לכהן ירושלמי שום שייכות לתפלת מוסף ביו"ט שני של גליות.

ובסי' י"ד שם השיב הגינת ורדים על דברי המוהר"מ בן חביב זצ"ל, וכתב דמה שכתב דהיכא דלא מפשינן פלוגתא טפי עדיף, בנידון דידן לא הוה אפוש פלוגתא, כי כיון דמצינו פלוגתא אם חייב הכהן לשקול או לא, א"כ מאליו נמשך ובא הטעם בברכת כהנים, ויש לנו ללמוד מברכת כהנים דבמקדש, דלריב"ז דכהן חייב לשקול א"כ גם ברכת כהנים זה רק היכי דשייכי הכהנים בעבודה, ולבן בוכרי דאין הכהן שוקל א"כ אין צורך שהכהנים יהי' להם שייכות לעבודה כדי לברך ברכת כהנים.

ומה שכתב דאף לבן בוכרי אין ראייה לנדון דידן כי התם הכהנים והישראל הם כמו שותפין בקרבנות ישראל במעותיהם וכהנים בעבודתם, זה אינו, דא"כ מדוע ביוכ"פ אינו מתודה הכהן על עצמו גם בקרבנם של ישראל, והלא גם הוא שייך בקרבנם מחמת עבודתו, אלא ודאי שמחמת טורח עבודתו אינו נחשב כשותף בקרבן, וכ"כ גם הרדב"ז בתשובה (ח"ב סי' אלף וק"ח). ועוד דהא הכהנים שלוחי דרחמנא הם ואינם שלוחי בעל הקרבן, וא"כ לבן בוכרי ודאי אין לכהנים שייכות בקרבן ובעבודה, ושפיר אפשר למילף לדידיה דאפשר לברך ברכת כהנים גם כשאין להם שייכות לעבודה, עיי"ש.

★★

במשנה: כל כהן ששוקל אינו חוטא.

דרש בספר חסד לאברהם להרה"ק מראדומסק זצ"ל: "כל כהן", הוא התלמיד חכם כמוש"נ כי שפתי כהן ישמרו דעת, "ששוקל" את מעשיו במאזני פלס הישרים הם או לא,

שכתב טעם אחר למה נאכל, כיון שהרוב הוא של מי שאינם כהנים, בטל שלהם ברוב.

אמנם בקובץ שיעורים על בבא בתרא (אות תד) הביא ראייה מרש"י עה"ת (במדבר טז, טו) שגם בקרבן ציבור משתייך לכל אחד ואחד מהפרטים. שעה"פ שם אל תפן אל מנחתם הביא רש"י מדרש: יודע אני שיש בהם חלק בתמידי הצבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו, ואם נימא שבקרבן ציבור נפקע השייכות לכל פרט ונעשה חפצא מחודש של הכלל, א"כ מה שייך לומר שחלקם של קורח ועדתו לא תאכלנו האש. וכן כתב בחלקת יעקב (י"ד סי' ס"ו) ע"ש. וע"ע במנחת יצחק (חלק י' סי' ק').

וראה גם בברכת שמעון להגר"ש שניאורסון ז"ל על אור החיים הק' פר' קרח שם בזה וע"ע בזה בברכת שמעון (פר' צו) ע"ש היטב ובפרדס יוסף החדש פר' קרח (אות עח) מש"כ בזה בס"ד.

★★

ובשו"ת חזון נחום (סי' ט"ו) כתב ענין נפלא ביסוד הספק הנ"ל לגבי דין יחיד וציבור, וז"ל:

תוס' יומא (י"ב) ד"ה הא דכרכים תמהו דמאי פריך מר' יהודה דאמר אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד, דלמא כר"מ ס"ל דבהכ"נ חייב במזוזה אפי' דכרכים.

הנראה לתרץ דהנה מה דפליגי ר"מ ורבנן בבהכ"נ לענין מזוזה וטעמי' דרבנן דפטרי ממזוזה משום שאין לבהכ"נ בעלים מיוחדים כפירש"י וכמו דמעטי רבנן בהכ"נ מנגעים דיצאו אלו שאין מיוחד לו, וצריך להבין, דא"כ מ"ט דר"מ דמחייב במזוזה.

ונראה דפליגי בחקירת המפורשים בדבר של ציבור אם פקע שם היחיד ונעשה שם הכולל "של ציבור", או שנשאר עדיין שם כל אחד ואחד רק שנכללין בציבור, ובט"ז או"ח (סי' שצ"ה סק"ב) לגבי עירוב השותפין כתב דכיון שנתערב הכל ביחד נעשה הכל של כל אחד ואחד, מבואר שיטתו דעדיין שם כל יחיד ויחיד עומד ולא פקע.

ולעומת זה כתבו התוס' מנחות (ע"ח) בהא דהשוחט פסח על החמץ עובר בל"ת ר' יהודה אומר אף התמיד, ואר"ל לעולם אינו חייב עד שיהא או לשוחט או לזרוק או

ונולד בריה חדשה לגמרי דאין לו בכלל דמיון ליסודות הראשונות, באידיש נקרא א כימישע פארייניגונג והרכבה שכניית קרוי פיזישע פאראייניגונג.

ורוצה שם לחדש דבהרכבה ג"כ שייך שני סוגי הרכבה בהלכה, הפרט יש לו דין בפני עצמו, והכלל יש לו דין בפני עצמו, מהרבה פרטים נעשה כלל, ונותן משל, בחולין (ק"ב ע"ב) כתוב לגבי אבר מן החי יש שאלה אי יש איסור אבר מן החי בעוף שלם, דלעוף שלם יש יותר מעלה מהרבה אברים פרטיים הבאים מן החי, והשאלה היא אם עוף שלם הוא הרכבה מיזגית אין איסור אבר מן החי בעוף שלם, ואת"ל דעוף שלם מרובה חלקים מאברים והווה רק הרכבה שכניית יהא איסור אבן מן החי גם בעוף שלם. כיון דמורכב מהרבה איברים פרטיים וחל בו איסור אבר מן החי.

וכמו כן הוא במנחת כהן, התורה אמרה לא תאכל, אבל היכא דהוא כלל דנעשה קרבן ציבור, נעשה הרכבה מיזגית, ממילא נעשה מציאות אחרת לגמרי דיש לה צורה אחרת לגמרי מאשר היה בפרט א"כ אע"ג דבשעת שהיה לו צורה דיחיד התורה אמרה לא תאכל כליל תהיה, אבל היכא דקבלה את הצורה של קרבן ציבור נעשה מהות אחרת לגמרי ואין לו הדין דמנחת כהן כליל תקטר. כך מביא בשו"ת משנה שכיר מהגאון הרוגאצ'ובי זצ"ל.

★★

במשנה: אלא שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמם וכל מנחת כהן כליל יהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחח"פ שלנו, האיך נאכלים.

אבל להלכה לא קיי"ל כן והכהנים שוקלים, דדוקא מנחת כהן יחיד נשרפת כליל, משא"כ בעומר ושתי הלחם ולחח"פ שהם של ציבור, לא איכפ"ל שיש לכהן חלק בו.

ומזה הוכיח אדמו"ר הרה"ק ר' דוד מסאכטשוב (בשו"ת אבני נזר חו"מ סי' ס"ג) שקרבן ציבור אינו מכלול של פרטים, אלא נעשה דבר מחודש שהוא של הציבור, שאם אינו אלא אוסף של פרטים, שוב הדק"ל איך הם נאכלים, הא יש לכהנים חלק בו, עי"ש. וכ"כ הגאון ר' יוסף ראזין מראגטשוב הובא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' א' אות י"ז). אמנם במנחת"י שם באות כ' הביא מרש"י ערכין דף ד' ע"ב (ד"ה שלנו)

שבקרבות ציבור, אלא ע"כ דהדין דמנחת כהן כליל תלוי אם יש לכהן בעלות בממון.

ובן מבואר מדתנן בסוטה (כ"ג א') כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות, ושם הרי הקרבן מנחה סוטה שלה, והבעל רק נתן הממון והוא המביא של הקרבן ולכך לשניהם יש חלק בקרבן, ורש"י שם פירש דדין זה הוי גם במנחת נדבה ושם ודאי רק הממון של הבעל, ועי' תוס' שם ד"ה כל, אלא מבואר מזה דמנחה הבאה מממון כהן אינה נאכלת, וא"כ זהו טענת הכהנים, שאם יתנו שקלים יהי' שם ממון כהנים ויהי' דין כליל למנחות העומר ושתייה"ל ולחה"פ, אך בחלקם בכפרה לא איכפת לן כיון דקרבן ציבור לא מיקרי מנחת כהן, אך קשה דגם שקלי הכהנים נהי' ממון ציבור ואמאי יש כאן ממון כהן שעיי"ז יהא דין כליל, עכ"ד מרן הגרי"ז.

ובעיקר ביאור הגרי"ז בטענת הכהנים, שמעתי שהוסיף הגרי"ד, דהנה איתא בתמורה (ט"ו ב') דחטאת ציבור שמתו בעליה אינה מתה שאין הציבור מתיים, דגמרינן משעירי הרגלים וראשי חדשים דאמר רחמנא אייתינהו, ודלמא מתו מרייהו דהני זוזי, אלא לאו ש"מ אין הציבור מתיים. מבואר דאף שעתה השקלים של הציבור עכ"ז נשאר גם מרייהו דהני זוזי, הגם דצ"ב מהי שייכות השקלים לבעלים אחר שנתנום לציבור, עכ"פ חזינן בגמ' שעדיין נשארו מרייהו דהני זוזי.

וא"כ נימא כשם שלענין חטאות המתות אמרינן כן, ה"ה לענין דין כליל נימא דנשארו הבעלים מרייהו דהני זוזי, ולכך טענו הכהנים דאם ישקלו הוו מנחות הציבור גם מממון כהנים ולא יאכלו, אך ריב"ז פליג ואמר כל כהן שאינו שוקל חוטא, דס"ל דבקרבת ציבור לא יהא דין כליל מחמת ממון הכהנים, אחר שהתנדבו ומסרו לציבור, וצ"ע מהגמ' בתמורה דחזינן דגם אחר מסירה לציבוראיכא מרייהו דהני זוזי, וצ"ל דהנה איתא במנחות שם במסקנא דהכהנים מייתי ומסר להון לציבור, וצ"ב דכל השקלים נמסרים לציבור ומה נתוסף כאן, וצ"ל דבכל נתינת שקלים דרק מהלכות שקלים משתייך לציבור, נשאר מרייהו דהני זוזי אך הכהנים יצטרכו לעשות מסירה פשוטה לציבור, ואז לא ישארו מרייהו דהני זוזי, ע"כ שמעתי בשם הגרי"ד זצ"ל עכ"ד שם.

★★

לאחד מבני חבורה עמו בעזרה, והקשו בתוס' דודאי זה רק אפסח קאי אבל אתמיד פשיטא דלא מחייב משום אחד מישראל עכ"ד, מבואר שיטתם דבקרבת ציבור פקע שם היחיד ובאו פנים חדשות שם ציבור הכולל והדברים עתיקים.

ולפ"ז נראה דר"מ ורבנן דפליגי בבהכ"נ לענין נגעים ומזוזה בהא פליגי, דרבנן דפטרי ס"ל דלא פקע שם כל יחיד ויחיד וא"כ לא הוה בית המיוחד לו, ור"מ דמחייב ס"ל דמקרי בעלים מיוחד דהיינו הציבור כיון דפקע שם יחיד ונעשה לציבור אחד, וע"כ אף בבהכ"נ של כרכים דסתמא לית בי' בית דירה כמו"ש הרי"ף ובכ"מ ה' מזוזה והיינו טעמא דרבנן דפטרי בשל כרכים, מ"מ לר"מ מחייב אף בשל כרכים דהוי מיוחד לבעלים כללית הציבור.

ואמנם בעיקר חקירה זו אם בקרבן ציבור בטל שם היחיד, נראה שהוא פלוגתא דחכמים ור' יהודה בירושלמי שקלים פ"א ה"ג גבי דאר"י כל כהן ששוקל אינו חוטא כו' משיבין חכמים לר"י אין חטאת ציבור מתה ואין מנחת ציבור קריבה כליל כו', הוא מותיבין ל' לא נדבת יחיד הוא ואינון מותיבין ל' כל שנמסרה לציבור כמו שהוא נדבת ציבור, והיינו פלוגתתם אי בק"צ פקע שם היחיד, דר"י אמר לא נדבת יחיד הוא דאע"פ שהוא ק"צ לא פקע ממנו שם היחיד ומנחת כהן כליל אבל חכמים מותיבין ל' כיון שנמסרה לציבור כמו שהוא נדבת ציבור, דס"ל דפקע שם היחיד ואין מנחת ציבור כליל.

ועפ"ז מיושב מה שקדקו התוס' מנחות (ע"ח) הנ"ל דאיך יתחייב בתמיד אם יש לאחד חמץ מבני חבורה אליבא דר' יהודה, ולהאמור שפיר אתי' אליבא דר' יהודה דלשיטתו גם בתמיד מחייב בכה"ג אם יש לאחד מבני חבורה בעזרה, דהרי לדידי' ס"ל דלא פקע שם היחיד, דמה"ט אמר דכהן אינו שוקל משום דהוי מנחת כהן כליל א"כ ע"כ ס"ל כרבנן דהכא דבהכ"נ של כרכים פטור ממזוזה דו"ק והבן עכ"ד.

★★

וכתב בספר שמעתתא דכהן גדול (ע' יג):

ושמעתי בשם הגאון ר' יוסף דב סאלאוויציק בשם אביו מרן הגרי"ז זצ"ל, דמהכא חזינן דדין מנחת כהן כליל תהי', תלוי אם יש לכהן בעלות בממון של הקרבן, ולא תלוי באם הכהן מתכפר בקרבן, דהרי פשיטא דכהנים ג"כ מתכפרים בקרבנות ציבור, וא"כ מה יועיל שלא יתנו שקלים ולא יהא להם חלק בממון, סוף סוף יש להם חלק בכפרה

מרש"י דמי שיש לו באיזה חפץ חלק פחות משהו פרוטה לא נחשב שלו, א"כ מה ראייה הביאו הכהנים שאינם חייבים במחצית השקל מהא דאוכלין העומר ושתי הלחם אף דיש להם חלק והם מנחת כהן, והלא בחלק שיש להם הוא פחות משהו פרוטה, וא"כ אין העומר ושתי הלחם נחשב שלהן ושפיר יכולין לאכלם.

ובכ"י חמדה פרשת צו (אות ג) כתב לתרץ בפשיטות, דאף דהחלק שיש לכל כהן הוא פחות משהו פרוטה, מ"מ גם לכל אחד מישראל אין בזה רק פחות משהו פרוטה, וא"כ יד הכל שוין בה, ושפיר נחשב מנחת שותפות של כהן וישראל, ושפיר אמרו הכהנים מדוע קוראים לעומר ושתי הלחם מנחת ישראל ואוכלין אותה, כשיש לכל כהן וכהן אותו חלק שיש לישראל והיה יכול להיחשב מנחת כהן שאינה נאכלת.

עוד תירץ והאריך לבאר דודאי רש"י ס"ל דחלק פחות משהו פרוטה נחשב שלו, ורק כוונת רש"י בסוכה היא, דפחות משו"פ נחשב אינו ברשותו, וא"כ אינו בכלל לכם, דלכם הוי דבר שהוא לא רק שלו אלא הוא גם ברשותו לעשות בו מה שירצה, וא"כ איך אפשר לישב בסוכה כו, אלא ודאי דלא מקשינן סוכה ללולב ואין צריך שיהי' בסוכה לכם וברשותכם, וא"כ גם לגבי שלו לא מקשינן סוכה ללולב ושפיר אין צריך גם שהסוכה תהיה שלו וסוכה שאולה כשרה, עיי"ש.

★★

בגמ': הדא דתימר בשהביא שתי שערות.

וי"ג עד שיהא בן עשרים, עיין ברע"ב קרבן העדה והגהות הגר"א.

הנה בתורה תמימה (פ' כי תשא) העיר בזה הערה נפלאה להלכה, דהנה לפי שהבאנו למעלה מהגרעק"א בשם הבש"ר שמי שאינו מחוייב בשקלים אינו מחוייב בתפלת מוסף, אם כן יוצא דגדול עד בן עשרים, מכיון שאינו מחוייב בשקלים אינו מחוייב בתפלת מוסף, וא"כ אע"פ שלעצמו יכול להתפלל כמבואר שם בשם הצל"ח, אבל אינו יכול להתפלל לפני התיבה להוציא הרבים ידי חובתן, שכל הפטור מן הדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. אמנם עיין בספרו תוספת ברכה (פרשת כי תשא) שכתב דבזמנינו שכולנו בקיאים, ואין הש"ץ חוזר רק משום שנשאר התקנה, יכול גם פחות מבן כ' להתפלל לפני התיבה תפלת מוסף. ועיין מה שהאריך בזה בשו"ת ציץ

במשנה למלך פ"ז מהל' מעילה (ה"ו) הביא דמוהר"י אלפנדרי זצ"ל כתב להוכיח מכאן דהא דמטבע חשיב ולא בטיל הוי מן התורה, דאם נאמר דמן התורה בטל, א"כ מה טענה היה להכהנים, והלא י"ל דחייבין בשקלים ואעפ"כ מותר לאכול העומר ושתי הלחם וכו' משום דלא הוי בכלל מנחת כהן משום שממונם בטל בשקלים של ישראל.

והמשנה למלך כתב דאין ראייה מכאן רק דמדרבנן אינו בטל, וכוונתו, דגם אם רק מדרבנן אינו בטל שפיר טענו שאינם יכולים ליתן מחצית השקל כיון דממונם אינו בטל מדרבנן א"כ לא יוכלו לאכול העומר ושתי הלחם וכו', עיי"ש.

אמנם הגאון בעל פרי מגדים זצ"ל הקשה ע"ז, דאף אם נימא דהמטבע לא בטיל מן התורה או מדרבנן, מ"מ אה"כ כשלקחו קמח נתבטל חלקם בחלק של ישראל, וא"כ שוב הדרא קושיא לדוכתה מה היתה טענת הכהנים שאינם יכולים ליתן מחצית השקל, ועיין בשושנת העמקים (כלל י"ד) מה שנדחק בזה.

ובספר חמדת ישראל קונטרס תורה אור (אות נ"א) נדפס בכלי חמדה על פורים (ס' א) כתב דהקושיא מעיקרא ליתא, דזה באמת כונת הכהנים, דנראה מוכח דהתורה לא חייבה אותם במצות מחצית השקל, כיון דכל ענינה היא שיהיה לכל ישראל חלק בקרבנות ציבור, וזה אי אפשר שיהיה לכהנים חלק בקרבנות דא"כ איך יאכלו את העומר ושתי הלחם, וא"כ על כרחך לומר דממונם בטל בחלק של ישראל ונחשב כאין להם חלק, וא"כ בשביל מה יתנו מחצית השקל, הרי בין כה ממונם יהי' בטל ויהי' נחשב כאין להם חלק.

אמנם טעותם היא, דהדין דכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל הוא רק במנחתם של עצמם ולא במנחת ציבור שיש להם חלק, עיי"ש.

★★

במשנה: הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היאך נאכלין.

הרש"י בהגהותיו בסוכה (כ"ז ע"ב) על דברי רש"י שם בד"ה כל האזור דכתב דמשמע סוכה אחת לכל ישראל שישבו בה זה אחר זה ואי אפשר שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע"י שאלה, הקשה דמשמע

אליעזר (חלק י"א סי' א'), ושור"ת אפרקסתא דעניא (חלק א' סי' כ"ב).

★★

בגמ': כיני מתני' אין ממשכנין את הכהנים מפני דרך הכבוד.

פירש הקרבן עדה והתקלין חדתין דאין כופין את הכהנים משום דכתיב וקדשתו.

השקל החדש בביאור הלכה (ו:) תמה דא"כ לא ימשכנו את הכהנים בשום דבר גם בחוב ממון וגם בחייבי עולות ושלמים, ולמה רק בשקלים אין ממשכנין אותו. ובאמת כבר יישב הקרבן עדה טענה זו בדבריו וכתב דדוקא בשקלים אין ממשכנין אותם משום דתנאי ב"ד על העתיד לגבות, והב"ד מוחלין לכהנים, ונמצא דלא קעבדי הכהנים איסורא, משא"כ בשאר חובות ובעולות ושלמים דע"כ צריך לכופם ואין עצה ואין תבונה נגד ה'.

★★

בגמ': זה יתנו י"ב שבטים יתנו.

כתב בשור"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קל"ט) על הא דכתב בשיירי כנסת הגדולה לענין ספירת העומר שאם מנה בראשי תיבות כגון ל"ג לעומר יצא, דמה שהביא ראיה מהא דאיתא כאן בירושלמי דזה יתנו רומז ל"ב שבטים דזה הוי בגימטריא י"ב, אמנם באמת מצינו הרבה הלכות נלמדות בגימטריא שהיא אחת מל"ב מידות של ראב"י שהתורה נדרשת בהן, אבל כל זה לא יספיק להוכיח שכך הוא דרך המנין אפי"ן בין בני אדם, והמציאות יורה להיפך.

ואמנם המנהג בבני אדם להשתמש לפעמים במנין ע"י הזכרת שמות אותיות מורות המספר דרך קריאתם במלואותם, כגון שיאמרו אלף במקום אחד, יו"ד אלף בעד אחד עשר, ודוגמת זה מצינו כמו כן במשנה בפרק ג' דשקלים (לקמן דף ח ע"א - פ"ג ה"ב), ובזה באמת ראוי להסתפק מכל מקום, ואין לי עדיין הכרע לשום צד להלכה, ונצרך העושה כן לחזור ולמנות בלי ברכה.

אבל עדיין לא מצאנו וראינו שישתמשו גם בראשי תיבות האותיות המספריות על דרך הנ"ל, ובזו ודאי על המוציא להביא ראיה להכריח דעתו שיוציאין במנין כזה דבר תורה, וכל

זמן שלא ראינו ראיה מספקת נשאר הדבר בחזקת שאינו מן המנין, ופשוט לענ"ד שאינו נכנס בגדר ספק וצריך לחזור ולברך, עיי"ש. וע"ע לקמן ריש פרק שלישי מה שהבאנו שם בזה.

★★

בגמ': רבי טבי בשם רב המנונא משיבין חכמים לר"י חטאת יחיד מתה אין חטאת ציבור מתה מנחת היחיד קריבה כליל ואין מנחת הציבור קריבה כליל.

פירש הקרבן העדה כשם שמצינו שיחיד חולק מצבור שחטאת יחיד מתה ואין חטאת ציבור מתה, ה"נ איכא לחלק בין מנחת יחיד של כהן למנחת ציבור.

הכוכב מיעקב (ח"א סי' מ"ח) תמה על הא דמדמה כאן הירושלמי הא דאין דין מיתה בחטאת הציבור להא דאין מנחת ציבור נשרף אע"ג שיש לכהנים חלק בהם, דהא בהוריות (ו.) דכשם שחטאת ציבור אינה מתה, משום דבחד מקום גמיר לכל ה' חטאות המתות ואין תמורה בציבור, וה"נ בשותפין שאין תמורה בציבור גם אין דין חטאות המתות, והרי הדין נותן במנחת שותפין דבמנחת כהנים אינה נאכלת, ובהדיא נתן בסוטה (כג.) דמנחת סוטה הנשואה לכהן נשפרת דאינה נאכלת מחמת שותפותה דכהן, וא"כ ה"נ בחטאות הציבור שיי"ב כהנים אינה נאכלת, וכתב דקושיא זו צריכה נגר ובר נגר דיפרקינה.

★★

בגמ': כתיב כל העובר על הפקודים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר כל דעבר בימא יתן וחרנא אמר כל דעבר על פיקודיא יתן, מ"ד כל דעבר בימא יתן מסייע לריב"ז מ"ד כל דעבר על פיקודיא יתן מסייע לבן בוכרי.

דברי הירושלמי אלו מובאים ברש"י במנחות (כ"א ע"ב), וזה לשונו כל כהן ששוקל אינו חוטא, מדקאמר אינו חוטא מכלל דלכתחילה לא מיחייב, וטעמא מפרש במסכת שקלים דכתיב כל העובר על הפקודים ושבת לוי לא נפקד וכו', כל כהן שאינו שוקל חוטא, בשקלים מפרש טעמא דכ' זה יתנו, זה בגימטריא י"ב שבטים והיינו גם שבת לוי, וכל העובר מפרש התם כל העובר ביום סוף.

והנה שם בדף מו ע"ב כתב רש"י בד"ה שאינו שוקל חוטא דכל העובר על הפקודים כל הראוי ליפקד קאמר דהיינו מבן כ' שנה ומעלה.

והקשה השואל בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קמג) דרש"י סותר עצמו למה שפירש בדף כ"א בשם הירושלמי דלריב"ז כל העובר על הפקודים הכוונה כל העובר בים סוף.

ותירין החתם סופר די"ל, דבדף כ"א הביא רש"י דברי הירושלמי דכל העובר הכונה כל העובר בים סוף וזה כולל גם את שבט לוי, אבל רש"י לא פירש התם לפי ריב"ז מה כוונת הפסוק "על הפקודים", ובאמת תוס' שם (ד"ה כל כהן) נתקשו בזה ותירצו דהתורה כתבה על הפקודים בגלל תרומת האדנים ששם לא נשתתפו שבט לוי משא"כ לגבי תרומת הקרבנות, עוד תירצו דיל"פ דכל הפקודים היינו שנפקדו בין לבדם בין עם ישראל עיי"ש, אבל רש"י מיאן בתירוצי התוס' דהוי דוחק, וע"כ בדף מ"ו כתב לפרש ד"על הפקודים" הכוונה לגבי שנות האדם, דמשעה שראוי סתם ישראל לעבור על הפקודים שהוא מבן עשרים שנה ומעלה, אז כל העובר בים סוף והיינו גם שבט לוי מחוייבין ליתן השקלים.

וכתב עוד דהתוס' לא רצו לפרש כפירש"י, משום דס"ל דהחויב בשקלים הוא מבן י"ג ומעלה ולא רק מבן עשרים, ופלוגתא זו היא פלוגתא דהר"ע מברטנורא והתוי"ט בפ"ק דשקלים (בהלכה זו ובהלכה דלקמן, ועיי' במפרשים ומה שכתבנו בזה), עיי"ש.

★★

במשנה: אע"פ שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אבל אם שקלו מקבלין מידן.

כתב הכלי חמדה בפרשת כי תשא (אות ה), שממשה זו יש להקשות לכאורה על מה שכתב הכסף משנה בפרק א' מהלכות בית הבחירה (היי"ב) על דברי הרמב"ם שם שגם הנשים חייבין לבנות המשכן ולסעד בעצמן ובממונן, שמצינו בפסוקים שהנשים התנדבו במלאכת המשכן, ולכאורה מאי ראייה יש מזה שהתנדבו למלאכת המשכן דחייבין בכנין המשכן, והלא ממשה זו אנו רואים דקטנים אינן חייבין כלל במחצית השקל ואעפ"כ אם שקלו מקבלין מידן.

ותירין דעיקר הראיה היא ממה שהנשים עשו במלאכת המשכן, דעשיית המשכן ודאי צריך להיות על ידי בר חיובא, ע"ש שהאריך בזה עיי"ש.

★★

במשנה: ואם שקלו מקבלין מהם.

כתב בגור אריה יהודה (ח"א ע' רע"ו בנד"מ):

ברמב"ם (פ"א משקלים ה"ז) קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק, ע"כ. ובפירוש ריבב"ן (בפ"א דשקלים ט:)) כתב דה"ה דממשכנין את האב על זה יעו"ש.

וראיתי לאאמור"ר שליט"א בזרע אברהם (סימן ד' סקכ"ג) דהאריך בפ"י התוספתא (פ"א דשקלים) נתמשכנו ישראל עבור שקליהן כדי שיתכפרו יעו"ש, דפירשו בזה דהשקלים עצמן מתכפרים כדכתיב לכפר על נפשותיכם, ולפי"ז בקטן דלאו בר כפרה הוא, מדוע ימשכנו את האב בעבורו יעו"ש באורך.

והנה בעיקר הדבר דהשקלים עצמן מכפרים, יש להביא ראיה מהא דכתב רמב"ם ז"ל (ריש פ"א משקלים) דאינו נותן מחצית השקל בשני פעמים יעו"ש. לכאורה כוונתו מטעם איסור והדל לא ימעיט ותמוה מאוד, הרי מומן מצטרף בכל מקום אפילו לזמן מרובה, א"כ מדוע לא יצטרף במחצית השקל, אמנם להנ"ל דשקלים הם לכפרה יתכן דכמו דאמרינן בב"ק (ק"י) דגזל הגר שהחזירן לחצאין לא יצא. מ"ט אשם קרי' רחמנא יעו"ש. והיינו דלא שייך כפרה לחצאין, וה"ה במחצית השקל לא מהני לחצאין כיון דהנתינה מכפרת אין כפרה לחצאין.

ואז"ל דיש לעורר לפי זה בהא דתנן (פ"א מ"ה) דנשים ועבדים וקטנים "אם שקלו" מקבלין מהם יעו"ש ומשמע לישנא דמתני' אם שקלו, דהיינו כשיעור מחצית השקל, ולכאורה הלא ענין זה דמקבלין מנשים היינו בתורת מסירה לציבור, וכמש"כ הרע"ב. וכן מוכרח במנחות (כא:): גבי כהנים למ"ד דפטורין משקלים דמקבלין מהם רק ע"י מסירה לציבור יעו"ש, וא"כ שוב מאי נפק"מ כמה מוסרות לצבור ולמה לי מחצית השקל דוקא.

אך לק"מ, דכיון דענין חיוב נשים הוא מצד שמביאה עצמה לידי חיוב, וכיוון דכתב ר"ת ז"ל בתוס' ר"ה (לג.) דנשים מברכות במצות עשה שהז"ג, וכן שיטת הראב"ד בתו"כ (ריש פרשת ויקרא) דנשים שרי להם ללבוש כלאים בציצית, דכיון דנשים סומכות רשות, כך ניתנה תורה שיכולין להביא עצמן לידי חיוב עיי"ש. ולכן בעינן שתעשה באופן דהוה קיום מצוה באיש דהיינו בנתינה בשיעור מחצית השקל.

האחרונים תמהו על השער המלך מכמה אנפי. האבני מילואים (סי' כ"ח ס"ק ל"ג) הקשה עליו דהא דמונא לא בטיל הוא מן התורה, וכדאמרינן בביצה (דף ל"ח ע"א) הרי שנתערב קב של חטים שלו בחטים של חבירו וכי יאכל הלה וחדו, ואם כן כיון דהממון הוא של הקטן שאינו יכול להקנות, לא בטל בשאר ממון הציבור ע"כ.

ולכאורה הי' אפשר ליישב, דאמנם ממונא לא בטיל, ואה"נ דהקטן שאינו יכול להקנות יכול לתבוע בחזרה ממונו מהקדש גם אחרי שנתערב עם שאר ממון, אבל מה שהקרבנות ציבור צריכים להיות מממון של ציבור ולא ממון של יחיד הרי זה דין "איסור", וכלפי זה גם מטבע בטל, והרי זה כאילו הקריבו הקרבנות ציבור מממון שהוא כולו של ציבור. ועיין לעיל שהבאנו מרש"י ערכין (ד' ע"ב) שממון הכהנים בטל ברוב ממון ישראל.

★★

בשו"ת בית אפרים (חו"מ סי' ח') וכן בהגהות מעשה חושב תמהו דהא אין מבטלין איסור לכתחילה ודעת הראב"ד דהוא מן התורה, ואם כן איך יבטלו לכתחילה מעות הקטן עם שאר המעות וצ"ע.

וי"ש ליישב דהנה במגן אברהם (סי' תרכ"ו סק"ג) הביא מהמרדכי שהקשה בהא דמערבין ענפי האילן עם הסכך, והא אין מבטלין איסור לכתחילה. ותירץ דמבטלה קודם זמן האיסור, דאז אין איסור לבטל. א"נ כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו מותר לבטל דאינו נהנה מהאיסור. ושני תירוצים אלו שייכים כאן דכשהקטן מערב את שקלו עם שאר השקלים הרי טרם הגיע זמן האיסור, שהאיסור הוא כשתורם הכהן בלשכה וקונים מכסף זה הקרבנות ציבור ומקריבם (וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רל"א), וכן כיון דמל"נ שרי לבטל לכתחילה. ועיין עוד בהגהות רי"ש נטנון (בית שאול) בסוף המשניות.

★★

עוד תמה הגאון ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א בספרו ברכת מרדכי (שקלים סי' כ') דאיך יתכן לומר שבטלו שקליו של הקטנים ברוב שקלים של גדולים, דהא ידועים דברי העונג יום טוב לגבי ציצית ומצה שנתערבו מעט שלא לשמה ברוב שנעשו לשמה, דלא מהני ביטול, דביטול לא מהני אלא להפקיע

אך יש לעיין דהתיינח במה שנוגע לעצם שיעור מצד דין המצוה דהיינו שיעור חצי שקל. שפיר בעי באשה כאותו שיעור שבאיש. אבל לענין זה דחידש רמב"ם ז"ל דבעי שיתן המחצית שקל בבת אחת, הלא מצד דין המצוה דבעי שיעור מחצית שקל, הרי ממון מצטרף. אלא דכיון דיש בשקלים עוד ענין כפרה, לכפר על נפשותיכם זה לא שייך לחצאין ומוכרח ליתן בבת אחת שלא יהי' מצוה בו כפרה. וא"כ שוב נשים דלא ניתן להן כפרה זו, ובודאי לא מהני להכניס עצמן בענין זה דכפרה, דהוא ענין התלוי בגבוה ולא ניתן אצלם לכפרה, א"כ שוב יש לעורר דנימא דסגי בדידהו גם בנתינה ע"י צירוף, דעכ"פ מצד דין המצוה בלי כפרה הוי זה נתינה. וזה לא שמענו שיהי' חילוק בין נשים השוקלות לאנשים. וע"כ משמע דהוי תנאי בדין המצוה שיהי' בבת אחת וצ"ע בזה.

וראה בפירוש הרמב"ן ז"ל עה"ת (פרשת תשא) דכתיב להדיא דשקלים עצמן אינם מכפרין יעושה עכ"ד.

★★

במשנה: אבל אם שקלו מקבלין מידם.

הרמב"ם (כפ"ח מהל' לולב ה"י) כתב דאין נותנין הלולב לקטן ביום ראשון, שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר. וכתבו הנוש"כ דמדסתם הרמב"ם משמע דאפילו קטן שהגיע לעונת הפעוטות אינו מקנה מן התורה.

ולפ"ז תמהו דהרמב"ם סותר את עצמו דכיון דכפ"א מהל' שקלים ס"ל להרמב"ם דקטן, דהיינו עד בן י"ג שנה, אין ממשכנין אותו, אבל אם שקלו מקבלים מידו. והרי כיון שאינו יכול להקנות מה"ת, א"כ נמצא דאינו נכלל בקרבן ציבור, והאיך יכול לשקול.

ותירץ בשער המלך (פ"א דשקלים ה"א) דשאני שקלים שמן התורה לא צריך למסרו לציבור, שהרי רובן של שקלים הוא מהציבור שהם בני חיובא, והמועט הוא מקטנים, והרי הם בטלית ברובא, דהא דמטבע משום דהוא דבר חשוב אינו בטל, אינו אלא דרבנן. ועיין שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רל"א מה שלמד מזה לענין נדבה של מומר לבית הכנסת.

★★

בנתיבות המשפט (שם) דוחה את הראיה של הקצות החשן ואומר: "אמנם מה שהקשה בהא דשקלים דהקטנים ששקלו מקבלין מהם, רק שימסרו לצבור יפה, היאך אפשר לקטנים להקנות יפה, והוכיח מזה דהפקר בי"ד הוא מדאורייתא, והוכיח מכאן דמעמד שלשתן מהני בקידושין וכו', כבר הארכתי במקום אחר דהפקר בי"ד הפקר אינו רק הפקר מדאורייתא, אבל לא הוי קנין מדאורייתא רק קנין מדרבנן, וכ"כ הגט פשוט (סי' ק"ל) ע"ש, ולזה גבי שקלים כיון דהוי הפקר מדאורייתא מהקטנים, שוב הציבור זוכין במשיכת הגזבר שהוא שליח דידהו מדאורייתא כדין הזוכה מהפקר. משא"כ במזכה לקטן, נהי דשוב הממון יצא מרשות המזכה מדאורייתא, מ"מ לא בא לרשות הקטן מדאורייתא, דהקנין שתיקנו חז"ל לא חשיב קנין מדאורייתא" וכו' עכ"ד.

ובתב בזה הג"ר העשל רייזמן שליט"א בספרו שיטות בהלכה (ח"ב ע' רכא-ב): והנה הרמב"ם בהלכות שקלים (פרק א' הלכה א') כותב: "מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב" וכו' וכן שונה (בהלכה ז') שם: "הכל חייבין ליתן מחצית השקל, כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים, אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים, ואם נתנו מקבלין מהם" ע"כ.

ולכאורה קשה על הקצות החשן שמוכיח מזה שקנין דרבנן מהני לדאורייתא, דהרמב"ם עצמו בהלכות לולב (פרק ח' הלכה י') אומר: "ואין נותנין אותו לקטן, שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר" עכ"ל.

ומקור הדין דאין נותנין לקטן לולב הוא במסכת סוכה (דף מ"ו ע"ב): "אמר ר' זירא, לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא, מ"ט, דינוקא מיקנא קני אקנויי לא מקני, ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו" ע"כ. מפרש רש"י, דקטן קונה משום: "דרבנן תקינו ליה זכייה לנפשיה", אבל אקנויי לא מקני: "אינו יכול לחזור ולהקנותו לאביו במתנה, דלאו בר דעת הוא".

ונראה לי לומר דבר חדש בזה עפ"י דברי החזון איש בחו"מ (סימן כ"ב) שכתב וז"ל: "כלל גדול יהיה לך בקנינים, דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו וחבירו יסמוך דעתו עליו, ויש דברים שקיים להו לחז"ל שבדבור

דינים, כגון להפקיע שם איסור, אבל הכא דבעינן שיחול שם "לשמה" על הציצית ועל המצה, בזה לא מהני ביטול שיחול דין על המועט.

אולם הגאון ר' שמעון שקופ זצ"ל בשערי יושר (שער ג' פרק טו) חולק על הנחה זו וס"ל דביטול מהני גם שיחול שם דינים על המועט, דכיון דדין רוב הוא מדין "הנהגה", ולא שבאמת נהפך המועט להרוב, עיי"ש שהאריך להכריח כן, אם כן לא שנא כשהרוב מפקיע דינים מהמועט, לא שנא כשהרוב בא להחיל דינים על המועט. וא"כ לכאורה מוכרח דהשער המלך ס"ל כהגרש"ק דהרי הכא אנו באים להחיל על שקליו של הקטנים דין קרבן ציבור.

שוב כתב דלק"מ, דקושיית השעה"מ יש לפרש מחמת שתי חלקים (א) דנמצא שמביאים חולין לעזרה, וכדמקשה בגמ' לכן בוכרי. (ב) דאין על מעות אלו שם "ציבור" ונמצאו קרבנות ציבור קרבין משל יחיד. והנה לגבי הדין הראשון של חולין בעזרה, הרי זה איסור ככל שאר איסורין ובוה שפיר שייך ביטול לכולי עלמא להפקיע האיסור דהמיעוט. ולגבי הדין שצריך הקרבנות האלו להיות דין "ציבור", יש לומר דהיכי דאיכא מהקטנים מיעוט מעות שקלים, לאו מטעם ביטול ברוב אתונן עלה, אלא מטעם רובו ככולו, דכל היכי דאיכא שם ציבור על הרוב ה"ז נחשב קרבן ציבור, וכמו סימנים בשחיטה שכיון שנשחטו רובן ה"ז נחשב כאילו כולו שחוט, אבל בעלמא י"ל דשפיר ס"ל כהעונג יום טוב דלא מהני "ביטול" באיסור להפקיע דינים.

★★

והנה מבואר כאן דקטן אם שקל מקבלין מידו, וכתב הרע"ב: "דמקבלין מידן ובתנאי שימסרום לצבור לגמרי, כי היכי דלא להוי קרבן צבור קרב משל יחיד" עכ"ל. ובקצות החשן (בסימן רל"ה) לומד מכאן דקנין דרבנן מהני לדאורייתא, וז"ל: "וכן נראה מוכח מהא דתנן שקלים פ"א: אע"פ שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים, אם שקלו מקבלין מידן, וכתב הברטנורא ובתנאי שימסרום לצבור לגמרי כי היכי דלא ליהוי קרבן צבור קרב משל יחיד ע"ש. והיכי מצי קטנים מסרי לציבור יפה, הא פעוטות אין מתנתן מתנה אלא מדברי סופרים, והרי מן התורה אין כאן מתנה לצבור, ונמצא קרבן צבור קרב משל יחיד, אלא ע"כ כיון דמדרבנן הוי קנין, מהני נמי לדאורייתא" עכ"ל.

בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחז"ל, ודו"ק היטב והפוך בה דכולא בה" עכ"ל.

לפי דבריו אלו אפשר לישב את הקושיא על הקצות החשן. דקטן במצות שקלים גומר בלבו למסור לגזבר לגמרי את השקלים, כי רואה שכולם מוסרים את השקלים והוא עושה כמותם. אבל בלולב הוא מקבל מאביו כי אביו נותן לו, אבל אין שום מחשבה ודעת מצידו לא לקנות ולא להחזיר. ולכן בלולב אין אפילו קנין דרבנן, דאין מצידו ענין של גומר בליבו, משא"כ בשקלים הוא גומר לתת לגזבר ולא לקבלו יותר לעולם ודו"ק היטב ע"כ.

★★

במשנה: הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מהן.

כתב המנחת חינוך (מצוה קה אות ג) דהוא מסופק במומר לעבודה זרה או לחלל שבת, דלגבי קרבנות גרע מגוי ואין מקבלין מהם אפי' נדרים ונדבות כמבואר בחולין (ה ע"א), אי מקבלין מהם שקלים.

וכתב דלכופו ליתן שקלים, אף דידינו תקיפה והוא חייב במצות דישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, מ"מ אין סברא לכופו, דהרי לגבי קרבנות גרע מגוי וכו"ל, ושקלים הן צורך קרבנות ובודאי אינו חייב, אך אם נתן מעצמו ומסרו לציבור אפשר לומר דדוקא מגוי וכותי אין מקבלין אבל זה כיון דישראל הוא אפשר מקבלין ממנו, עיי"ש.

★★

במשנה: כל שנידר ונידב מקבלין מידן וכו'.

כתב הגאון ר' משה ליב ליטש - רוזנבוים זצ"ל בעל "מתא דירושלים" בכתביו וז"ל:

נשאלתי ע"ד נכרית אחת שנתנה לאיש א' נרות לכהכ"נ להדליקן לאור תורה אי רשאי לקבלן ממנה.

תשובה: הנה במשנה דשקלים תנן: העכו"ם והכותי וכו' אין מקבלין קיני זבין וכו' וחטאת ואשמות אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן ע"כ. והנה י"ל בנדון דידן, הואיל ואמרה להדליקן לנר תורה - י"ל דכונתה לכפרה לחטא שלה - והוי כחטאת דקיימ"ל דאין מקבלין מידם - ואפי' למה

דאיתא בפיה"מ לרמב"ם דגריס חטאת ואשמות נמי מקבלין, הרי כתב הלח"מ בפ' ג' מהל' מעה"ק דקאי דדוקא אכותי אבל בעכו"ם אין מקבלין.

ועלתה על דעתי להדליק הנרות הללו בעזרת נשים משום איבה אם נחזירם לה - אלא דיש לעיין דיש בזה משום גניבת דעת העכו"ם, שהרי כתב הב"י (בסי' רנ"ו) אהא דאיתא דשבור מלכא שדרה ארוקי' דדינרא למצוה רבה, יתיב ר"י וקמעין מאי מצוה רבה, ומדוע לא יהיב להו לעניי עכו"ם, משום דאסור לגנוב דעת אפי' לעכו"ם יעיי"ש ע"כ הי' נראה לפענ"ד להחזירם לה.

אלא די"ל דוודאי לכתחילה אין לקבל מהם, אבל כשקבלם כבר אין להחזירם משום איבה - ובנדון דידן כבר, הואיל ומסרן לגבאי הי' הדבר צ"ע, והי' נראה לפענ"ד לדייק מלשון המשנה דמתחילה תנן כל שנדר ונדב מקבלין - משמע הא סתמא אין מקבלין, ואח"כ קתני כל שאינו נדר ונדב אין מקבלין משמע הא סתמא מקבלין וסותרין הדיוקין זה את זה, ע"כ נראה דכך הכוונה, דכל נדר ונדבה מקבלין לכתחילה, הא סתמא שאינו מפרש למה נתן אין מקבלין לכתחילה, אבל אם קיבל בדיעבד אין מחזירין, ואח"כ קאמר שכל שאינו נדר ונדב אין מקבלין ואפי' בדיעבד מחזירין, הא סתמא אין מחזירין והכל נכון, ולפ"ז בנדון דידן דהוי סתמא, אין מחזירין כנ"ל - שוב ראיתי בספר חכמת אדם דכתב דטעון גניזה ולפענ"ד צ"ע, דיש בזה משום גניבת דעת עכו"ם כנ"ל עכ"ד.

★★

במשנה: הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מהן וכו' וכן מפורש ע"י עזרא שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית אלקינו.

בספר המצות להרמב"ם במצות ל"ת לדעת הרמב"ן (מצוה ח) כתב הרמב"ן שיש ל"ת שלא לקבל שקלים מן הנכרים ולא לצרף אותם עמנו בקרבנות הציבור כגון התמיד ומוספין וזולתם, והוא מהפסוק ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלקיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום במ לא ירצו לכם, וכתב דאם נקבל מהם שקלים יפסלו התמידין ולא ירצו לנו משום שחלקם פסל את הכל, ומביא דכן אי' בספרא (פרשה ז אות י"ב) מנין שאין מקבלין שקלים מן הנכרים ת"ל ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלקיכם מכל אלה, אין לי

אלא דכשיגיע העת להביא את השקלים לכפר על נפשותינו להיות לנו חלק בקרבנות ציבור. יתלהב לב האדם ליתן יותר ויותר, אלא שכבר אמרה תורה הגבילה העשיר לא ירבה וגו', ולכן ימצאו עצה ששתים ביחד יביאו שקל אחד ויתחייבו להוסיף על זה קלבון.

★★

ובספר דברי אסף להגרא"ס פייערשטיין מלונדון ז"ל יישב לשון הפיוט על מה שכתב הרמב"ן (ריש פרשת כי תשא) שהמטבע של מחצית השקל, התחילו לכונוהו שקל. ושזהו הטעם שבתורה מצינו ששקל תרגם אונקלס סלע, ואילו בדברי חז"ל מצינו ששקל הוא חצי סלע, שחצי סלע דהיינו מחצית השקל הוא שקל דחז"ל, ולכן שפיר נקט "ושקל אשא" דהיינו השקל של חז"ל שהוא המחצית השקל של תורה.

★★

וכתב בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א:

וי"פ דתפילתינו שיבא משיח מיד ונצטרך להביא ב' מחצית השקל א' לקרבנות של עכשיו וא' לקרבנות של א' ניסן ואילך דהוי תרומה חדשה. (עוד יתכן דאע"פ שירד בנין המקדש מן השמים יצטרכו ישראל למחצית השקל לתיקונו כדי שיהי' להם חלק בבנין, ושוב יהי' ב' מחצית השקל).

★★

באחרונים יש נדון לענין מדינות שאין בהם מטבע של מחצית המטבע הנמצא שמה, מה יתנו למחצית השקל הנהוג ליתן בערב פורים, המהרש"ם השיב (הובא בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סי' ע"ב) עצה א' שיתנו שתיים ביחד מטבע, ויתכוננו שנותנים כל א' מחצית, וכמו דאיתא כאן במשנה ששקל בשביל חבירו ביחד. או שיתן מטבע שלם ויתכוון שמחצית נותן לחובתו ומחצית לנדבה, כדאיתא כעין אופן זה ברמב"ם הל' שקלים פ"א ה"ב בנותן שקל על אחד חייב ואחד פטור עיי"ש.

בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א אור"ח סי' י"ט) כתב שיתן מטבע השהו לשיעור משקל מחצית השקל של תורה, ואע"ג דשנינו בשקלים פ"א מ"ג בט"ו בו שולחנות היו יושבים במדינה. ופי' הרע"ב שהיו מחליפין מחצית השקל לאנשים שבאו ממדינות אחרות עם מטבעות ממדינתם כו'. משמע דבעינן מחצית השקל דוקא. י"ל דכיון שהביאם לירושלים

אלא תמידין שהן קרויין לחם שנאמר את קרבני לחמי לאשי, שאר כל קרבנות הציבור מנין ת"ל מכל אלה וכו', עיי"ש. **והקשה** ע"ז בחמדת ישראל קונטרס נר מצוה (חלק הלאוין אות צ"ב), דבמשנה ובסוגיא כאן בירושלמי לא נזכר כלל דרשה זו דהתורה כהנים וילפינן לה מקרא דעזרא, ואפי' לפי התורה כהנים לא נזכר שם שאם מקבלין שקלים מהן אז הקרבן ציבור נפסל, אלא רק דאין מקבלין שקלים מהם מוזכר שם, אבל שיהיה ע"ז פסול כל הקרבן לא נשמע כלל לא מהתורה כהנים ולא מהפסוק שמביא שם, עיי"ש.

★★

עוד כתב בחמדת ישראל שם (אות כד), דכמו דאין מקבלין שקלים מן העכו"ם, הוא הדין כל דבר שאינו קרב אלא לצורך הציבור אין מקבלין מהן, וזהו כונת התרגום יונתן דכתב עה"פ לא תעלו עליו קטורת זרה וגו' (שמות ל, ט), לא תסקון עלוי קטורת בוסמין דעממין נוכראין, עיי"ש.

★★

דף ד' ע"א

במשנה: וא"ו שחייבים בקלבון ליום וישראל וגרים ועבדים משוחררים אבל לא כהנים וכו' השוקל ע"י כהן וכו' ע"י קטן פטור.

כתב הכסף משנה (הל' שקלים פ"ג ה"ב) דאע"ג דכהנים חייבין במחצית השקל מ"מ פטורין מקלבון כיון דאין ממשכנין אותן. והקשה בגור אריה יהודה (ס"ב) דלפי דברי הכסף משנה דקלבון תלוי בממשכנין, א"כ איך פסק ותני דהשוקל ע"י קטן פטור מקלבון והא דעת הריב"ן (ג): דהא דתנן אם התחיל אביו לשקול על יד קטן אינו פוסק היינו דממשכנין אותו. וא"כ אמאי פטור מקלבון. ותירץ לפי המבואר במג"א (סי' ת"ע) דהא דאביו אינו פוסק הוא מדיני נדרים ולא מחובת שקלים, ופשוט דאין דין קלבון רק בשקלים ולא בנדרים.

★★

במשנה: ואם שקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקלבון אחד.

על פי זה ביאר האדמו"ר ר' יהושע מבעלזא זי"ע לשון הפיוט במוסף לשבת שקלים "ושקל אשא בבית נכון ונשא וכו'", וכבר הקשו כל המפרשים דהול"ל ומחצית השקל אשא וכו'.

שקלים, ותנן השוקל על יד עני וכו' אם הלוחן חייב בקלבו, והיינו כשנתן שקל בעדו ובעד העני או שקל בעד שני עניים או שכנים, אבל אם נתן שני חצאי שקלים על יד שני עניים או שכנים נראה דפשיטא שחייבים לתת לו שני חצאי שקלים, ואם פורעים לו שניהם שקל שלם חייבים לתת לו קלבו, אע"פ שהוא לא נתן אלא שני חצאי שקלים בעד שניהם, והטעם, דכיון שאם בא הוא לפרוט השקל לא יפרטו לו לשני חצאי שקלים אלא בנתינת קלבו לאו תוספת היא.

ובמו כן בנידון דידן, אעפ"י שהפירח שוה מ' חתיכות של כסף, כיון שאם בא לפרוטו לא ימצא כי אם ל"ט חתיכות וב' כספים כמו שנתן הוא, לאו תוספת היא ואין בה שום צד רבית, עיי"ש.

★★

במשנה: השוקל ע"י עני ועל ידי שכנו פטור מן הקלבו.

בספר גור אריה יהודה (חלק א' עניני המועדים סימן כ' בעניני שקלים אות ז) מביא מהמשנה שמהני אם אחר ישקול בעבורו, וצ"ע הטעם, דשקלים חובת הגוף דרחמנא חייביה לעשות מצוה ואיך נפטר בעשיה דאחר, אטו מועיל שליחות במתנות עניים שהשליח יתן ממעות עצמו.

ומביא שם משו"ת חמדת שלמה (יו"ד סימן ל"ב) דהביא מהחיות דעת שהתעורר בזה, דלא מצינו שיועיל שליחות בצדקה אם יתן השליח ממעות עצמו בשליחותו. ואיך נחשב לו למצוה בשקלים כששוקל השליח ממעות עצמו.

והחמדת שלמה מיישב דשאני שקלים שנתנתן היא כדי שיהיה לכל אחד מישראל חלק בקרבנות, וכיון שכבר נתן אחר בעדו וכבר יש לו חלק בקרבנות, שמעות האחר מועיל לקנות חלק בקרבנות, דבכל דבר קנין מהני מעות אחר מדין עבד כנעני כמו בקידושין (ז): וכיון שכבר יש לו חלק בקרבנות שוב אינו צריך ליתן לו, אבל מצוה שהיא חובת הגוף כשחבירו נותן בעדו חיסר המצוה.

ואומר הגור אריה יהודה שרואים מזה שיש שני עניים בשקלים (א) חובת הגוף ועצם מצוה בנתינת מחצית השקל. (ב) ענין חיוב חלק בקרבנות צבור.

(ואולי אפשר להוסיף עפ"י מה דאיתא בסה"ק שענין מחצית השקל הוא להראות שכל אחד רק חצי, וצריך את

ושם ישנו מחצית השקל, צריך להחליפו למחצית השקל, משא"כ במה שנהוג בזמננו שנותנים במדינתם די כשיעור שיווי מחצית השקל. ע"כ.

ויש להוסיף ע"ז על פי המבואר (לעיל ד"ה ואם שקל) מהרמב"ן פ' כי תשא שמחצית השקל של תורה נקרא אח"כ "שקל", הרי דגם אז לא היו צריכים מה שנקרא מחצית השקל, אלא ה"י די במטבע כל שהוא בשיווי מחצית השקל. ודו"ק.

★★

במשנה: השוקל על יד עני ועל ידי שכנו ועל ידי בן עירו פטור [מקלבו].

כתב הרע"ב כיון שנותן להם במתנה, וכ"כ הרמב"ם (שקלים פ"ג ה"ג). ותמה האגרות משה (או"ח א' ס"י קצ"א) דכיון דהקנהו להעני מהו ההבדל אם העני הרויח מחצית השקל או קיבל מחצית השקל במתנה, ולמה יפטר מקלבו.

ולכן כתב דבע"כ צ"ל דלאו דוקא נקטו "שנותן" להם במתנה, אלא לפי שאפשר לשקול בשביל חבירו, ואפילו שלא מדעתו אם אינו מוחה, מיירי כאן ששוקל עבור העני בלי שהקנהו לו ובמתנה בעלמא. וזהו מה שסיים הרמב"ם "שהרי נתן חצי שקל מתנה כדי להרבות בשקלים" כלומר שכיון שהוא נתן מחצית השקל משלו והקדש הרויח על ידי זה, שלולא זה לא ה"י חבירו העני או השכן נותן, פטרוהו מקלבו.

★★

במשנה: השוקל על יד עני ועל ידי שכנו ועל ידי בן עירו פטור ואם הלוחן חייב.

בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' ז) נשאל על ראובן שביקש משמעון שילווה לו מ' פרחים של זהב, והשיב לו שמעון שאין לו פרחים של זהב אך יכול לתת לו חתיכות של כסף שכל מ' שבהם שוים פרח של זהב, ונתן לו על כל שויו של פרח זהב ל"ט חתיכות של כסף ושני כספים, שזה מקבלים כאשר פורטים הפרחים אצל השולחני, וראובן נתחייב לשמעון מ' פרחים של זהב, והשאלה היא האם יש בזה איסור רבית.

והשיב המבי"ט דאין בזה איסור רבית, וכתב שיש קצת ראייה לזה ממשנתנו, שהנה שנים ששוקלין שקל חייבין בקלבו שהוא תוספת על השקל כשפורטו לשני חצאי

ועיי"ש שהחידושי הרי"ם זצ"ל התפלא איך חידוש כזה נתחדש באשכנז, ואמר הרבי מקאצק זצ"ל שזהו מחמת שמקפידים מאד על קיום מצות הכנסת אורחים, עיי"ש.

והרבי מקוצק זצ"ל העמיק את הדברים, שהחמימות וההתלהבות אמורה לקחת את המעות שכל מהותם גשמיות, ולהפכם למהות רוחניות, להפך את הגשמיות לרוחניות עכד"ק.

הרה"ח ר' אפרים חיים קליין ז"ל בספרו הבן יקר לי אפרים מוסיף על הנ"ל, שהעשיר הטמון ראשו ורובו בנדבכי החומריות לוקח את ממונו שהוא בעיקרו מהות גשמית ומקיים בו מצוה שכל מהותה רוחניות, וככל שגדלה והולכת ההתלהבות הרוחנית בעת קיום המצוה כך גדלה המהות הרוחנית של הממון. וכדי להגיע למעלת נתינה בהתלהבות רוחנית נזקק העשיר להגיע לכוחו של התלמיד חכם הצדיק שמהותו רוחניות שהוא גם המקבל של מעות אלה. והאחדות שבין הנותן ובין המקבל היא זו שגורמת לחיבור בין הגשמיות והרוחניות, והמעות מתעלות לרוחניות. ולפיכך כל אחד נותן רק חצי שקל ומבין שניהם יוצא מטבע שלם. ולפיכך הקב"ה הראה למשה רבינו מטבע של אש, מטבע גמור ושלם שבא משני חצי שקליהם, ונהפך לדבר רוחני.

ומסיים שזה מה שכתוב "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", שנתינת הצדקה צריכה להיות מתוך נדיבת הלב, מתוכניותו של האדם, ולא "אשר ידבנו פיו", כביכול מן השפה ולחוץ. הנתינה צריכה להיות כנה ואמיתית מתוך לבו ומתוך שמחה ולא רק בגלל שהוא מרגיש כביכול שהוא חייב לתת, או בגלל שהגבאי מכריח אותו ואונסו לתת, וכמו שכפאו שד ע"כ.

★★

כתב בסה"ק נועם אלימלך (פ' כי תשא) וז"ל: זה יתנו, איתא בגמרא כמין מטבע של אש הראה לו הקב"ה למשה מתחת כסא הכבוד, ואמר לו כזה יתנו. רמז עפ"י דאיתא בגמרא (פסחים קד.) איזה בנן של קדושים, דלא ידע בצורתא דמטבע כו'. והטעם כי הצורה של המטבע הוא "מכבה אור נשמת האדם", כאשר יבין מדעתו, אם נותן דעתו על המטבע, נכבה אור השכל.

חבירו, ואולי משום זה במצוה זאת אע"פ שהיא חובת הגוף, אחד יכול ליתן בעד חבירו כדי שיהיו יחד שקל שלם)

★★

בגמ': אמר ר' יוחנן בתחלה אין מקבלין מהם כו'.

פי' הק"ע וכן פירש רש"י (בערכין ו' ע"א) שבתחלת הבנין אין מקבלין נדבות מהכותים. שמא הם מתכוונים רק לרפות ידיהם, שיסמכו עליהם וישמעו לעצתם, והם יאחרו בנין הבית. אבל לבסוף, אחרי שכבר נבנה הבית, לחזק את בדיקו מקבלין מהם. אבל דבר מסוים לעולם אין מקבלין להם, שגנאי הוא, ועוד שמתפארים בו.

אבל הרמב"ם (פ"ח מהל' מתנות עניים ה"ח) ורבינו גרשם בערכין מפרשים שמדובר הכל לבדק הבית, שלכתחילה אין מקבלין מהם, אבל בדיעבד אם קבלו מהם א"צ להחזיר להם.

עיינן בלחם משנה (ערכין פ"א ה"ו) דתמה עמש"כ הרמב"ם בהל' מעילה דגוי שנדב דבר לבדק הבית מועלים בו, הא לכתחיל' אין מקבלים מהם, ובדבר מסוים גם בדיעבד אין מקבלים מהם. ותירץ האור"ש (פ"ח מתנו"ע ה"ח) דבדבר שאינו מסוים, כיון דבדיעבד מקבלין מהם לכן מועלין בו. ודבר מסוים הרי מעיקר הדין היו יכולים לקבל מהם ולפדותו ולשנותו לדבר אחר שאינו מסוים, אלא מדרבנן אסור לעשות כן שלא יאמרו הגוים שהקדישו להקדש והם נטלוהו לעצמם, ולכן כיון דמה"ת יכלו לקבלו ולשנותו, אם קבלוהו מועלים בו.

ועיינן בקרית ספר (הל' ערכין שם והובא בברכי יוסף יו"ד סי' רנ"ט ע"ש מה שהאריך) שמה שאסור לקבל מן הנכרים, הוא תקנת עזרא כמ"ש לא לכם ולנו וגו', ואינו אלא מדרבנן ולכן מועלים בו.

דף ד' ע"ב

בגמ': כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה וא"ל זה יתנו כזה יתנו.

בספר חידושי הרי"ם עה"ת מביא דדרשן אחד באשכנז דרש, מדוע הראה הקב"ה למשה מטבע של אש ולא מטבע של מתכת, אלא עיקר נתינת המטבע הוא האש, ההתלהבות.

לעיל ע"א במשנה איתא האחיז השותפין בלי וי"ו. ונחלקו בזה רש"י והרמב"ם, דרש"י (בבכורות נ"ו ע"ב) גרס בלי וי"ו, האחיז השותפין, כלומר האחיז שהם שותפין, וכן ס"ל להראב"ד בהשגות (פ"ג שקלים ה"ה) ודוקא בהם יש אופן שפטורין וחייבים במעשר בהמה, והיינו כשעדיין לא חלקו דכאביהם דמו ורשות אחד הן. אבל שותפין בעלמא שזה הביא ממונו וזה הביא ממונו ונשתתפו יחד, לעולם שתי רשויות הן וחייבין בקלבון ופטורים ממעשר בהמה. ומה דאיתא שם במשנה קנו מתפיסת הבית, פירש שם רש"י דלאו דוקא נקט, ורו"ל שנפל להם בתפוסת הבית.

אמנם הרמב"ם (פ"ו מהל' בכורות ה"ז והל' שקלים שם) גרס האחיז והשותפין דהיינו או האחיז או השותפין. ומפרש דגם אצל השותפין יש חילוק שאם ילדו אחר השיתוף כרשות אחד הן וחייבין במעשה בהמה, וכן לענין קלבון כל זמן שהכסף שהכניסו והשתתפו בו קיים, שתי הרשויות הן וחייבין בקלבון, ורק אחרי שנשארו ונתנו דבר וקנו בו דברים אחרים אז הוי כנולד מחדש, ואז נעשה רשות אחת, ופטורים מן הקלבון. כמו שביאר הלחם משנה בהל' בכורות את פלוגתתם. ועיין שם בהגהות ראשון לציון דמסוגיין דירושלמי משמע כהרמב"ם דאיירי הכא בשותפין ממש גם כן.

★★

בגמ': האחיז והשותפין שחייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה בשחלקו וחזרו ונשתתפו שחייבין במעשר בהמה ופטורין מן הקלבון בשלא חלקו וכו'.

בשו"ת משאת בנימין (סי' ג) כתב לגבי לקחת מסים מן היתומים, דהמסים הן מידי דנטירותא ניהו וגם היתומים חייבים לשלם זאת, אך יש חילוק בין יתומים ליתומים כמו דמחלקינן בגמרא כאן לגבי קלבון ומעשר בהמה דכל זמן שתפיסת הבית קיימא פטורין מקלבון וחייבין במעשר בהמה וכשחלקו חייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה, דגם כאן אלו היתומים הסמוכין על שלחן אמם ואין להם דבר מיוחד שנחלק בחלוקה ונקרא על שמם, נראה דעדיין תפיסת הבית קיימת ויוצאין בגלגול אמם כמו הבעלי בתים שבניהם הגדולים סמוכין על שולחנם ויוצאים בגלגול אביהם, משא"כ אם היתומים כבר חלקו בחלוקה אז כל אחד צריך לשלם בעצמו המס, עיי"ש.

ל"ז אמר השם הטוב, כזה יתנו, דהיינו שיתנהגו עם כספיהם כזה, שהוא אש מתחת כסא הכבוד, דאש שורף ואש מחמם, דהיינו אם ח"ו מתנהג עם כספו שלא כהוגן אז שורפתו, ואם מתנהג כשורה, בצדקה בלב שלם וגמילות חסדים, אזי המצוה הזאת מגעת עד כסא הכבוד, ומחמתו מגיע לעונג רב בזה ובבא אמן. עכ"ל הק'.

★★

באוהב ישראל על התורה (פ' שקלים) כתב דטבע האש שהיא קופצת מלמטה ומלמעלה למטה, ולכן ה"י המטבע של אש, לרמו שאף שירדו ממדריגתם ע"י חטא העגל, מ"מ עדיין יכולים הם לעלות למעלה בחזרה למדרגתם הקודמת. עיין שם.

★★

האלשיך הקדוש (בתורת משה פרשת כי תשא) הקשה מה ה"י הענין שהוצרך הקב"ה להראות למשה ולומר לו כזה יתנו ולא היה סגי שיאמר לו שיעורו, ועוד מדוע היה צריך ר' מאיר לומר שהיה מתחת כסא הכבוד והלא סגי שיאמר כמין מטבע של אש הראה לו.

ותירין דר' מאיר דייק מזה דכ' זה יתנו שהוא כמורה באצבע המטבע, וע"כ ס"ל דמשה רבינו נתקשה איך יתכן שכופר נפש שחצובה מתחת כסא הכבוד שלא תסולא בכסף מחירה יהי' רק מחצית השקל, ע"כ מה עשה הקב"ה, הראהו כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד ממקום יציאת הנשמות, והיינו לומר לו לא יעלה על דעתך שמטבע כסף גשמי אני מעלה עליהם שאני מקבל, כי אם כאילו אש מתחת כסא הכבוד הם נותנים לי, והיינו שאני מעלה להם כאילו את נפשם שהוא אש מתחת כסא הכבוד הם נותנים לי, וזה אומרו כזה יתנו, כזה שהוא אש רוחני מכסא הכבוד יתנו, כי כל אחד את נפשו הוא מקריב ע"י תשובה בכוונה לתת מחצית השקל כדי שהקב"ה ידור ביניהם, עיי"ש.

★★

בגמ': האחיז והשותפין שחייבין בקלבון כו'.

הגאון ר' ישעי' פיק (בהגהות ראשון לציון על המשניות) העיר דהכא איתא האחיז והשותפין עם וי"ו, אמנם

פרק שני

דף ה' ע"א

במשנה: בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו אם נתרמה התרומה נשבעין לגזברין ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין תחתיהן.

כתב המרדכי בבבא קמא פרק הגזול (סי' קלא) דראובן שהי' חייב לשמעון כסף ושלחם לו ע"י שליח ונאבד, אין שמעון יכול להשביע את השליח עד שיבא ראובן, והראיה ממשנתנו שבני העיר ששלחו שקליהם ונאבד אם משנתרמה התרומה נשבעין לגזבר כי אז ההפסד להקדש, אבל אם לא נתרמה התרומה נשבעין לבני העיר אבל הגזבר אינו יכול להשביען, והטעם כנ"ל כי ההפסד אינו שלו. והביאו הבית יוסף בחור"מ (סי' קכא מחודשים אות א) והביאו בש"ך שם (ס"ק ל"ז), וכן איתא גם בתרומת הדשן (סי' שח).

ובשו"ת שכות יעקב (ח"ב סי' קלה) הביא שבתשובת בית יעקב (סי' ח) השיג על התרומת הדשן והש"ך שנעלם מהם המשנה כאן בשקלים דנשבעין לגזברים, וטעו טעות גדולה, והוא תמה עליו איך אפשר לומר כן, והלא הם הביאו את המרדכי, והמרדכי הביא ראי' מהמשנה כאן, אלא באמת לא נעלם מהם מידי, דהתה"ד והש"ך מיירי כשאין למלוה הפסד, דאז שפיר אינו יכול להשביע להשליח וכמבואר במשנה כאן שהביא המרדכי ראי' מזה, עיי"ש.

★ ★

במשנה: נמצאו או שהחזירום הגנבים אלו ואלו שקלים ואין עולין להן לשנה הבאה.

כתב בכלי חמדה פרשת ואתחנן (אות ב) דהנה הרמב"ן בפירושו על התורה בפסוק העשיר לא ירבה וגו' (שמות ל, טו) כתב דהוא אזהרה שאסור לעשיר להרבות במחצית

השקל. ולכאורה קשה תיפוק ליה דאסור משום בל תוסיף, ועלה בדעתו לומר דכוונת הרמב"ן הוא כשרוצה העשיר ליתן פעמיים בשנה מחצית השקל, דזה אינו אסור משום בל תוסיף, וע"ז קמ"ל הקרא דאסור לעשות כן משום העשיר לא ירבה.

אך כתב דפירוש זה אינו, דהלא מבואר כאן במשנתנו דבני העיר ששלחו שקליהן ותרמו פעם אחרת ונמצאו השקלים אלו ואלו שקלים הן, א"כ לפי זה נמצא דבני העיר תרמו פעמים בשנה מחצית השקל ולא אמרינן דיש בזה איסור, הרי דמותר ליתן בשנה אחת שתי פעמים מחצית השקל, עיי"ש.

★ ★

בגמ': כההיא דתנינן תמן וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף חוץ משקלים וכו', וא"ר שמואל בר רב יצחק שמא יזילו הכלים ונמצא ההקדש מפסיד וכו'.

כתב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יו"ד ח"א סי' ק"צ), דמלשון הירושלמי נראה דמדאורייתא היו יכולים ליתן שוה כסף למחצית השקל ורק מדרבנן אין ליתן שוה כסף דחיישינן שמא יזלו, וצריך לומר שמדאורייתא יכולים ליתן שוה כסף דילפינן מעבד עברי וכמו דכתבו התוס' בקידושין (ב ע"א ד"ה בפרוטה) לגבי ערכין.

אך א"כ גם בקרקעות היה יכול ליתן מחצית השקל מה"ת, ואולי בקרקעות לא יכול ליתן כי לא שייך בזה תרומה ובמחצית השקל בעינן תרומה. אבל בשטרות היה יכול ליתן, וזה תימה שלא מוזכר בשום מקום שמן התורה היה הדין כן.

וע"כ כתב דלדעתו נראה דודאי גם מן התורה צריך ליתן מטבע דוקא, וגם בשיירי קרבן ס"ל כן, אלא דהוא כותב דזה מחלוקת ר"מ ורבנן, והירושלמי כאן דאין ליתן שוה כסף מחמת שמא יזלו והיינו דזה מדרבנן זה הוי אליבא דר"מ.

להעמיד תקלין עתיקין לחוד בשביל אותן שנים ושלשה שפשוו ולא שקלו, אבל במקדש דקביעי שופרות קבעו שופרות גם להמיעוט שלא שקלו. [מיהו ע"ש בחקרי לב שחקר דברמב"ם (שקלים ב' א') נראה בפשטות דיש תשלומין למחצית השקל וכן דעת התוס', אלא דהרמב"ם (שם) פסק באמת דיש תקלין עתיקין אפילו במדינה] ועע"ש שהאריך.

★★

בגמ': תורמין על הגבוי ועל העתיד לגבות.

ברש"י (כתובות ק"ח ע"א) מפרש על הגבוי, הוא ששלחו שקליהם ע"י שליח ועדיין לא הגיע לידי שליח. ועל העתיד לגבות, שעומדים לגבות, שעדיין לא נתנו שקליהם, ואפילו אם בסוף לא יתנו. אבל בתוס' שם פירשו על הגבוי, הוא מה שנאבד מיד השליח. ועל העתיד לגבות הוא מה שעדיין לא גבו אבל בסופו יבא לידי גבייה.

והטעם לכל התנאים האלו כתב שם בשטה מקובצת בשם תלמידי רבינו יונה שהוא משום דכל המקדיש את שקלו ע"ד דבית דין מקדיש, ותנאי היא שיהיו השקלים עולים לכל ישראל כדי שיתכפרו כולם בו, וכולם יהיה חלק בקרבנות צבור.

אמנם בקרית ספר על הרמב"ם (פ"ב מהל' שקלים) כתב: כשהוא תורם כו' ועל העתיד לגבות, כדי שיהא לכל ישראל, כדכתיב לכפר על נפשותיכם, ואי אפשר שכולם יתנו מיד, ואפילו הכי אמר קרא לכפר על נפשותיכם, על כולם, דמתכוונים על העתיד לגבות עכ"ל. משמע דאינו מדין תנאי בית דין שהתנו כן, אלא שכן הוא מדינא.

★★

בגמ': בני העיר ששלחו את שקליהן וכו' א"ר אלעזר דר' שמעון היא וכו'.

ובמפרשים פירשו דהוקשה להגמרא אמאי נשבעין לגזברין ולבני העיר וכו' הא אין נשבעין על ההקדשות, וכן איתא בבבלי בכבא מציעא (גז עב-נח ע"א).

והקשה הנמוקי יוסף שם, לדעת הראב"ד בפ"ה מהל' טוען (ה"ו) דמשבועה שאינו ברשותו לא פטרה התורה, א"כ מדוע לא תירצה הגמרא דמיירי במשנתינו בשבועה שאינו ברשותו.

אבל זה דוחק, דרש"י בבכורות (נ"א ע"א ד"ה מצרפין) מביא דברי הירושלמי, ולמה יביא רש"י מה שלא כהלכה.

ולכן נראה לדעתו דודאי לכו"ע צריך ליתן מחצית השקל דוקא מטבע מדאורייתא דילפינן מזה יתנו, אלא לאחר שהקדיש שקלו ורוצה לשלחו למקדש אז מן התורה יוכל לחלל אף על שוה כסף, דהא על כרחך כבר קיים המצוה במה שהפריש והקדיש המטבע, דאל"כ מה יש לחוש שמא יוולו הא עדיין לא קיים המצוה ויהי מחויב להשלים מה שיוול, ובזה מיירי הסוגיא כאן בירושלמי, ושפיר אמרינן דמה"מ יכול לצרף ולחלל על שוה כסף ורק מדרבנן אין לעשות כן מטעם שמא יוולו, והא דאין צריך להוסיף חומש בצירוף משום שאין זה דרך פדיה.

ועי"ש שכתב דאף דמה"ת צריך להפריש וליתן מטבע דוקא וכנ"ל, מ"מ מטבע של זהב ג"כ אפשר ליתן כדאיתא ריש פרק ב' דשקלים שהיו נותנין דרכונות שהוא מטבע של זהב עיי"ש.

והעיר הרה"ג ר' יצחק ארי' ארליך שליט"א, דדבריו תמוהין, דהלא המשנה ריש פרק ב' מיירי מצירוף, והוא הרי חילק בין צירוף להפרשה שבתחילה, ונראה דאין כוונתו למשנה ריש פרק ב', אלא כוונתו למשנה בהלכה ג' דאי' שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות וכו', עיי"ש.

★★

בגמ': ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה.

החקרי לב (או"ח סי' קל"א) חקר במצות נתינת מחצית השקל כשעבר ולא נתן במשך כל השנה אי אמרינן דעבר זמנו בטל מצותה או יכול להשלים בשנה של אחריה. וע"ש שר"ל דאין תשלומין למחצית השקל, וכתב דמהאי טעמא לא היו במדינה תקלין עתיקין, דמי שלא תרם בתוך שנה באמת אינו חייב ואינו יכול להשלים בשנה שלאחריה, אבל במקדש שפיר נצרכים תקלין עתיקין למי שנתן בתוך שנה מחצית השקל לשליח והשליח לא הביאו רק לשנה האחרת.

מיהו ברש"י (ב"מ נח.) מבואר דכל מי שהביא מחצית השקל לאחר סוכות הכניסו לתקלין עתיקין והיינו אפילו של תוך שנה, וכתב החקרי לב דגם רש"י ס"ל דאין חיוב שקלים לאחר שכבר השנה וע"כ לא העמידו במדינה תקלין עתיקין בהדי תקלין חדתינן בתחלת שנה הבא, ולאחר סוכות לא הצריכו

ובתב התורת חיים דלכאורה יש להבין מה היה ההוה אמינא של ר' יוחנן בתירוצו, הרי תירוצו מתרץ רק את הסיפא ולא את הרישא דקתני אם נתרמה התרומה נשבעין לגזברים.

ותירץ דר' יוחנן סמך עצמו על מה דאיתא בגמרא בירושלמי כאן דאע"פ שקבלו בני העיר לשלם אין ההקדש יוצא בלא שבועה, עיי"ש.

והקשה עליו בשו"ת מראה יחזקאל (סי' קיב) דדברי הירושלמי אלו קאי לפי תירוץ ר' יוחנן כאן דהשבועה היא שבועת התקנה שהוא תירוץ ר' אלעזר בבבלי, וא"כ איך שייך לומר שר' יוחנן שתירץ בבבלי דר' שמעון הוא סמך על דברי הירושלמי אלו דלא קאי אליביה. ועוד דהוה ליה להבבלי לפרש דבר זה, וע"כ כתב לתרץ באופן אחר באריכות גדולה מאד, עיי"ש.

★ ★

בגמ': א"ר יוחנן דברי הכל היא מפני שבועת תקנה.

וכן היא גם בבבלי בבא מציעא נ"ח ע"א: אלא א"ר אלעזר שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהו בני אדם מזלזלין בהקדשות.

נחלקו הראשונים בדברים אלו שנתמעטו מקרא דחיובי שומרים כגון עבדים שטרות וקרקעות והקדשות, אם פשע בהם מה דינו, דדעת התוס' (ב"מ נ"ז ע"ב) והרא"ש (שם) שמכל פרשת שומרים איתמעטו, וגם מפשיעה פטורים, אבל דעת הרמב"ם (פ"ב מהל' שכירות) ששומר שפשע הרי הוא כמזיק, ועל פשיעה חייבים.

ובתב הש"ך (סי' ס"ו ס"ק קכ"ו) להביא ראיה להרמב"ם מסוגין דאמר ר"א שתיקנו שבועה שלא יהו בני אדם מזלזלין בהקדשות, הרי דאפשיעה חייבין, ובאו חכמים ותקנו שישבע שלא פשע, שמשמע שרק השבועה היא מתקנת חכמים, אבל מה שחייבים על עצם הפשיעה היא מדינא, שאם על הפשיעה הם פטורים, מה שייך להישבע על זה שלא פשע, הלא גם אם פשע פטור.

ומבואר מדברי ש"ך אלו שאחרי התקנת חכמים, אין נשבעין להקדשות רק לענין פשיעה, שבזה חייב מדינא, אולם המהר"א ששון (הובא בהג' הגרעק"א) דייק מדברי

ובש"ך (שם סי' ס"ו ס"ק קכד) מתרץ דמשמע להגמרא דמה דקתני במשנתנו ונגנבו או שאבדו היינו שידוע שנגנבו או שאבדו ולא שהם טוענים כן, דאל"כ היתה המשנה צריכה לכתוב ואומרים שנגנבו או שאבדו, אלא ודאי מיירי שידוע שנגנבו או שאבדו, ובידוע אין צריך לישבע שבועה שאינה ברשותו.

ובפני יהושע בב"מ שם הקשה ע"ז דלפי דברי הגמרא דנגנבו מיירי בליסטיים מזויין על כרחך דלא מיירי שידוע הוא דהיה כן, דאם ידוע הוא מה יש להם לישבע הא לסטים מזויין אונס הוא, וא"כ גם כשאין אנו מעמידים בלסטים מזויין לא מיירי בידוע, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי לא נעמיד דמירי בשבועה שאינו ברשותו.

ובשו"ת מראה יחזקאל (סי' קיב) תירץ דגם כשאנו מעמידים בלסטים מזויין יכולים לומר דמיירי שידוע הוא שהיה כן ואעפ"כ יש להם לישבע שלא היה ע"י פשיעה והיינו שהיו יכולים להציל ולא הצילו, או שהיו יכולין להוליכן בדרך אחר והלכו במקום הזה בדווקא והוה תחלתו בפשיעה וסופו באונס וחייב, וא"כ שפיר תירץ הש"ך דמיירי שידוע שנגנבו, עיי"ש.

★ ★

בב"ח (ח"מ סי' צ"ה) יישב קושיית הנמוקי יוסף דלגבי הקדשות מודה הראב"ד דלא משבעינן ליה שבועה שאינה ברשותו, ורק בעכו"ם שטרות וקרקעות ס"ל הכי, וביאר התומים (סי' ס"ו ס"ק ס"ו) טעמו, דמה שצריך להשבע שבועה שאינה ברשותו, היא מחמת החשש שמא עיניו נתן בה, ולגבי הקדש לא חשידי אינשי שיתנו עיניהם בשל הקדש.

★ ★

במסכת ב"מ (שם) תירץ ר' יוחנן כתירוץ ר' אלעזר הכא דר' שמעון היא, ור' אלעזר תירץ כתירוץ ר' יוחנן הכא דהשבועה היא תקנת חכמים שלא יזלזלו בהקדשות.

והנה על תירוץ ר' יוחנן התם מקשה הגמרא דתינח עד שלא נתרמה התרומה דנשבעין לבני העיר אפשר לומר דקאי כר' שמעון, אבל כשנתרמה התרומה הרי גם לר' שמעון אינו באחריות הבעלים וא"כ אמאי נשבעין לגזברים.

הרמב"ם, דאחרי התקנה חל על ההקדשות כל דיני שומרים, ושו"ש חייב גם אגניבה ואבידה.

דף ה' ע"ב

בגמ': הפריש שקלו ואבד ר' יוחנן אמר חייב באחריותו עד שימסרנו לגזבר ר' שמעון בן לקיש אומר הקדש ברשות הגבוה בכל מקום שהוא וכו'.

כתב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יו"ד ח"א סי' ק"צ), דודאי מצות מחצית השקל יוצאים תיכף בהפרשה, ומטעם זה סובר ר"ש בן לקיש שפטור מאחריות דהוי כמו שכבר נמסר לגזבר, דבכל מקום שנמצא הוא ברשות גבוה, אבל ר' יוחנן ס"ל דאף דכבר קיים המצוה בזה שמפריש מחצית השקל, מ"מ יש עליו עוד חיוב לראות שיבא שקלו למקדש כדי להיות בהתרומה, ולכן עד שימסרנו לגזבר חייב באחריותו, והיות ומצות מחצית השקל כבר קיים בהפרשה לכו"ע, על כן אם לא פשע ומסרו לשומר שכר ונאבד אחר שנתרמה התרומה פטור, עיי"ש.

★★

בשו"ת באר יצחק (חלק יו"ד סי' כ"ח) כתב דמה דנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש בבבא מציעא (דף מ"ז) אי דבר תורה מעות קונות או משיכה הוא תלוי בפלוגתתם הכא.

דהנה הא דר' יוחנן דס"ל דדבר תורה מעות קונות, כתבו התוס' בעירובין (דף פ"א ד"ה ד"ת) דיליף לה מהקדש, דכתיב בי' ונתן הכסף וקם לו, וא"כ ה"ה מחבירו דבר תורה מעות קונות. אבל ריש לקיש שסובר כאן דכל היכי דאיתי' בי' גזא דרחמנא איתי', ס"ל דרק בהקדש קונה כסף, משום דלא שייך קנין משיכה בהקדש, דכל היכא דאיתא של גבוה הוא, ולא שייך בי' למשוך לרשותו, ולכן קונה כסף מהקדש, ואי אפשר ללמוד ממנה בין איש לרעהו. אבל ר' יוחנן כאן לשטתו דלית לי' הך דכל היכי דאיתי' בי' גזא דרחמנא איתי', ושפיר יליף מהקדש דקונה בכסף.

★★

בגמ': מתניתא פליגא על ר"ש בן לקיש הן נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין תחתיהם, לא עוד היא

משום שבועת תקנה, תני הראשונים נפלים לתקלין חדתי' וכו' אלו הן הראשונים וכו'.

הקשה הנצי"ב מוואלוז'ין זצ"ל בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' לד), דהנה מבואר כאן בירושלמי דהשקלים השניים שבני העיר שוקלין תחתיהם הוי רק תקנה מדרבנן, ועוד מבואר כאן דנחלקו אמוראים אם השקלים האלו נופלים לתקלין חדתי' או תקלין עתיקי', ולכאורה קשה איך אפשר שיפלו השקלים האלו לתקלין חדתי' ויהיו מקריבין מהם קרבנות ציבור, הלא הם חולין מן התורה.

ותירץ דכמו שאיתא בגמרא לעיל (פ"א ה"ב - דף ג ע"א) דבי"ד יש להם כח להפקיר שדה ועי"ז לפוטרה מן המעשרות, כמו כן יש להם כח לצוות על נתינת שקל להקדש ועל המטבע חל הקדש ויכולין להקריב מהן קרבנות ציבור, עיי"ש.

★★

במשנה: הנותן שקל לחבירו לשקול וכו' מע"ז.

בפי' הרע"ב כתב דהיינו מצד דנהנה מן ההקדש, דאל"כ הוי ממשכנין אותו על מצות השקל ע"כ.

וכתב בספר פרי דוד על הש"ס להגרי"א רבינוביץ ז"ל: **נסתפקתי** היאך הוי הדין בכהן דלעיל (בפ"א מ"א) דלר' יוחנן בי"ז דכל העובר על הפקודים דריש לי' כל העובר בים סוף, דמכלל ג"כ כהנים ולוים וחיביבין בשקלן ורק דאין ממשכנין אותן מפני דרכי שלום, אם מצד דחולקין להם כבוד וסומכין עליהם דודאי יקיימו, או גם דאם לא יקיימו ב"ד מתנה עליהם שיהי' זה חילוף עבודתן, וא"כ אם יקח שקל של חבירו לצאת מצוותו נוכל לומר דאין זה נהנה כיון דאין ממשכנין אותו גם בלא זה, או דבכל זאת כיון דמחוייב בדבר וודאי רוצה בעצמו לצאת על ידי חובתו וא"כ נקרא נהנה בזה ג"כ מה דמפטר בשל חבירו וצ"ע ע"כ.

★★

בגמ': מה נהנה א"ר אבין בשם רבנן דתמן מכיון שבי"ד ראויין למשכן ולא משכנו כמו שנהנה.

כדברי הירושלמי כתב גם הרמב"ם בפירוש המשניות, וכתב דהנהנה שנהנה שמקיים מצותו לא הוי הנאה להתחייב עליה מעילה כי מצות לאו ליהנות ניתנו.

ובתב עוד דלמ"ד דמשנתרמה התרומה מעל קשה אמאי מעל
הא לא נפגם ההקדש עדיין, וע"ז תירצו כאן בירושלמי
דר' שמעון הוא דאמר מיד היו לוקחין המעות וקונין בהן
בהמה, אלא דלפי"ז הדרא קושיא לדוכתא למה צריך הטעם
של הצלת המשכון, הא לר' שמעון במעילה שם מיד שלקח
מעל בכל הקרבנות וה"ה לגבי השקלים, ובקרבן העדה הגיה
דלא כר' שמעון, דלר' שמעון מעל מיד בשעת לקיחה, אבל
אין דבריו מוכרחין דאפי' אי ס"ל כר' שמעון בהא דמיד היו
לוקחין בהמה, שמא לגבי מעילה ס"ל כר' יהודה במעילה
דלא מעל עד שיזרוק דמו, וע"כ צריך להגיע להצלת המשכון,
עיי"ש.

★★

בשוי"ת חתם סופר (או"ח סי' ק"פ) הביא מה שהעיר
המשנל"מ (פ"ה מהל' איסורי מזבח הלכה ט') על
מש"כ הרמב"ם שם אין מביאים מנחות ונסכים מן הטבלים,
ואצ"ל מערלה וכלאי הכרם, מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה
שהקב"ה שונאה, ואם הביא לא נתקדשו כו'. דבתוס' חולין
ק"מ כתב דאם מביא קדשים מדבר האסור בהנאה אמרינן ב'
מללה"נ. ומשמע דרו"ל דהרמב"ם ותוס' פליגי.

אולם החתם סופר כתב דלא פליגי כלל, דאע"ג דס"ל להתוס'
דאמרינן מללה"נ אף במצוה דאית ב' הנאת הגוף,
דמיירי בצפרי מצורע, שהוכשר עי"ז לבא לתוך המחנה. מ"מ
כל זה בקדשים שאין ב"ד ממשכנין אותו להביא, וכדמבואר
בערכין כ"א ע"א דאפילו אעולת מצורע לא ממשכנין.

אבל הרמב"ם איירי במנחות, דאיכא גווני דב"ד ממשכנין
אותו עליהם, כמש"כ תוס' בכריתות י"ב ע"א סוף ד"ה
אלא, ובנסכים תנן בשקלים פ"ז מ"ה דממשכנים עליהם.
ובדברים אלו שממשכנין אותם, הרי מבואר כאן בירושלמי
דה"ז נהנה בזה דמשתרשי לי' ממונו, ולכן השוקל את שקלו
מדמי הקדש מעל כיון דממשכנין אותו, וא"כ גם המקדיש
בדברים אלו שממשכנים עליהם מדבר האסור בהנאה שפיר
כתב הרמב"ם דאסור, ול"ש בזה מללה"נ.

ועיין עוד בעונג יום טוב (סי' ט' בהגה"ה) דנקט דאין
ממשכנין אמנחות ונסכים, ולפיכך הוקשה לו להרמב"ם
מסוגיין דמבואר דהיכי דאין ממשכנין אותו אינו מועל דמללה"נ.

ובקרן אורה (מעילה יט ע"א) הקשה עליו דא"כ מדוע
בהקריב חטאתו ואשמו מן ההקדש מעל, הלא על
חטאות ואשמות אין ממשכנין אותו, אלא ודאי דעצם ההקרבה
מן ההקדש היא ההנאה שנתחייב ע"ז מעילה.

ותירץ הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר
יהושע (ח"ב סי' קכ), דכאן במשנה בשקלים הוצרך
הרמב"ם לטעם דממשכנין אותו, כי קתני ונתרמה התרומה
וקרבה הבהמה ומיירי בקרבן ציבור, וקרבן ציבור אף שהוא
מכפר על הציבור, מ"מ אין אותה הכפרה נחשב הנאה לגבי
זה היחיד ששקל את שקלו מהקדש, שהרי אינו נהנה שנתכפרו
הציבור יותר משאר כל ישראל, ואם אתה אומר שזה נחשב
הנאה לגבי מעילה, א"כ כל ישראל יחשבו נהנים מן ההקדש
מאחר שנתכפרו בבהמה זו שקנו משקל של הקדש שתרם זה,
ועל כרחך דאין כפרת הציבור נחשבת הנאה לגבי שום יחיד.
ועוד, שאם הוא בעצמו לא חטא אותו חטא שקרבן הציבור
מכפר אינו צריך לכפרה מחמת ערבות בקרבן הזה, וא"כ לא
הוי נהנה כלל, וע"כ הוצרך הרמב"ם לפרש שכאן ההנאה היא
מה שאין ממשכנין אותו.

משא"כ בהקריב חטאת ואשם מן ההקדש, שם שפיר י"ל
דההנאה היא הכפרה שיש לו מהקרבן, דנהי דהנאת
הקרבה לא נחשבת הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו,
מ"מ הנאת הכפרה דהוי נפש תחת נפש שפיר נחשבת הנאה,
עיי"ש.

★★

הקרן אורה במעילה (שם) הקשה אם ההצלה שאין בי"ד
ממשכנין אותו נחשבת הנאה, א"כ מדוע צריך שיקרבו
הבהמה ולא סגי בלקיחתה, דנהי דלא מסתבר שימעול תיכף
אחר שבאו המעות לקופה כי זה עדיין ברשות הקדש, אבל
כאשר לקחו הבהמה אף שלא הקריבו אותה סגי שיתחייב
במעילה.

וע"כ תירץ דזה מה דאמרינן בגמרא דההנאה היא מה שאין
ממשכנין אותו זה באמת רק למאן דאמר דאם משנתרמה
התרומה מעל, אבל למ"ד דמשקרבה הבהמה מעל אז ההנאה
של הצלת המשכון לא חשיבא הנאה ורק ההנאה של ההקרבה
נחשבת הנאה, ולשיטתו לא אמרינן על ההקרבה מצות לאו
ליהנות ניתנו.

בידו, למה מעל, הא לא הוי רק אברוחי ארי בעלמא, שלא ימשכנו אותו.

ותירין דיש לחלק, דכמו שהדבר פשוט שמי שמודר הנאה מחבירו, מותר לו להבריה ארי ממנו, שהנאה כזו שהיא רק להציל לא התכוון לאסור, אבל אעפ"כ המודר הנאה ממקל, אסור ליטלו ולהבריה בו ארי. וסברא זו מצאנו בתוס' נדרים ל"ג ע"ב (ד"ה דמהני) שהקשו למה הוי פרוטה דרב יוסף הנא', הא אינו אלא כמבריה ארי, שנפטר מלתת צדקה להעני. ותירין דאף דפורע לו חובו, אבל פרוטה דרב יוסף דמי לאילו הוי המודר נוטל ממנו של המדיר ומשלם לבעל חובו, בזה ודאי הוי נהנה, ע"כ. וא"כ ה"ה הכא בשקל את שקלו מן ההקדש, הרי נהנה בגוף ההקדש, ובכה"ג חייב אף דהוי רק מבריה ארי עיי"ש עוד.

★★

כתב הרמב"ם דהמעילה דוקא ע"י שנהנה שאין ממשכנין אותו, אבל במה שנהנה בעיקר נתינת המחצית השקל וחלקו בקרבן ציבור אינו מועל דמצות לאו ליהנות ניתנו. הזרע אברהם (סע"ד) העיר דמ"מ לדעת הרשב"א דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו גם להתיר הנאת הגוף דבהדי מצוה, דהיינו הנאה צדדית שאינו מעצם המצוה, דלפ"ז אמאי מועל משום דנהנה במה שאין ממשכנין אותו, נימא גם על הנאה זו דמצות לאו ליהנות ניתנו. וכתב הזרע אברהם דשאני הנאה של הא דאין ממשכנין אותו, שהיא לאחר קיום המצוה, ובזה ודאי לא שייך לומר דלאו ליהנות ניתנו.

ולכאורה בלא"ה יש ליישב לפי מש"כ שם בשם הרשב"א דבאפשר בהיתר לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו.

דף ו' ע"א

במשנה: המכנס מעות ואמר הרי אלו לשקלי ב"ש אומרים מותרין נדבה וב"ה אומרים מותרין חולין.

החכמת שלמה (או"ח הל' חנוכה ס"י תרע"ב) תמה מדין זה על הב"י בשם מהר"י אבוהב שכתב דאם נתן הרבה שמן לנר חנוכה סתם, אז הוקצה כולו למצות נר חנוכה אפילו אם יש בו יותר מכדי שיעור הדלקה, דמ"ש מחטאת

ולכן פירש ביאור אחר בסוגיין דמקשה דלא לימעול משום דתורמין על הגבוי, ונמצא דלא נהנה עיי"ש עוד.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ד סי' מ"א) הוכיח מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות כאן כמו שביאר החתם סופר בדברי הירושלמי, דמשום מלל"נ מקשה, ולא כביאור בעונג יום טוב.

★★

הנה הגר"ש רוזובסקי ז"ל הוכיח יסוד זה דבממון ל"ש מלל"נ מהרמב"ם (הל' שופר פ"א ה"ג) שם כתוב: שופר של עולה שתקע בו - יצא. והובא שם שני טעמים - א. שאין דין מעילה בקול. ב. מצות לאו להנות ניתנו (עיי"ש). וצ"ב למה הביא הרמב"ם ב' טעמים.

וביאר הגר"ש זצ"ל כיסוד הנ"ל. דהלא ידוע שבמעילה יש גם גדר של גזילה (כמבואר בחידושי הגר"ח הל' מעילה). לכן בכדי להפקיע דין גזל ל"ש הטעם של מצות לאו להנות ניתנו (כמבואר לעיל), ולכן הוסיף הרמב"ם עוד טעם שאין בקול דין מעילה. ולא מספיק טעם שאין מעילה בקול - כי עכ"פ איסורא - איכא (כמבואר בפסחים כו).

לפי יסוד החתם סופר הנ"ל מיושבת קושית דבר אברהם (ח"א סי' ז ענף ג').

דעייין תוס' (יומא נט ע"ב ד"ה - הוא) שהקשו מה שייך להקדיש אפר פרה, דא"כ א"א להזות ממנו על טמאים, שהרי נהנים מהקדש. והקשה הדבר אברהם על תוס' - הרי מצוות לאו להנות ניתנו.

ולפי היסוד הנ"ל מיושב שפיר, שהלא לענין מעילה לא נאמר כלל זה. (הגם שכאן לא כ"כ דומה להנ"ל, כי כאן עכ"פ יש הכרח להשתמש באפר הפרה).

(ועייין עוד ברש"ש פסחים (צא ע"ב תוד"ה נטמא) שלפי הנ"ל מיושבת קושיתו).

★★

תמוה בשו"ת חלקת יעקב (סוף חלק חושן משפט ענינים שונים סי' יט) בהא דאיתא בנדרים (ל"ג ע"א) דהמודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו, דאינו אלא אברוחי ארי בעלמא, וא"כ גם הכא ששקל את שקלו מנכסי בדה"ב שהי'

באופן זה שהאפוטרופוס נתן צדקה לרפואתו שהוא בזמן מסויים שנחלה, שפיר נקרא דבר שיש לו קצבה.

אך דחה הדברים והביא גם דברי משנתינו דאיתא דמה בין שקלים לחטאת דמותר שקלים הוי חולין ומותר חטאת הוי נדבה, שהשקלים יש להן קצבה שיד כולן שוה בזה, משא"כ חטאת אין לה קצבה דזה מביא בסלע וזה בשתיים וזה בשלש, הרי שדבר שיש לו קצבה ודבר שאין לו קצבה תליא בשיעור הדבר ולא בזמן של הדבר.

אך כתב דמ"מ י"ל דהא דמחלקינן באפוטרופוס בין דבר שיש לו קצבה ובין דבר שאין לו קצבה אינו מחמת דדבר שיש לו קצבה חמור יותר, דודאי אין הקצבה גורמת שהמצוה תהא חמורה יותר, אלא סברא הוא, דבדבר שאין לו קצבה יש לחוש להפסד היתומים כיון שנכסיהם יכולים לכלות, וכך מה דמחלקינן כאן במשנה בין שקלים לחטאת אינו משום דחטאת דאין לה קצבה חמורה יותר, אלא גם כאן הוי סברא, דלענין מותר מסתברא שבהפריש מעות לחטאת הקדיש את כל המעות לקרבן שהרי ה"י יכול להביא בכל המעות חטאת שמינה, וע"כ אמרינן שהמותר יהא לנדבה, משא"כ בשקלים שיש להם קצבה לא חל על המותר שום קדושה, ומעיקרא כי אפרישינהו על דעת שיהא מותרן חולין אפרישינהו, וכיון דהכל מטעם סברא מסתברא דכאשר היה צורך שעה שהיתום נחלה שפיר היה יכול האפוטרופוס לפסוק צדקה לרפואתו, עיי"ש.

★★

בירושלמי להלן איתא דהמשנה מיירי כשמכנס לפרוטרוט, פירוש מאסף פרוטה אחת לאחת, ונאסף יותר משקל, בית הלל סברי דהוה הקדש בטעות והמותר הוא חולין, אבל אם אומר אלו לשקלי, אם אוחו בידו סכום כסף ואומר אלו לשקלי, בית הלל מודים דמותרן נדבה. דהוא רואה כמה נמצא בידו ובכל זאת אומר שיהא זה מחצית השקל, א"כ מוכרח שזה אינו טעות רק כיון שהתורה אסרה ליתן יותר ממחצית השקל הרי הוא נדבה ואינו חולין.

הכוכב מיעקב (סי' כ"ב) רוצה להביא רא"י מגמרא זו דלא כמו שכותב הנודע ביהודה בתשובה (במהדורא תניינא יורה דעה סימן ע"ח), דהא דאיתא בשלחן ערוך אורח חיים (סימן ל"ב סעיף כ"ו) דמותר להפריד אותיות השם אם נדבקו,

ושקלים דמבואר כאן דהמותר חולין, ותמה על הט"ז שלא הקשה רק ממשנה דלקמן (ז.) מותר מת מותר. [ובספר החיים תרע"ב האריך בזה יותר].

★★

החקרי לב (או"ח סי' קל"א) חקר באדם ששקל ג' חצאי שקלים לשלש שנים אם יצא בזה חובתו בשנים הבאות, או דלמא בעינן שישקול מחצית השקל מידי שנה בשנה, וע"ש שהקשה לפי מה שצדד דיכול להקדים ולהפריש על שנים הבאות, א"כ אמאי קאמרי ב"ש דמותרן נדבה ואמאי קאמרי ב"ה דמותרן חולין, נימא דהמותר יהיה לשנה הבאה. וכתב החקרי לב דצ"ל דאיירי כשאין במותר שיעור מחצית השקל. ואין להקשות דמ"מ נימא דיחשב כמפריש רבע שקל לשנה הבאה ובשנה האחרת ישלימו למחצית השקל, דהא הרמב"ם פסק דאין יוצאין חובת מחצית השקל רק כשנתינו בבת אחת ולא כשנותנו היום קצת ולמחר עוד קצת וכו'.

מיהו אכתי צ"ע מהא דאיתא בסמוך בגמ' המפריש שני שקלים וסבור שחייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד דהשני לנדבה [ועי' בר"מ ובראב"ד (שקלים פ"ג ה"א) שנחלקו בזה] ואמאי לא אמרינן דהשני יעלה לשנה האחרת, וכתב החקרי לב דשאני התם שבודאי לא היה דעתו שיעלה לו לשנה האחרת. וע"ע בסוף מכלתינן דף כ"ב ע"ב מה שהבאנו בשמו.

★★

במשנה: המכנס מעות ואמר הרי אלו לשקלי וכו' אלו לחטאתי שוין שהמותר נדבה וכו', אמר ר' שמעון מה בין שקלים לחטאת אלא של שקלים יש להן קצבה ולחטאת אין לה קצבה.

בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קכז) דן לגבי אפוטרופוס של יתום שפסק לצדקה מנכסי היתום בחליו כדי שיהיה לרפואתו, האם רשאי לפסוק באופן זה, דהלא איתא בבביתא בפרק הנזקין (גיטין נ"ב ע"א) דדבר שאין לו קצבה כגון צדקה וכדומה אין האפוטרופוס רשאי לעשות בשביל היתום.

ובתחילה רצה לומר דמה דאמרינן דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה הכונה בזמן, שבמשך כל ימי חייו של היתום יכול לעשות האפוטרופוס צדקה ואין לו קצבה, אבל

ששלטה אז עליהם] וממטבע זה נתנו מחצית השקל ולא ממחצית השקל של משה.

עוד מבואר מהכא שיש ליתן מחצית מהמטבע ההיא, כמוש"כ הרמב"ם שכשהמטבע הי' דרכון נתנו סלע שהוא מחצית ממנו, וגם היום יש ליתן מטבע שהוא שוה מחצית מטבע היותר גדולה ממנו, ומבואר עוד בזה שאין צריך שאותה מטבע יהי' נקרא מחצית, אלא סגי ששווי חצי המטבע הגדול, וכמו שכאן נתנו סלע שהי' שוה חצי דרכון. עיי"ש עוד.

★★

במשנה: שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' ק"צ) כתב על מה שחידש דודו הגאון ר' יעקב קאנטראוויץ זצ"ל לחדש דכסף דכתיב בתורה היינו מטבעות כסף דוקא, ואם לא היינו מרבים בפדיון הבן דשוה כסף ככסף לא הי' אפשר לפדות במטבעות זהב, והג"ר משה ז"ל חולק עליו ומביא רא"י מכאן שאינו כן, דהרי בכורות מ"ט איתא דלגבי מצות שקלים לא נתרבה שוה כסף ככסף ומ"מ איתא כאן במשנה שהיו נותנים דרכונות שהוא מטבע של זהב.

וישוב כותב די"ל דמשקלים אין רא"י, דמשמע בירושלמי כאן והובא ברש"י בכורות דף נ"א, דזה שלא הוי שו"כ ככסף בשקלים הוא מדרבנן דקאמר הטעם שמא יזולו, וצ"ל דמדאורייתא ילפי' מעבד עברי דשוה כסף ככסף כמו דאי' בתוס' ריש קידושין לענין ערכין, אבל צ"ע דא"כ יוכל ליתן גם בקרקעות עבור שבטו, ואף שי"ל דכיון דבעינן תרומה ואין שיך תרומה בקרקע לכן לא יוכל ליתן בקרקעות, אבל בשטרות הרי יוכל ליתן, ותמוה לומר כן, דודאי היה נזכר זה שמה"ת יוכל ליתן אף בשטרות ולחלק קרקעות משטרות.

ולכן כותב שם דלולא דמסתפינא הייתי אומר דודאי צריך ליתן שקלים דוקא במטבע גם מדאורייתא, אבל לאחר שהקדיש שקלו ורוצה לשלחו למקדש יכול לחלל מן הדין, אבל בשו"כ דאז הוא ככל הקדש שנפדה בשו"כ ואף שעדיין הוא ברשות הבעלים שאם יאבד קודם שיתרם יתחייבו באחריותן, מ"מ מאחר שהקדישו יצא כבר ידי מצות נתינת השקל והאחריות שעליו אינו משום שלא קיים המצוה כל זמן שלא בא למקדש, דא"כ היאך הי' יוצא כשנאבד בדרך אחר

על זה אומר שם הנוב"י דזה דווקא אם נדבקו בתחילת הכתיבה הוי פסול לכולי עלמא משום הכי מותר למוחקן, אבל אם פסלו לאחר הכתיבה לפי הבית יוסף בתירוץ שני דסובר דהוה כשר ולא צריך לתקן, אסור לגרד, דאפילו מקצת השם אסור ג"כ למחקן, והכוכב מיעקב רוצה להביא ראיה מירושלמי דידן דלא כהנודע ביהודה, דהוא רוצה לומר דמה שנכתב אחר הכתיבה לא נתקדש וממילא מותר למחקן, וזה הוי כמכנס לפרוטרוט דהיה אחת לאחת אומרים שהיתירות הוא הקדש בטעות, ואפילו נגרר ונעשה דבוק להאות, עדיין אני אומר דכיון דנעשה אחר הכתיבה יש לו דין כמו פרוטרוט דלא חלה קדושה על זה, משא"כ אם נעשה בשעת כתיבה הוי כמו הרי אלו לשקלי דכו"ע מודי דמותרן נדבה ויש בה קדושה ע"ש.

★★

במשנה: שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות כו'.

נחלקו הראשונים בביאור משנה זו. דעת הרמב"ם בפירושו ובהל' שקלים (פ"א ה"ו) והרע"ב שבתחלת בית שני היו בידם מטבעות ממלכות מדי, ודרכון הי' שוה שני סלעים, והיו נותנים במחצית השקל חצי מזה דהיינו סלע, ואח"כ נשתנה המטבע לסלע וחזרו ליתן מחצית ממנה דהיינו שקל וכו'. אבל דעת הראב"ד בהשגות (שם) וכן פי' הריבב"ן שאע"פ שהי' להם מטבע של מחצית השקל, אעפ"כ היו נותנים דרכונות, מכיון שהיו רק אנשים מעטים ולא היו המחצית השקל מספיק לקרבנות הציבור, לכן שקלו דרכונות, ואח"כ אחרי שנתרבה העם שקלו סלעים כו'.

והנה מביאור ופסקו של הרמב"ם כתב הגאון ר' עזרא עטי' בשו"ת ישכיל עבדי (חלק א' או"ח סי' י"ט) דאפשר ללמוד כמה הלכתא גבורתא הנוגע לדין מחצית השקל שנהוג ליתן בזמנינו לפני פורים, שהוא זכר למחצית השקל שהיו נותנין בזמן שהי' ביהמ"ק קיים.

הרמ"א בדרכי משה ובהגה"ה סי' תרצ"ד כתב שנותנין מחצית מטבע הקבוע באותו מקום. ונראה דדבר זה למד ממה שהיו שוקלים דרכונות, והיינו כנ"ל שהיא היתה מטבע ששלטה אז שם בארץ ישראל, דהיינו מלכות מדי [עייין במדות פ"א מ"ג: שעל שער המזרחי ועליו שושן הבריה, ובמפרשים שם מגמ' מנחות (צח). מחמת כבוד מלכות מדי

בספר מגדים חדשים על שבת (פ"ט ע"ב) דן מתי הי' חטאם של בני בעגל ומתי ירד משה רבינו וכתב בתו"ד:

ובירוש"למי שקלים (פ"ב ה"ג) ובתנחומא (פ' תשא) איתא בטעם מחצית השקל, לפי שחטאו במחצית היום כו' לפי שחטאו בשש שעות כו' ע"ש. ולפי"ז שעשו העגל בתחילת שש, ומשה רבינו ירד למחרת בתחילת שש, נמצא דהעגל היה קיים מעת לעת שלם כ"ד שעות. והרמ"ע בספר שפת אמת (ע' מלקות) כתב, בודאי לא היה העגל בעולם יותר מכ"ד שעות שבא משה וכתתו ע"ש. וראיתי להגאון מהרש"ק ז"ל בספר אמרי שפר (פ' במדבר ג, לט) שכתב, דהעגל היה נמשך י"ח שעות, היינו ששה שעות מיום העשיה דעשו אותו בתחילת שש, ועוד י"ב שעות של הלילה והם י"ח שעות. וכתב שם שמשה בהשכמה ירד שכן מוכח בפירש"י פ' תשא ע"ש. ולפי הנ"ל דבריו צ"ב, גם לא ידעתי היכן מוכח כן ברש"י שם. אמנם ראיתי להחזקוני פ' עקב (ט, יא) שכתב ג"כ שמשה ירד בהשכמה בעלות השחר ע"ש ע"כ.

★★

בגמ': רבי ברכיה רבי לוי בשם ר"ש בן לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהיה כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף.

המשך חכמה (סוף פר' בא) תמה דאם נענשו עבור מכירת יוסף א"כ מדוע שבט יוסף צריך לתת ה' סלעים לשבט לוי שהיה המוכר, אלא די"ל דהכוונה שכיון שהסכימו שפדיונו של אדם שוה עשרים כסף [ה' סלעים], ע"כ גם שבט לוי יקח רק חמש סלעים לפדיון הבן ולא כפי דמיו, ועע"ש מה שביאר בישוב הקושיא.

★★

ובתב בתוס' רי"ד לקדושין (י"א ע"א) ד"ה רב יוסף וכו': כל כסף האמור בתורה כסף צורי וכו':

ובן נראה לי לפרש כסף האמור בתורה הוא כסף צורי, ובקידושי אשה כתיב כסף כדילפינן (קדושין ד' ע"ב) קיחה קיחה, ואילו היה כתיב שקל כסף היה משמע סלע, השתא דכתב כסף סתם הוא דינר כסף שהוא רובע שקל, כדאשכחן דכתיב (בראשית לז, כח) וימכרו את יוסף בעשרים כסף, והן עשרים דינרי כסף כמו שיסד הקליר, בקרובץ דשקלים

שנתרמה התרומה, דאף שלא פשע בזה שנאבד מ"מ הרי לא בא למקדש ולא קיים המצוה.

אלא ודאי שיצא בהמצוה תיכף בהפרשה, ולכן תיכף כשהקדיש השקל הוא ככל הקדש שיכול לפדותו בכל דבר מן הדין לבד מקרקעות ועבדים ושטרות ולכן לא אשתמיט בשום מקום לומר שמן התורה נותן שקלו בשו"כ, והא דלא ילפי" מע"ע דשו"כ כמו הקדש משום דכתיב זה יתנו.

וא"כ שבשקלים בעי כסף דוקא, ואם נתנו דרכונות שהוא מטבע של זהב איכא הוכחה מזה שפי" כסף אינו מתכות דכסף אלא מטבע ממה שהוא ע"ש שהאריך ותמצא נחת.

★★

בגמ': זה יתנו כל העובר על הפקודים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל וחד אמר לפי שחטאו בשש שעות ביום וכו'.

בבבלי יקר פרשת כי תשא (עה"פ זה יתנו כל העובר על הפקודים) הביא דברי רש"י שפירש בכוונת "כל העובר על הפקודים" דדרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכו', וכתב דלשון "על הפקודים" אינו משמע כן.

וע"כ פירש עפ"י דברי הגמרא כאן שהמחצית השקל היה כופר נפש על חטא העגל שבו עברו ישראל על פקודי ה' ישרים אשר פקד ה' למשה, וזה קאמר הפסוק כל העובר על הפקודים, המה עוברי עבירה אשר היו צריכים אל כופר זה, עיי"ש.

ועיי"ש שכתב עוד טעמים למצות מחצית השקל מלבד הטעמים שנאמרו כאן בגמרא, ואחד מן הטעמים הוא שחטא העגל גרם לשבירת הלוחות לשנים וע"כ יתנו בקע לגולגולת מחצית השקל דהוא שקל בקוע לשנים, עיי"ש.

ובפירוש הרא"ש על התורה כתב טעם למחצית השקל, דשקל עולה בגימטריא נפש, והקב"ה ברחמיו מטה כלפי חסד ומכפר על עון חצי הנפש, וא"כ הי' מחצית השקל כופר פדיון על חצי הנפש, עיי"ש.

★★

אולם הרמב"ם (שם) כתב: הלוקח מעות מידו וכו' ואמר אלו אביא מהם חטאתי המותר חולין "וכן יראה לי שהדבר קל וחומר בשאר הקרבנות, שהמותר חולין".

ובתבו המהר"י קורקוס והכס"מ לבאר לדעת הרמב"ם שמה ששינינו מותר עולה לעולה, הוא דוקא באומר הרי אלו לעולה, שאז כוונתו שכל המעות האלו לעולה, אבל באופן שאמר שאביא "מהם" משמע שאינו מפריש רק אותו מקצת הנצרך לו לקרבנו ולא יותר, ולכן השאר הוא חולין.

ובלחם משנה שם הוכיח ממתני' גופא כתירוץ דהכסף משנה דהרי רישא דשינינו מותר קיני זבים כו' חטאות ואשמות כו' המותר נדבה, ע"כ איירי באומר הרי אלו לחטאת, דבאומר שאביא מהן לחטאת שינינו לעיל ע"א שהמותר חולין, וא"כ בסיפא דאיירי דמותר עולה לעולה גם כן איירי בכה"ג שאומר הרי אלו לעולה, אבל באומר שאביא מהן עולה המותר חולין.

★ ★

במשנה: מותר נזירים לנזירים מותר נזיר לנדבה.

הר"ע מברטנורא פירש שאם גבו מעות לצורך קרבן נזירים ונתותרו, שישמרם עד שיקנו מהם קרבנות נזירים אחרים.

ובתוספות יום טוב כתב עליו ונ"ל דרצה לומר לסתם נזירים, דאילו נזירים ידועים מה לי לרבים מה לי ליחיד וליהוי כמותר עני ושבוי והנך דלקמן.

בגן המלך לבעל הגינת ורדים וצ"ל (אות קי"א) כתב וזה לשונו, ולענ"ד דלא דמיא מותר נזירים למותר עני, לפי שכשגבו לצורך עניים נתפסו המעות בקדושת קרבנות נזירים, ולכן אין להוציאם לצרכי חולין משום סרך קדושת מזבח דאית בהון, ולכן אמרינן דמותר נזיר לנדבה, שמי שהפריש מעות לצורך קרבן נזירותו ונתותרו מהם מעות שיפלו המעות לנדבת קיץ המזבח, וכיון שיש על המעות סרך קדושה כיצד יתנום לנזירים להוציאן לחולין, עיי"ש.

★ ★

כתב התוי"ט דהא דתנן מותר נזירים לנזירים הני מילי בגבו לסתם נזירים, דאילו לנזירים ידועים מה לי לרבים מה לי ליחיד, וליהוי כמותר עני ושבוי ואינך דלקמן [בה"ה]. הגן המלך (אות קי"א) הביין דכוונת התוי"ט דמותר נזירים ידועים

שהן עשרים דינרים, שעושין עשרה בקעים, והגיע לכל אחד בקע, ולפיכך נתחייבו ישראל ליתן בקע לגלגלת, וסכום כולם הגיע חמשת סלעים, ולפיכך נתחייבו ישראל חמשת סלעים לפדיון הבן עכ"ד.

ובהגהות מו"ר הג"ר דב בעריש הפטקה ז"ל ציין לדברי הירושלמי כאן דמבואר כהנ"ל וכן במדרש תנחומא (בראשית שם) וב"ר (פרשה פד, יח) ותנחומא (פר' כי תשא) ע"ש היטב.

דף ו' ע"ב

במשנה: כל שהוא בא כו' ולשם אשמה מותרין נדבה. והיינו עולה לקיץ המזבח.

כתב המשך חכמה (אמור כ"ב ט"ז) רמז לדבר זה מקראי שנא' (פ' נשא ו' י"ב) להזיר לד' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם וגו' (ושם י"ג) וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא "אותו" אל פתח אוהל מועד (שם י"ד) והקריב את קרבנו לד' כבש בן שנתו תמים אחד לעולה וגו'. וכבר העיר רש"י בפסוק י"ג מהו לשון "אותו" והביא דרשת ורבי ישמעאל יביא את עצמו.

אולם המשך חכמה כתב די"ל דבא לרמז ד"אותו" קאי על האשם המוזכר בפסוק י"ב שאותו יביאנו וביאנו לעולה וכמבואר בפסוק י"ד: והקריב את קרבנו וגו' לעולה וגו'. והיינו דינא דמתניתין דמותר אשם, המעות שנתותרו ממה שהקדישן לאשם, קרב בהן עולת נדבה לקיץ המזבח.

★ ★

במשנה: מותר עולה עולה.

ואי"ל לעיל ע"א למדנו במשנה שאביא מהן חטאתי, מותרן חולין. ונחלקו הראשונים בביאור החילוק ביניהם, וז"ל הראב"ד בהשגות (הל' פסולי המוקדשין פ"ה ה"ז) אני אין לי [שהמותר חולין] אלא קרבן חובה, אבל קרבן נדבה שינינו מותר עולה לעולה מותר שלמים לשלמים, והטעם, מי שאמר הרי אלו שאביא מהן חטאתי או אשמתי, וכן כל מי שמחויב קרבן שאמר הרי אלו שאביא מהן לחובתי עולתי או שלמי, הרי זה פירש בפיו שאינו מפריש רק לחובתו, ולכן השאר חולין. אבל מי שאמר הרי אלו שאביא מהן עולה או שלמים, מרבה בנדבה הוא ע"כ.

ותירין דבכל אחד תני מה דשייך, וע"כ בעניים שייך שיתנו לעניים עצמן דשייך בהו נתינה אחרת וע"כ שפיר אמרינן דיתנו להם ולא לאחרים, משא"כ במתים דליכא למימר שיתנו לאותן מתים עצמן, שפיר אמרינן שיתנו למתים אחרים דלפחות הויא אותה מצוה בעצמה, עיי"ש.

★★

במשנה: מותר המת לזורשיו.

בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' ק"ס) כתב שאם נתנו לו למת מתנה בדעת אחרת מקנה, דגם קטן קונה בכה"ג ולא בעי שהקונה הי' בר קנין, קנה המת, דהיינו שזורשיו של המת קונים אותו. והביא רא"י ממה דאמרינן הכא (והובא בבבלי סנהדרין מ"ח ע"א) מותר המת ליורשיו, שמעות שגבו לצורך המת ונשתייר מהם זכו בו יורשיו, הרי שהמת זוכה, ויורשיו זוכין ממנו.

אמנם הריב"ם שם הביא חבילי ראיות שאין למת זכי' כלל ואפילו בדעת אחרת מקנה, ולא חל המתנה כלל. והכא היינו טעמא דיש אומדנא שאלו שנתנו לצורכי המת, שאם ישתייר יתנו ליורשי המת. [ועשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קע"ה]. ועיי'ן כאן במשנת אליהו דמפרש דבזה תליא ספיקת הירושלמי כאן אם גבו לצורך מת ונתברר שלא הי' צורך כלל, דלטעם דזכי' הרי זכה בו, וא"כ המעות ליורשיו, אבל לטעם דאומדנא דהנותנים מתכוונים שהשירים יהיו ליורשים, היינו דוקא אם נתנו למת וניתותר, אבל אם נתברר שלא הי' צורך כלל למת, ובטעות גבו מהם, לא ינתן ליורשים, ודבר זה הוא ב' דיעות בשולחן ערוך יו"ד סי' רנ"ג (סעיף ז') עיי"ש ובביאור הגר"א. וכן נמצאו עוד ב' דיעות אלו בחושן משפט סי' רפ"ג (סעיף ט"ז).

וציי'ן הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א לדברי השיטמ"ק (ב"ב קלו) המביא בשם הרא"ש דיש זכיה בקבר ע"ש.

★★

בשו"ת מהרי"ט (ח"ב אהע"ז סי' מז) כתב לגבי עני שקיבל כסף מאדם אחר ומת, די"ל דזכו בזה יורשיו, דהנותן כבר מצוה קעביד בנתינתו והעני זכה בזה, ואף שמת יזכו בזה היורשים, ולא שייך בזה לומר שורך טבוח לעיניך וכו' וכן ותם לריק כחכם, דרק באב ובאם שנותנים לבתם מחמת חיבה אמרינן שאין דעתם שכאשר תמות יאכל בעלה וחדו,

כדין מותר עני שהוא לאותו העני ומותר שבוי לאותו שבוי, וה"ג המותר לאותן הנזירים, והגן המלך השיג על התוי"ט דשאני מותר נזירים דמאחר דנתפס על הכסף קדושת מזבח שוב א"א לתת אותן להנזירים להוציאם לחולין.

אמנם התפארת ישראל (יכין אות ל"ד ובוועז אות ג') למד בכוונת התוי"ט דמותר נזירים ידועים יפלו לנדבה וכדין מותר נזיר שהוא לנדבה, שאין הבדל בין הרבה נזירים לנזיר אחד, רק בין נזירים בעלמא בלי מספר לעם מספר.

דף ז' ע"א

במשנה: מותר עניים לעניים, מותר עני לאותו עני וכו'.

בשו"ת תורת חיים למוהר"ש (ח"ג סי' קג ד"ה ואיברא דהרא"ש ז"ל) הקשה, אחר שנכתב מותר עניים לעניים בשביל מה צריך שוב לכתוב מותר עני לאותו עני.

ותירין דחשיב ליה רבותא, דלא מיבעיא מותר עניים דהוו לעניים דחיישינן לפסידא דרבים, אלא אפי' מותר עני אחד לבד ג"כ אין מוציאין ממנו.

והוסיף ע"ז בהג"ה שם, ולי אני עבדו שמואל יצחק בעקבותיו נראה דרבותא קמ"ל, דלא מיבעיא רבים דאיכא למימר דלא סלקא דעתיהו דיותר להן וע"כ אפי' אם יותר זה שייך להם, אבל בשגבו ליחיד סד"א דודאי מסקי אדעתיהו דיותר להן והוה אמינא דזה הוה כמו שהתנו כן מעיקרא דיוכלו להשתמש בזה לדבר אחר, קמ"ל דכיון דגבו לשמו שלו הוא ולא יתנו המותר לעניים אחרים.

ועוד תירין, דברישא הייתי יכול להסביר דהכוונה דמותר עניים לעניים היינו לעניים שבאותה העיר ולא לעניים שבעיר אחרת, אבל לעני שבאותה העיר שאינו בכלל העניים שגבו בשבילן אולי אפשר ליתן, ועל זה קמ"ל הסיפא מותר עני לאותו עני דוקא ולא לעני אחר אע"פ שהוא באותה העיר, והסיפא מגלה לנו שגם הרישא מותר עניים לעניים היינו לעניים דוקא שגבו בשבילם ולא לעניים אחרים אע"פ שגם הם מאותה העיר.

וכתב עוד, דלכאורה קשה דמותר עניים לעניים פירושו לאותן עניים עצמן ואילו מותר המתים למתים פירושו למתים אחרים דאי אפשר לומר שהכוונה למתים עצמם כי הלא נעשה כל צרכן והותיר.

כמוש"כ הראשונים משום שהעני נתבזה וקנאו בבזיונותו ומורישו לבניו. אבל כאן שנדר להשיא היתומה בכבוד ובתפארת, לא קנאה, ואינו אלא נדר, וכיון שמתה חוזר המעות להנודר.

והנה מה שהביא החתם סופר מהראשונים דהא דהמת קנאו הוא ע"י בזיונו וזילותא דידי' קנאו, עיין בשו"ת אבני נור (חו"מ ס' מ"א) שהביא דברים אלו מהרמב"ן בתורת אדם שהובאו בבית יוסף וש"ך יו"ד סי' שנ"ו, ועיין שם שכ' שמטעם זה מותר למתים, דהיינו שאם גבו למתים מסויים, נותנים המותר למתים אחרים ולא ליורשיהם, שכיון שלא גבו למת ידוע אלא למתים סתמא, לא היו להם זילותא ולא קנאו המת.

ועיין שם שהביא דעת החי' הר"ן (סנהדרין מ"ח ע"א) שהטעם דמותר המת ליורשיו, דמעיקר הדין היו צריכים להרבות בכל הכסף לצורך המת לעשות מותרות של זילוף וכדו'. אולם יש אומדנא שהמת מוחל יותר מכדי צרכו בשביל שינתן ליורשיו.

★★

בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קי"ג) נשאל מאת הגאון ר' נפתלי שקוביצקי זצ"ל אב"ד גייטסהעד בנדון מי שהשליש לחבירו מעות עבור נדוניה לבתו, והלה הפקידם בבאנק על שם הנערה, והאב שחל"ח וכעת הנערה התבגרה והתייאשה מלהינשא, אם מותר ליתן לה מהכסף עבור פרנסתה.

והביא המנחת יצחק המחלוקת כאן בירושלמי בגבו לצורך אותו עני ונמצא שלא הי' צריך אם זכה בו כמו שמותר המת ליורשיו, או שרק במותר המת שנשתייר הוי ליורשיו.

ואחרי שהאריך בדבר זה שהוא שני דיעות בשו"ע כנ"ל, כתב דכאן שבתו הוא גם עני' וצריכה בכסף לפרנסתה, אם כן כשהשליש הכסף לא גרע מגבו לצורך עני ונמצא שאינו צריך דלחד מ"ד זכה בו העני, וה"נ זכתה בו בתו, וכיון שא"צ לנדונייתה זכתה בו לפרנסתה.

ובתב עוד דכאן י"ל דכו"ע מודו דזכתה בו, על פי מה שכתב החתם סופר (או"ח סי' קמ"ז) דהמחלוקת היא רק באופן שהמעות באו ליד גזבר, אבל היכי דהמעות באו ליד העני או ליד האפוטרופוס של העני דהוי כבאו לידו, בזה כו"ע מודו דכבר זכה בו, דהוא את מצותו עשה, וכמו שהעני

אבל בעני שקיבל צדקה מאחר ודאי כוונתו שיזכה העני ואם ימות יזכו בזה יורשיו.

ובזה מצינו כאן במשנתנו דמותר המת ליורשיו, ואף דבסנהדרין (מח ע"א) אמרינן דהטעם דזכו היורשים במותר המת זה בגלל שהמת מוחל על בזיונו לטובת היורשים, רק במותר המת צריך להגיע לטעם הזה, משום שהמת לא זכה באותו מותר, אבל בצדקה שמקבל העני בחיים חיותו וזכה במה שנתנו לו, פשיטא דכאשר מת זכו בהם היורשים, עיי"ש.

★★

בשו"ת הב"ח (הישנות סי' קי"ב) נשאל, במת שהגויים הפשיטו את בגדיו והיורשים פדאו אותם אם מותר להם ליהנות מזה.

והשיב הב"ח דאסור להם ליהנות, וכתב דיש קצת לבעל הדין לחלוק מהא דתנן במשנתנו דת"ק ס"ל דמותר המת ליורשיו, ואי' בגמרא סנהדרין (מ"ח ע"א) דטעמא דת"ק הוא דהמת מוחל את בזיונו ליורשיו, א"כ הוא הדין לגבי הבגדים היה אפשר לומר שהמת מוחל על בזיונו בשביל שהיורשים יהנו מזה.

אבל זה אינו, דרק התם דהמת ידע מחיים שיצטרכו לגבות מעות בשבילו, שפיר י"ל דניחא ליה שיגבו יותר מעות ויהי' לו בזיון יותר כדי שהיורשים יהנו מזה, אבל כאן לא ידע מחיים שיבזוהו ויפשיטו את בגדיו, וגם ודאי לא ניחא ליה להתבזות ביזוי כזה שיפשיטו את בגדיו להנאת היורשים, וע"כ ודאי אין ליורשים ליהנות מהבגדים, עיי"ש.

★★

עובדא הי' באחד שהשאיר צואה שיתנו מכספו עבור נישואי בת עני א' שינתן לה ביום חופתה ומת, וגם אותה ענייה מתה, ונשאלה שאלה לפני החתם סופר אם מחזירין הכסף ליורשי האב, או שיורשי הענייה זכו בכסף זו.

ובתב החתם סופר די"ל בזה סברא, דלא מבעיא להסוברים דלא אמרינן מותר המת ליורשיו, רק היכא דנתותר, אבל לא היכי דהכל הי' שלא לצורך, אלא לאפילו לדעת ר' חיים כהן שבמרדכי (כתובות ס' קע"ו) דס"ל דגם כשכל הנדבה לא הוצרך, אמרינן דמותר המת ליורשיו, י"ל דהיינו טעמא

דימוס על קברו או זילוף לפני מטתו, ופירש דימוס היינו מצבה על קברו ונפש היינו בנין שעושיין על הקברות.

וכתב דנ"ל דהתנא דברייתא והתנא דמתניתין לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ושניהם באו להשמיענו חידוש, דהתנא דברייתא אשמעינן דאפי' זילוף שאין בו כ"כ כבוד ג"כ עושיין למת ולא ינתן המותר ליורשיו ולא יהא מונח עד שיבא אליהו, והתנא דמתני' אשמעינן דאפי' נפש שאינו כ"כ לצורך המת כמו מצבה וזילוף ג"כ עושיין למת ולא ינתן המותר ליורשיו ולא יהא מונח וכו'.

ועיין שם עוד דנשאל להלכה מה לעשות במעשה שהיה כן, וכתב דלהלכה קיימא לן כת"ק דינתן ליורשיו, ואינו דומה למה שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' שעה) דהמת זכה בכסף לבנות לו מצבה על קברו דהתם מיירי שאמר לחבירו זכה במעות אלו לקנות מצבה, ועוד כמה חילוקים בדבר, עיי"ש.

★★

בחתם סופר (קובץ תשובות סי' נז) כתב דלבנות חומה לשמירת המתים המופקדים, אין זה דימוס שאמר ר' נתן, אלא צורך יותר מתכריכים ומלבושיהם, ואין מה להסתפק בזה, עיי"ש.

★★

במשנה: בונין לו נפש על קברו.

היינו ציון. וכתב בעל מלאכת שלמה שנקרא נפש לפי ששם משכן הנפש ששורה עליו [בספר שארית ישראל בהקדמה (הובא בטעמי המנהגים) הביא מהאריז"ל שמהנפש רוח נשמה רק הנפש שוכנת עם הגוף על הקבר, ולכן נקרא המצבה בלשון חז"ל נפש] ועיי"ש שמצא מנוקד במשנה כתב יד נפש ע"כ. ולפ"ז הי' אפשר לפרש נפש מלשון שבת וינפש, דהיינו מנוחה, וכמוש"נ (ישעי' נ"ז ד') יבוא שלום ינוחו" על משכבותם, ואמרו רבותינו (כתובות ק"ד ע"א) שפסוק זה הוא א' מהג' פסוקים שמלאכי השרת אומרים כשהצדיק נפטר מן העולם.

הג"ר ראובן מרגליות בהגהותיו לספר חסידים (סי' תשל"ח) מפרש עפמש"כ הרד"ק עהפ"ס (תהלים כ"ד ד') אשר לא נשא לשוא נפשי, שנפשי היינו שם, כמו לא תשא שם

יכול לשנות למה שירצה. וא"כ הי"נ כיון דנתן לשליש בעבורה, בזה לכו"ע זכתה בו ולכו"ע יכולה עכשיו ליקח מהכסף לצורך פרנסתה, ומסיים דליתר שאת תבקש רשות מאחיה יורשי אביה, וגם תקח רק מהרבית וישאר קרן קיימת לנדונייתה.

★★

בגמ' סנהדרין (מ"ח ע"א) מקשה ממתניתין לאביי דס"ל הזמנה מילתא היא, א"כ כיון דהקצהו למת נאסר בהנא, ואיך ינתן ליורשיו. ומשני דהאיסור הנאה אינו תופס לאסור רק מה שנצרך לו ומה שאינו נצרך לו אינו תופס.

ומזה הקשה הט"ז בהל' חנוכה (סי' תער"ב סק"א) על הפוסקים הסוברים שאם נתן שמן בנר חנוכה שידלק יותר מחצי שעה כל השמן נאסר, והא מכאן מוכח דאינו תופס לאסור בהנאה רק מה שנצרך לשיעורו, ולא מצינו שרבא חולק על סברא זה, ולכן פסק הט"ז שאינו נאסר בהנאה רק מה שדולק כשיעורו, ומה שניתותר מותר בהנאה.

במקור חיים (להגאון בעל חות יאיר) יישב קושיית הט"ז, דשאני נר חנוכה שכל שדולק יותר יש יותר פרסומי מילתא, ולכן כל מה שנתותר הוקצה למצותו, שאם הי' דולק הי' הידור יותר, משא"כ במת מה שניתותר אינו ראוי לכלום. ועיין עוד שם בחמד משה מה שהשיג על הט"ז.

★★

בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פ"ב בסוה"ס) יישב קושיית הט"ז על המהרא"י שאוסר כל השמן, דשאני בהך דסנהדרין במותר מת, דהתם אינו איסור הנא' עצמי, אלא שכל דבר שמוכן ומזומן להמת אסור להשתמש בו לאביי, ולכן כל שאין בו צורך ממילא אינו מזומן ומיועד למת. אבל כאן שהוא איסור הנאה עצמי ליהנות משמן נר חנוכה, הרי זה תופס כל מה שהוכן לו ואפילו אינו מן הצורך בו.

★★

במשנה: מותר המת ליורשיו וכו' ר' נתן אומר מותר המת בונין לו נפש על קברו.

ובגמרא: תני בשם ר' נתן מותר המת יבנה לו נפש על קברו ויעשה לו זילוף על גבי מטתו.

הרדב"ז בתשובה (ח"ד סי' אלף שיד-רמג) הביא דבברייתא (עיין סנהדרין מח ע"א) איתא ר' נתן אומר יעשנו

וגו'. והציון הי' בנין שכתבו עליו שם ותואר המת, לכן נקרא נפש.

★★

במשנה: נפש על קברו.

הגאון בעל מנחת יצחק בשו"ת (ח"א סי' כ"ט) נשאל ע"י ק"ק גראסורדיין אחרי המלחמה לענין העמדת מצבה ע"ש ולעילוי נשמות הקדשים שנהרגו לאלפים מאותו עיר. ודן שם אם יש איסור מצד הקמת מצבה וכלשון הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ו ה"ו) מצבה שאסרה תורה הוא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את ד' וכו', וחולק על הסמ"ג (לאוין מ"א) שאוסר רק אם מקריבין עליה.

והקשה על הרמב"ם ממתניתין שמבואר שהיו מקימים מצבה ע"ג הקבר, והביא מהגאון ר' יהודה ליב צירלזון אב"ד קישנוב שנשאל אחרי מלח"ע הראשונה שרצו להעמיד מצבה לזכר החיילים שנפלו במלחמה, והשיב דגם לדעת הרמב"ם אינו אסור רק כשמתקבצין שם לעבודת ה' ולדבר שהוא מחלקי הדת, אבל מציבה גרידא לכבוד ולזכרון שרי.

אמנם מס' ברית משה על הסמ"ג הביא שמדייק מהלחם משנה שאוסר גם להעמיד מצבה לכבוד ולזכרון. וא"כ תיקשי מהא דמעמידין מצבה ע"ג הקברות, ותירץ המנחת יצחק דשאני התם שאין המצבה עומדת בפני עצמה אלא הוי' טפלה להקבר שעומדת לידו, ובכה"ג אין זו כלל בגדר מצבה שמקריבין עליה ושרי. עיי"ש עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו וכו'.

נשאל הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' נ"ה) בגבאים שגבו מעות לצורך פדיון שבוי אך קודם שהשתמשו בזה מת אותו שבוי מה יעשו עם המעות.

והשיב דדבר ברור הוא ששייך ליורשים, דהרי קתני במשנה כאן דמותר שבוי לאותו שבוי וכו' מותר המת ליורשיו, וטעמא דמילתא משום דמשעת גוביינא זכו הגבאין לאותו שבוי, ואף דבמשנה מיירי שהשתמשו במעות ונשאר מותר, אין לחלק ביניהם, דגם במשנה אפשר להחזיר המותר לנותן ואעפ"כ אמרינן דהשבוי זכה בכל המעות, א"כ מה לי נפדה ולא הוצרך לכל המעות ומה לי מת ולא הוצרך להם כלל, ככל אופן השבוי זכה במעות וכאשר מת ינתנו ליורשיו, עיי"ש.

אבל הרא"ש בתשובה (כלל ל"ב סי' ו) על השאלה שנשאל כשגבו מעות לצורך פדיון שבוי ששנתמדה אי זכתה היא ובניה במעות, כתב דהא דאמרינן מותר שבוי לאותו שבוי זה רק היכא שנעשית המצוה שנגבית הממון בשבילה אלא שנשאר, אבל כאשר מת השבוי או כשנשתמדה ודאי לא זכתה במעות, שהרי הנותנים התנדבו לצורך פדיונה בלבד ואם לא משתמשים בזה לפדיון לא זכתה בזה לא היא ולא יורשיה.

וכתב דהגע עצמך, הא דאמרינן מותר המת ליורשיו, האם חולה שהיה גוסס ופסקו לו צדקה ארון ותכריכין ונתרפא, וכי תעלה על דעתך שתנתן לו הצדקה, והלא לא אמרו אלא מותר המת, והוא הדין הכא בלא נשתמשו במעות שגבוי לצורך פדיון השבוי עיי"ש.

ובשו"ע יורה דעה (סי' רנג ס"ז) הובא ב' הדיעות עיי"ש.

ועיין בתשובות חתם סופר (ח"ו סי' מ"ו) דכתב דלפי דעת הרא"ש שפיר דומה הדבר למאי דמסקינן כאן בגמרא דגבו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו לא זכו היורשים כיון שלא היה דעת הנותנים אדעתא דהכי שיש לו ואדעתא דהכי לא התנדבו מעולם ולא הוציאו המעות מרשותם. אך להרשב"א יקשה מאי שנא בין גבו מעות ומת קודם שנשתמשו לגבו מעות בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו.

וצריך לומר דכשגבו מעות ומת, הלא נתבזה בזה שגבו בשבילו ושפיר קנה המעות בבזיונו, משא"כ בגבו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו, לא נתבזה בזה, דאדרבא היה לו לכבוד בזה שנמצא שיש לו ואינו צריך למה שגבוי, וע"כ לא קנה אותן המעות, וע"כ לא זכו בהן היורשים, עיי"ש.

אבל בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיג-קיד) כתב דכאן בגמרא הרי יש בזה מחלוקת ר' ירמיה ור' אידי, והם ב' השיטות בשו"ע, דהרשב"א ס"ל כר' ירמיה דגם בזה אמרינן מותר המת ליורשיו, והרא"ש ס"ל כר' אידי, עיי"ש.

★★

בגמ': גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו, ר' ירמיה סבר מימר מותר המת ליורשיו, א"ל ר' אידי דחוטרא הגע עצמך דלא כוונן אלא ליה וכו'.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלז) הביא דברי הירושלמי ופירוש המהר"א פולדא והקרנן העדה והתוספות

בגמ': תני אין פודין שבוי בשבוי וכו' ואין ממחין ביד פרנסים.

הרא"ש בפ"ק דבבא בתרא (סי' ט) הביא שיטת רבנו תם דמה שאיתא בגמרא שם דרשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' ולשנותן לכל מה שירצו היינו אפי' לדבר הרשות, והר"י מיגאש חלק ע"ז וס"ל דרק לדבר צדקה מותר לשנותה, והביא ראייה ממשנתינו דקתני מותר עניים לעניים הרי דאין לשנות אם לא לצורך צדקה.

אך כתב הרא"ש דאין ראייה ממשנתינו, דמשנתנו לא איירי במעות של קופה אלא ע"י מקרה שהוצרכו לגבות מעות לצורך עניים כגון מלבושים או שבאו שם עניים הרבה דומיא דשבויים, ובוזה אמרינן דמה שגבו לשמם אין לשנות וליתן לעניים אחרים, אבל בני העיר שעשו קופה בסתם לדעתם עשאוה ומותר להם לשנותן לכל מה שירצו, ולכשיצטרכו מעות לעניי עירם יגבו פעם אחרת, וגרסינן בירושלמי דשקלים מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים ואין ממחין ביד הפרנסים, כלומר אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות אין ממחין בידן, ע"כ נראה דברי רבנו תם, עיי"ש. והביאו הטור ביורה דעה (סי' רנו).

ועיין בב"י שכתב שנראה דעת הרא"ש דהירושלמי דשקלים דאי' דאין ממחין ביד הפרנסים זה רק לצורך עניים דוקא אך לא לדבר הרשות. ובדרכי משה תמה עליו דהא הרא"ש כתב דכשגבו בדרך מקרה לצורך עניים אף לצורך עניים אחרים אסור. ותירץ הש"ך (ס"ק ז) דהרא"ש הביא את דברי הירושלמי שאין ממחין ביד הפרנסים אחר שביאר דברי המשנה כאן בשקלים דמיירי בגבו לצורך עניים בדרך מקרה, וע"ז הביא הירושלמי דאין ממחין ביד הפרנסים וביאר דמיירי בראו שיש צורך בדבר, הרי מבואר בהרא"ש דס"ל דאף דגבו לצורך עניים בדרך מקרה בראו שיש צורך בדבר מותר להם לשנות לדבר מצוה, וזה מה דכתב הב"י, עיי"ש.

והנה בשו"ת גינת ורדים (יו"ד כלל ג סי' ט) גם נשאל לגבי לשנות מצדקה לצדקה והאריך בזה, ובין דבריו הביא דברי הירושלמי דאין למחות ביד הפרנסים ומה שכתבו הראשונים בזה, והביא גם דברי הרא"ש המובא בטור הנ"ל, וכתב דעד כאן לא פליג הרא"ש דכשיש פסידא לעניים אין משנין, זה רק כשאין שם צורך מרובה כל כך, אבל אם היה שם צורך מרובה והשעה דחוקה לכך גם הוא יודה דמשנין

מהר"ק שפירשו בדברי ר' אידי, שכוונתו, דהא דאמרינן מותר המת ליורשיו זה כשהגביה לא היתה בטעות, אבל כאן שהגביה היתה בטעות דהיו סבורים שאין לו ונמצא שיש לו, לא זכה המת במעות וע"כ לא זכו בהם היורשים.

והקשה החתם סופר דבכל מותר המת ג"כ הוי לכאורה גבו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו, דאם דרך משל גבו מאה זהובים ולא נצרך אלא לשמונים, נמצא דכאשר גבו עשרים האחרונים אז כבר ה' לו כדי צרכו וגבו אותם בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו. ונראה שזה היה סברת ר' ירמיה שדומה הדבר למשנתנו דמותר המת ליורשיו, אך למסקנת הירושלמי שהם דברי ר' אידי קשה כנ"ל.

ותירץ להיות וכל הדין הזה הוא מכח אומדנא שלא נתכוונו הנותנים אלא למצוה ולא להאכיל היורשים, א"כ רק כשלא נעשה כוונת הנותן כלל דכל הגביה נעשית בטעות כי המת אינו צריך כלל, אז אמרינן דודאי הוי אומדנא דמוכח ולא זכה המת במעות, משא"כ היכי דהוצרך המת למעות אלא שנצרך לשמונים זהובים והם גבו מאה זהובים וערכו המעות, אז ודאי דגם מהמעות שגבו באחרונה נעשה המצוה, וכדין כל שותפים שנתערבו למצוה צדקה, וע"כ אין אומדנא דכוונת הנותנים לא ה' שלא יזכו היורשים בהמותר, וע"כ שפיר אמרינן דמותר המת ליורשיו, עיי"ש.

★★

בגמ': תני בשם ר' נתן מותר המת וכו' ויעשה לו זילוף ע"ג מפתו.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שכ"ז) כתב על מה שרצה למדן אחד שנתמנה להיות גבאי החברא קדישא לשנות המנהג שנהגו לזלף על איברי המת יין עם ביצים מעורבים.

דאין לשנות המנהג, כי זילוף היין מבואר כאן בירושלמי, שעושים זילוף ע"ג מטתו, וביצים, כתב בספר מעבר יבק בחלק שפתי רננות (פי"א ד"ה הביצים) שהטעם הוא אולי להסתיר כחות הדין, וכן ביצה ירמוז השפעת כוחות המלכות, והאריך שם בסתרי תורה, א"כ הרי יין והרי ביצה, וע"כ מאן ספוק ומאן חשוב לבטל מנהג זה, בזמן שגם נזכר ברמ"א יו"ד (סוף סי' שנ"ב), עיי"ש.

★★

כי היכי דלא ליפלוג אירושלמי שאמר בפירוש דאין מוחין ביד הפרנסים, עיי"ש.

והעיר ע"ז הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א בספרו כאריה ישאג, דפלא שלא הזכיר הגינת ורדים דהרא"ש עצמו כתב בהדיא דברי הירושלמי וביאר דכשיש צורך בדבר מותר, וכנ"ל.

ועיין בשו"ת מהרש"ך (ח"ב סי' ל"א) שהקשה על הרא"ש, שאם הביא דברי הירושלמי דאין למחות ביד הפרנסים אם ראו לשנות כי יש צורך בדבר, א"כ ממילא נדחתה הראיה של הר"י מיגאש מהמשנה של מותר עניים, וא"כ מדוע הוצרך הרא"ש לחלק חילוק אחר בין קופה לגביית צדקה לעניים במקרה, עיי"ש.

ובשו"ת תורת חיים (ח"ג סי' ק"ט) ושו"ת מהריט"ץ (סי' ע"ט) תירצו קושייתו, דמה שהביא הרא"ש מהירושלמי זה לתוספת על מה שחולק מקודם, דהלא י"ל דהבבלי חולק על הירושלמי בזה, עיי"ש.

★★

בשו"ת מהרי"ק (שורש ה') נשאל על לקחת ממצות שאספו לצורך עניי ירושלים ולהשתמש בזה לצורך בנין ביהכ"ג שם, והשיב דאף לפי הרא"ש הנ"ל דכשגבו לצורך העניים זכו העניים ואין להשתמש בזה לדבר אחר, זה רק כשגבו לצורך עניים ידועים אז אמרינן דהעניים זכו בזה, אבל כשגובין כסף שיהי' לצורך עניים כאשר יצטרכו לכך, אז שפיר העניים לא זכו בכסף, ומותר להשתמש בזה לצורך בנין ביהכ"ג, עיי"ש שהאריך בזה עיי"ש.

★★

באגרות משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל (חו"מ ח"א סי' פח) נשאל ע"י אדם שגנב מקופה של צדקה ואח"כ שב בתשובה שלימה מה יעשה בכסף שגנב,

והשיב לו, דהדין במצות אלו שגנב לעשות כדין מצות שניתתרו, שהדין במותר עניים לעניים, ואם היה ליחיד הוא לאותו היחיד כדתנן במשנתנו, ואם הסכימו בני העיר לשנות לצדקה שיש צורך שעה רשאים כדאי' שם ובב"ב דף ח', ואיפסיק בשו"ע יו"ד (סי' רנג ס"ו) עיי"ש, ולכן צריך להחזיר להפרנסים שעסקו בזה.

ובשינתה הקופה את תפקידה, צריך להחזיר להקופה שישנה עתה שעומדת במקומה, דהא עליה הסכימו הפרנסים וכל המותר שייך לה, עיי"ש.

★★

בשו"ת אחיעזר (ח"ב סי' כ"ג) נשאל ע"ד מצות שנאספו לטובת הערים ברוסיא שהיו בהם שריפות, אם מותר לשנות מה שנתן לטובת עניי ירושלים עיה"ק שסובלים חרפת רעב ממחלת החולירע שנתפשטה שם.

והביא ממחנה אפרים (הל' צדקה סי' י') שהביא מחלוקת גדולה בביאור הלכה זו, דדעת הרא"ש (פ"א דב"ב ה"י) והמהרי"ק דאיירי אפילו גבו לצורך עני ידוע, דלא אמרינן דזכה בו ושוב אין הפרנסים יכולים לשנותן, אלא אמרינן דכל המתנדב ע"ד הפרנסים מתנדב והם יכולים לשנותה כפי רצונם.

אבל מהרמב"ם מדייק המחנ"א דמיירי דוקא בעניים שאינם ידועים, שגבו לצורך דבר מסויים ולעניים סתם, דבכה"ג לא זכה בו העני. אבל גבו לצורך עניים ידועים, זכו בהם, ואין הפרנסים יכולים לשנותו לצורך אחר.

ובתב האחיעזר דבנידו"ד אע"ג דהמגבית הי' לטובת הערים הידועים, אין זה כדין עניים ידועים שזכו בהם, שהרי הכסף ניתן להועד, ובהועד הי' תלוי להעריך כל עיר ועיר נזקי השריפה, ולכן הוי כעניים שאינם ידועים שמוותר לשנות לדבר אחר. עיין שם שהאריך בזה טובא.

★★

בגמ': תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם.

הרמב"ם בפ"ד מהלכות אבל (ה"ד) כתב ומציינין את הקברות ובונין נפש על הקבר, והצדיקים אין בונין להם נפש על קברותיהן דבריהם הם זכרונם.

ובתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יו"ד סי' קנד אות ג') דמקור דברי הרמב"ם זה הגמרא שלנו כאן, אך מהרמב"ם משמע שבסתם אנשים הוי חיוב לעשות מצבה, ואילו ממשנתנו משמע שאינו חיוב, דהרי ר' נתן קאמר דאם ניתותר מצות בונין לו נפש על קברו, ואם לבנות לו נפש הוי חיוב היה להם לגבות מתחילה גם בשביל נפש, אלא ודאי דלבנות לו נפש הוי רק רשות, אך א"כ קשה דע"ז קאמר

ועיין מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קס"ב) ליישב המנהג שבונים ציון אצל קברי צדיקים, וכ' דלולא דמסתפ' הי מפרש שמה שאין עושין ציון אצל קברי צדיקים, הוא רק באותן צדיקים שבמתייהם כחיים הם, כמו שמצינו אצל רבינו הקדוש שבא לביתו ועשה קידוש לבני ביתו (כתובות קג. ע"ש בגליון הש"ס), אבל בדורותינו לא נמצאו צדיקים בדרגא כזו, לכן שפיר נשמט דין זה משולחן ערוך ושאר הפוסקים.

★★

בגמ': אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונן.

כתב בשו"ת דברי יואל (יו"ד סי' ק) דיש לפרש מחלוקת ר"מ ורבי נתן במשנה, דר"מ סובר מותר המת יהא מונח עד שיבא אליהו, ורבי נתן סובר דבונים לו נפש על קברו, דאיירי במי שמעשיו סתומים ויכול להיות שהוא צדיק נסתר, אלא דמ"מ גם בצדיק נסתר צריך לעשות נפש על קברו דזיל בתר טעמא דאין עושין נפש לצדיק משום דבריהם שהן הן זכרונן, וזה לא שייך בצדיק נסתר שאין מעשיו ודבריו ידועים, אלא דמ"מ יש צדיקים שהן נסתרין בחייהם, ואחר פטירתם נתגלה צדקתם וחכמתם [כמו בעל ספר רזא מהימנא ועוד כמה וכמה], ואיכא למיחש שמא יתגלה אח"כ ושוב יהיה בנין שעל קברו זילותא לצדיק אלא דאזלינן בתר רובא, וע"כ י"ל דרבי מאיר במשנה אזיל לטעמיה דחייש למיעוטא, וע"כ ס"ל דאין לעשות נפש במותר המת, דאולי יתגלה חכמתו ומעשיו ונמצא דיש כאן זלזול, אבל רבי נתן לא חייש למיעוטא, וע"כ ס"ל דשפיר מותר לבנות נפש על קברו כל זמן שלא נתגלה חכמתו.

★★

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ל"ז) הביא קושית האחרונים דא"כ למה נהגו לעשות אהלים וציונים על קברי צדיקים עוד יותר ממה שעושים לאנשים אחרים, וכתב דבקרא כתיב ויצב יעקב מצבה על קבורתה היא "מצבת קבורת רחל" עד היום הזה, ולא כתיב היא "מצבת רחל", דהפסוק דייק דלא עשה יעקב מצבה לרחל כמו ציון לאדם פשוט לזכר שהיה האיש ההוא ושמו כזה ולא ישכח זכרו, דצדיקים עצמם אין צריכין נפש לזוכרן דדבריהם הן זכרונם, אולם יעקב העמיד "מצבת קבורת רחל" היינו לזכור את מקום הקבורה לבוא להתפלל שם.

רשב"ג דאין עושין נפשות לצדיקים, ונצטרך לומר דכוונתו דיש בזה איסור, וזה אי אפשר לומר שהרי הרבה דורות ממאות שנים קודם עשו נפשות לצדיקים מפורסמים.

וצריך לומר דבאמת לבנות נפש לסתם אנשים הוי חיוב, ומה שאין גובין בתחילה למת עני כדי לבנות לו נפש, הוא משום דאינו חיוב להטילו על הציבור, משום דלא הטילו על הציבור אלא עיקרי עניני כבוד שבלא זה הוא כבזיון אבל שאר כבוד בעלמא לא הטילו על הציבור אלא על בניו ועל המחוייבין בקבורתו.

וכתב שם עוד, דהא דנוהגין היום לבנות מצבות גם על קברי הצדיקים, אולי הוא משום שהוא מהדינים שליכא בזמן הזה דין תלמיד חכם, עיי"ש.

★★

המפרשים ביארו שלכל מת צריך ציון על קברו כדי שעיי"ז יזכרו אותו, אבל צדיקים אין עושין ציון על קבורתיהם שהרי הם נזכרים על ידי דבריהם ומאמריהם, ואם כן זה פגם לעשות ציון עליהם. והובא להלכה ברמב"ם פ"ד מהל' אבל הל"ד.

והנה הרמב"ם שם מסיים שדבריהם הם זכרונם, ולא יפנה אדם לבקר הקברות, וביאר הריב"ש בשו"ת (סי' תכ"א) והובא בכסף משנה שם, שהוא המשך לדבריו, שאם היו עושין ציון הי' פונים לבקר הקברות כדי לזכרם, אבל צדיקים אין צורך בזה, שעיי' דבריהם הם נזכרים.

אולם כבר מקדמת דנא נהוג בכל תפוצות ישראל לעשות ציון גם על קברי צדיקים. ועיין מש"כ החיד"א בהגהותיו ברית עולם על ס' החסידים (ס' תשל"ח) בשם האריז"ל שהמצבה היא צורך גדול לנפש. וכ' שאין זה סותר למש"א כאן דאין עושין ציון על קברי צדיקים, דהנפשות שהיו עושין היא בנין מתואר ומסומן של פלוני, אבל אבן אחת כל שהיא יש להניח כדברי האריז"ל.

ועיין שו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קע"ח) מ"ש ביום העמדת מצבה על קברו של אביו מרן החת"ם סופר זי"ע ליישב המנהג שמעמידין מצבה על קבר הצדיק, שאינו לתועלת הצדיק אלא לתועלת המתפללים ע"ש.

בגמ': ועוד עביר הא בבלאה דלא אמר שמעתתא משמיו.
ומבואר בהמשך הסוגיא שר' יוחנן קפיד משום שרצה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר וכן הוא בכבלי יבמות צ"ו ע"ב. ותמה שם במהרש"א למה לא הקפיד ר' יוחנן על ר' אלעזר משום מה שאמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

ותירין הגאון החלקת יעקב (חלק או"ח סי' מ"ו) דבברכות י"ט ע"א איתא דאם ראית תלמיד חכם שעבר ביום אל תהרהר אחריו בלילה דודאי עשה תשובה. ולכן על הא דאמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם לא קפיד ר' יוחנן, דסמך על זה שבודאי עשה בלילה תשובה ע"ז, אבל בהא דמנע ממנו שלא יהיו שפתותיו דובבות, שזהו כבר בין אדם שצריך שירצה את חבירו, ע"ז הקפיד ל"ל בא ר"א לפייס אותו.

דף ז' ע"ב

בגמ': ור' יוחנן מאי כולי האי דבני דיימרון שמעתא משמיו, דאף דוד בקש עליה רחמים כו' שפתותיו דובבות כו'.

עדיין צ"ב מהו הרבותא ומעליותא שיאמרו דברי תורה משמו בעוה"ז שיהיו שפתותיו דובבות בקבר.

וביאר הבני יששכר (כסליו טבת מאמר ב' אות נ') דהרי אמרו חז"ל: היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, ולאחר מיתה אין אפשרות לאדם שיעלה מעלה ויקבל יותר שכר רק על מה שעשה בחיים חיותו עלי אדמות.

אולם אם התלמידים אומרים בשמו, הרי קיי"ל בשבת (נ"ט ע"א) דכלי המשמיע קול נקרא כלי המעשה, ואם כן כיון ששפתותיו דובבות בקבר, הרי זה מעשה, והיום "לעשותם", ונמצא שגם אחרי מיתתם הרי הוא מתעלה ומקבל שכר יותר. ויותר.

★ ★

בצאינה וראינה (פ' חקת) הביא מספר תולדות יצחק בטעם שצדיקים אינם מטמאים, משום דהא דהמת מטמא מבואר באור החיים הק' שם דבהסתלק הנשמה הקדושה מהגוף נאחזים בהגוף הסט"א וכו' כמו שהזכיר נמשך לדבש. אכן

וכתב המנחת אלעזר דעפ"ז יש טעם נכון לאותן הנוהגים שבונים אהל מעל קבר צדיק ואין מעמידין שם מצבה, דמאחר דבלא"ה ניכר מקום קבורת הצדיק, שוב אין ענין להעמדת מצבה שהוא זכר לנפשו שהרי דבריהם הן זכרונם. אלא דכתב דגם הנוהגים להעמיד מצבה מתחת האהל אינו משום לעשות זכר לנפשו וכנגד דברי חז"ל כאן, רק הוא לצורך שידעו מקום הקבורה ביחוד לזכור מקום קבורתו ושלא יטעו במשך הזמן להחליפו עם קבר של אחד ממשפחתו שבתוך האוהל. וכדמציינו בקברי תנאים ואמוראים בא"י שגילה אותם האריז"ל ברוה"ק נגד מה שאמרו העולם ע"י שלא היה כתוב שמותיהם.

★ ★

כבבא מציעא (פה:): מבואר דריש לקיש הוי מציין הקברים של הצדיקים, וכתב שם היעב"ץ דבדוקא ציין קברי צדיקים משום דשאר הקברים בלא"ה היו להן נפשות. אבל בקברי צדיקים לא נהגו לעשות "נפשות" וע"כ היה צורך לציין מקומם שלא יטמאו בהם.

★ ★

בגמ': כך נהיגין גבהון דזעירא לא שאיל בשלומיה דרבה דאינון נהגון ומקיימין ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו (איוב כט, ח).

כתב מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (ח"א או"ח סי' כ"ד) דבימי חורפו העיר בדברי הגמרא כאן דזעירא לא שאל בשלמא דרבה, מהא דאיתא בשבת (פט ע"א) דשאל הקב"ה למשה רבינו ע"ה אין שלום בעירך, ומשה השיב כלום יש עבד נותן שלום לרבו, ואמר לו היה לך לעזרני וכו'.

אמנם החילוק פשוט, דבירושלמי הרי מוציא מנהג זה מהפסוק ראוני נערים ונחבאו, והיינו לשאול בשלום רבו בפניו ממש, זה אין צריך לעשות, ולכן נחבא ר' אלעזר מפני ר' יוחנן, אבל שלא בפניו ודאי מותר, וכמו דמחלקין לגבי הזכרת שם רבו בין בפניו לבין שלא בפניו, ואצל משה רבינו ע"ה היה שלא בפניו כי עדיין לא השיג לראות אחוריו של הקב"ה, ופניו לא יראו, וע"כ א"ל הקב"ה למשה הרי אתה מקיים ראוני נערים ונחבאו לכבודי וגדול מוראך הרי שלא בפניו מותר והיה לך לעזרני, וע"כ מיד אמר משה ועתה יגדל נא וגו', עיי"ש.

★ ★

וראה בספר ייטב לב בהקדמה שכתב דיש להכריע, דבענין הלכות הנוגעים לדינא נחוץ לדעת מי המחבר אם הוא ראוי והגון לסמוך עליו, אבל בענין אגדה ודברי תוכחה מה לנו לדעת שם המחבר, הדברים יתנו עידיהן אם יכנסו בלב שומעיהם ויהיה נושאים חן בעיני רואיהם ע"ש, אמנם עיין בדברי יואל פרשת חיי שרה (ע' תצ"ח) שכתב דברור דבזמן הזה גם בדברי אגדה צריך להזכיר שם אומרו דנחוץ לדעת איכותו של בעל השמועה ומהותו ע"ש.

ובספר מנהג ישראל תורה (סי' קנ"ו אות י"ג) כותב: אעתיק דבר פלא מש"כ בספר שפת אמת על משלי (להגאון מוה"ר יעקב ישראל מגיד משרים בק"ק קרעמניץ נדפס בלבוש שנת תקמ"ח) בסוף קאפיטל י' וז"ל, אמר יעקב ישראל הלוי הכותב, מימי לא אמרתי דבר בשמי מה שלא ראתה עיני בקדמונים, וסברא זו לא ראיתי בספרי קדמונים וקרובה היא לשכל מאוד, דכמו שהאומר דבר טוב בשם אומרו מעורר שפתיו לבטא בשפתים להטעימו טעם קונדיטין, כך האומר דבר ליצנות או שחוק או איזה קלות ראש בשם אמרן, והוא כבר בקבר, מעורר נפש המת ושפתותיו רותחות לענה ומרורת פתנים יינק וימלא פיהו חצץ עכ"ל.

★★

בגמ': וכי עלתה על דעתו של דוד שיהא חי וקיים לעולמים, אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אזכה שיהיו דברי נאמרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. שמעון בן נזירא וכו' כל ת"ח שאומרים דבר הלכה מפיו בעוה"ז שפתיו רוחשות עמו בקבר וכו', מה הנאה לו בר נזירא אמר כהדין דשתי קונדיטון וכו'. רב גידל אמר האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו.

כתב הגאון ר' מנשה קליין שליט"א בשו"ת משנה הלכות (מהדורא תנינא סי' פו), שהנה מוצאים אנו כאן בגמרא שלשה ענינים שיש כאשר מוציאים לאור ספר זכרון ואומרים דבר תורה מפי ת"ח שכבר נסתלק לעולמו, א. מה שביקש דוהמע"ה שיאמרו ד"ת משמו שע"ז הוא כמו שהוא חי ונשאר בעוה"ז. ב. ששפתי הת"ח רוחשות עמו בקבר ונהנה ממנו. ג. שע"י שאומרים דבר תורה משמו הוא כאילו בעל השמועה עומד כנגד האומרה.

הצדיקים כיון ששפתותיו דובבות בקבר, הרי הוא כחי, ונדמה להם שלא מת הוא, ולכן הם בורחים מגופו כמטחוי קשת, ומשום הכי אינם מטמאים.

★★

בגמ': אגורה באוה"ל עולמים כו'

בהקדמת ספר שו"ת פנים מאירות דן אי יאות עבדי מחברי הספרים שמעלימים שמם מעל שער ספריהם, דהרי אמרו כאן דר' יוחנן איקפד כיון דלא אמר ר' אלעזר תלמידו ההלכה בשמו.

וכתב בזה דלכאורה יש להבין למה יש קפידא שיאמר ההלכה בשם אומרו, ואם תאמר משום שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, והרי כלפי שמיא גליא מי הוא בעל המימרא, ובובדאי לא יקופח שכרו כשזה אומר משמו אפי' אם הוא אומר בעילום שם.

ותירין דמצינו כמה פעמים בש"ס שכשאמר הלכה בשם אמורא א' לא קבלו ממנו, אמנם כשאמרו בשם אמורא יותר גדול קבלו ממנו, ולזה הקפיד ר' יוחנן שאם לא יאמר ההלכה משמו, שמא לא יקבלו התלמידים מימרא זו להלכה, ואח"כ ישתכח. ולטעם זה מיושב ל"ל כתבו מחברים אלו שמם בשער ספריהם מרוב ענוותנותם, דכיון דהספרים מתפשטים בישראל וכל דורש ומבקש מעיין בהם, הרי ממילא שפתותיו דובבות בקבר גם בלי להזכיר שמם.

ועי"ש עוד שהאריך בסוגיין, ובסוף כתב לפרש על פי זה הפסוק "זאת התורה" כלומר ע"י התורה, שאומרים מאחר משמו, אז "אדם כי ימות" אעפ"כ עדיין הוא "באהל" כאילו הוא חי וקיים ונמצא אתנו באהלה של תורה, בבית המדרש, ע"י ששפתותיו דובבות בקבר.

והנה רבינו החיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים אות ז') האריך בזה ומסיים דעתה אשר עינינו רואות שבזמן הגאונים כל מחבר ספר כותב שמו עליו יש להחזיק במנהגם, וכמעט מי שרוצה לנהוג בדור יתום כזה כדכתב בספר חסידים יהיה רמות רוחא כי מורה שכבר הוא שלם ורוצה לקיים גם זה הדקדוק דלא יבצר ולא יודע בדורו, אע"ג דלבו לשמים וכונתו לטובה איכא לזות שפתים שרוצה להראות חסידות יותר מכמה גאוני עולם ע"ש.

לשונם, וכמו שאיתא בירושלמי כאן האומר שמועה יראה בעל שמועה כנגדו, ופירש הראב"ד שיאמר כסדר שאמרה, עיי"ש.

★★

כתב בספר מרבה תורה (ע' רצט):

האדמו"ר זצ"ל מגור בעל האמרי אמת קרא פעם להרה"ח יוסף מריאן ז"ל (משגיח בשיבת שפת אמת) ואמר לו בזה"ל: אתה משגיח על הבחורים, תשמור שלא יפסיקו באמצע הלימוד, כתוב בירושלמי אך בצלם יתהלך איש, יראה בעל השמועה עומד כנגדו, כשאביי ורבא עומדים כנגדו, איך אפשר להפסיק ע"כ.

ובראש ספר פרדס שאול עה"ת להגרש"מ זילברמן זצ"ל מווערשוב כותב בנו הג"ר יהושע זצ"ל:

וידוע שאדמו"ר מאלכסנדר זצ"ל בנתנו שלום היה תופס במקום הדופק והיה אומר לכל אחד מה שעוות, ואזז"ל בהכנסו בפעם הראשונה אמר לו: אברך מה חסר לך, בלמדך הוויות דאביי ורבא תצייר לך כאילו הם עומדים לפניך וכו' ע"ש עוד.

★★

כתב בקרבן העדה וז"ל, האומר שמועה וכו' יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו, שעיי"ז יגיד הדבר על אופנו, דעיקר הלימוד מרבו "בראיית פניו" דכ' והיו עיניך רואות את מוריך, עכ"ל.

וכן יעוי' בפ"ק דעירובין (יג:) דאמר רבי האי דמחדדנא מחבראי, דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי דכ' והיו עיניך רואות את מוריך, ויעו"ש בר"ח שכ' וז"ל, פי' שהייתי קטן ולא הגעתי לישב בשורה שלפניו אלא הייתי יושב בשורה שלאחוריו, ואילו הייתי זוכה לישב "לפניו" הוינא עדיף טפי שנא' והיו עיניך וגו', עכ"ל יעו"ש. וכ"כ רש"י ע"ש. וא"כ מבואר כנ"ל. וכן יעוי' בפ"ג דהוריות (יב.) ובפ"ק דכריתות (ו.) דאמר להו רב משרשיא לבריה כי בעיתו וכו', וכי יתביתו קמיה רבייכו חזו "לפומיה" דכ' והיו עיניך וגו' יעו"ש.

אולם בעובדא דרבי דאמר וכו' דחזיתיה ופירש"י ור"ח דנהג לישב "מאחוריו" וכו', יעוי' בירושלמי בכיצה פ"ה ה"ב (דף כ:) [והובא ברבינו חננאל בכיצה (לו:) ע"ש] דכ'

והחילוק שבין הטעמים הוא, דלטעם הראשון הוי הענין של אמירת ד"ת משמו של הת"ח שנסתלק הנאה גם לו וגם להאומרה דעיי"ז הוא נשאר בעוה"ז וכנ"ל, ולטעם השני הוי רק הנאה לבעל השמועה, ולטעם השלישי הוי תועלת להאומרה, דעיי"ז שבעל השמועה עומד כנגדו נזכר ממנו ועיי"ז מתבונן בדרכיו ומעשיו שלו עצמו ומתקנן ומשפר אותם שיהיו כראוי, עיי"ש.

★★

הגאון מקוויגלוב זצ"ל בספרו ארץ צבי (י"א אדר תרפ"ז) הקשה על הדמיון בין צדיקים לכומר של ענבים, הא לכאורה אין הנדון דומה לראיה, כי בכומר של ענבים נוגע בו ועל כן דובב, משא"כ בצדיקים הרי אינו נוגע בהם רק אומר דבר שמועה שלהם בפיו, ומה ענין זה לכומר של ענבים שאדם נוגע בו.

ותירין דהנה בהמשך קאמרה הגמרא דכל האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל השמועה עומד לנגדו, ונראה הביאור בזה, דהנה כתיב (בראשית ב, ז) ויהי האדם לנפש חיה ותרגם אונקלוס לרוח ממלא, דעיקר רוח הנשמה הוא בדיבור, וכל דיבור ודיבור שמוציא מפיו יוצא חלק נשמתו מלובש באותו דיבור, כדאיתא בשם האר"י הק' על הפסוק נפשי יצאה בדברו, וכ"ש מי שמחדש איזה דבר בתורה שמלובש בו שכלו שהוא עצם נשמתו, וודאי דבדבריו שאומר הד"ת מלובש בו חלק נשמתו, נמצא דהתורה שאומר בשם הצדיק הוא חלק מעצם הצדיק שאומר דברי השמועה משמו, נמצא ששפיר הוי כאילו בעל השמועה עומד כנגדו, כי דבר השמועה היא חלק מעצמו של בעל השמועה, ועל כן שפיר מדמה הש"ס לכומר של ענבים שכשנוגע בו דובב, כי כשאומר דבר שמועה מפיו הרי זה כנוגע בו עצמו, כי דבר השמועה הוא חלק נשמתו של בעל השמועה, וכשאומר בפיו הרי הוא כאילו נוגע בו בפיו ובשפתיו, עיי"ש.

★★

בגמ': רב גידל אמר האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו וכו'.

כתב בשו"ת יוסף אומץ (סי' ט) דדרך המחבר בשו"ע לתפוס הדינים כסדר שאמרו, דניחא להו למארייהו לתפוס

דרבי הוה מסב לר"ש בריה והוון מטפחין לאחוריה ידיהן בשבתא, [וכ' הפני משה דהיה משיא לר"ש בנו ובסעודת נישואין היו מטפחין לאחורי ידיהן בשבת לשמחה], עבר ר"מ ושמע קלהון אמר רבותינו הותרה השבת [בתמיה, דס"ל דהכי אסור], אמר רבי מיהו זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו וכו' [להוכיחנו וכו'], שמע ר' מאיר קליה דרבי וערק [מדשמע שרבי כועס ע"ז], נפקע פרייה בתריה מיפרי [היו רצים אחריו בני הנשואין או עבדיו דרבי במרוצה כדי להחזירו], אפרח רוחא פיקייליה מעל קדליה דר' מאיר [תוך כדי הריצה הפריח הרוח הסודר מעל צווארו של ר"מ], אודיק רבי מן כוותא וקמא קדליה דר"מ מן אחריו [השקיף רבי מן החלון וראה "צוארו" של ר"מ], אמר לא זכיתי אנא לאורייתא אלא בגין דחמי קדליה דר"מ מן אחריו [לא זכיתי לתורה להיות "מחודד" טפי יותר משאר חכמים אלא בשביל שראיתי צוארו דר"מ מאחוריו, קרה"ע], ובפני משה כ' דהוי על דרך ועיניך רואות מוריך שבכך אתה זוכה למאור החכמה של התורה, יעו"ש.

והוא דלא כדפירש"י ור"ח דה"ט מדישב תמיד "מאחוריו" וכו', וכמוכח בגמ' שכ' דאמר רבי "אילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי" דע"כ דא"א לפ' כמבואר בירושלמי, דהא בעובדא הנ"ל בשמחת הנישואין בשבת ודאי שראה רבי לר' מאיר "בפניו", ולזה פירש"י ור"ח באופ"א לכוונת הגמ' ודלא כש"כ בירושלמי, ודו"ק.

וא"כ נראה דב' דברים איכא במעלה לראות "פני הרב", חדא דע"י שירא האיך יוצאים הדברים מפיו של רבו יכנסו הדברים לליבו יותר ובבחינת המאמר "דאינו דומה שמיעה לראיה", ועי"ז יבין ויזכור הדברים יותר "ויחיה" הדברים יותר, וכדאמר ר' משרשיא לבנו שיראה לפיו דרבותיו, ועוד איכא מעלה בזה דפשוט יראה לאור התורה וקדושת "פניו" רבו שע"ז יזכה ליותר סע"ד וכו', וכדאמר רבי שע"י שראה לצוארו דר"מ נעשה "מחודד" יותר, וכן כדא"ר יוחנן ור' אלעזר דע"י שראו "אצבעותיו" דרבי זכו לתורה וכו', דע"ז מתקדש יותר ונעשה דבוק יותר ברבו ובתורתו, ודו"ק. וי"ל נפק"מ בזה לראות "פני הרב" בלי לראות "לפיו", דבכה"ג איכא רק למעלה הב' ולא למעלה א'. וכן י"ל נפק"מ במלמד דרדקי או באדם פשוט שמלמד תורה לאחרים, דלטעם א' ודאי דאיכא מעלה "לראותו" איך הדברים יוצאים "מפיו" שע"ז יבינו ויזכרו יותר וכו', אולם לטעם ב' נר' דליכא ענין בזה, שכן

שייך דוקא "באדם גדול" וקדוש וכו' ודומיא דרבי ור' מאיר בדורו ולא באדם שאינו בהכרח "משכמו ומעלה" וכו', ואע"פ שמלמד תורה לרבים ומעלתו גדולה מאוד, מ"מ נר' דדוקא כשהוי "גברא רבה" בכל העניינים איכא מעלה לראות "פניו" וכו', והבן בס"ד.

(נופת צופים)

★★

בגמ': האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו.

השפת אמת (אבות פ"א מ"ד) מבאר עפ"ז הא דתנן התם יאה ביתך בית ועד לחכמים, דהיינו כשילמד לשם שמים ויזכיר הלכות בשם החכמים, ועי"ז יקיים הא דיהא בעל שמועה עומד לפניך, הרי ביתו בזה בית ועד לאותן החכמים שמזכיר שמועתם.

★★

בגמ': א"ר זעירא לית אנן צריכינן חששין לשמעתא דרב ששת דהוא גברא מפתחא.

בספר פני זקן להגה"ק מקומרנא מבאר זאת לטובה ולשבח. שרבי זעירא אמר זאת בלשון בתמיה, האם אין אנו צריכים להחשיב את דברי רב ששת. הרי הוא גברא מפתחא, ומבאר שפתח בלשון ארמי הוא 'בבא', ורב ששת היה גלגולו של בבא בן בוטא כידוע בכתבי המקובלים, ורבי זעירא לא רק שהיה רואה את בעל השמועה עומד כנגדו, אלא אף את שורש נשמתו בגלגול הקודם היה לנגד עיניו. ולכן ראה את נשמת בבא בן בוטא מתוך צורת רב ששת, ולכן קראו גברא מפתחא, מלשון שער שהוא בבא.

ושבעה שהזכיר את רב ששת הזכיר ברמז את בבא בן בוטא, ורק רבי זעירא היה במדריגה זו, לפי שהיה איש אמונים פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, שהיה פותח שערי גן עדן ורואה ממש את הצדיקים עם שורשן ואורן במרכבה. עכתדה"ק.

★★

כתב בקרבן העדה וז"ל, וכ"ה בפ"ק דשבת (ה"ב), וה"פ אין אנו צריכינן לחוש לשמועות שאמר ר"ש בשם

הגדולים, שהוא גברא מפתחא, שעניו סתומות וכמו שקוראין לסומא "סגי נהור" כך קורין אותו "מפתחא" לשון פתוח, וכיון שאינו יכול לראות האנשים ששומע מפהם ואפשר שמא איניש אחרנא והוא טועה בטביעת קלא, כן פירש ביפה מראה. ולי נראה כיון שאינו רואה אינו יכול לכוין הדברים, שהרי אי אפשר לו לאומרה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו, שהרי לא ראה אותו מעולם הלכך אין סומכין עליו בזה, עכ"ל יעו"ש.

אולם צ"ע בזה, דהנה יעו"י ברבינו גרשום בגמ' מנחות (קט:): שכ' וז"ל, א"ל רב לר' שימי, שימי את (בתמיה), אתה הוא זה שימי, לפי שלא היה מביט מרוב ענוה וזו אחת היתה ממידותיו, ורצו לנהוג במדה זו ר' יוסף ור' ששת תלמידיו

ונעשו סגי נהורין, עכ"ל יעו"ש. וכן יעו"י בחי' הרמב"ן ובר"ן (ברי"ף) בפ"ק דקידושין (לא). שכ' לזה גבי ר' יוסף דאמרי' באגדה דסימא את עצמו מדלא יכל לשמור עצמו שלא להסתכל חוץ לד"א יעו"ש. וא"כ מהו שכ' בקה"ע דר' ששת לא יכול לכוין הדברים מדלא ראה לרבו מעולם הא נסתמא "בחיו" ע"י עצמו רק אחר פטירת רבו המובהק רב, וא"כ כל מה שאמר בשם רב שפיר יכל לכוין לאמיתם של דברים דהא "ראהו" עד סוף ימיו, וכן לדאמר בשם שאר רבותיו שפיר י"ל שראה אותם לפני שסימא את עצמו, וא"כ מהו שכ' הקה"ע דזהו שא"ר זעירא דאי"צ לחשוש לדברי ר"ש מדלא ראה "מעולם" לבעל השמועה, וצע"ג.

(נופת צופים)

פרק שלישי

ומתי שיצטרכו למעות לקנות קרבנות יקחו משם. ומה שהוצרכו לתרום משקלים אלו, ולקנות ממה שתורמו דוקא מסתפק שם אם זה מן התורה, או שאינו רק מדרבנן, אבל מן התורה אפשר לקנות הקרבנות מהשקלים שבלשכה.

אמנם עיין באור שמח (הל' שקלים פ"ב ה"ט) דטעם תרומת השקלים היתה לפי שכל מה שהי' מונח בלשכה, כל מי שלקחו מזה בעצם כאילו קנו עבור כל הציבור, וכדאי בפרק איזהו נשך ששלשה ששלחו מעות עם שליח, כל מה שקנה אפי' ממקצת הכסף, קנה עבור כולם.

אבל הרי קיי"ל (לעיל פ"ב) דתורמין גם על העתיד לגבות, וזה הי' הגזבר צריך לזכות להן, ועל כן הוצרכו לתרום כדי לזכות לכל אלו שהן עתידין לגבות, שיהי' להם חלק בקרבנות צבור.

★ ★

הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספרו שקל הקדש (ביאור הלכה פ"ב ה"ה ד"ה ואחר כך) גם כן דן איזה חיוב יש לתרום מהלשכה וכתב דלדברי הגר"א (באדרת אליהו ר"פ כי תשא) דקראי איירי רק לענין תרומת האדנים, וחיוב מחצית השקל שבכל שנה ושנה הוא מהלל"מ, י"ל דגם זה הי' מהלל"מ שיתרמו מהלשכה.

עוד כתב דיתכן דהיא תקנה דרבנן, והיא תקנה קדומה מאוד שהרי בכתובות (ק"ו ע"ב) דרשו קרא דיהוידע הכהן את שאר כסף, איזה כסף יש לו שיריים הוי אומר זו תרומת הלשכה. ובירושלמי דרש קרא דנחמי' שלישות השקל מכאן לג' קופות ולג' הפרשות.

ועיי"ש עוד שהביא מהר"ש סירלאו שהביא דרשה על ההתרמה מדדרשינן חדש בחדשו לחדשי השנה, בחודש אחד אתה תורם לכל חדשי השנה ואיזה זה ניסן ע"כ.

★ ★

במשנה: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרום הפסח בפרום העצרת בפרום החג והם גרנות של מעשר בהמה וכו'.

ובגמרא: והן גרנות וכו' ר' אחא ור' תנחום בר חייה בשם ריב"ל כדי שתהי' הבהמה מצויה לעולי רגלים.

בטורי אבן (ר"ה ד ע"א ד"ה בכור ומעשר) הוכיח מזה, דאף דבכל הקרבנות יש בל תאחר גם באמר ולא הפריש וגם בהפריש ולא הקריב, מ"מ במעשר בהמה יש בל תאחר רק אם עישר בהמותיו ולא הקריבן, אבל אם עדיין לא עישר בהמותיו אין עליו איסור בל תאחר, דאם לא כן איך אמרו חכמים שיעשרו הבהמות רק בפרוס הפסח שזה ט"ו ימים קודם החג, והרי כל הבהמות שנולדו אח"כ עד ז' ימים קודם הפסח ראויין כבר להקרבה בפסח, ואפי' הכי לא מעשרין אותן עד פרוס עצרת, ואמאי הא ברגל אחד עובר בעשה, ולר"מ עובר בבל תאחר, וכך קשה על ר"א בר' שמעון דס"ל דהכל תלוי בחג הסוכות, מהא דמעשרין בפרוס החג ולא אח"כ, אלא ודאי דבמעשר בהמה אין בל תאחר ועשה רק אם כבר עישר בהמותיו ולא הקריבן, אבל כל זמן שלא עישרן אינו עובר בבל תאחר ובעשה.

ועיין שם שמסביר הטעם בזה, דהיות ויש לנו במעשרות רק פסוק אחד, א"כ אנו אומרים שזה קאי על הפריש ולא הקריב, כי מעשר בהמה מכל הקרבנות, כי בכל הקרבנות אינו יכול לצאת ידי חובתו אא"כ מקריבן, משא"כ במעשר בהמה אינו מוכרח שיקריב כי הרי יכול לעשות מום בכל הבהמות, עיי"ש.

★ ★

במשנה: תורמין את הלשכה.

הנה בעיקר הך תרומת הלשכה, דן בשו"ת חכם צבי (סי' קכ"א) שהרי היו יכולים להניח את השקלים בלשכה,

כפי' הקרבן העדה דקאי על מעשר בהמה, אך גם אם יפרש דקאי על מעשר דגן יכול ללמוד דהכוונה על מעשר שני, ואף דהירושלמי הזכיר "משהה טבלו" דמשמע דקאי על כל המעשרות, זה לא קשה, דהלא בין כך צריך להקדים התרומה ומעשר ראשון למעשר שני וכמו שכו' הטורי אבן עצמו, וא"כ שפיר הזכיר הירושלמי משהה טבלו עובר בכל תאחר, אבל באמת בתרומה ובמעשר ראשון עצמן אין כל תאחר להטורי אבן.

★★

בש"ת מהרש"ם (ח"א סי' י' וחזר ושנה משנתו בחלק ז' סי' פ"א) דן בענין אי מהני תנאי בקדושת בית הכנסת וז"ל תו"ד: נחלקו הראשונים במגילה (דף כ"ח ע"ב) בהא דאיתא התם דביהכ"נ שבכל על תנאי עשויות, דכתבו תוס' והרא"ש דדוקא בחורבנן מהני תנאי, אבל בבנין לא מהני תנאי, ובהגהות אשרי שם הביא מאו"ז שם דמעיקר הדין מהני תנאי, ורק מחמת חומרא נהגו אנפשייהו שלא יועיל תנאי.

וי"ל דפליגי בזה אי קדושת ביהכנ"ס הוא מן התורה או מדרבנן. דעיין תוס' שבת (כ"ב ע"א) די"ל דעצי הסוכה דקדשי מה"ת לא מהני בהו תנאי, משא"כ נוי סוכה דאסור בהנא' רק מדרבנן מהני' בו תנאי, ולכן התוס' והרא"ש דס"ל דל"מ תנאי בביהכנ"ס מעיקר הדין משום דס"ל קדושת בית הכנסת הוא מן התורה, משא"כ האו"ז ס"ל דעיקר קדושת בית הכנסת אינו אלא דרבנן.

אל"א דקשה על זה מתפילין ושאר תשמישי קדושה דקדושתן מן התורה ומועיל בהו תנאי. ויש ליישב על פי מה שכתב רש"י במעילה (דף י"ג ע"א) בהא דאיתא התם שהיו מתנין שבהמת הקדש ומעשר בהמה תוכל להניק לולדה, וכ' רש"י וז"ל: שמעתי דלהכי מהני בה תנאי, הואיל ויכולים לעכב שלא תיכנס זו לדיר עד לאחר זמן, הלכך מהני בהו תנאי ע"ש, ולכן בתשמישי קדושה שאינו מוכרח להקדישם שפיר מהני בהו תנאי.

או"ל בעיקר דברי רש"י שכתב שיכול למנוע מלהכניס הבהמה לדיר להתעשר צ"ב דהא מבואר בירושלמי רפ"ג בשקלים דכל המשהה טבלו של מעשר בהמה עובר בכל תאחר. והי' אפשר ליישב כמו דמשמע בתוס' זבחים (ד"ה

במשנה: בפרוס הפסח בפרוס העצרת ובפרוס החג.

ומפרש בגמ': א"ר אבהו כל הן דתנינן פרס פלגא, פלגא דל' יום קודם למועד שדורשין בהלכותיו, וכן הוא בכבלי בכורות נ"ח ע"א. מבואר כאן דבין בפסח בין בסוכות בין בעצרת שואלים ודורשים קודם החג שלושים יום.

ועיין במהרש"א סוכות (דף ט' ע"א) שהביא מה שכתב הבית יוסף (או"ח סי' תכ"ט) דרק בפסח דרבו הלכותיו ושואלים ודורשים ל' יום קודם, משא"כ בסוכות ועצרת. והקשה עליו דבסוכה שם מבואר דסוכה שעשאה תוך החג ל' יום סתמא נעשית לשמה, ופירש"י משום דשואלים ודורשים קודם לחג ל' יום, הרי מבואר בפירוש דגם בשאר חג שואלין ודורשים קודם לחג ל' יום.

בהגהות הג"ר דוד טעביל שיף אב"ד לונדון (הנדפס בסוף משניות יכין ובוזעו) הקשה ג"כ על הבית יוסף ממה שמבואר כאן מפורש דלפני שבועות וסוכות גם שואלים ודורשים ולכן נקרא פרוס החג ופרוס העצרת. וכן הקשה מהמגן אברהם ריש סי' תכ"א מסוגיא דבכורות הנ"ל ע"ש.

★★

בגמ': א"ר יוסה כ"ל המשהה טבלו עובר בכל תאחר.

התוס' במס' ר"ה (ד' ע"א ד"ה ומעשרות) כתבו דבמעשר ראשון ומעשר שני ועני יש כל תאחר, והקשו מדוע לא נכתב דגם בתרומה ובכורים יש כל תאחר, ובטורי אבן חלק על התוס' וכתב דבתרומה וכן במעשר ראשון ליכא כל תאחר, וכתב דאף דאין להקדים מעשר שני ומעשר עני למעשר ראשון ותרומה, ואם יש כל תאחר במעשר שני הרי על כרחך צריך להקדים מעשר ראשון, מ"מ מצד עצמו ליכא כל תאחר. אי נמי יש נפק"מ בעבר והקדים. אי נמי נפק"מ לאחר שהפריש למעשר ראשון אין בשהיתו משום כל תאחר אם לא נתנן ללוי, עיי"ש.

ובש"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד זצ"ל (ח"א יו"ד סי' רמא) הקשה על הטורי אבן מהירושלמי כאן דאיתא דמשהה טבלו עובר בכל תאחר, ועיין גם בגליון הש"ס שמביא דברי הטו"א, עיי"ש.

והרה"ג ר' יצחק ארי' ארליך שליט"א כתב די"ל דאין מכאן קושיא על הטורי אבן, דהטורי אבן יכול ללמוד

במקום אחד ויו"ד אל"ף בעד אחד עשר, ודוגמת זה מצינו כאן במשנה וכתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל, מ"מ גם בזה יש להסתפק אם כשמנה כן בספירת העומר אם יצא ידי חובתו, ואין לי בזה הכרע לשום צד, ונצרך העושה כן לחזור ולמנות בלי ברכה.

אבל גם אם מצינו שישתמשו דרך קריאותם במלואותם עדיין לא מצינו שישתמשו גם בראשי תיבות האותיות במספריות על דרך שכתב השכנה"ג הנ"ל, ובזו ודאי על המוציא להביא רא"י להכריח דעתו שיוציאין במנין כזה דבר תורה, וכל זמן שלא ראינו ראיה מספקת נשאר הדבר בחזקת שאינו מן המנין, ופשוט לענ"ד שאינו נכנס בגדר ספק וצריך לחזור ולברך, עיי"ש. ועיין לעיל ד' ע"ב ד"ה זה יתנו מה שהבאנו שם.

★★

בגמרא יומא ס"ד ע"א ומגילה כ"א ע"ב (והובא כאן בתוס' יום טוב) וכן בסוגיין (לקמן ע"ב) מבאר, שהטעם שסימנו כל קופה במספר, מפני שמי שנתרם ראשון צריך להקריב ממנה ראשון, ומזה יליף בגמ' מגילה שם שישנו מעלה בראשון שאינה בהבאים אחריו.

כתב הרא"ש פרק ערבי פסחים (סי' ל') והמרדכי (שם) שהיו נוהגין לסמן השלשה מצות מצוה כדי שידעו איזה נעשה ראשונה ועליה מברכין המוציא, ועל השניה על אכילת מצה, והשלישית ממנה עושין כורך. וההקפדה לסדר זה ילפינן ממשנתנו שמקופה שנתרמה ראשונה קונים קרבנות תחילה ואח"כ הב' ואח"כ הג'. והובא בטור סי' תע"ה בסופו וברמ"א שם, ובזמנינו אנו קוראים להם כהן לוי וישראל כמו שכתב במקור חיים (להגאון בעל חות יאיר) שם. ועיין שו"ת שבט הלוי ח"א סי' קל"ו.

★★

במשנה: אין התורם נכנס ל"א בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל וכו' שם יעני וכו'.

בשו"ת יהודה יעלה להגאון מהר"י אסאד זצ"ל (ח"ב חו"מ סי' קנז) הקשה מדוע צריך התנא לכתוב שאין התורם נכנס במנעל ובסנדל מפני החשד, הא כל אדם אסור ליכנס לעזרה במנעל וסנדל כדקתני בברכות (נד ע"א), וכן הקשה על הרמב"ם שהעתיק דברי המשנה בפ"ב מהל' שקלים (ה"י).

ע"א ד"ה מכניסו) דאפי' אם עובר איסור עדיין מיקרי בידו. אבל מכמה מקומות בש"ס מוכח דאם יצטרך לעבור איסור לא מיקרי בידו, וא"כ תיקשי על רש"י מעילה הנ"ל.

ל"בן נראה העיקר כפירוש הפני משה דהגמ' מקשה בתמי' וכי המשהה טבלו, במעשר בהמה, עובר בכל תאחר. ע"כ.

★★

בשו"ת להורות נתן להגאון ר' נתן גשטטר שליט"א (חלק ט בסוף בקונטרס וחי בהם פרק שישי סימן ה' אות כ') רוצה לומר, דענין זה אי משהה טבלו עובר בכל תאחר תלוי במחלוקת רש"י ותוס' אם בטבל האיסור הוא מפאת התרומה שמעורב בו, או זה איסור עצמי, הירושלמי סובר דאיסור טבל הוא משום חיוב הפרשה ונתינה לכהן, וממילא שייך בל תאחר לפני ההפרשה, כמו דבחיוב נתינה של הקדש וצדקה שייך בל תאחר, כמו כן כיון דצריך להפריש חלק הכהן ויש חיוב נתינה צריך להפריש כדי שיוכל ליתנו לכהן.

אבל תוס' סבר דאינו מפאת תרומה מעורב בו רק איסור עצמי, וכל החיוב של נתינה לכהן הוא רק אחר שהפריש התרומה וממילא לפני ההפרשה אין איסור של בל תאחר עליו, כן כתוב בתוס' ר"ה דף ד' דטבל שלא הפריש אינו בכל תאחר ע"ש ד"ה למעשרות.

מהירושלמי אפשר להעיר על מה שכתב הט"ז ביורה דעה סימן א' סקי"ז דמצוה להפריש תרומה אפילו אינו רוצה לאכול, והגרע"א משיג על זה, וכן משמע ברש"י בגיטין דף מ"ז ע"ב דלא כהט"ז, אבל בהירושלמי כאן לכאורה מוכח כהט"ז דעוברים על בל תאחר דיש ענין להפריש תרומה עכ"ד בספר להורות נתן.

דף ח' ע"א

במשנה: וכתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל.

בשיורי כנסת הגדולה כתב לגבי ספירת העומר שאם מנה בראשי תיבות כגון ל"ג לעומר יצא.

וכתב ע"ז בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' קלט) דאמנם מצינו שבני אדם משתמשין במנין ע"י הזכרת שמות אותיות מורות המספר דרך קריאותם במלואותם, כגון שיאמרו אל"ף

שאם הטעם שצריך להביא את הסכין של מילה מגולה הוא כדי שלא יחשדוהו מועיל לכסותן על פי עדים, הרי שעדים מועיל להסיר חשד, ואילו בשבת (כג ע"א) לגבי חצר שיש בו שני פתחים צריך להדליק נר חנוכה בשניהם כדי שלא יחשדוהו, ולא מועיל עדים שיראו שהדליק בפתח השני.

ובן כאן במשנתנו איתא שאין התורם נכנס לא בפרגוד וכו' כדי שלא יחשדוהו שגנב מתרומת הלשכה, אף שהיה שם עדים וכדאיתא לקמן שאין התורם תורם עד שהוא אומר להם אתרום והן אומרים לו תרום תרום תרום שלש פעמים.

אך על משנתנו יש לומר, דכיון שהחשד הוא כשיעני או יעשר, א"כ יש לחוש שיאמרו שמזה שהעני או העשיר חזינן שגנב, ואף שיש עדים שמעידים שאינו כן, יחשבו שהמציאות מכחישה את העדים. ואדרבה, אולי מטעם זה שיש עדים לא אמרינן שיש לחשוש שתיכף יחשדוהו אלא רק אם יעני או יעשר.

אבל אף שעל משנתנו י"ל כנ"ל, מ"מ ברור הוא שדברים שנאסרו משום חשד לא מועיל עדים, וא"כ קשה מדוע בסכין של מילה מועיל עדים.

ותירין שמה דאיתא שבסכין של מילה מכסהו על פי עדים, אין הכוונה שהעדים רק יראו שנושא סכין וכסהו, אלא הכוונה שהעדים ילכו עמו כל העת, והוי כמו שהעדים נושאים עמו, ושפיר בתלתא [ולחד צד בתרין] אין חשד, וזה לא שייך כאן במשנתנו בשקלים שיתקנו שנים יתרמו, דהרי התם יחשדו לכל אחד מהם שגנב שלא בידיעת חברו, וכן בנר חנוכה לא שייך שנים שהלא הבית שייך לאחד, עיי"ש.

★★

במסכת עבודה זרה (י"א ע"ב) איתא במשנה דאסור לילך לעיר שיש בה עכו"ם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום. ופירש"י שם (ד"ה בזמן) שהוא מפני חשד שנראה כהולך לעובדה.

כתב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (או"ח ח"ב סי' מ'), דלכאורה יש לדייק מדוע נקט רש"י הלשון "מפני חשד" ולא מפני "מראית עין" שזה לשון יותר רגיל בגמרא.

ותירין דהנה בירושלמי פ"ו דשבת קאמר שמואל שאפי' לר' מאיר דהך דהקטע יוצא בקב שלו בשבת משום דהוי מנעל ידיה מ"מ נכנסין בו לעזרה משום דלא הוי מנעל אצל אחרים, וכ"ש לר' יוסי ודאי דמותר ליכנס בזה לעזרה, וכן סמוכות שלו תני במתניתין (שבת סו ע"א) דנכנסין בהן לעזרה, וא"כ שפיר קתני דאין התורם נכנס לא במנעל ולא בסנדל מפני החשד, דזה כולל גם קב וסמוכות של הקטע שכל אדם מותר ליכנס בהן לעזרה וכנ"ל אך התורם אסור מפני החשד, עיי"ש.

★★

במשנה: אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל וכו' שמה יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמה יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר, שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל וכו'.

בשו"ת חכם צבי (סי' צ"א) הקשה על דברי הגמרא בשבת (כג ע"א) דחצר שיש לה שתי פתחים צריכה שתי נרות (בחנוכה) והטעם משום חשדא דבני מתא, ומקשינן ומנא תימרא דחיישינן לחשד, ומתצינן דתניא אמר ר"ש בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פיאה בסוף שדהו וכו', וקשה מדוע לא הביאה הגמרא משנתנו כאן שאדם צריך לצאת ידי הבריות משום והייתם נקיים מה' ומישראל. ועוד כמה קושיות הקשה שם.

ותירין דהחשד שאנו חוששים שם בחצר אינו חשד של אלו שיודעים ההלכה, אלא החשד הוא מאותן האנשים שלא בקיאים בדין ויחשבו שמן הדין הוא שיש להדליק בכל הפתחים ואם לא הדליק בפתח הזה כנראה גם לא הדליק בפתח השני, ולפי"ז החשד הוא חשד של טעות ממקצת האנשים הטועים בדין, וע"ז שואלת הגמרא מנא תימרא דחיישינן לחשד של טעות, וע"כ שפיר הבאנו הברייתא לגבי פיאה דגם שם הוי חשד של טעות כי מצד הדין יכול להניח פיאה בתחילה או בסוף, ולא הבאנו המשנה כאן בשקלים דמיירי בחשד אמת ולא בחשד טעות, עיי"ש.

★★

בשו"ת אגרות משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל (יו"ד ח"ג סי' נח אות ב') הקשה על מה דאיתא בשבת (קל ע"א)

אלא חשד ומראית עין הם שני ענינים, שמראית עין הוא כשעושה דבר של איסור שיש לחוש שאחרים ילמדו ממנו לזלזל באיסור ההוא, זה אסור משום מראית עין, אבל חשד הוא אף דעושה דבר שאין לחוש שילמדו ממנו לזלזל ולא יבא מזה קלקול לאחרים, אעפ"כ אסור לעשותו כדי שלא יחשדו בו שהוא עושה איסור, ודבר זה נלמד מקרא דוהייתם נקיים מה' ומישראל וכדאיתא כאן במשנתינו, וע"כ בע"ז ס"ל לרש"י דאין לחוש שילמדו ממנו לזלזל באיסור ע"ז, וע"כ שפיר כתב רש"י דאסור מטעם חשד, עיי"ש.

ועיין עוד שם בתשובה (או"ח ח"ד סי' פ"ב) שביאר עניני חשד ומראית העין, וכתב שם שהיכא שהגמרא אמרה הטעם מפני החשד, הוא איסור דאורייתא מטעם והייתם נקיים מה' ומישראל, עיין שם מה שכתב בזה עיי"ש.

★★

עוד כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (או"ח ח"ב סי' ס"ד), דמה שאיתא בשו"ע או"ח (סי' שכ"ה ס"א) דאין ליתן לפני הנכרי בשבת אף חפץ של הנכרי כשהוא עומד בחוץ, אינו משום דיש להחשיב את מעשה הנתינה למעשה איסור, כיון דהוא נותן בחצירו ולא עשה עבירה וכדכתב שם במחצית השקל (ס"ק ד'), ועיין בט"ז שם (ס"ק א'), אלא הוא מטעם הדין דאסור לאדם לבא לידי חשד וכדתנן במשנתינו שיש לאדם לצאת ידי הבריות וכדכ' והייתם נקיים מה' ומישראל, והיינו שהרואה את הנכרי לא יאמר שהישראל נתן לו החפץ.

ואם יהי' באופן שלא יהי' חשש כגון שהנכרי בפנים יהי' מותר וכדכ' שם המג"א (ס"ק ד'), עיי"ש.

★★

במשנה: אין התורם נכנס לא בתפילין

כותבים הקרבן העדה והר"ע ברטנורא, שלא יאמרו התיר התפר ונתן בתוכו מעות. וקצת קשה הלוא אפילו במים מגולים יש שעור שאם לא שהה כדי שהרחש (הנחש) יכול לצאת ולשתות אז המים מותרים בשתי' אפילו אם יש חשש סכנה. ולמה כאן אפילו אם אין זמן להתיר את התפר אסור לתרום בתפילין.

ומבואר כאן לכאורה יסוד גדול, כי בדברים שבממון שיש חשד גדול, אין שיעור להחשד.

(וללוי אמר)

★★

במשנה: שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני וכו' שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנא' והייתם נקיים מה' ומישראל וכו'.

הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספרו שקל החדש בביאור הלכה (יא.) תמה דמ"ש מהא דתניא בבבא בתרא (ט.) אין מחשבינ בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין, ואע"ג שכתב הרמ"א (יו"ד סי' רנ"ז) דמ"מ טוב ליתן חשבון משום והייתם נקיים, מ"מ אין אנו מחייבין אותן בכך, ולמה כאן חושדין בתורם ועושין כל מיני תחבולות שלא יחשדום שנוטלין מעות, וכתב דאפשר שאני הכא שהתורם נכנס יחידי אבל בעלמא קי"ל דאין עושין שררה על הציבור פחות משתים. עוד כתב שם דשאני שאר גזברין דאיכא לברורי כמה היה צריך לכל דבר וע"כ לא שייך כ"כ חשד, אבל בתרומת לשכה שכולן נתנו שקלים והיה נשאר הרבה לשירי הלשכה, לא שייך לברר ולבא בחשבון כמה נתנו וכמה נשאר, ע"כ שייך יותר חשד.

דף ח' ע"ב

בגמ': מהו לצאת ביין של שביעית, תני רב אושעיא יוצאין ביין של שביעית.

בתקלין חדתין פירש (א) דקאי איין של שביעית אחרי זמן הביעור, שאסור בהנאה וצריך להפקיר, ומבע"ל אי מותר לשתות ממנו בד' כוסות, ומסיק להתיר משום דד' כוסות הוי מצוה ומצות לאו ליהנות נתנו.

הגאון מטשעבין זצ"ל (בשו"ת דובב מישרים ח"ג סי' א') נשאל ע"י הגאון ר"י וועלץ זצ"ל, על מסקנת הירושלמי לפי התקלין חדתין, לפי דעת הראשונים דבאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה לא אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו, כמבואר בר"ן במס' נדרים דף טו ע"ב סוף ד"ה והא מן התורה משעבד לה, וא"כ אי אפשר לומר שפשיט ר' אושעיא דיוצאין ביין של שביעית לד' כוסות משום דמצוות לאו להנות ניתנו.

והשיב לו הגאון מטשעבין זצ"ל:

והנ"ל לישב דבריו דהנה הב"י או"ח סי' תעב הביא שנשאל הרשב"א מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו אם רשאי לעשות הסדר על הפת, והשיב אע"פ שמזיקו צריך לדחוק ולשתות כמבואר בנדרים מט ובירושלמי וכן פסקינן שם בשו"ע סעיף ו' ע"ש, א"כ מבואר דהשואל נסתפק לומר דאינו יוצא הד' כוסות רק בנהנה משתיתו והרשב"א השיב לו דאינו תלוי בהנאתו והד' כוסות יוצאין גם באינו נהנה, וא"כ שפיר יש מקום לפירוש התקלין חדתין, דהאיבעיא היא לענין אי מצוות להנות נתנו ופשיט ל' דמשום זה אין לחוש דמצוות לאו להנות ניתנו, ונפק"מ יהיה היכי דהיין מזיקו או שונאו דמקיים אע"ג שאינו נהנה, ואי משום מצוה הלא מצוות לאו להנות ניתנו וכו' ע"כ.

וע"ע שם שכתב, דצ"ל דהירושלמי סובר כשיטות דבהנאת הגוף בהדי מצוה ג"כ אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו כמש"כ בשעה"מ בהל' לולב ע"ש ע"כ.

וכתב חכ"א בקובץ חומת ירושלים (קובץ א' סי' מ' ס"ק א'): ודברי התקלין חדתין צריכים עיון רב, דהא פירות שביעית אחר הביעור אסורים גם באכילה, (וכמבואר במס' נדרים דף נ"ח ע"א אף הם לא אמרו אלא לביעור אבל לאכילה וכו', ובתוס' במס' פסחים דף נ"ב ע"ב ד"ה מתבערין בכל מקום ואומר ר"י, הא דמשמע בכל מקום לאסור לאכול אחר הביעור היינו וכו' ע"כ, וברש"י במס' גיטין דף ס"א ע"א ד"ה על השביעית, ועי' בר"ש על מסכת שביעית פ"ה מ"ט וברש"י ותוס' במס' יבמות דף קכ"ב ע"א ד"ה עזיקה) ועל איסור אכילה לא מהני מה דמצוות לאו להנות ניתנו, משום דהדין שמצוות לאו להנות ניתנו מועיל רק שמותר לקיים מצוה בדבר האסור בהנאה אבל לא מועיל שיהיה מותר לאכול אכילת מצוה דבר האסור באכילה. ע"כ.

ובמאמר הנ"ל (ס"ק ה') כותב:

והקושיא הנ"ל על התקלין חדתין אפשר לתרץ גם עפ"י דברי הגאון רבי חיים שמואל סג"ל בירנבוים זצ"ל בעמ"ח ספר רחש לבב שכתב בספרו סימן לא שח"ש מותר במידי דשתיה אם אין לפניו להשלים לשיעור גם לפי רבי יוחנן.

ולפי דבריו מיושב מה דפירש התקלין חדתין דפשיט הירושלמי שיוצאין ביין של שביעית משום דמצוות לאו להנות ניתנו, דאפשר לומר דאיירי בחצי שיעור יין של שביעית, ואין ביין זה איסור אכילה דאין איסור בשתיית חצי שיעור איסור, ורק איסור הנאה יש בח"ש זה, ועל איסור הנאה מועיל הא דמצוות לאו להנות ניתנו, וגם לפי תירוץ זה צ"ל דסבירא ליה להירושלמי דאם א"א לאדם לקיים מצוה בשלימות יקיים מה שבאפשרותו, דאל"כ אין שום ענין לשתות חצי שיעור יין כדי לצאת יד"ח מצות שתית ארבע כוסות. ע"כ.

★★

במקראי קודש (פסח ח"ב ב' עמוד ק"ח) הביא מהגאון מבראדי שפירש (ב) עפ"י מה שכתב הרמב"ן (בספר המצות) שיש מצוה לאכול פירות שביעית. ומספק"ל אם מותר יין של שביעית לד' כוסות מטעם דאין עושין מצות חבילות חבילות.

אולם הגאון מדומבראווא דחה פירוש זה דבמשנה פסחים (ל"ה ע"ב) מבואר דעושין מצוה מחלה ומתרומה ואע"ג דאכילת תרומה הוי מצוה ועבודה כדאיתא בפסחים דף ע"ב. ותירץ הגאון ר' צבי פסח פרנק זצ"ל דשאני התם דהלבוש כתב דקיום מ"ע דאכילת מצוה בהנאת מעיו תליא מילתא. והנה תוס' בכתובות (דף ל') כתב דתרומה מתחלל באכילה משעת בליעה, נמצא ע"כ דמצות תרומה מתקיימת מיד בשעת בליעה, ואילו מצות המצה היא רק בהנאת מעיו, וליכא בזה משום אין עושין מצוה חבילות, משא"כ ביין של שביעית לד' כוסות שפיר מספק"ל אי יש בזה משום אין עושין מצות חבילות חבילות.

★★

באור שמח (פרק כ"ט מהל' שבת הל' י"ד) פירש (ג) ספיקת הגמ' דאיירי לענין של קידוש דבעינן שיהא ראוי לנסכו על גבי המזבח (כדאיתא בבבא בתרא צ"ז ע"א), ויין של שביעית אינו ראוי לנסכו ע"ג המזבח דדרשינן בספרא לאכלה ולא להביא ממנה נסכים. ופשט שיוצאים בו, דעד כאן ל"א דבעינן שיהי' ראוי לנסכים, רק לאפוקי היכי דיש בו גריעותא כגון ריח רע, אבל היכי דאינו ראוי למזבח מחמת סיבה אחרת שפיר דמי.

הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה תנינא סי' קכ"ב) תמה על פירוש זה, דא"כ למה לא הסתפק ביין של תרומה, דגם כן אינו ראוי לנסכים.

★★

בדומה לזה פירש (ד) בעלי תמר (פסחים פ"י ה"א) דמספק"ל מכיון דאין מביאים נסכים רק מכרמים שהם עבודים פעמיים בשנה (מנחות פ"ו ע"ב), והרי בשביעית אין עבודת קרקע, ואם כן אינו ראוי לנסכים, ופשוט לה דכיון דבדיעבד כשר לנסכים שפיר יוצא בו ידי חובתו.

★★

הגאון אדר"ת (בהגהותיו לירושלמי פסחים) כתב לבאר (ה) דקאי אמה דאיתא בהמשך דד' כוסות יוצאים בהן אפילו חי, וביין של שביעית קיי"ל דאסור לשתותו אלא כדרכו משום לאכלה ולא להפסד, וקמבעיא לי' אם שתאן חי אי יוצא ידי חובתו דהוי מצוה הבאה בעבירה, ופשיט מדר' הושעיא דיוצא בו שפיר.

★★

בקרוב העדה מפרש (ו) דמספקא לי' כיון דבשביעית הכל הפקר, וקס"ד דבד' כוסות בעינן שיהיה לכם. ותמה ע"ז הרש"ש (סוף פסחים) דהא מקרא מפורש נאמר והיתה שבת הארץ "לכם" לאכלה. ומתניתין נמי תנן (בסוכה ל"ט ע"א) דיוצא ידי חובתו בלולב של שביעית, ואע"ג דבעינן בד' מינים לכם.

בדעת תורה להמהרש"ם ז"ל (סי' תע"ד סעיף ח') הביא ג"כ להקשות על קרבן העדה מקידושין דף נ"ב ע"א דאיתא בגמ' דהמקדש בפירות שביעית הרי זו מקודשת, הרי דפירות שביעית הוי לכם.

הגר"מ זעמבא זצ"ל הי"ד באוצר הספרא (מ"ח אות י"א) מבאר את בעיית הירושלמי (ז) דקמבע"ל אי אמרינן גם במצות, דדבר הבא מן החובה לא בא אלא מן החולין וכדקיי"ל לענין קרבנות. וכמש"כ המג"א לענין מצות מתנות לאביונים דאינו יכול לתת ממצות מעשר משום הא דאינו בא אלא מן החולין, ומסיק הירושלמי דאין ללמוד מצוה מקרבן. [וע"ע מש"כ לקמן אות י'.]

★★

החזון נחום [ח"ב קונטרס משמרת להבית] פירש בעית הירושלמי (ח) עפ"י מש"כ התוס' בשבת (כד:): דהא דאין שורפין תרומה טמאה ביו"ט, אע"ג שיכול ליהנות בשעת השריפה, מ"מ אכילת האדם בטלה לגבי אכילת גבוה ואימעיט מלכם ולא לגבוה, וע"כ קמבע"ל להירושלמי דאפשר דלא ניתנו פירות שביעית רק לאכילה ושתייה כדרך הנאתם, אבל כשיוצא בהם מצות ד' כוסות א"כ מתבטל הנאת האדם לגבי המצוה, ושוב הרי הוא כאוכל פירות שביעית בלי הנאה, והוי כמפסיד.

וההר צבי (או"ח ח"ב סס"ח) השיג עליו דא"א לדמות הנאה בפירות שביעית בקיום מצוה לשריפת תרומה טמאה ביו"ט, דשאני תרומה טמאה ביו"ט דגלי קרא לכם ולא לגבוה, וע"כ אמרינן דמכיון דעיקר המלאכה נעשית לגבוה שוב נאסרה מגזיה"כ, אבל בשביעית שאין לנו מיעוט מפורש לאסור צרכי גבוה, אין לנו לומר מסברא דבמעשה מצוה מתבטלת כל הנאתו וחשיב כדליתיה, ועוד דמאחר דבלא"ה יש מצות אכילה בפירות שביעית ומ"מ חשיב כנהנה מהם, א"כ מה לי חדא מצוה מה לי תרי מצות, וע"כ דגם במקום מצוה לא חשיב הפסד.

★★

הפני משה (ט) פירש דלאחר ביעור איירי, ומבע"ל אם אפשר להתיר משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. וכתב השדי חמד (ח"ה קפב. אות י"א) דאין דעתו סובלת לפרש כן ולומר שיהא מותר לאכול או לשתות איזה דבר איסור בשביל צורך מצוה ולומר דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואפילו להסוברים דגם בהנאת גוף בהדי מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, דא"כ היה לנו לומר דאוכל מצת מצוה ושותה כוס של קידוש וד' כוסות לא יברך ברכת הנהנין, דהא ברכות אלו נתקנו על הנאה ואי נימא דהאוכל בשעת עשית מצוה לא איקרי הנאה א"כ אין כאן מקום לברכה.

ובתב השדי חמד דמהאי טעמא תמה על הבית יהודה ועל הערך השלחן שכתבו דאין לברך הטוב והמטיב על שינוי יין בשתיית ד' כוסות משום דמצות לאו ליהנות ניתנו.

עוד הקשה השדי חמד על הפני משה דאי נימא דבמצוה סגי ליה בהנאת גרונו, א"כ נמצא דיש לו הנאת מעיו

מפירות שביעית אע"ג דאין לו אז קיום מצוה דנימא דמצות לאו ליהנות ניתנו.

השדי חמד (ח"ה שם אות י"ד) הביא מספר דרכי הוראה שהביא מחלוקת הרז"ה והר"ן אי אמרינן במצות דרבנן מצות לאו ליהנות ניתנו, וכן הביא מחלוקת הרשב"א והר"ן אם אמרינן מצות לאו ליהנות רק לענין ההנאה מקיום המצוה או גם לענין הנאת הגוף דבהדי מצוה, וכתב בספר דרכי הוראה דמהירושלמי כאן ניתן לפשוט שתי הנידונים, דהירושלמי מבע"ל בפירות שביעית לאחר הביעור אם יכול לצאת בהם ד' כוסות, והצד לאסור הוא או משום דד' כוסות הוא מצוה דרבנן ובמצוה דרבנן לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, או דקמבע"ל אי אמרינן גם לענין הנאה צדדית דמצות לאו ליהנות ניתנו, והירושלמי פשט דיוצאין ד' כוסות ביין של שביעית, וע"כ דאמרינן גם במצות דרבנן מצוה לאו ליהנות ניתנו ואפילו להנאה צדדית.

וכתב השדי חמד דלו היה המחבר ספר דרכי הוראה רואה פירוש השדה יהושע שמפרש את הבעיא של הירושלמי בענין אין עושין מצות חבילות, לא היה מחליט מכאן ראייה ברורה.

★★

ובגליונות בעל הקהלות יעקב מפרש (י) דהספק בירושלמי הוא כיון דד' כוסות הוא חיוב א"כ הוה כסחורה בפירות שביעית, דפורע חובו בפירות שביעית עכ"ד. (וראה לעיל בבאיור ז' בשם הגר"מ זעמבא זצ"ל).

★★

והנה בפסקי תשובות (ח"ה סי' תע"ב אות ז') מביא שיוצאים ידי חובת ד' כוסות ביין של שביעית ואמנם לא יקח כוס שני מיין של שביעית כי המנהג לשפוך מהיין מאמירת עשר מכות, ועל פירות שביעית נאמר לאכלה ולא להפסד, והשערים המצוינים בהלכה (סימן קי"ח סק"ב) כתב להתיר אם ישפוך לתוך כלי ולא ישליך את היין לאיבוד עד שיתעפש ויפסול לשתייה ואח"כ ישליכה וכשם שכתב החזון איש לענין קליפות של פירות שיש בה קצת אוכל ופעמים גם הקליפה אוכל, שמניחה עד שיתעפש ואח"כ משליכה עיי"ש ע"כ.

★★

בגמ': מהו לצאת ביין קונדיטין.
פי' יין המעורב בדבש.

באור שמח (הל' שבת פרק כ"ט הל' י"ד) שמפרש ספיקת הגמ' (כמו דפירש לעיל גבי יין של שביעית) דכיון דאינו ראוי להקריבו ע"ג המזבח מחמת דמעורב בו דבש, והא קיי"ל (ב"ב צ"ז ע"א) דייין של קידוש בעינן שיהי' ראוי לנסכו ע"ג המזבח, א"כ י"ל דאין יוצאין בו. ומסק דשפיר דמי, דכיון דמה שאינו ראוי על גבי המזבח אינו מחמת גריעותא שיש בו, ה"ז ראוי לקידוש, ועייין שם שמפרש גם כן ע"ד זה מה שמספק"ל ביין מבושל (לפי גי' הגר"א, וכ"ה בירושלמי בשבת פ' המוציא יין).

★★

בגמ': מדתני רב חייא ארבעה כוסות שאמרו יוצאין בהן בין חיין ובין מזוגין וב"ב שיהא בהן טעם ומראה יין. אמר ר' ירמיה מצוה לצאת ביין אדום שנאמר (משלי כג, לא) אף תרא יין כי יתאדם וכו'.

בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' פ"ה) האריך לגבי יין שמראהו לבן אי כשר לקידוש, והביא דברי הרמב"ן בבבא בתרא (צ"ז ע"ב) דכתב דפסול אף בדיעבד, ומה דקאמר ר' ירמיה בירושלמי מצוה לצאת ביין אדום אין כוונתו דמצוה לכתחילה ואינו פסול בדיעבד, אלא מצוה היא ופסול אף בדיעבד.

והא דמכשיר שם יין כושי (- שחור) תי' הרמב"ן דשחור אדום הוא שלקה (סוכה לג:): א"נ איירי בשחור שיש בו קצת אדמימות. ובביאור הגר"א (ער"ב סוסק"ו) כ' דגם בירושלמי מפרש הרמב"ן דפסול בדיעבד, מדמביא ראי' מפסוק, אבל מהריטב"א הביא בבית יוסף, שמדייק מה דקאמר הכא "מצוה" לצאת ביין אדום, שאין זה מעכב ורק מצוה לכתחילה.

ובדעת הרמב"ם, שהשמיט להלכה זו, כתב שמפרש בבבלי להיפוך שכל יין נקרא יין שנאמר אל תרא יין כי יתאדם, משמע שיש יין שאינו אדום.

והתשב"ץ שם חולק על הרמב"ן, ובתוך דבריו מביא דברי הגמרא בפסחים (ק"ח ע"ב) דתנא קמא דאמר דהיין של ד' כוסות כשר אחד חי ואחד מזוג ואחד חדש ואחד ישן ור' יהודה קאמר על זה עד שיהא בהם טעם ומראה

בגמ': והוה חזיק רישא עד חגא.

בספר ליקוטי שפת אמת מביא, דבשערי תשובה (סימן תרצ"ה ס"ק ב') כותב, דמי שהוא חלוש בטבעו אין לו לשתות בפורים יותר מדאי. וראיה לדבר רבי יהודה בר אילעי, דאיתא בירושלמי דלא שתי אלא מפיסחא לפיסחא וחגרנא צידעא עד עצרת [וכע"ז יש בש"ס דילן נדרים מט:]: משמע דבפורים לא שתה.

ואמר הגר"י פיקרסקי ז"ל ששמע ממו"ר הגאון בעל ארץ צבי זצ"ל בשם השפת אמת זצ"ל דיש לדחות ראיה זו, דלכאורה קשה מה דאמר וחגרנא צידעא עד עצרת, דמאי פיסקא שהשתהה חולשתו שמחמת שתייתו בכל שנה דוקא עד עצרת לא פחות ולא יותר ולמה זה.

וביאר משום דבפ"ק דב"ב (י.) אמרינן יין קשה פחד מפיו (בגמ' דילן הלשון פחד קשה יין מפיו. אך בשבחי הבעש"ט אי' מהבעש"ט כנוסח שנזכר כאן, יין קשה פחד מפיו וכן הוא בפלא יועץ (ערך גילה) מהבעש"ט ע"ש. ועי' שפתי צדיק פרשת שמיני אות יט) ומתן תורה היה באימה ויראה ורתת וזיעה. ע"כ בהגיע עצרת חג מתן תורה, התעורר בקרב לב רבי יהודה בר אילעי אימה ויראה של מ"ת מעין המאורע וע"כ דוקא אז הופג יינו וסרה חולשתו.

וע"כ דוקא שתייתו של פסח השתהה כ"כ עד עצרת. אבל בפורים שהוא עצמו יום מ"ת כדדרשינן בגמ' (שבת פח.) קימו וקבלו, קימו מה שקבלו כבר. ע"כ אף ששתה הרבה בפורים מ"מ תיכף ומיד הי' פחד מפיו, דהיינו האימה ויראה של מ"ת שמתעורר בפורים מעין המאורע.

על כן לא נקיט רק שתיית ד' כוסות דפסח דבזה יש רבותא דאע"ג שנחלש בסיבת שתיים זמן רב כ"כ מפסח עד עצרת. מ"מ לא נמנע מלשתות, דאלו חולשתו מפאת שתיים פורים תיכף פג יינו מחמת פחד מ"ת ואין בזה רבותא. ע"כ לא נקיט ליה כלל עכ"ד שם בשם השפת אמת זצ"ל.

★★

ולכאורה צ"ע בהנ"ל, דהרי רש"י כתב להדיא בשבת (פ"ח ע"א) דמ"ת דפורים הי' מאהבת הנס ע"ש וא"כ לא שייך ב"י ענין דיראה ופחד מפיו.

יין, וכתב דאף דהלשון "עד" שיהא בהם משמע דפסול אף בדיעבד, י"ל דנקט כן משום טעם יין, דזה פסול אף בדיעבד, אבל מראה יין אינו צריך אלא לכתחילה.

וכתב דמצא בתוספתא וכן בגמרא כאן בירושלמי דאיתא הלשון "ובלבד" שיהא בהן טעם ומראה יין, ולשון זה אינו מוכח דאף בדיעבד פסול, עיי"ש.

★★

בגמ': מהו לצאת ביין מבושל א"ר יונה יוצאין ביין מבושל וכו'.

כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סי' כ"א), דהנה התוס' במסכת ברכות (לח ע"ב ד"ה משכחת ליה) כתבו דייין מבושל לא נשתנה לגריעותא ועל כן מברכין עליו ברכת בורא פרי הגפן עיי"ש, אבל בירושלמי סוף פרק ב' דתרומות לפי פי' הר"ש והתוס' יו"ט שם מבואר דייין מבושל נשתנה לגריעותא, ולפי פירושם בירושלמי צריך לומר דמה דאיתא כאן בירושלמי דיוצאין ביין מבושל וא"כ מברכין עליו בפה"ג, הוא משום דהירושלמי ס"ל דאף בנשתנה לגריעותא לא נשתנה ברכתו, אבל אנן ס"ל כתלמודא דידן דבנשתנה לגריעותא נשתנה ברכתו.

ולפי"ז הקשה מדוע הטור והב"י לגבי יין מבושל כתבו דיברך בפה"ג, ולא כתבו דיברך שהכל משום דהוי פלוגתא אי נשתנה לגריעותא או לא, וכמו שכתב הב"י לגבי צוקער שיאמר שהכל כדי לצאת בדיעבד ידי כל הדיעות.

ותירין דכאן לא רצו לומר שיברך שהכל כדי לצאת בדיעבד ידי כל הדיעות, דיבא לידו קלקול לגבי ברכה אחרונה, דלגבי ברכה אחרונה יש נפק"מ אם צריך לברך בורא נפשות או ברכת מעין שלש, ואם נאמר דיברך שהכל יבוא לברך גם בורא נפשות, ולהדיעה דייין מבושל צריך לברך בפה"ג ורק בדיעבד יצא בברכת שהכל היה לו לברך ברכת מעין שלש, וע"כ כתבו דיברך בורא פרי הגפן וכדעת רוב הפוסקים, משא"כ לגבי צוקער, אף שיש פלוגתא לגבי ברכה ראשונה, מ"מ לגבי ברכה אחרונה בין אם זה פרי העץ ובין אם זה דבר שמברכין עליו שהכל ברכתו בורא נפשות, וע"כ שפיר כתבו שיברך שהכל לצאת ידי כל הדיעות בדיעבד, עיי"ש.

★★

ובמרכבת המשנה על הרמב"ם הביא תשובת היד אליהו, והוא כתב דהרמב"ם ס"ל כרש"י בשבת (ע"ז ע"א ד"ה בכזית) דס"ל דר' נתן יכול לסבור כת"ק דבקרוב דלא הוי בר מזיגה בעי כזית. וכתב דמה דהירושלמי קאמר דר' נתן כר' שמעון, י"ל דס"ד דהירושלמי הוא כדברי רב יוסף בגמרא שבת שם דרצה להעמיד דברי ר' נתן ור"י בר יהודה בשיטה, אבל לפי מסקנת אביי לא הוה מילתא דר' נתן בשיטה והלכתא כוותיה, וי"ל הטעם דאף דביין דקליש הוי כזית יותר מרביעית, מ"מ ביבש חייב רק בכזית משום דבפחות מזה לא הוה חשוב, עיי"ש.

★ ★

בשבת (ע"ז ע"א) קאמר רב יוסף ג"כ דיבש בכזית הוי שיעורו בלח ברביעית עיי"ש.

וכתב הר"ן בחולין פרק גיד הנשה (לד ע"ב מדפי הרי"ף) דמכח דברי הגמרא אלו למד הרא"ה שכאשר אנו משערין בשר של איסור שנתערב בתוך רוטב של היתר אם יש בו ששים כנגד האיסור אז משערין ביצה ומחצה שהוא שיעור רביעית לכזית, דהלא רביעית כשיקרב יהא בו כזית, וא"כ כשהאיסור כזית הוא קרוש צריך לשער רביעית רוטב לכזית.

אך הר"ן חלק עליו וכתב דכיון דאמרינן משערין ברוטב סתמא, משמע דכמות שהוא משערין אותו, שכך שיערו חכמים שאין לך שנותן טעם יותר מששים אפי' ברוטב, שאם לא כן היינו צריכין לחוש ולתת הדבר לשיעורין ולעיין באיסור והיתר אם הוא עב או דק, עיי"ש.

מחלוקת זו הובאה בבית יוסף (יו"ד סוף סי' צ"ח) והביא שהרשב"א כתב בשם בעל העיטור כהר"ן, והכי קיי"ל.

וע"ע בספר דף על הדף בשבת (שם) מש"כ עוד הרבה חדשות בענין זה.

★ ★

בגמ': קורין לא יתרום וכו'.

ביארו המפרשים שמי שקצוותיו תלתלים, שהוא בעל שיעור לא יתרום, שיחשדוהו שיחביא מהשקלים בתוך שערו. אמנם ברמב"ם (סופ"ב מהל' שקלים) כתב: ואע"פ שנוהרים

אכן י"ל בזה, דהנה בגמ' שבת (שם) מבואר, דכיון דקיבלו התורה בכפי', א"כ מכאן מודעה רבה לאורייתא, דיכולים לומר אנוסים היינו, ואעפ"כ, הדר קבלוה בימי אחשוורוש מאהבה וכנ"ל, ועי"ז התבטלה טעות המודעה וכמובן.

ולפי"ז הדברים נפלאים, דאחרי שקיבלו התורה בשבועות שהי' אז המתן תורה בכפי', לא הי' לבנ"י פחד נורא כ"כ, כיון שגם אם לא יקיימו את התורה, מ"מ לא יקבלו עונש, שהרי יוכלו לומר אנוסים היינו, והפחד האמיתי נולד דוקא אחרי קבלת התורה מאהבה בפורים דאז התבטלה טענת המודעה, ומאז אין שום טענה ותירוק. וא"כ שפיר קבלת התורה מאהבה דפורים גרמה פחד גדול לבנ"י, ושפיר י"ל בזה פחד מפנינו ודו"ק. (ומ"מ קבלת התורה דשבועות ג"כ גרמה כן כיון דבעצם היתה באופן של פחד דכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם וכו' וכמבואר בגמ' שבת שם ודו"ק).

★ ★

דף ט' ע"א

בגמ': תני יבש בכזית דברי ר' נתן, רבנן דקיסרי ור' יוסי בר ביבי בשם שמואל אתיא דר' נתן כר' שמעון כמה דר' שמעון אמר ברביעית כן אמר ר' נתן ברביעית לכשיקרב ויהא בו כזית.

בשו"ת חכם צבי (הנדפס מחדש ח"ב ליקוטי תשובות סי' קלז) הביא תשובת בעל יד אליהו מלובלין זצ"ל דכתב, דהנה בירושלמי כאן מבואר דר' נתן דס"ל הוצאת יין יבש שיעורו בכזית ס"ל כר' שמעון דיין מזוג ברביעית ודלא כת"ק, וא"כ יקשה על הרמב"ם דפסק בפרק י"ח מה' שבת ה"ב כת"ק דשיעור יין מזוג הוא רובע רביעית, וביבש פסק כר' נתן דשיעורו בכזית.

וכתב לתרין, דמה שאיתא בירושלמי שר' נתן ס"ל כר"ש פירושו דאפי' ר' שמעון דס"ל ביין מזוג רביעית ס"ל כר' נתן דביבש סגי בכזית, כי יבש כזית מעיקרו היה בו רביעית דרביעית בלח הוה כזית ביבש, אבל גם הת"ק דס"ל דבמזוג סגי ברובע רביעית משום דחזי למזיגה ואז יהא בו רביעית יודה ביבש דצריך כזית משום דלא הוי בר מזיגה, ושפיר פסק הרמב"ם כת"ק, ועיין עוד שם שהאריך מאד בענינים אלו עיי"ש.

וע"ב כתב בחכם צבי, דנראה לו ברור דכונת הירושלמי היא, דאי אפשר לו למלאות פיו מים מפני שצריך לברך התורם את הלשכה בשעה שהוא תורם, וצריך לברך "אשר קדשנו וכו' להפריש תרומה מן הלשכה" דאפי' אי נימא דתרומה זו שהוא תורם היא מדרבנן ולא מדאורייתא, עכ"ז לא יגרע מחלת חו"ל שמברך עליה בשעת הפרשה, וכן כל שאר מצות דרבנן, עיי"ש. ועיין גם בית רענן לבעל המגן אברהם בסוף פרשת מטות שגם הקשה על פירוש הראשון ופירש כפירוש החכם צבי, עיי"ש. ועיין במלאכת שלמה שנוסח הברכה היתה "אקב"ו להפריש תרומת שקלים". וראה בפתח עינים לרבינו החיד"א שהביא כן.

ובספר טל אורות (דף ג') הביא פירוש הנ"ל וכתב דחיפס ולא מצא ברכה זו, והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ע"ג) הביאו ותמה עליו דהיה לו אצלו פירוש מהר"ש סירלאו ואיך לא ראה שהוא הביא פי' זה בשם הראב"ד, וכן המהר"א פולדא זצ"ל בפירושו הביא זה בשם הגאון מוה"ר דוד אופנהיים זצ"ל וכן פי' גם בק"ע, עיי"ש.

בשו"ת ר"י מילר (סי' ק"ח) גם כן תמה על החכם צבי שמפרש כוונת הירושלמי לענין ברכה על ההתרמה, דלא נזכרה ברכה זו בשום מקום בש"ס ואין לנו לחדש כן. וע"כ פירש הר"י מילר דהתורם מברך בשעת ההפרשה את ישראל שלא ישלוט בהם עין הרע, דוגמת ההולך למוד את גורנו (תענית ח:). וכתב דשוב מצא בזוהר ריש פרשת כי תשא כשהפרישו השקלים קודם המנין ברכו את ישראל ולאחר המנין, והה"נ י"ל כשמפרישין את הקופות ונמצאים שקלים מרובים יש לחוש לעיני הרע ולכך צריך לברך.

מדברי היפה מראה יש ללמוד דס"ל דאין מברכין על הפרשת תרומת הלשכה. וצ"ב באמת מאי שנא מהפרשת תרומות ומעשרות דמברכין עליהם, ותי' בס' דברי אסף להג"ר א"ס פייערשטיין מלונדון ז"ל על פי מה שכתב בפרי מגדים (משבצ"ז יו"ד סי' ס"א סק"ז) דאין מברכין על הפרשת זרוע לחיים וקיבה, כיון דליכא איסור טבל לפני ההפרשה. וא"כ ה"נ ליכא איסור על מעות הלשכה לפני ההפרשה ואין מברכים על זה.

★★

כל כך, עני או מי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד שנאמר והייתם נקיים וגו' וכתב הראב"ד שם שהרמב"ם פירש הגמ' קוויץ מל' קצתי בחיי מפני בנות חת (בראשית כ"ו) והוא העני שהוא נבהל להון וקצר רוח מרוב עניו וכ"כ המאירי. אמנם במגדל עוז וכסף משנה כתבו שהרמב"ם הי' גורס "קבץ" לא יתרום. ופירש קבץ הוא העני שמקבץ כסף ממקום למקום או מי שהוא נבהל לקבץ ולאסוף כסף מלשון וקובץ על יד (משלי י"ג).

בפירוש רבינו משולם גרס "כוויץ" והיינו מי שנתכווץ גידי ידיו ואינו יכול לפשוט אצבעותיו, ויאמרו שהוא מחביא ולוקח מן הלשכה.

★★

הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בשקל הקדש (ביאור הלכה פ"ב ה"ה מ"ה תורמין) הביא מדברי רש"י מגילה כ"א ע"ב דכהנים היו רגילים לתרום מהלשכה, ותמה ע"ז א"כ איך שייך לומר קוויץ לא יתרום, דהיינו מי שקצוותיו תלתלים, הא כתב הרמב"ם בסופ"ב מביאת מקדש דאסור לכהן להיכנס לבית המקדש פרוע ראש לכל העזרה, ואותה לשכה הרי היתה בעזרה כמבואר ביבמות ק"ב ע"ב וכתב דר"ל דרש"י מפרש כהרמב"ם קבץ דהיינו עני או כר' משולם כוויץ, שנתכווץ ידיו. ועיי"ש עוד שהאריך בזה אי דוקא כהן תורם או גם זר כשר לתרום.

★★

בגמ': תני מדברין היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא, וימלא פומיה מוי, א"ר תנחומא מפני הברכה.

כתב בשו"ת חכם צבי (סי' קכ"א) שביפה מראה פירש בתירוץ הגמרא שחיישינן שמא יבלע מהמים ונמצא שנהנה בלא ברכה.

והקשה על זה שיכול לברך בתחילה על דבר אחר ולכוין גם על המים שיבלע. ועוד דמי ששותה מים לאונסו כגון דחנקתיה אומצא פטור מברכה, וכמבואר בברכות (מ"ה ע"א), וכל שכן כאן שאינו מתכוין כלל לבלוע את המים שהוא פטור מן הברכה, וכל שכן שאין למנוע מלמלאות פיו מים על הספק משום חשש בליעה בלא ברכה.

ואכתי צ"ע, דאפשר דזה המועט ששונה דומה למטעמת וס"ל לירושלמי דמטעמת א"צ ברכה - הביאו המ"א.

אמנם הפשט בירושלמי דמפני הברכה דקאמר, הוא ע"ד מה דאיתא במס' תענית (דף ח' ע"ב) דאיתא שם ת"ר הנכנס למוד גרנו אומר יהי רצון שתשלח ברכה במעשה ידינו, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה, וע"ז קאמר מפני הברכה, וא"כ לפ"ז א"א למלאות פומי' מוי דהרי צריך לברך בשעה שהתחיל לתרום כנ"ל ודו"ק עכ"ד.

★★

בגמ': גמ'יא"ל זוגא שא"ל לרבי יוסי ב"ר בון איזהו המחזור שבכולן א"ל והייתם נקיים מד' ומישראל.

וביארו המפרשים מהג' מקראות אלו איזהו הברור ביותר להוכיח שצריך לנקות עצמו מחדש, ומשני מקרא דוהייתם נקיים מד' ומישראל.

ישנו גירסא אחרת בהגמ' איזהו "חמור שבכולם". ופירש הראב"ד (הובא בר"ש שירלאו ובמלאכת שלמה): איזה מצוה שבתורה חמורה יותר מכל המצוות שידבק בה האדם. והשיב לו והייתם נקיים מד' ומישראל.

בתוס' יו"ט מפרש שפסוק זה של והייתם נקיים הוא החמור ביותר מכל שאר הפסוקים, שהרי קרא קא מקפיד על אפילו על נקיון בעלמא בעיני אלקים ואדם.

בתפארת ישראל (אות י"ג) מפרש להיפוך דוהייתם נקיים מדבר באופן החמור ביותר של חשד והוא כשהוא עושה מעשה וגורם בעצמו שאחרים יחשידוהו, כבני גד שמאנו לנחול את נחלתם עם שאר בני ישראל מעבר הירדן מערבה, וגרמו שיחשדו אותם שהם מפחדים מהכנענים. משא"כ קראי אחרוני הוא שישתדל להיות נקי מחדש בעלמא.

★★

בשאלות ותשובות חתם סופר (ח"ו סי' נ"ט) כתב בענין זה דוהייתם נקיים דברים נפלאים נוקבים ויורדים, וזה לשונו:

"כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים מד' ומישראל, וב' חובות אלו, נקיות מד' יתברך, ונקיות מישראל עמו, הם שני רוכבים צמודים על גבנו. ויותר אפשרי לצאת ידי חוב הראשון, היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר

בגמ': וימלא פומיה מוי א"ר תנחומא מפני הברכה.

המגן אברהם (סי' קס"ו) הביא מהאגודה דהרוצה לשתות בבית המרחץ מברך בבית החיצון על דעת לשתות בפנים, וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי"ט) לענין ברכה על כסוי הדם. ותמה עליו הפלתי (סי' י"ט אות ה') מסוגיין, דלדברי האגודה אכתי הקושיא במקומה עומדת, ולימלי פומיה מיא, ואין לומר משום ברכה של תרומת שקלים, דהא אם דעתו בשעת הברכה לשתות בחדר אחר אין כאן הפסק ויברך על התרומה ואח"כ ימלא פיו מים, ותירץ דאפשר דכשיש הפסק של כ"ב אמות נע"י ברמ"א או"ח סי' קס"ו ובמגן אברהם שם ס"ק ג' הוי הפסק גם לדעת האגודה, ואפשר דהלשכה שהיו בה השקלים היתה ארוכה יותר מכ"ב אמות, ולא סגי דלא יהיה בין מקום ברכה למקום תרומה כ"ב אמות והוי הפסק.

בברכת יונתן (או"ח סי' קס"ו בהג"ה) מובא מהאדר"ת זצ"ל שתמה דמנ"ל לרבותינו דתרומת שקלים צריכה ברכה, ומה שכתב החכם צבי (סי' קכ"א) דלא גרע מתרומת חו"ל שצריכה ברכה, תמהני הא שם היא מצוה, וכאן היא תקנה בעלמא לזכות גם את העתידין ליתן, ותדע שהרי הרמב"ם לא זכר כלל ברכה זו, וגם מה נעשה למ"ד (סוכה מו:): דאין מברכין על מצוה דרבנן כלל, [וע"ש במגיה שתמה על הברכת יונתן דהא בכמה דוכתי מצינו ברכה על תקנות וכגון עירובין].

עוד תמה האדר"ת דאמאי לא ימלא פיו מים בהלשכה עצמה, וכי שייך בזה חולין בעזרה והרי היא צורך התרומה.

★★

הגאון ר' משה ליב ליטש - רוזנבוים זצ"ל מח"ס "מתא דירושלים" כותב בכת"י וז"ל:

במס' שקלים פ"ג מקשה הירושלמי וימלא פומי' מוי ומשני מפני הברכה, ועיין בכו"פ שהקשה לשיטת האגודה, אכתי יברך על הרמת שקלים קודם שנכנס ואח"כ ימלא פומי' מוי וע"כ דמחדר לחדר הוי הפסק ע"ש מה שתירץ, ולפענ"ד נראה לתרץ, דוודאי כיון דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה א"כ ע"כ אף דימלא פומי' מוי צריך לברך תחילה על המים דאי אפשר שלא ישתה מהן מעט, וא"כ ממ"נ אי יברך על הרמת השקלים ואח"כ ימלא פומי' מוי א"כ אתי' ברכה דמים ומפסקת בין ברכת השקלים וע"כ לא יברך ואסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה, וזה הוא דקאמר מפני הברכה,

ויעווי בריטב"א בשבת שם שכ' דה"ט דא"ר יוסי שיהיה חלקו וכו' מדהוי "כפרה גדולה" למי שסובל בדבר שחושדים אותו לחינם, עכ"ד. וכן יעווי' כבעל הטורים בפ' לך לך עה"פ ויחשביה לו צדקה (טו', ו') שכ' בשם אביו הרא"ש ז"ל עד"ז יעו"ש.

וא"כ צ"ל דודאי שר' יוסי נזהר ביותר שלא יחשדוהו בנ"א וכדכ' "והייתם נקיים" וגו', ומ"מ מאידך רצה "שיחשדוהו" בדבר איסור שלא באשמתו כלל כדי לזכות עי"ז לכפרת עוונות וכו"ב, דעד כמה שהדבר תלוי בו חייב להזהר טובא שלא יחשד אך מעבר לזה שתלוי בעיני בנ"א איך "מסתכלים" על מעשיו דבני אדם התפלל שיחשדוהו, דפעמים אדם עושה "מצוה גדולה" בכל ההידורים ואעפ"כ "חושדים" אותו בדבר איסור [וכן לפעמים איפכא שנכשל בחטאים וחושבים אותו ל"צדיק" וכו'], וע"ז התפלל ר' יוסי דאע"פ שמתנהג בחסידות מ"מ "יחשדוהו" וביזיון זה יכפר לו על עוונותיו. וכן יעו"ש במאירי שכ' וז"ל, ויהא חלקי עם מי שחושדים אותו בדבר ואין בו, מ"מ דוקא שיתרחק הוא מדבר המביא לידי חשד כמו שאמרו [ע"י ע"ז יז]. הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, עכ"ל יעו"ש. והוא כש"נ.

וא"כ עדיין יל"ע דהא אכתי נמצא "שם שמים" מתחלל על ידו בדחושדים בגברא רבה כוותיה דר' יוסי, ויעווי' באבות (פ"ד מ"ד) דר' יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל ש"ש בסתר נפרעים ממנו בגלוי, אחד שוגג וא' מזיד בחילול השם, ויעו"ש ברש"י שכ' כגון ת"ח המזלזל בפני בנ"א דמתוך שהוא ת"ח למדים בנ"א ממעשיו ונמשכים אחריו ונמצא ש"ש מחולל על ידו ואומרים ראו זה שלמד תורה כמה מעשיו מקולקלים ופורשים ואין למדים, וקשה הוא חילול ה' מעבודה זרה וכו', עכ"ד. וכן יעו"ש בר' יונה שכ' דלכך החכמים ואנשי השם צריכין לשמור במעשיהם על כל שאר בני אדם, וכל איש כפי מעלתו וכו', וחילול השם בפרהסיא עונשו גדול מכל הג' עבירות חמורות כש"כ ביחזקאל (כ', ל"ט) ואתם בית ישראל וגו', עכ"ד יעו"ש. וא"כ מהו שהתפלל ע"ז ר' יוסי, דנהי דנזהר שלא יחשדוהו מ"מ אם אעפ"כ חשדוהו בעבירות נמצא שנתחלל ש"ש על ידו דחמור טובא וא"כ איך לא חש לזה.

וצ"ל דרצה שיחשדוהו כשהיה "אנוס" וכגון שעשה כל שביכולתו שלא יחשדוהו ואעפ"כ נחשד בעבירה דמאי הו"ל למיעבד, דפ' דליכא בכה"ג עוון דחילול ה', וכש"כ שם

מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות, ונושאים ונותנים מזרות בלבנה [עיין סוטה ו' ע"ב], ועונשו יותר קשה מאוד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו. והוא מש"ס סו"פ יום הכיפורים (יומא פו.) בענין חילול השם, דאין לו כפרה כלל ר"ל, ושיעור חילול השם כגון רב דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר.

ובעו"ה שכיח בדברי הבריות, למדן כזה יעשה דבר זה, והוא שגור בפיהם ואפילו על חשד סברא בעלמא. והשתא אי נמי היה אותו למדן עושה כשורה ויוצא ידי שמים בכל יכולתו בחיק האפשרי, אלא שלא נזהר על שטעו בו אלו שותי שכר, ועשאוהו מנגינותם [עיין תהלים ס"ט י"ג, איכא ג' ס"ג], הרי הוא כבר נלכד במצותם, על זה ידו כל הרוים, והכתוב צווח ואומר (תהלים ס"ו י"ב) הרכבת אנוש לראשינו.

ואני הרהרתי כמה פעמים אם אפשר שיקיים אדם בעולם מקרא זה על מתכונתו, ואולי על זה כילל שלמה המלך ע"ה (קהלת ז, ו) אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב, ולא יחטא, רצונו לומר שאפילו בעשייתו כל טוב, א"א שלא יחטא עכ"פ באופן השני הנ"ל ביציאת ידי הבריות.

ואינני כדאי להזכיר אבותינו הקדושים, מ"מ תורה היא, וחוכך אני בבני גד ובבני ראובן אשר עליהם נאמר מקרא זה והייתם נקיים מד' ומישראל, ועפ"י עצת מרע"ה שהי' עפ"י ד' עשו את שלהם לנקות עצמם, שיצאו י"ד שנה חלוץ לפני צבא המלחמה, ומ"מ לא יצאו ידי חובת מקרא זה בשלימות כי לא על חנם גלו לראשונה לפני כל השבטים, וקראו עליהם חז"ל מקרא הזה נחלה מבוהלת בראשונה באחריתה לא תברך, ע"י מדרש רבה פ' מטות" עכ"ל עיי"ש עוד.

ועיין מש"כ בס"ד בספר פרדס יוסף החדש (פ' מטות ל"ב כ"ב) בשם הגר"ש וואזנר שליט"א בדברי החתם סופר זצ"ל הנ"ל.

★★

והנה יעווי' בשבת (ק"ח:) דא"ר יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו יעו"ש, וצ"ע דאדרבה צריך אדם להתפלל שלא יבוא לידי חשד ולא יכשל ב"והייתם נקיים" וגו' וא"כ מהו שהתפלל ר' יוסי שיהיה חלקי וכו'.

את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה, עכ"ל יעו"ש.

וי"ע מה צריך ללמוד זה מהתם, הא כבר נלמד ונשנה בתורה בפ' מטות ובנביאים ביהושע (פכ"ב) ובכתובים במשלי (פ"ג) דצריך אדם לצאת ידי הבריות וכו', וע"כ דאם "נחשד" בדבר שאין בו שצריך להודיעו לחושדים אותו שנקי וצדיק הוא, וא"כ מה הוצרך ר' אלעזר ללמוד לזה מחנה דמכאן לנחשד וכו', וצ"ע.

אולם י"ל דס"ל לר"א דמהכא נלמד רק שצריך להיות נקי מחשד באיסור דאורייתא ולא מאיסור דרבנן וזהו דא"ר אלעזר דמחנה נלמד דאף באיסור דרבנן צריך להודיע שלא עבר ע"ז דהא איירי שחשדה עלי שמתפללת בעודה "שיכורה" דלכאור' איסורו רק מדרבנן, ודו"ק. וכן יעו"ש לעיל שכ' ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו', א"ר אלעזר מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, וכ' תוס' ע"ז דהיינו אע"ג דליכא איסורא דאורייתא, דאל"כ ואיסורו מה"ת פשיטא שצריך להוכיחו כדכ' הוכח תוכיח, עכ"ד יעו"ש. וא"כ מבואר דס"ל בפשיטות "דשיכור" המתפלל איסורו רק מדרבנן ולכן צריך לימוד מיוחד שצריך "להוכיח" גם ע"ז, ונהיינו דמזה נלמד שבכלל "הוכח תוכיח" שצריך להוכיח אף על "איסור דרבנן" ולא רק על דאורייתא, ודו"ק. ואכמ"ל. ויעו"ש מש"כ בס"ד בקונטרס כופין אותו (סימן ב') בכ"ז, קחנו משם, ותמצא נחת]. וא"כ ה"ע י"ל לענינינו דזהו דא"ר א מנין לנחשד וכו', דאף באיסור דרבנן צריך להודיעו, והיינו דמחנה נלמד שאף כה"ג נכלל בדכ' "והייתם נקיים" וא"כ מה"ת צריך להתרחק גם מחשד דאיסורא דרבנן, ודו"ק.

(נופת צופים)

★★

במשנה: של בית ר"ג וכו'.

הנה לעיל הבאתי אריכות ביסוד דברי הגרע"א זצ"ל בשם ספר בשמים ראש דכיון דנשים אינם שוקלות, א"כ פטורות מתפילת מוסף כיון שאין להם חלק בקרבנות הציבור ע"כ. והרבה מגדולי האחרונים השיגו עליו וס"ל דנשים אע"פ שאינם שוקלות מ"מ כיון דמתכפרות בקרבן הציבור א"כ שפיר מיקרי בעלים בזה ג"כ.

ר' יונה וז"ל, וכל א' כפי עונו ישא מפני שאף השגגה נחשבת לו עון בזמן שאינו אנוס שהיה לו ליזהר שלא יבוא על ידו ולא נזהר לפיכך חייבו הכתוב קרבן שיכפר לו, עכ"ל ע"ש. וא"כ בכה"ג יזכה "לכפרת עוונות" על ה"בזיונות" שספג מדחשדוהו, ודו"ק.

★★

בגמ': בתורה מנין דכ' והייתם נקיים וגו'.

והנה יעו"ש בפ"ב דשבת (כג.) דכ' א"ר הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות וכו', מ"ט אילימא משום חשדא חשדא דמאן וכו', ומנא תימרא דחיישי' לחשד דתניא אר"ש בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה וכו' יעו"ש. וצ"ע מהו קו' הגמ' מנ"ל דחיישי' ל"חשד" הא מקרא מלא בתורה "והייתם נקיים" שאסור ליתן "פתח" לבנ"א שיחשדוהו בדבר איסור.

ואין לומר דסד"א שצריך להיזהר דוקא שלא יחשדוהו בעבירה "בקום ועשה" אולם ב"ביטול" מצ"ע בשוא"ת אינו בכלל זה, ובשבת שם איירי בחשד שלא "הדליק" נ"ח ולא "הניח" פאה דהוי ביטול מצ"ע ולזה צריך מקור מנין שאף בכה"ג אסור שיחשדוהו, דמה מקום לחלק בזה אחר שתרווייהו אסור, ועוד דבפאה איכא אף ל"ת דלא תכלה וא"כ מה ראייה מדכ' גבי פאה שאסור שיחשדוהו בזה לענין נר חנוכה דהוי רק שוא"ת, וע"כ דליכא לחלק בזה. וכן ליכא למימר דסד"א דרק באיסור מה"ת אסור שיחשדוהו ולא כן באיסור ומצוה דרבנן דומיא דנ"ח דליכא למיחש לזה, דא"כ מה ראייה מפאה דחיישי' לחשד לענין נ"ח, וע"כ דליכא חילוק בזה, וא"כ צ"ע בגמ' שם.

★★

בגמ': בנביאים מנין דכ' אל אלקים וגו' וישראל הוא ידע.

והנה יעו"ש ברפ"ה דברכות (לא.) דא"ר המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה וכו', מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי [שמואל א' פ"א פט"ו] א"ר אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו וכו', ופירש"י שצריך להודיעו, הנחשד צריך לנקות

אמנם דברי הרמב"ם צ"ע דהרמב"ם פסק כר"מ דחוזר לשיריים. ומ"מ פסק דאין מעילה בשיריים, וצ"ב כיון דחוזרין לשיריים ל"ל היא מעילה בשיריים.

וכתב הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן קדשים בהוספות למס' מעילה) דטעמי' כיון דמשיירי הלשכה בנו חומת העיר ומגדלי' שהם להנאת הדיוט, וס"ל לרב בקידושין (נ"ד ע"ב) דמטעם זה ל"ש בכה"ג מעילה, ודלא כר"י ובר פדא הסוברים דאף דניתנו ליהנות יש בהם מעילה וכן ס"ל להירושלמי. ע"ש שהאריך

ובזה ביאר המשנה (לעיל ה:) השוקל את שקלו ממעות ממעות הקדש, אם נתרמה תרומה וקרבה הבהמה מעל. וכן פסק הרמב"ם (מעלה פ"ו הי"ב), ונשאל ע"ז, דהא אחרי שנתרמה התרומה הוי שיריים, והרי הרמב"ם פסק שאין מעילה בשיריים.

אמנם לפי הנ"ל הדבר יתיישב היטב, דאי הוי הטעם דאין מועלין בשיריים משום שאין חוזרין ותורמין מהשיריים, אה"נ קשה כנ"ל דהרי עכשיו נעשה שיריים. אבל לפי מה שהתבאר בטעם שיטת הרמב"ם דאין מעילה בשיריים לפי שניתנו ליהנות בחומת העיר ומגדלי', ואם כן היינו דוקא במי שנהנה אחרי שכבר באו ללשכה, משא"כ הכא ששקל שקלו קודם שבא ללשכה, לא חל עליו ההיתר דתורת שיריים כלל ואינו ראוי לצרכי העיר, לכן שפיר מעל בו.

★★

בגמ': תנא בשם ר"מ כל מי שקבוע בא"י ומדבר בלשון הקדש ואוכל פירותיו בטהרה וכו' מבושר לו שבן עוה"ב הוא.

בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' נ"ג) נשאל אם ראוי לנהוג לדבר בחזרים בלשון הקדש ולא באידיש, וכתב הדברי יציב תמה אני מה עלתה על דעתך, וכי כל אבותינו הקדושים ורבותינו הקדושים לא ידעו מזה עד שבאת אתה ודלית חספא. ובאמת נראה דמש"כ כל מי שקבוע בא"י ואוכל פירותיו בטהרה זה תנאי מוקדם והכרחי להא דמדבר בלשון הקדש שהוא לשון של קדושים.

והוסף דלא אמרו "מי שדר בארץ ישראל" רק "מי שקבוע בא"י" ורצ"ל ששקוע וקבוע בקדושת א"י ובמעלות

וידי"נ הרב אהרן דרייזין שיחי' ממונטריאול בספר הזכרון ויטע אשל (ע' תרטז והלאה) האריך בענין זה וכתב בתו"ד:

ונראה לבאר דברי קדשו, בהקדם כמה שיש להסתפק בענין תרומת הלשכה. דבפשטות י"ל דמשעת נתינת המעות להלשכה הו"ל של ציבור, ואין להבעלים שייכות להם כלל. אך ע' מנחות כא: דתנן התם על המלח ועל העצים שיהו הכהנים נאותין בהן. ומסיק הש"ס אליבא דבן בוכרי דס"ל דכהן אינו שוקל, סד"א, כי זכי להו רחמנא לישראל דאית להו לשכה, לכהנים דלית להו לשכה, לא זכי להו רחמנא, קמ"ל. ופרש"י בא"ד וז"ל כלומר, שהם נתנו השקלים בלשכה שמהן נקנה המלח, אבל כהנים שאין חייבין לשקול לא, להכי איצטריך תנאה עכ"ל. ויש לתמוה, דמה בכך שאין הכהנים שוקלים, הא מ"מ עכשיו הו"ל המעות של ציבור השייכים להם כמו לכל ישראל.

ומזה נראה לומר דבר חדש, דאף אחרי שנתרמה תרומת הלשכה, עכ"פ נשאר על המעות שם הבעלים התורמים, ולכן סד"א דמכיון שאין על המעות שם הכהנים, לא זכי להו רחמנא בהשתמשותם.

וכן ראיתי בשם גדול א' רא"י לזה, מהא דאיתא במתני' פ"ג דשקלים, דכשהיה ר"ג שוקל שקלו היה מתכוין שיהיו מאלה שמהם יקחו קרבנות ולא יהיו משירי הלשכה, ואי הוי השקלים מעות של ציבור בלי שום שם בעלים עליהם, א"כ מהו המעליותא שיקח מדידיה, וע"כ כהנ"ל.

וע"ש עוד שהאריך בגדרים אלו דקרבן ציבור וביאר לפי"ז דברי הגרע"א ע"ש היטב.

דף ט' ע"ב

בגמ': שלמו שלשתן חוזר ושוקל ר"מ אומר חוזר לשיריים בתום קידושין (נ"ד ע"א) הביאו הירושלמי דהפלוגתא אי מועלין בשיריים תלי בהפלוגתא דר"מ וחכמים אי חוזרין ושוקלים מהשיריים, דמ"ד דמועלין בשיריים הוא כר"מ דחוזרין ותורמין מהשיריים וא"כ עדיין קדושתן עליהן, ומ"ד דאין מועלין בשיריים ס"ל כחכמים דאין חוזרין ותורמין משיריים.

ומדות טובות של ישיבת א"י, וע"כ כתב דבעוה"ר שאין נזהרין כראוי בדיבורים אסורים אין לנו לשנות מלשון שנהגו מדור דור, דח"ו להשתמש בלשון הקדש לצורך דיבור שאינו כראוי.

והביא שם מיפה מראה על ירושלמי [שבת] שרצ"ל דהא דמבושר לו שבן עוה"ב הוא רק במקיים כולן, ואח"כ כתב דאפשר דסגי בכל חד לחוד, וזוכה בדיבור בלשה"ק דעי"ז ישמר פיו ולשונו. ע"כ.

וז"ל הרמב"ם בפיהמ"ש ריש מס' תרומות: בכל המשנה תרם תורם ויתרום. בעלי הלשון האחרונים מקשין ע"ז כו' ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם כו'. עכ"ל. מבואר בזה שבזמן המשנה דברו בינם ובין עצמם בלשון הקודש וע"ע בפיהמ"ש להרמב"ם (אבות סוף פ"א) בסוף משנה שמעון בנו אומר כל ימי כו', שאם יש שיר שמעורר למדה פחותה גרוע יותר אם משוררו בלשון הקודש, דמצד מעלת הלשון אין להשתמש בו אלא בדברים מעולים.

פרק רביעי

במשנה: התרומה מה היו עושין בה וכו'.

בקובץ זרע ברך (ע' קה) מובא מכתב מהג"ר ישראל וועלץ ז"ל להגאון מטשעבין זצ"ל וז"ל:

הנה ביומא ג' ע"ב מבואר דבין לר' יאשי' ובין לר' יונתן, היכי דכתיב ויקחו אליך משל ציבור. ובשמן ומנורה כתיב בפרשת תצוה ובפ' אמור ויקחו אליך, וא"כ שמן למנורה דא משל הציבור.

ואמנם ראיתי בשו"ת בית שערים (להגאון ר' עמרם נכד הגה"ק ר"ע חסידא זצ"ל) בחא"ח סי' שנ"ט שהעיר אמאי לא נמצא מבואר, לא במשנה פ"ד דשקלים, ולא ברמב"ם פ"ד משקלים כשחשב שם כל הדברים הבאים משל ציבור ממה הם באים אם מתרומת הלשכה, אי שגבו מתחילה מצבור, או מקדשי בדיק הבית, או ממותר הלשכה, ומותר הנסכים, לא חשבו שם שמן של מנורה אם בא מתרומת הלשכה, אם לאו.

ומלשון הרע"ב פ"ד דשקלים שכתב, וכל קרבנות הציבור לאתויי קטורת, וכן כתבו מפרשי הירושלמי שם מהר"א וקרבן העדה, משמע ג"כ דשמן למנורה אינו בא מתרומת הלשכה מדלא כתבו ג"כ לאתויי שמן למנורה.

ועיין רמב"ם בפ"י המשנה פ"ד דשקלים מ"ה, אבל אין מזה ראיה גמורה, ד"ל משום דקתני וכל קרבנות הציבור ושמן למנורה אינו קרבן.

ועיין מנחות (פג:): דפרש"י ז"ל כל הקרבנות היינו מנחות ותוס' שם כתבו דקאי גם אזבחים, ואמאי לא פירשו דקאי על שמן למנורה, אלא על כרחך דזה אינו בכלל קרבנות. ועיין היטב בפנ"י שבת כא ע"ב וכו' עכ"ד וע"ש עוד בזה.

★★

במשנה: שומרי ספיחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

במשנה זו הוכיח התשב"ץ בתשובה (ח"א סי' קמ"ה) דהא דאסור ליקח שכר על המצוה, זה רק על עצם המצוה, אבל שכר בטלה מותר ליקח, כדחזינן הכא דשומרי ספיחין בשביעית לצורך העומר ושתי הלחם דהוי מצוה נטלו שכרן מתרומת הלשכה, והטעם משום דהוי שכר בטלה וזה מותר, עיי"ש.

★★

ביאור הדברים כאן הוא, דאיתא בבבא מציעא (דף ק"ח) דכו"ע סוברים הבטה בהפקר קונה, ממילא נמצא בזה ששומרו כיון דהוי שמיטה והוי הפקר קנה אותו, אבל אעפ"כ ר' יוסי סובר דקרבן יחיד אפשר להיות קרבן ציבור, אבל רבנן סוברים דחיישינן שמא לא ימסור לציבור יפה יפה.

והקשה התוס' יו"ט אמאי חיישינן שמא לא ימסרו יפה, הרי במשנה ה' בפרק א' כתוב דמקבלים מנשים ועבדים קטנים ולא חיישינן שמא לא ימסרו יפה יפה א"כ אמאי הכי חיישינן שמא לא ימסרו יפה, ורוצה התוס' יו"ט לתרץ, דשקלים שאני דלא מקריבים השקלים בעצמן וכשקונים הקרבן בשקלים אלו אפשר להציבור להשתמש בהם אפילו לא מסרו יפה יפה, אבל הוא דוחה תירוץ זה, משום דהברטנורה כתב לעיל בפרק א' דצריך להיות שימסרו יפה יפה, ולפי מה שכתבנו אפילו לא מסרו יפה יפה כיון דנשתנה אפשר למסרו לציבור.

בחידושי מהרי"ח הנדפס בגליון המשניות רוצה לומר דישראל, דבשלמא בשקלים כל אשה יודעת דבשקל שלה א"א לקנות אפילו קרבן אחד, וממילא וודאי מסרה השקלים יפה יפה, אבל כאן אם הוא רק מקריב משלו הוא

יכול להפקירו ולא היה צריך למכרו לגוי, דזה ודאי דאפילו אם נימא דמן התורה מהני הפקר, אבל מדרבנן לא מהני כמו בחמץ דאמרו חכמים דצריכים לבערו ולא מהני הפקר, וממילא לא היה תיקון בזה שהיה מפקירו. ועוד דבפטר חמור כתיב בישראל משו"ה ממעטינן נכרי ולא הפקר, משא"כ היכן דכתיב קצירכם אי לאו הפסוק של לדורותיכם היה יכולין למעט אפילו הפקר נמי עכ"ד.

★★

פירשו המפרשים דהיו שומרים בשביל העומר ושתי הלחם שהיו צריכים להקריב מן התבואה החדשה.

בפני יהושע (בקונטרס בענין חדש הנדפס בסוף מס' קדושין) בתוך דבריו דן שם אי חדש נוהג בחוץ לארץ, דדעת האוסרים הוא משום דקיי"ל כסתם משנה בערלה (פ"ג מ"ח): החדש אסור מן התורה בכל מקום.

ובדעת המתירין כתב הפנ"י דס"ל דיש כמה משניות סתמיות המוכיחים להיפוך דאין חדש נוהג בחוץ לארץ מן התורה, ואחד מן הראיות הוא ממשנתנו דשנינו שהיו מעמידים שומרים בשביעית בשביל העומר, ואי תימא דחדש נוהג בחו"ל מה"ת, אם כן גם מקריבין את העומר מחוץ לארץ, כדאיתא במנחות (פ"ג ע"ב) דהא בהא תליא, ואם כן ל"ל כל הטירחא הזה, היו צריכים להביא את העומר מחוץ לארץ ששם שביעית אינה נוהגת, אלא בע"כ דאין מביאין את החדש אלא מא"י, וה"ה דאין איסור חדש נוהגת בחוץ לארץ עיי"ש.

אכן הרמב"ם (פ"י מהל' מאכלות אסורות) כתב דחדש נוהג מה"ת בארץ ובחוץ לארץ, ומ"מ פסק דאין מביאים את העומר רק מארץ ישראל, ולכאורה הוא נגד הסוגיא דמנחות הנ"ל דהא בהא תליא, ועיי"ש מה שהעיר בזה. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סי' קי"ד) מה שהאריך בענין זה.

★★

בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' ל"ט) נשאל אודות מי שפרנסתו הוא שהוא שומר ליי"ש המובא ברשיון ממקום למקום לדאוג שלא יארע להם נזק, אי שרי לעשות כן בפסח.

ובתוך הדברים הביא משו"ת שער אפרים (סי' ז') דאסור לשמור דברים האסורים באכילה משום חשש שלא

קונה את כל השדה ואת כל העומר יוכלו להקריב משלו לבד, חיישינן שפיר שמא לא ימסרו יפה יפה דירצה שיהיה הזכות בשבילו, (וכותב שם, דאפשר להכניס פירוש זה בתירוץ של התוס' יום טוב).

★★

הטורי אבן מקשה על מה שאיתא במתניתין דשומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ובבבא מציעא (ק"ח). אומרת הגמרא דמתניתין מיירי באלו ששומרים הספיחים לצורך העומר, וקשה לפי מה דאיתא בגמרא (ראש השנה דף יג.) דממעטינן מהפסוק קצירכם הכתוב בעומר ולא קציר נכרי, דחייטים ושעורים של נכרי א"א להשתמש במנחת העומר וממילא הוא הדין דהיה צריך למעט הפקר, הלא הפקר ג"כ אינו בכלל קצירכם, והיה יוצא לפי זה דבשמיטה לא היו צריכין להביא קרבן עומר, ואמאי איתא כאן במשנה בשקלים דשומרי ספיחים בשביעית קבלו שכרן על שמירת הספיחים כדי שיהיו ראויים להקרבת העומר, הרי לא שייך בהפקר מצות עומר דאינו בכלל קצירכם.

ורוצה הטורי אבן לומר, דמקצירכם אין ממעטינן רק נכרי לבד, אבל הפקר הגם שאינו של ישראל אבל כיון דאינו של עכו"ם לא ממעטינן, ומביא רא"י מבכורות (דף ב' ע"א) דאיתא שם בגמרא דממעטינן שותפות נכרי מן הבכורה דכתיב וכל פטר רחם בישראל אבל לא באחרים, אבל לכאורה משמע מהגמרא דהפקר חייב בבכורה, כיון דרב מרי בר רחל הקנה את האוזן להגוי כדי שיהא שותפות נכרי, ומקשה הטורי אבן אמאי היה צריך להטריח ע"י גוי היה יכול להפקירו וממילא יהא פטורה מבכורה, אלא ודאי דהפקר אינו דומה לגוי בכל מקום, דאעפ"י דיש מקומות דהפקר ונכרי שוים כדיניהם אבל לא בכל מקום, כך מביא הטורי אבן ראייה מבכורה.

ועוד רוצה הטורי אבן לתרץ, דאין קושיא דבשביעית יהא פטור מעומר משום הפקר, דבגמ' (פ"ט דמנחות) מקשה הגמרא לאכלה אמרה רחמנא ולא לשריפה, ותירצה הגמרא דכתיב לדורותיכם, משמע מזה דא"א לבטל את קרבן העומר בשביעית.

בתשובת מהרי"א אסאד (יו"ד סימן שמ"א) מקשה על הראיה של הטורי אבן, דר' מרי בר רחל היה

יבא לאכול מהם. אולם הגאון מטשעבין הביא ראיה להתיר ממתניתין דקתני שומרי ספיחים בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. והרי הספיחים אסורים באכילה ולא נאסר להם לשמור עליהם.

שוב דחה ראי' זו שהרי השמירה הי' לצורך העומר, והעומר הרי הי' משעורין, ובפסחים (דף ג') מבואר ששעורין הוא מאכל בהמה ולא מאכל אדם, לכן ליכא חשש בהו שמא יבא לאכלן, ע"כ. אולם יש לעיין בזה ממש"כ רש"י ב"מ קי"ח ע"א שומרי ספיחים, שעורין לצורך העומר או חטין לצורך שתי הלחם, הרי שהי' מותר לשמור גם חטין שהם ראויים לאכילה.

★★

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכ"ח) שהביא ששאל מו"ח הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל להגאון בעל חות דעת ז"ל איך אנשי חב"ד קדישא קוברי מתים נוטלים שכרן ע"ז, הא הוי רוצה בקיומו של איסור, וכמו שאסור ליטול שכרו להוביל יין נסך ממקום למקום.

ותירין הגאון בעל חות דעת דכמו דאיתא שם שמותר ליקח שכרו לשכור חביות של יין נסך, דכל למעוטי תפלה עדיף, ה"נ כל למעוטי תפלה שרי, וכשקוברו להמת ה"ז כלמעוטי תפלה.

והקשה שם השואל דאיך קס"ד בפסחים כ"ג ע"א דחדש אסור בהנא, א"כ תקשי במשנתנו דשומרי ספיחים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, הא הוי רוצה בקיומו, ואיך מותר להם ליקח שכר ע"ז.

ותירין החתם סופר דליכא איסור רוצה בקיומו רק היכי די ש מצוה לבערו כגון ע"ז שמצוה לבערו וכן במת יש מצוה לקברו, משא"כ בחדש דאדרבה הקב"ה רוצה בקיומו ליום הנף שהעומר יתירונו, לא שייך בו איסור רוצה בקיומו אף אם הי' אסור בהנא.

ושוב כתב דעל פי זה מיושב גם קושיית הגרעק"א מקבורת מת, דגם במת אין חיוב בקבורה משום ביעור המת אלא אי משום בזיון, אי משום כפרה (כדאי' בסנהדרין), אבל מצות ביעור ליכא, ולכן לא שייך בי' איסור רוצה בקיומו. ועיין עוד בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שמ"ג).

★★

במשנה: ר' יוסי אומר אף הרוצה מתנדב שומר חנם, אמרו לו אף אתה אומר שאין באין אלא משל ציבור.

כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פ"ט) דבספר כפתור ופרח (פ"ו) כתב שרבינו חיים מפרזו רצה לבוא לירושלים ולהקריב קרבנות בזמן הזה, דקרבנות ציבור דוחין את השבת ואת הטומאה.

ולכאורה נראה שר"ל שרבינו חיים היה רוצה להקריב תמידין ומוספין, אבל זה תמוה שהרי אינן באין אלא משל ציבור, ורחוק מאד לומר שהיה סיפוק בידו לקבץ שקלים מכל שבטי ישראל פזורי הגולה.

ואפשר שהיה סומך על דעת ר' יוסי דנימוקו עמו דס"ל כאן במשנה דמתנדב אדם יחיד בקרבן ציבור ולא חיישינן שמא לא ימסור יפה יפה.

אך עדיין קשה דקרבן ציבור צריכים ישראל להיות עומדין על גביה כדאיתא בפרק ד' דתענית.

וע"כ נראה דרק קרבן פסח רצה להקריב דגם זה דוחה שבת וטומאה ולא שאר קרבנות ציבור. עיי"ש.

ודברי היעב"ץ מובאים בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רל"ו) במכתב לחותנו הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, עיי"ש.

דף י' ע"א

בגמ': דר' יוסה הוא דאמר אף הרוצה מתנדב שומר חנם כו' מה פליגינן כו' אבל במכשירי קרבן כו"ע מודו שהוא משתנה מקרבן יחיד לקרבן צבור.

מבואר בזה וכן הוא בבבלי כתובות קי"ח דנחלקו אי חיישינן ביחיד המתנדב לציבור שמא לא ימסרם יפה יפה, ור' יוסי לא חייש להכי, ולכן אפשר להתנדב ולשמור חנם ואף שקונה התבואה שהיא הפקר ימסרנו יפה יפה לציבור.

והקשה האור שמח (פ"ב דשקלים ה"ט) דעדיין צ"ב בטעמי' דר' יוסי למה לא שלמו להם שכרם מתרומת הלשכה, דהא בודאי שומר שכר שחייב בגנבה ואבידה שומר יותר משומר חנם. וא"כ הי"ל לשלם לו מתרומת הלשכה כדי שישמור ביתר שאת.

וכתב דאין לתרץ כיון דקרקע והקדש פטורים מהשמירה, א"כ לא יועיל שיקבל שכר מתרומת הלשכה. אמנם בפ' הזהב איתא דבקנו מידו חייב גם על קרקע, וא"כ הדק"ל דיתנו לו שכר מתרומת הלשכה, ויקנו מידו שיתחייב בגניבה ואבדה.

ומוכח דר' יוסי ס"ל דגזבר של הקדש אין ידו כיד הקדש, ולא מצוי להקנות על ידו להקדש שהשומר יתחייב כשומר שכר הגניבה ואבדה.

ועל פי זה מבאר דברי הירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ג) דאיתא שם דת"ק ס"ל דגזבר כבעלים שידו כיד הקדש, ור' יוסי ס"ל דגזבר כאחר, ואין ידו כיד הקדש, ולא כתבו המפרשים איה מקומו של ר' יוסי הסובר כן דגזבר כאחר דמי, ולהאמור הדבר מוכרח מסוגין, שהרי מזה שלא נתנו לשומרי הספיחים שכר מתרומת הלשכה ויקנו מידו שיתחייב בגנבה ואבדה, מוכח דס"ל דגזבר ואחר דמי, וא"כ א"א להקנות על ידו.

★★

בגמ': מה פליגין בגופו של קרבן אבל במכשיר קרבן כל עמא מודיי שהוא משתנה קרבן יחיד לקרבן ציבור.

לכאורה צ"ב איך שייך לחלק בזה בין קרבן למכשירי קרבן, ואי חיישינן שלא ימסרנו יפה נחוש כן גם במכשירי קרבן. ועי' בחזון נחום (ח"א סי' צ"א) שר"ל דעיקר החשש שלא ימסרנו ציבור הוא משום דעת הצדוקין (מנחות סה). שסברו דקרבן תמיד בא גם משל יחיד, אבל במכשירין לא שייך לחשוש לזה.

וע"ש בחזון נחום שביאר בזה הא דקשה לכאורה למה חיישי רבנן שלא ימסרנו יפה לציבור שהוא חשש רחוק בדברים שבלב, וכתב שהוא משום להוציא מדעת הצדוקין וכדמצינו הרבה גדרים להוציא מלבן של צדוקין. [ואע"ג דלא מצינו דעת צדוקין בזה רק לענין קרבן תמיד, מ"מ ממילא תיקנו גם לעומר ושתי הלחם].

★★

בגמ': אמר רב אלעזר ב"ר צדוק פעם אחת חל מ"ב בשבת כו' והתענינו ולא השלמנו מפני שיום טוב שלנו היה.

הטור (או"ח סי' תקנ"ט) הביא בשם רבינו יעב"ץ שאם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, מותר לו לבעל

הברית להתענות ולא להשלים. כמו דאמרינן הכא בראבר"צ שכיון שהי' לו יום קרבן עצים ביום ראשון התענו ולא השלימו, ה"נ בברית שחל בת"ב שנדחה.

וכתב הבית יוסף לדייק דדוקא אם חל הברית בת"ב שנדחה, אבל אם חל הברית בת"ב בעצמו, אז מתענין ומשלימין, דהא ראבר"צ נקט שחל ת"ב בשבת ודחינוהו כו' משמע דאם הי' חל בת"ב שאינו נדחה היו מתענין ומשלימים.

ותמה בשו"ת מהר"ש הלוי (סי' ב') דמהיכ"ת ללמוד כן מעובדא דראבר"צ, דהרי התם מעשה שהי' כן הי', כמו שכתב רש"י בערובין (מ"ג). שיום קרבן עצים שלהם הי' בעשרה באב, ואם כן לעולם לא הי' שייך שיחול בת"ב, אבל אם חל ברית בת"ב לעולם נימא דגם מתענה ואינו משלים.

ועיין שם בסי' תקנ"ט במגן אברהם ס"ק י"א מה שהאריך בסוגיא זו. ובהגהות יתרון אור במשניות סוף פרק שני דתענית.

★★

בגמ': מפני שיום שלנו היה כו'.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קנ"ח) דן לגבי איש ואשה שבאו לארצות הברית ממקומות שונים ומנהגייהם חלוקות, מה דינם.

וכתב שהאשה צריכה להתנהג במנהג הבעל ואפילו לקולא. דלכאורה יש להקשות במה שאמרו חז"ל (קידושין ל'): דאשה אין סיפק בידה לקיים כיבוד אב ואם מפני שרשות אחרים עליה, ולכן נאמרה בתורה איש. והרי מעשי ידי אשה לבעלה אינה אלא מדרבנן, אלא בע"כ דהאשה מחוייבת משורת הדין להיות בבית בעלה וזהו עיקר הנישואין, ולזה נקראה האשה בתורה "ביתו" כדררשינן בגיטין מ"ז מקרא דלביתך.

ולכן לגבי מנהגים כיון דקיימא לן כיו"ד סי' רי"ד דבהולך ממקום למקום ואין דעתו לחזור, נוהג במקום שהולך לשם אף לקולא, וא"כ כיון שהאשה נכנסת לבית בעלה, ה"ז כהולך למקום שאין דעתו לחזור, ונוהגת במנהגי בעלה אף לקולא.

והקשו לו בנו הר"ר דוד שליט"א דתוס' בעירובין (מא.) הקשו דהכא משמע דר"א ב"ר צדוק הי' מבני בנימין ואילו בבכורות (לו.) איתא שהי' כהן. ותירצו בתי' א' שמא אמו היתה כהן. הרי שאמו אחרי שנשאת לאביו עדיין נהגה

בע"כ דס"ל דמצות הקצירה מעכבת, ואם כן אין מביאין העומר מחו"ל אשר שם ליכא ראשת קצירכם ואין בה מצות קצירה.

★★

בגמ': מאן תנא שומרי ספיחין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכו'.

מבואר כאן דאפשר להביא קרבן העומר מן השביעית, והקשה הגר"מ זעמבא באוצר הספרא (מ"ח אות י"א) מהא דתנן (שביעית פ"ח מ"ח) דאין מביאין קיני זבים וקיני זבות מדמי שביעית, ופירש התוי"ט דהוא משום דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, [ואע"ג דשביעית הוי ממונו, מ"מ כיון דאינו חולין קדש מקרי ואין מביאין ממנו חובה], וא"כ הכי נמי נימא בעומר שהוא חובה שאין להביאו מן השביעית. וע"ש שחידש בהא דבעינן בקרבן חובה שיבאנו מן החולין, לא נאמר רק בקרבנות המכפרים, ואפילו עולות ושלמים יש בהם ענין כפרה בדם, אבל בקרבן עומר שהוא רק מתיר וכדאיאתא במנחות (ה:): י"ל שלא נאמר בו הא דאין בא מן החולין אע"פ שהוא דבר שבחובה.

★★

בגמ': ההן עומר מהו שיזרע בתחילה, ר' חייא בר אדא בעי קומי ר' מנא לא נמצא כקומץ על השיריים שאינן נאכלין, א"ל נעשה כחמשה דברים שהן באין בטומאה ואין נאכלין בטומאה.

במ"ל תורה (החדש) להגאון ר' מאיר אריק זצ"ל במסכת מנחות (ה' ע"ב) הביא דברי הירושלמי אלו, וכתב דדברי הירושלמי אלו מובאים בפירוש הראב"ד לתורת כהנים פרשת בהר (פרק א, ג'), ומפרש לה דקאי על דברי הגמרא לעיל שומרי ספיחין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ועל זה פריך איך אפשר להביא עומר מספיחי שביעית והלא אין השיריים נאכלין ואין מקטירין הקומץ אלא א"כ נאכל השיריים, ומתריך דנעשה כחמשה דברים הבאים בטומאה ואין נאכלין בטומאה. **דהקשה** ע"ז דשם בחמשה דברים הבאין בטומאה הטעם הוא משום ריצוי ציץ או משום דטומאה הותרה בציבור כמבואר בפסחים (ע"ז ע"א), אבל כאן אסורין באכילה משום שביעית ולא שייך בזה ריצוי ציץ וא"כ מדוע כאן יהיה מותר.

במנהג בית אבי' לעשות יו"ט של קרבן עצים ב"י באב, וכן נהג בנה ראבר"צ אחריו.

וכתב דבע"כ צ"ל, תוס' בתירוצם השני תירצו א"נ של בני סנאב בן בנימין ה"י, וה"י עמהם בסיעתם, כלומר שהוא ה"י רגיל להצטרף עליהם לעשות יום טוב. וצ"ל דהסיוס שבסייעתם ה"י קאי גם על תירוץ הראשון שה"י נוהג להצטרף לבני משפחת אמו ביו"ט שהם עשו, אבל אמו בוודאי לא היתה חייבת במנהגה לעשות יום טוב אחרי שנשאת לאביה שהיה כהן.

★★

בגמ': תמן תנינן מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר עומר שהוא מצוה ר' ישמעאל כדעתו דר' ישמעאל דאמר אין העומר בא מסוריא כדעתו דאמר יצא קציר העומר שהוא מצוה כו'.

לכאורה תמוהים הדברים דמהו השייכות בין הא דדריש ר' ישמעאל יצא קציר עומר שהוא מצוה, לשיטתו דאין העומר בא מסוריא, ולמה אם העומר בא מסוריא אינו דוחה שבת.

וכתב הגאון ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א בספרו ברכת מרדכי (שקלים סי' ו') דהנה בשטמ"ק מנחות (פ"ד ע"א אות א') כתב בשם הר"ם דאפילו לר' יוסי ב"ר יהודה שסובר דעומר בא מחוץ לארץ, שרי לקצור בחו"ל לפני העומר, דהא איסור אכילת חדש בחו"ל ילפינן ממה שנאמר בכל מושבותיכם, ופסוק זה נא' לגבי אכילה, ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו בכל מושבותיכם וגו', אבל לגבי קצירה, אף דראוי להביא משם, לא נא' מושבותיכם ומותר לקצור.

והנה כתב הגר"ח בכתבים שם דלפ"ז אף דהעומר בא מחו"ל, אבל מצות קצירת העומר לא מתקיימת בה, דכיון דאין התבואה של חו"ל אסורה בקצירה, לא שייך לומר "ראשית קצירכם".

והשתא דאתית להכי מוכח דר' ישמעאל דדריש דקצירת העומר דוחה שבת, בע"כ לית ל"י דמביאין עומר מחוץ לארץ, דא"כ יוצא שאין מצות קצירת עומר מעכב, דהא בשל חו"ל ליכא מצות קצירה דלא הוי ראשית קצירכם כנ"ל, והרי מבואר במנחות (ע"ב ע"א) דאם אין הקצירה מעכבת אינה דוחה שבת, וא"כ ר' ישמעאל דס"ל דהעומר דוחה שבת,

ועיין עוד בתוס' ב"ק עז: ד"ה אומר שכתבו דהא דתנן במתני' רפ"ד דשקלים דפרה באה מתרומת הלשכה, אף דהיא קדשי בדק הבית, משום דצריכין לכהנים העובדים חשוב צורך קרבן ולב ב"ד מתנה עליהן יועש"ה, וקצ"ע על רבותינו בעלי התוס' ז"ל שלא הביאו הא דמבואר בספרי ר"פ חקת דמרכי מקרא דויקחו אליך דפרה באה מתרומת הלשכה. והיינו כהא דיומא (ג.) דויקחו אליך היינו משל ציבור ומתרומת הלשכה, וכמו"ש הרמב"ן ז"ל סו"פ אמור בקרא דויקחו אליך שמן יעו"ש. א"כ הוא גזה"כ דפרה באה מתרומת הלשכה. ולמה הוצרכו לומר משום דלב ב"ד מתנה, וצ"ע בזה לכאורה ע"כ.

★★

במשנה: פרה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית באין מתרומת הלשכה, כבש פרה וכבש שעיר המשתלח ולשון שבין קרניו וכו' באין משירי הלשכה. **ובפי'** קרבן העדה ותקלין חדתיך ולשון של זהורית שני תולעת שמשליכין אל תוך שריפת הפרה וה"ה לעץ ארו ואזוב אלא נקט לשון של זהורית לבד לחלק בין לשון של זהורית זה ללשון של שעיר המשתלח.

הגאון ר' מאיר אריק זצ"ל בהגהות טל תורה הביא דברי התוס' ישנים ביומא (סז ע"א ד"ה חולק) דכתב דממשנתנו מוכח דהלשון של זהורית שקשרו בראש שעיר המשתלח כדאי' ביומא (מ"א ע"ב) אינו אותו לשון שקשרו לשעיר המשתלח בין קרניו ושמתחלה היו קושרין אותו באולם, וכדאי' שם (סז ע"א), דהרי איתא כאן במשנה דהלשון שבין קרניו היה בא משיירי הלשכה והלשון של זהורית בא מתרומת הלשכה עיי"ש, הרי דלמד דהלשון של זהורית דקתני במשנה קאי גם על השעיר המשתלח.

ובתב עוד דהגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל בתוספותיו על המשניות ציין להתוס' ישנים ביומא הנ"ל (אך יש שם ט"ס דכתב יומא סד, והוא ביומא סז) על דברי התוס' יו"ט שנסתפק מהיכן בא הלשון שקשרו לשעיר הנעשה בפנים, וכן מהיכן בא הלשון שקשרו בפתחו של היכל עיי"ש, ובאמת התוס' לא דבר ממה שנסתפק בתו"ט, עיי"ש.

ועיין בפי' הריבב"ן שגם הוא למד שמה דקתני שהלשון של זהורית בא מתרומת הלשכה מיירי בשעיר המשתלח,

ותירין על פי דברי הגאון צבי במס' מנחות שם שכתב דכמו שתוס' במנחות (ט' ע"ב ד"ה אותן) כתבו לגבי שיריים שחסרו דאסירי באכילה דאעפ"כ מקטירין את הקומץ עליהן, דכיון דכל הדין דבאבדו השיריים אין מקטירין את הקומץ ילפינן מנחה מזבח, א"כ כיון דפסול זה דחסר ליכא בזבח אלא במנחה, א"כ שפיר מקטירין את הקומץ עיי"ש, ה"ה לגבי איסור שביעית דלא שייך בזבח רק במנחה שפיר מקטירין את הקומץ, ולפי"ז שפיר גם כאן יכולין להקריב את העומר אף שהשיריים אסורין באכילה מטעם איסור ספיחי שביעית, דהיות ואיסור שביעית לא שייך במנחה אין איסור להקטיר את הקומץ אף דהשיריים לא נאכלין, עיי"ש.

דף י' ע"ב

במשנה: פרה וכו' באין מתרומת הלשכה וכו'.

הנה בספרי זוטא (ר"פ חוקת) איתא: דבר אל בני ישראל וגו'. משל ציבור היתה פרה באה ואינה באה לא משל יחידים וכו' ע"כ. וכתב הגרי"ז יוסקוביץ ז"ל באמבואה דספרי שם:

עי' מתניתין פ"ד דשקלים מ"ב דפרה היתה באה מתרומת הלשכה ועיי"ש ובר"מ ז"ל פ"א מפרה ה"א. וכ"ה בספרי כאן ויקחו, מתרומת הלשכה. ועי' בקרבן העדה במתני' דשקלים שם ג"כ דהא דפרה באה מתרומת הלשכה, אף דהיא מקדשי בדק הבית, משום דחטאת קרי' רחמנא יעי"ש, ולא הוצרך לזה, דבספרי כאן מפורש דדרשינן מקרא ויקחו אליך, דהיינו מתרומת הלשכה, ועי' ביומא (ג.): דויקחו אליך היינו משל ציבור יעי"ש וע"ע ברמב"ן ז"ל עה"ת פרשת אמור בקרא דויקחו אליך שמן זית וגו'.

וראיתי בהגהות לספרי שעמד על הא דאיתא בתוספתא (פ"ב דפרה מ"ב) אם מתרומת הלשכה היתה באה דמיה נופלין לתרומת הלשכה, ומשמע דכשר גם בשלא בא מתרומת הלשכה יעו"ש.

ולא ראה מש"כ הר"ש ז"ל במתני' פ"ב דפרה מ"ג לפרש התוספתא דפרה, עיקרה מתרומת הלשכה, ומיהו יכול אדם להתנדב ולמסור לצבור. ובכה"ג אם נפדית אין דמי' נופלין לתרומת הלשכה דאדעתא דהכי לא אקדשי' יעי"ש ועיין עוד בב"ק דף ק"י ע"ב ודוק.

בהזמנה בעלמה נאסרין משא"כ תכריכי המת וכל תשמישיו לא נאסרין בהזמנה עד שישתמש בהם, ועוד דבקדשים יש מעילה משא"כ בשאר איסורי הנאה, ואם שיירי הלשכה הותרו לצרכי ציבור ק"ו לאיסורי הנאה הבאים מחמת מת, עיי"ש.

★★

כתב הגאון ר' אברהם סכנדי זצ"ל בשו"ת דרכי נועם (חו"מ סי' נ"ז), דיש ללמוד קל וחומר, דמה חומות העיר ומגדלותיה ושאר צרכי העיר הבאין משיירי הלשכה, שאע"פ שיש בשיירי הלשכה הקדש לשמים ודין מעילה, ואפי' מי ששקל שקלו של חבירו בעד עצמו חייב קרבן מעילה כשנתרמה תרומה, ואין צריך לומר שאר הנאות דודאי מעל, מ"מ התירו לעשות חומות העיר ומגדלותיה משיירי הלשכה, הרי שיש בהם חשיבות גדולה, ואעפ"כ התלמידי חכמים פטורים לשלם על חומות העיר ומגדלותיה כי תורתם משמרתם, א"כ כל שכן שאר הוצאות והפסדות פטורים התלמידי חכמים לשלם, ואין זה נחשב נהנה מכבוד תורה ואין צריך להחמיר בדבר, עיי"ש. ובשו"ת טוב עין (סי' י"ח) הביאו, עיי"ש.

★★

המרדכי פ"ק דב"ב (סי' תע"ה) העיר דאמאי בונים חומות העיר ומגדלותיה משיירי הלשכה שהוא מכספם של כל ישראל, ואמאי לא יבנו אותה בני ירושלים עצמם משלהם, וכתב דס"ל דירושלים לא נתחלקה לשבטים וכל ישראל שותפין בירושלים, והוכיח מכאן דגם הגרים חוץ לעיר צריכין לתת מס על בתיהם שבתוך העיר.

החת"ס (ב"ב ח.) למד לפי דרכו של המרדכי דהא דקי"ל דתלמידי חכמים פטורים לתת מס לשמירת העיר, ה"מ לשמירה שהוא מצד שאנו בגלות בין האומות, אבל שמירה כדרך שכל מלכות נשמר משאר המלכים חייבין גם ת"ח לתת מס, דהא חומות העיר ומגדלותיה נבנו משיירי הלשכה שיש גם לת"ח חלק בהם.

בשבט הלוי פקפק בראיה של החת"ס דשאני תרומת הלשכה שמעיקרא ניתנו השקלים לצורך קרבנות הצבור, אלא דאם נשאר מהם מוציאים לחומות העיר, ואין זה קרוי שהת"ח משתתפים בשמירה, ועוד דהרי בלא"ה גם ת"ח חייבין במצות מחצית השקל.

★★

אלא שפי' שמירי מהלשון שקשרו באולם [ונפשט ספיקו של התוי"ט בזה], עיי"ש.

★★

לסיכום השיטות בזה לחלק של בין הרישא להסיפא וכמו שביארם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בשקל הקודש (ביאור הלכה פ"ד ה"א ד"ה ולשון) הם:

(א) **דעת** התוס' ישנים (יומא ס"ז ע"א) והסמ"ג (מ"ע מ"ה) דבין רישא ובין סיפא איירי בשעיר המשתלח אלא דרישא איירי דהוא בלשון שעל ראשו, דהוא מתרומת הלשכה, לפי שהוא צורך הקרבן שלא יתחלף. וסיפא איירי בלשון שבין קרניו, שאינו רק שיראו אם הלבין, ולכן בא משיירי הלשכה.

(ב) **דעת** הרע"ב והרא"ש דרישא איירי בלשון של זהורית של פרה אדומה, דהיא צורך הקרבן, וסיפא איירי בשל שעיר המשתלח, דאפילו לשון שבין קרניו בא משיירי הלשכה, דאינו צורך הקרבן עצמו.

(ג) **הריבב"ן** מפרש דרישא איירי בלשון שהיו קושרין בפתח אולם מבחוץ (כדאי' ביומא שם), וכיון שקשרוהו על בית המקדש הי' מתרומת הלשכה, וסיפא איירי כשתקנו אח"כ שיהיו קושרין על השעיר, וזה הי' משיירי הלשכה.

(ד) **אב"ל** הרמב"ם (בהלכותיו) ובמאירי גרסו ברישא לשון שבין קרניו (וכ"ש לשון שבראשו) שבאין מתרומת הלשכה, ובסיפא לא גרסי כלל לשון של זהורית.

★★

במשנה: ואמת המים וחומות העיר ומגדלותיה וכל צרכי העיר באין משיירי הלשכה.

הרמ"ע מפאנו בתשובה (סי' מ"ד ד"ה ועל השנית) כתב לגבי מצבות של מתי ישראל שהגויים רוצים לקחת ולהשתמש בהם, דעדיף שטובי העיר ימכרום למפסל אבנים ויבטלו מיד פיתוחיהם ויעקרו שם הבעלים מהם דאנן סהדי דהכי ניחא להו טפי, ודמיהם יפלו לתיקון קברי ישראל.

וכתב עוד דמסתבר דמותר לעשות בדמים גם שאר צרכי ציבור, דהא תנן במשנה דידן דאמת המים וכו' וכל צרכי העיר דהוי צרכי ציבור באין משיירי הלשכה, והא שיירי הלשכה ג"כ אסורין בהנאה וחמורין יותר ממת, דקדשים

עוד תירץ החתם סופר על פי מה דאיתא בגמרא שם דבאזכרה פריצים וחללוהו, והיינו דכיון שנכנסו הגוים לבית המקדש אבדה ליה קדושתו וקדושת כל הכלים, וה"נ לגבי חומת ירושלים כיון שכבשו הגוים את ירושלים בטלה לה קדושתה ולכן סתרה נחמיה.

וכן צריך לומר גם לגבי חומת שילה שלא מצינו שנכנסו פלשתים ונתצוהו, ומי נתץ חומותיו ומי התיר לנתצו עד היסוד עד שלא נראה שם שורש דבר, אלא על כרחך כיון שהפלשתים חללוהו ונשבה הארון נתחלל והותר לכל מי שרצה לנתצו, עיי"ש. ועל פי זה באמת נשאר בצ"ע על המהר"י אסקנדי איך הוכיח ממזבח ששיקצו אנשי יון וכו' דשרי למחוק ע"מ לתקן, הא שאני התם שהוא משום דובאו בה פריצים וחללוהו. ע"כ.

★★

במשנה: שירי לשכה מה היו עושין בה לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות והשכר להקדש דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר אין משתכרין בש"ה הקדש.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ק"ד) הקשה על ר' יוסי הגלילי בפסחים (כ"ג ע"א) דס"ל דהפסוק יעשה לכל מלאכה הנכתב בחלב בא להתיר הנאת גבוה וה"לכל" בא להתיר אף הנאת הדיוט, ומדוע לא נאמר דה"לכל" בא להתיר איסור סחורה לגבוה, אבל להדיוט אסור אפי' בהנאה. [ועל ר' עקיבא לא קשה כמו דביאר שם, אך לריה"ג קשה].

ובתב די"ל בדוחק דלא שייך פרקמטיא לגבוה דאין משתכרין בש"ה הקדש, והוא פלוגתא דתנאי במשנתינו.

ועוד תירץ שם דכאשר יש לנו ייתור דקרא או להנאת הדיוט או להתיר סחורה בגבוה, מסתבר יותר דקאי להתיר הנאת הדיוט כדי שיהי' החלב שוה לדין הנבילה דמותר בהנאה, עיי"ש.

★★

במשנה: מותר תרומה וכו' לקיץ המזבח.

כתב הרמ"ע מפאנו בתשובה (סי' י"ט), שאלה, פשיטא להו לרבוותא שאין צבור מקריבין נדבה, וקשה לן קרבנות קיץ המזבח דהווי תיובתיהו.

מבואר לעיל סוף פרק ג' (ט:) דס"ל לרבי מאיר שמועלים בשיריים כיון שלפעמים הוצרכו לקרבנות ציבור. והביא בספר דבר אברהם (חלק א' סו"ס ל"ח) מה שכתב השטמ"ק ב"ב (ע"ט ע"ב) בשם הרא"ם דזבל של הקדש הוי בזיון להקדש למכרו ולהשתמש בדמיה, דומיא דמחיר כלב, ואעפ"כ מועלין בה דקדושה חלה עליה, רק מחמת בזיון הקדש אין מוכרים אותה, ע"כ.

ותמה על זה דהרי מבואר במעילה (דף י"ב:) דזבל של קדשי מזבח יפלו דמיה ללשכה, הרי שהיו מוכרין אותה ונופלים דמיה לשירי לשכה, והרי משירי לשכה לפעמים הקריבו אף קרבנות ציבור כנ"ל.

ותירץ דבע"כ צ"ל דכיון דמדמי שירי לשכה עשו גם צורך חול כגון חומות העיר ומגדליה, הפרישו דמי זבל אלו ולא עירבו אותם עם דמי הלשכה, אלא הניחו אותם בנפרד וממנו השתמשו לצורכי חול כנ"ל.

★★

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רס"ד) הביא מפירוש הרא"ש בנדרים (י' ע"ב) דהנודר בהיכל או בירושלים הרי זה נודר בדבר הנודר כיון דחומות העיר ומגדלותיה נבנים משירי הלשכה. ומדייק מזה דס"ל דכיון דבאו משירי הלשכה היה בהם קדושת בדק הבית.

ועל פי זה הקשה מקרא בנחמיה ב' שכשעלו בבית שני סתרו חומת ירושלים הישנה כדי לבנות חומת ירושלים החדשה. והרי קיי"ל במכות כ"ב שהשורף עצי הקדש בדק הבית לוקה משום לא תעשון כן לד' אלקיכם, וא"כ איך סתרו חומת ירושלים שנבנית משירי הלשכה כנ"ל.

ותירץ על זה בתרי אנפי א' על פי מה שהביא הבית יוסף (יו"ד סוס"י רע"ו) מהר"י אסקנדי שמתר למחוק את השם על מנת לתקן, והביא ראיה מהא דאיתא בע"ז (דף נ"ב:) שהחשמונאים נתצו המזבח ששקצום אנשי יון, וקשה הא עובר על לא תעשון כן וגו', אלא ע"כ כיון שהי' בשביל לבנות מזבח חדש במקומו שרי, וה"נ במחיקת השם שגם כן נלמד מקרא זה, אם מוחק ע"מ לתקן שרי. ועל פי זה מיושב גם כן קרא דנחמיה, כיון ששם סתרו חומת הישנה של ירושלים, כדי לבנות במקומה חומה חדשה, הרי סותר על מנת לתקן, ושרי.

החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' ה') נשאל מקהלה א' אם מותר להם לגרוע משכרו של רב העיר. והשיב החתם סופר דהנה בדברי הרמב"ם אלו קשה דכל מה שכתב ש"ס ערוך הוא בכתובות ק"ו ע"א. אמנם מש"כ הם ונשיהם ובניהם כו' צ"ב מאין מקורו.

וי"ש לומר דשם מבואר דבתחלה לקחו שכרן ד' מנה, ואח"כ לא הספיק להם ולא רצו ליקח יותר עד שהכריחו אותם. וצ"ב מעיקרא מאי קא סברי דלקחו, ואח"כ מאי קא סברו דלא רצו ליקח יותר. ובע"כ צ"ל דמה שמעיקרא לקחו, היינו שכן שורת הדין שהציבור יפרנסו התלמידי חכמים וכדו', ואי לא הי' מספיק להם מחמת יוקר השער וכדו' בודאי היו לוקחים יותר, אלא שמה שלא הספיק להם הוא מחמת שנתוספו להם בני ביתם, ואינהו גרמי לזה, וטורח זה לא רצו להטיל על הציבור, ואף על פי כן הכריחם בע"כ שיקחו.

ומסיים החתם סופר וז"ל: ומעתה אחיי, איך יעלה על הדעת להוריד בקודש לפחות ולגרוע, אבותינו הוסיפו על כרחם של דיינים, ואנחנו ניקום לגרוע ח"ו. ובוה"ז אפילו כל מאן דהו נותן שכר לעהרן (- מורה) עשרים זהובים לשבוע, והוא מאוכלי שולחנו, ללמד בניו ללועזים בלע"ז, ואיך ירע בעיני ציבור וקהל עדת ישראל ליתן עשרים זהוב' לשבוע למחזיק תורה, לא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלהם. ומה יאמר נותן התורה ית"ש לא עשאוני בני כתורמוס הזה, [עיין ביצה דף כ"ה ע"ב] הלא ברוך ד' את קהלתכם, והושיב לראש על כסא כבוד גברא רבא ת"ח מופלג תמים דעים איש שלם ענותן ושפל ברוך, ומדוע יהי עיני העדה צרה בתת חלב לד', [- מרמז לדברי הרמב"ם (סוף הל' איסורי מזבח) כל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב, שיהי' מן הנאה הטוב כו', האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו כו' וכן הוא אומר (ויקרא ג' ט"ז) כל חלב לד' עיי"ש עוד לשונו הזהב] ויעברו ח"ו על לא תאמץ לא תקפוץ לא ירע לבבך, הלא יברך ד' את עמו בשלום וכו'. עכ"ל דבריו הנלהבים.

וביוצא בזה כתב שם (בסי' קס"ו) שהציבור חייבים להוסיף על שכרו של הרב אם נתייקרו השערים או נתוספו על בני ביתו, ועיין עוד מש"כ בחלק ו' (סי' מד).

★★

תשובה, רבינו יונה ותלמידיו בשמו הקשוה על הרב בפרק מי שמתו, ולא קושיא היא, דמותר שקלים דוקא אמרו דמעיקרא מסורים לציבור לשם חובה, ואי ליכא מותר שקלים אין מתנדבין קרבן צבור אלא קרבן יחיד, ובמותר שקלים דוקא לב ב"ד מתנה עליהם שיהו קרבין לקיץ המזבח כיון דשקלים גופייהו חובה נינהו, אבל נדבת צבור כלל כלל לא, עיי"ש.

★★

בגמ': ר' יהודה בשם ר' שמואל תלמידי חכמים המלמדין את הכהנים הלכות שחיטה הלכות קבלה הלכות זריקה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכו'.

נשאל המהרשד"ם בתשובה (חו"מ סי' שע"ב) אי רשאי מלמד לקחת שכרו ממצות הנאסף לקופת הקדש.

והשיב, דהנה כאן בגמרא אמרינן דת"ח המלמדין את הכהנים הלכות שחיטה וכו' לוקחין שכרן מתרומת הלשכה, ומבואר בגמרא עוד כמה דברים שהיו העושים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, וכן בגמרא בפרק ג' דיומא ומובא גם בירושלמי לקמן (י"ד ע"א - פ"ה ה"א) איתא על בית גרמו ובית אבטינס שלא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים והקטורת ושלחו והביאו אומנין מאלכסנדרי' של מצרים אך לא הצליחו כמותן ושלחו חכמים אחריהן ולא רצו לבא עד שכפלו להם שכרן וכו'.

הרי אנו לומדים מכל אלו המקומות שאין שום גנאי לאדם בקי ויודע באומנות ליקח שכרו ויותר מאוד אפי' מתרומת הלשכה שהיה קודש גמור אשר אין למעלה ממנו, [ואף שגינו אותם חכמים, זה מפני שלא רצו ללמד ולא מפני שכרן], א"כ כ"ש בזמן הזה שיכול המלמד ליקח שכרו מקופת הקדש, דהא כבר כתבו הפוסקים שכל הקדשים בזמן דין הדיוט להם, עיי"ש.

★★

בגמ': מגיהי ספר העזרה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

וכן הוא ברמב"ם (פ"ד מהל' שקלים הלכה ז'): מגיהי ספרים שבירושלים והדיינין וכו' נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. וכמה נוטלים ד' מנה בכל שנה. לא הספקו להם אע"פ שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן הם ונשיהם ובניהם ובני ביתם עכ"ל.

קדשים בלילה ע"ש באורך ודפח"ח. (ואולי זה הטעם דמדליקים נרות חנוכה אחר צאת הכוכבים ולא קודם).

★★

בגמ': השלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבין את הקרבנות כו'.

כתב הרמב"ם (בספר המצות מצוה כ') במצות בנין בית הבחירה, דבכלל זה הוא מצות עשיית כלי המקדש מנורה שולחן ומזבח וזולתם. אמנם הרמב"ן (עשין ל"ב) השיג עליו, שאין הכלים מן הבתים, שהרי אינם מעכבות זו את זו, ומקריבין בבית אע"פ שאין בו כלים אלו, ולכן מנאם לשתי מצות, בנית בית הבחירה, ועשיית כלי המקדש.

בכ"י חמדה (פר' תרומה אות ג') יישב דעת הרמב"ם, דאע"ג דאין הכלים האלו מעכבין את הבית, אבל הבית מעכב את הכלים האלו, כלומר שולחן מחוץ למקדש וכן שאר הכלים אין מקריבין עליהם, נמצא דהם מחלקי הבית, ולכן מנאם הרמב"ם למצוה אחת.

אב"י תמה על עיקר דברי הרמב"ן דהכלים אינם מעכבין את ההקרבה, דהא מסיק כאן ר' חנינא בירושלמי דבעבודות פנים הכלים מעכבין את ההקרבה, וא"כ צדקו דברי הרמב"ם שהכלים הם מחלקי הבית.

עוד הקשה אמה דמסיק כאן דר' שמואל בר נחמן ס"ל דאפילו שימה מעכב בהן, ופירשו בקה"ע ותקלין חדתין דגם ארון מעכב עבודת פנים, וקשה מה יענו בבית שני שלא הי' ארון, איך עשו אז עבודת יוהכ"פ.

ובתב לתרץ דכמו דקיי"ל (זבחים ל"ז ע"ב) דמקריבין אע"פ שאין בית, שקדושת בית המקדש נשארה במקומה לעולם, הי' קדושת מקום הכלים נשארה לעולם, ואפי' אם בפועל אינם נמצאים שם, ולכן בבית שני עשו עבודת יוהכ"פ אע"ג דהארון לא הי' בפועל שם, וכל הנדון הוא בתחלת בניית בית המקדש אם מקריבין כשלא הביאו עדיין הכלים לשם.

ועל פי זה יישב קושיית הרמב"ן על הרמב"ם, דאמנם שאין מציאות הכלים בפועל מעכבין ההקרבה, אבל ברור שישנו מצוה לעשות כלים שיהיו שם אף שאינם מעכבין, ולזה הקשה הרמב"ן דא"כ הו"ל לאחשובי בשתי מצוות, א' מצות בנין

בגמ': תני ר"י כו' השלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבין את הקרבנות.

כתב בספר מלחמות יהודה (סי' מ"ג אות ד') מביא ששמע מהגאון הארץ צבי בשם האבני נזר זצ"ל דהא דמנורה מעכב את הקרבנות היינו שצריכה להיות מנורה דלוקה, ואמר האבני נזר לפ"ז בישוב שיטת הרמב"ם (פ"ג דתמידין) שהדליק את המנורה גם ביום, ולכאורה צ"ע מדתנן במנחות (ז.) דלא היה מחנכין את המנורה רק בהדלקה של בין הערביים, ולשיטת הר"מ דיש מצות הדלקה גם ביום אמאי א"א לחנך את המנורה ביום, וביאר האבני נזר דההדלקה ביום לא היתה מצד מצות ההדלקה כמו בלילה, אלא רק כדי שתהיה הכלי של המנורה במקדש שהיא מעכבת את העבודה, ואין שם מנורה רק במנורה דלוקה.

★★

בספר גור אריה יהודה עניני המועדים (סי' י"ט ס"ק ב') העיר הגר"מ זמבא ז"ל לפי"ד המגילת תענית פ"ט דהמזבח נגמר רק אחר הז' ימי חנוכה, א"כ איך הדליקו המנורה והרי המזבח מעכב את המנורה.

ומתריץ עפי"ד הגמ' שבועות ט"ו: דאין בונין המקדש אלא ביום וכתבו המפרשים דה"ה דאין בונין המזבח רק ביום יעו"ש, ולפי"ז יתכן דהא דמזבח מעכב את המנורה הוא רק בעת שראוי לבנין מזבח מעכב ההדלקה עד שיבנו, אבל אם באותו זמן אינו ראוי אינו מעכב, [דומיא דאמורים דכתבו התוס' ביצה כ': דביו"ט דלא חזי שרי לאכול קודם הקטרה ואח"כ בלילה חוזר לעכב יעו"ש].

וא"כ י"ל דבזמן הנס אז באמת לא הדליקו מבעו"י רק אחר צאת הכוכבים ושוב לא אכפת לן במה דליכא מזבח, דבלילה דאינו ראוי לבנין אין המזבח מעכב ורק ביום דראוי לבנין אזי מעכב לירושלמי, ובזה מיושבת קושיית האבני נזר או"ח סי' תק"ב ס"ק ז' דלמה הוצרכו לנס הלא המנורה מפקיע טומאה כמו מזבח זבחים מ"ג: א"כ אפי' הדליק בשמן טמא הי' נטהר השמן וכו' ע"ש.

ול"הנ"ל ניחא, דהוצרכו לנס, דממנ"פ ביום לא הי' אפשר להדליק שהרי יום ראוי לבנין מזבח, וא"כ המזבח מעכב את ההדלקה, וע"כ הדליקו אז בלילה. ושוב בעת ההדלקה דהי' השמן עדיין טמא הי' אסור, משום דאין שורפין

ובתב ליישב דהנה בבית שני עשו שתי פרוכת מחמת שהי' להם ספק באמה טרקסין אם הי' דינו כההיכל או דינו כקדשי קדשים, כמבואר ביומא נ"ג ע"ב ובתוס' ותוס' ישנים שם. ואם כן מתרומת הלשכה צריך לבא רק אותו פרוכת שהיא באה מדינא, אבל פרוכת השני' שהוא מחמת ספק א"י לבא רק מבדק הבית ולא מתרומת הלשכה. והנה הרמב"ם כתב בסוף הל' תמורה שבמקום הצורך לוקחין מבדק הבית לצורך המזבח, אבל לעולם אין לוקחין מהראוי למזבח לצורך בדק הבית. ולכן כאן שיש לנו ספק איזהו הפרוכת שהיא מדינא, מוכרחין לבא מבדק הבית, דהרי אותה שהיא באה רק מחמת ספק א"י לבא מתרומת הלשכה, ולכן שפיר כתב הרמב"ם דהם דאינם באים מתרומת הלשכה אלא מבדק הבית.

★★

בספר בשבילי הניסים להגאון ר' שמחה בונם ליברמן שליט"א (ע' ל"א בהג"ה ב') כתב די"ל דהא דאמרינן (מגילה י' ע"א) מקריבין אע"פ שאין בית, היינו דווקא "רשות", ולא חובה, וכן משמע מדברי החינוך (מצוה ת"מ) "אין הכוונה לומר שיהיה עלינו חיוב להקריב קרבן בבית המקדש עכשיו שהוא חרב" ע"כ. והוכיח זאת מהגמ' דידן, דפליגי ר"מ וחכמים אי השולחן והמנורה וכו' מעכבין את הקרבנות, והנה בפני משה ובקרבן העדה פירשו, דמעכבין היינו שכשאלו אינם במקומם, אין להקריב קרבנות. ומסקינן שם דגם חכמים מודים בעבודת פנים שכולם מעכבים, עיי"ש. ואילו בתלמוד דידן אמרינן להדיא דאליבא דמ"ד קדושה ראשונה קדשה לעת"ל, כו"ע סברי דמקריבין בלא בית ובלא כלים על המזבח לחוד. יתירה מזו מצינו בתוס' זבחים (דף נט בד"ה עד) דמקטירין קטורת בפנים במקום המזבח אף בלי מזבח, וזהו ודאי עבודה שבפנים, וכיצד עבדינן כל זה בלא שיהיו הכלים במקומם.

ובבר עמד בזה בספר גור אריה יהודה (סי' י"ט אות ח') ויצא לפרש דהא דאמרינן בירושלמי לא איירי אלא בזמן הראוי לבנין המזבח, אולם בלילה שאינו ראוי לבנין המזבח, הוי כאימורים המעכבים רק באיתנהו. אמנם אין די בדבריו שכן עדיין אין מובן מה שהמזבח מעכב, שהרי מזבח שבנאו שלא במקומו פסול, שכן צריך לבנותו בקרקע שיהא מחובר לקרקע, (וכדאמרינן זבחים סב. וכ"כ הרמב"ם בסה"מ עשה כ') וא"כ כפי שבאימורין גם פסולים אינם מעכבים (כמו

בית הבחירה, ב' מצות עשיית הכלים שגם אחרי שכבר היו שמה פעם, צריך לעשותם שיהיו שם ואף דאכתי אינם מעכבות הקרבנות.

★★

בתהלת פר' פקודי דרך הכלי חמדה בדרך אחרת במחלוקת הרמב"ן והרמב"ם, דכתב שהרמב"ן מפרש דמה דאמרינן הכא דהכלים מעכבים היינו שאם הם נמצאים, אבל הם שלא במקומם אין מקריבין, אבל אם אינם נמצאים כלל אינם מעכבים, ובתוספתא מנחות (פ"ו) איתא שם הלכה זו דכלים מעכבין, ואיתא שם נמי תש"י מעכב תפלין של ראש, וכתבו הפוסקים גם כן דהיינו אם יש לו שתיהן, אבל אם י"ל רק א' מהם מניח מה שיש לו, והכי נמי כן בכלים שבבית המקדש. והרמב"ן הכריח כן דאם תימא דהארוך מעכב אם כן איך עשו עבודת יוהכ"פ בכל אותן שנים שהארוך הי' אצל הפלשתים, אלא בע"כ שרק סידור המקום מעכב. ולכן הקשה אהרמב"ם דיש למנות עשית הכלים למצוה בפני עצמה.

★★

הגאון ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א בספרו ברכת מרדכי (שקלים סי' ס') כתב לחקור בדין הפרוכת האם זה הי' חלק של בנין הבית כשאר הכתלים, או שלא הי' שם רק לקיים דין "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש לקודש הקדשים" אבל לא הי' חלק של הבנין [כמו שבעלי"י שמעל קדשי קדשים היו ראשי הקורות מבדילין בין הקודש לקודש הקדשים, כמבואר במדות פ"ד מ"ה].

ובתב דיש להוכיח מהכא, דרבנן ס"ל דפרוכת אינן מעכבות בקרבנות, דאם נימא דהפרוכת הם חלק מהבנין, אם כן הוי כנפל חלק מהבית דפשיטא דמעכב בקרבנות, וגם לר"מ דמעכב הוא רק מדין שאר הכלים דמעכבי, אבל בוודאי מודה לחכמים דלא הוי חלק של בנין הבית.

והנה הרמב"ם כתב (בפ"ד מהל' שקלים ה"ב) פרוכות של היכל תחת בנין עשויות ואינן באות מתרומת הלשכה אלא מבדק הבית כו'. ותמה שם באור שמח שהרי הרמב"ם פסק דמזבח העולה וההיכל והעזרות באים מתרומת הלשכה, וא"כ מ"ש דפרוכת ההיכל באים מבדק הבית ע"כ.

הפרדס יוסף (פקודי ל"ח כ"ב) תמה דלפ"ז איך הקריבו קרבנות וקטורת בזמן שנשבה הארון עד שבנה שלמה בית המקדש שלא היה הארון במשכן, ובשלמא מבית המקדש שני לא קשה דאע"ג דלא היה ארון בבית המקדש, די"ל דס"ל שהיה נגנו בבית המקדש רק שלא היה נראה.

ולכך כתב דנראה פירוש הפני משה דאפילו למ"ד שימה מעכב, אין הארון מעכב שהיה בקדש הקדשים והיה לו מחיצה בפני עצמו, וע"כ לא היה מעכב אפילו עבודת פנים. וכעין זה כתב בכלי חמדה שם.

★★

בגמ': שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים כו'.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד ס' ר"כ) נשאל אודות קהלה א' שקנו בית ועד לקהל וכתוב שם בפנקס הקהל לאמר: וכמו כן קימו וקבלו עליהם ועל זרעם בנדר על דעת רבים וע"ד אקרו"ט דח"מ שלא יהי' הרשות ביד שום א' מאקרו"ט אשר יהיה בכל השנים ובכל הזמנים למכור או להחליף הבית הנ"ל דרך ערמה שבעולם, אם לא יהי' עת הצורך ח"ו אשר יהי' הכרח ליקח ס"ת מההיכל ח"ו ע"כ. ועכשיו רוצים בני הקהלה למכור אותו בית ולבנות בית אחר תחתיו, אם הוי זה דבר מצוה ומותר להתיר הנדר ע"ד רבים.

והשיב על זה בתוך דבריו שיש לומר שטעם התקנה היתה מפני שהי' נוהגים בכהנים הגדול בבית שני שבנו כל א' וא' מחדש לשכת פלהדרין שיקרא על שמו, ולכן אדרבה תקנה הוא זו דבר מצוה לגדור גדר מפני עושי עול הבונים חרבות למו [כוונתו לרמז דברי המדרש בילקוט שמעוני תהלים ט' על הפסוק האויב תמו חרבות לנצח וגו' וז"ל: האויב תמו, וחרבותיהן קיימים לנצח, כגון קוסטנטינוס בנה קוסטנטינא, פילוס בנה פיליא, אנטיוכוס בנה אנטיכיא, אלכסנדרוס בנה אלכסנדריא, סיקילוס בנה סיציליא, הן תמו וחרבותיהן קיימות. ואתה כביכול ערים נתשת, ציון וירושלים וערי יהודה, ערי קדשיך הי' מדבר וגו', וד' לעולם ישב כונן למשפט כסאו, בעת הוא יקראו לירושלים כסא ד', ועיין עוד שם פרק מ"ט בפסוק קראו בשמותם עלי אדמות לעשות להם שם.

והביא דברי הירושלמי כאן שחצית גדולה היתה בכהנים גדולים שהיו מוציאים בה יותר מס' ככרי כסף, פי' שהוא מגנה הכה"ג שבבית שני היו בני שחץ שהוציאו כ"כ

שכ' התוס' בביצה כ: ד"ה מאי) כך גם המזבח בעודו פסול לא יעכב.

אמנם לפי מש"כ לעיל ניחא, די"ל פירוש הירושלמי "מעכבים" היינו מעכבים מלהיות "חיוב" הקרבה וכהאי דינא ד"שמעתי מקריבין כשאין בית", דכל זמן שאין כל הכלים במקומם, אין "חובה" להקריב, אולם ודאי יש רשות גם אז להקריב, וא"ש דברי הירושלמי עכ"ד.

★★

בגמ': תני ר"י כו' השלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבין את הקרבנות דברי ר"מ וחכ"א אין לך מעכב את הקרבן אלא את הכיור והכזב"ד.

ופי' הקרבן העדה בפירוש השני דאיירי לענין הקרבת הקרבן על כל א' מהכלים האלו, דהיינו לחם הפנים על מקום השולחן בלי השולחן, להדליק נרות בלי המנורה.

אמנם בבבלי זבחים נ"ט ע"ב איתא: אמר רב מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו. דרק מזבח הפנימי מקטירין הקטורת במקומו. אבל שאר כלים אין עושין עבודתן רק עליהם.

ובזה ביאר המשך חכמה (סוף פ' תצוה) מה שתמהו המפרשים למה נאמר ציווי עשיית מזבח הפנימי שם בסוף פ' תצוה, ולא ביחד עם שאר כל הכלים בפרשת תרומה.

אלא התורה באה לרמז דין זה, ששאר כל הכלים אין מקריבין אלא עליהן במקומן, משא"כ מזבח הפנימי, שאף אם נעקרה מקריבין על רצפת העזרה, לכן גם הפרשה של ציווי עשיית מזבח הפנימי נעקרה ממקומה.

ויש לציין בזה עוד מה שכתב המשך חכמה (פ' פקודי) ד"ה ונתת את מזבח הזהב, שמה שכ' לעיל שמזבח שנעקרה מקטירין ע"ג מקומו, אין זה אלא בבית המקדש דדוד קידש את רצפת העזרה, אבל במשכן שלא נתקדשה הרצפה אין מקטירין רק ע"ג המזבח.

דף י"א ע"א

בגמ': ואמר רבי אילא בשם רבי שמואל בר נחמן ואפילו שימה מעכב.

פירש הקרבן עדה והתקלין חדתין דהיינו בארון ומזבחות דכתיב בהו "וישם".

ככרי כסף בבניית כבש הפרה והראשונה היתה עומדת וסתרוה שלא יהי' אחד מוליך בכבש של חבירו אלא סותרו ובונה משלו וכו'.

נמצא דהוא דבר שחץ ואיסור לעשות כן, ואם כן יפה עשו תקנה לגדור גדר מפני עושי עול כאלה, וא"כ אף שכתב הרא"ש דנדר שהוציאו בלשון שבועה לא חל ואינו אפילו יד, מ"מ כתב דלדבר מצוה חל מטעם בפ"ך זו צדקה, וא"כ הכא חל לכולי עלמא עכתו"ד.

★★

בגמ': ר' עקיבא אומר אין משתכרין בש"ל הקדש וכו' **אלא אם רצה יהיה ההפסד שלו והשכר להקדש מותר וכו'.**

בגמרא כאן מבואר דהטעם דאין משתכרין בש"ל הקדש הוא משום דאנו חוששין שמא יפסיד, אך בבבלי כתובות (ק"ו ע"ב) אי' דהטעם הוא דאין עניות במקום עשירות.

והנה בשו"ת חות יאיר (סי' רכד) כתב השואל דהטעם דאין מוליכין מעשר שני ממקום למקום הוא משום דמעשר שני הוא קודש ואין משתכרין בש"ל הקדש.

והשיב עליו החות יאיר, דאפי' קיימא לך דמעשר שני ממון גבוה הוא, מ"מ אין ענינו להקדש כלל והרי הם חלוקים להקל ולהחמיר, עיין גמרא קידושין (נ"ד ע"ב), ולא שייך במעשר שני טעם דאין משתכרין, עיין שקלים (פ"ד מ"ג) וכתובות (ק"ו ע"ב), ועיין מה שכתב תוס' יו"ט סוף פ"ו דערכין עיי"ש.

וכתב ע"ז הרה"ג ר' יצחק ארי' ארליך שליט"א דהטעם של הבבלי באמת לא שייך במעשר שני רק בהקדש ממש, אבל הטעם דגמרא דידן דהוי משום שלא יבא להפסד לכאורה זה שייך גם במעשר שני, אלא שאפשר לחלק ביניהם ולומר דלא חיישינן בזה להפסד, ואולי זה הי' כונת החות יאיר במה שציין לתוס' יו"ט בערכין, דהביא שם גם הטעם דהירושלמי עיי"ש.

★★

בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ט' ס"ק ד') הקשה על הא דבכמה מקומות מצינו בחז"ל דאין עניות במקום עשירות ובכמה מקומות מצינו דהתורה חסה על ממונן של

ישראל, ובין הדברים הביא גם הא דבמשנתנו אי' דר' עקיבא אומר דאין משתכרין בש"ל הקדש, ואיתא בכתובות הטעם דאין עניות במקום עשירות, אך כתב ע"ז ויש לדחות ויעויין בתוי"ט סוף פ"ו דערכין.

וכתב ע"ז הרה"ג ר' יצחק ארי' ארליך שליט"א, דכוונתו דלפי הטעם הירושלמי המובא בתוי"ט, א"כ אין לזה שייכות לאין עניות במקום עשירות, ואולי זהו הטעם שבתשובת הנודע ביהודה אליו בענין זה המובא שם (בסי' ה') וחילק בין קדושת הגוף וכלי שרת לקדושת דמים וכן שבדבר שאפשר לעשות כסף במקום זהב לא הוי עניות במקום עשירות, לא הזכיר כלל את משנתנו, והוא מטעם דקיבל את הדחיה הנ"ל, וס"ל דהירושלמי לא שייך כאן אין עניות במקום עשירות, דלגבי להשתכר מממון השייך להקדש לא נחשב עניות.

אך עדיין יקשה על הבבלי דקאמר הטעם הזה, וצריך לומר דסבירא להו דגם הבבלי מסכים עם טעמא דהירושלמי דחיישינן להפסד, וע"כ שפיר כאן ודאי אמרינן דאין עניות במקום עשירות, דלא כדאי להשתכר כשיש לחוש להפסד, דזה מעשה עניות שמסכים להכנס לחשש הפסד כדי להשתכר, וס"ל להבבלי דאף במקום דלא חיישינן להפסד אמרינן אין עניות במקום עשירות, דחז"ל לא רצו לחלק בזה.

★★

בגמ': **אלא אם רצה יהי' הפסד שלו והשכר להקדש מותר כהדא וכו'**

ואע"ג שיש אבק רבית ליתן מעות להתעסק שהרווח יהי' שלו וההפסד יהי' על המתעסק, מ"מ כיון דאינו אלא אבק רבית התירו בש"ל צדקה וכן בש"ל יתומים, וכן הוא בבבלי בבא מציעא (ע' ע"א).

וכתב שם רש"י על מה דאיתא שם שנותנים המעות בפני ב"ד שיש להם כח להפקיר נכסי המקבל אצל היתומים, ולהתנות עמו קרוב לשכר ורחוק להפסד, וכתב על זה המרדכי (סי' של"ד): פירש"י משום דהפקר ב"ד הי' הפקר להפקיע ממון, הואיל ולא רבית דאורייתא היא דאינה קצוצה ע"כ.

ותמה המשנה למלך (הל' מלוה ולוה פ"ד הי"ד) דאמאי כתב המרדכי דאהני הפקר ב"ד הפקר משום דאינה רבית דאורייתא, הא מצאנו הפקר ב"ד הפקר גם בדברים שהם מה"ת כגון השמטת כספים וקידוש אשה וכדו'.

בגמ': אין משתכרין וכו' אף לא משל עניים אלא אם רצה יהי' ההפסד שלו וכו' כהדא בר זמינא איתפקד גביה מדל' דיתמי וכו'.

בשן"ת מהרי"ט (ח"א סי' קמ"ד) הקשה על דברי הגמרא בערכין (כ"ב ע"א) דמקשינן על רב אסי דאמר אין נזקקין לנכסי יתומין אלא א"כ רבית אוכלת בהם מהא דקתני שום היתומים ל' יום, ולפי רב אסי בשביל מה צריך לשום נכסי יתומים ולמכרן, וקשה למה לא מעמידה הגמרא דמדובר שלוו מנכסי עניים לפי מה שכתב הרשב"א בתשובה להלכה דמותר ללוות נכסי עניים אף ברבית קצוצה, אף שלמעשה לא התיר מ"מ להלכה הראה פנים דמותר.

ותירין, דהיות וקיימא לן כר' עקיבא במשנתנו דאין משתכרין משל הקדש ואף לא משל עניים משום דחיישינן להפסד, הילכך אין מוסרין נכסי עניים לשום אדם שיהא אח"כ צריך לגבות הימנו אם לא שיהיו בטוחים במשכון, וקרקע לא הוי משכון בטוח דיש לחוש שמא ישתדף, א"כ לא שייך לומר ששום היתומים מיירי כשצריכים למכור קרקע ולהחזיר לעניים, עיי"ש.

והנה במהרי"ט שם כתב דלהשתכר בשל עניים ע"י נתנת משכון של דהבא פריכא מותר כי אין שייך בזה הפסד, והקשה ע"ז במשנה למלך פ"ח מהל' מתנות עניים (ה"ד) דבגמרא כתובות (ק"ו) אי' דהטעם דאין משתכרין בשל הקדש הוא משום דאין עניות במקום עשירות, ובשל עניים אין משתכרין משום דילמא מתרמי להו עניא וליכא למיתבא ליה, וא"כ אינו מטעם דחיישינן להפסד וגם ע"י משכון דהבא פריכא אין משתכרין בזה.

ובשן"ת חיים שאל להחיד"א (ח"ב סי' ל"ב) הביא בהשאלה מה שכתב לו הגאון ר' יוסף בן סאמין זצ"ל, דהמהרי"ט ס"ל כהירושלמי כאן דהטעם הוא משום הפסד, אך עדיין צריך טעם מדוע שבק המהרי"ט את הש"ס דידן דמחמיר ובפרט במידי דהקדש דחמיר טפי.

וכתב לתרץ והאריך במקור הדברים וכתב דבמשנה דקתני דאין להשתכר בשל עניים סתמא קתני ומיירי בין בממון העומד להתחלק לעניים ובין בממון שאינו עומד להתחלק, והנה הטעם של הגמרא בכתובות בש"ס דידן זהו בממון העומד להתחלק אבל בממון שאינו עומד להתחלק לא שייך כלל טעם זה, ובזה שייך טעם הירושלמי דיש לחוש

ותירין במשנה למלך דברבית שהיא איסור דאורייתא, שישנו איסור כבר בשעת הקציצה, א"כ לא יועיל לומר הפקר ב"ד הפקר דהרי האיסור הוא הקביעות קציצה גרידא, ודוקא ברבית דרבנן שאין איסור בשעת הקציצה רק בשעת הגבי' ככה"ג שייך לומר הפקר ב"ד הפקר.

ועיין באבני נזר (יו"ד סי' קנ"ח) שתמה עליו דגם ברבית דאורייתא, כיון דאינו יכול לבא לידי גבי' באיסור, מחמת דהפקר ב"ד הפקר, שוב ליכא איסור דלא תשימון ככי האי גוונא.

עוד תירץ המשנה למלך דרק היכא דאיכא משום מידור מילתא תקנו חכמים הפקר ב"ד הפקר גם בדאורייתא, אבל בהנך מעות דצדקה ויתמי אינו משום מיגור מילתא, רק משום תועלת היתומים, ככה"ג לא אמרו הפקר ב"ד הפקר רק במילתא דרבנן.

★★

ברמ"א (יו"ד סי' ק"ס סעיף י"ח) הביא דעת רש"י ומרדכי הנ"ל דאין להלות אבק רבית רק בפני בית דין, אולם כתב דהמנהג הוא דלא כשיטה זו אלא מלוין באבק רבית גם שלא בפני בית דין, והא דאיתא שם שנותנין בפני בית דין טעמא אחרינא איכא (עיי"ש בביאור הגר"א ס"ק מ"ד) דברא"ש כתב הטעם דפני ב"ד דוקא כי היכי דליהוי עליה אימתא דבי דינא. וברשב"א כתב הטעם דמשום דין אופטורופס הוא שאינו רשאי לעשות כלום שלא בפני בית דין.

★★

הנה לענין ללוות באבק רבית בשאר דברי מצוה, נחלקו בזה האחרונים, דעיין במגן אברהם (סי' רמ"ב) שהביא מירושלמי לוין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה, וכתבו שם הפמ"ג והמשנ"ב ושאר אחרונים דהיינו באופן ההיתר, בנכרי, וקמ"ל דיתאמץ אפילו ללות ברבית לצורך סעודת שבת וכדומה.

אמנם בשו"ע הרב (שם ועיי"ש בקונטרס אחרון) וכן הביא בפתחי תשובה יו"ד סי' ק"ס (ס"ק כ"ב) מס' באר יעקב, כתבו דשרי ללות באבק רבית לצורך סעודת מצוה וכדומה.

★★

בש"ת גינת ורדים (יו"ד כלל ג' סי' י"ב) דן לגבי עשיר אחד שעשה כלי כסף להשתמשות ביהכ"נ בחגים ובמועדים, ואח"כ רצה למכרן, והגבאים טענו שזה הקדש ושייך לביהכ"נ, ואחר שכתב ובירר שאין להכלי הכסף דין הקדש ומותר למכרן, כתב דעל צד היותר טוב נראה, דאע"ג דמותר להוציאם לחולין, מ"מ טוב הדבר שלא יתיכם כלל, אלא שימכרום לגבאי ביהכ"נ, וכמו שעשו בשיירי הקטורת וכמבואר במשנה כאן, עיי"ש.

★★

במשנה: ואם בא החדש בזמנו כו' ואם לאו מן הישנה.

בגמ' ראש השנה (דף ז.) איתא אמר רב יהודה אמר שמואל קרבנות ציבור הבאים באחד בניסן מצוה להביא מן החדש, ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה תניא נמי הכי כו'. תמה על זה בטורי אבן דהלא משנתינו היא זו דאם אין לו מן החדש נוטל מן הישן, ותירץ דלולא דברי שמואל הו"א דדוקא בליכא חדש, וכדאיתא במשנה דלא בא החדש בזמנה, א"כ יצא בדיעבד מן הישן, אבל היכי דאיכא חדש, ולקח מן הישן סד"א בדיעבד לא יצא, קמ"ל שמואל דגם אם ישנו מן החדש יצא בדיעבד בישן.

א"ל שתמה על זה דאם בדיעבד בדליכא חדש יוצא בישן, מהיכי תיתי לומר דבאיכא חדש לא יצא ידי חובתו בישן. ות"י דמצינו בכהאי גוונא בפריס של ראש חודש הנזכרים בס' יחזקאל דאיתא במנחות (דף מ"ה) דאם ישנם שני פריס מעכבים זא"ז, ואם יש רק א' מביאו, וה"נ הו"א דאם יש לנו חדש ה"ז מעכב, ורק בדליתנהו יוצא יד"ח בהישן. ועיין שם במרומי שדה להנצי"ב מה שהשיג על דבריו.

דף י"א ע"ב

בגמ': רבי אומר אומר אני כו'.

לשון זה "אומר אני" הוא מליצה השגורה בפיו של רבינו הקדוש כמה וכמה פעמים בש"ס, ולא נמצא כזאת אצל תנאים אחרים.

ובתב הג"ר יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א' כלל ל"ג) שהוא על פי מה דאיתא בסוטה (מ"ט ע"א) במשנה, משמת רבי בטלה ענוה, הרי שרבינו הקדוש הי' מופלג

להפסד, ולפי זה הירושלמי והבבלי לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא, והמהרי"ט דקאי על דברי הרשב"א דמיירי בממון שאינו עומד להתחלק שפיר כתב דהטעם הוא משום הפסד, ושפיר כתב דע"י דהבא פריכא דאין לחוש להפסד מותר.

והחיד"א בתשובתו אליו כתב דאי אפשר לומר דהירושלמי ס"ל כהבבלי דא"כ מדוע לא הביא הירושלמי טעם זה ג"כ, ועוד דהטעם דבירושלמי שייך רק לגבי צדקה שאינו עומד להתחלק, וא"כ לגבי הקדש מדוע לא הביא טעם דהבבלי.

וע"כ כתב דפי' דברי הירושלמי הוא לא כפי' המהר"א פולדא אלא כפי' הקרבן העדה שדברי הגמרא קאי לר' ישמעאל דס"ל דהשכר להקדש, וגם לדידיה צריך שלא יהי' להקדש הפסד, ועיי"ש שמכריח פירושו, דודאי לא יתכן של ר' ישמעאל משתכרין בשל הקדש כשיש חשש להפסד, וכן סתמא דמשנה דר' עקיבא דקתני אין משכירין משמע דמיירי בכל אופן.

אך כתב דאמנם לשון הירושלמי "אלא אם רצה" לא אתי שפיר כ"כ, אבל כבר נודע דהירושלמי לשון קלילא, והיותר נכון למחוק תיבת "אלא" ואתי שפיר, ועיי"ש עוד שהאריך בדברי הקרבן עדה עיי"ש.

★★

במשנה: מותר הקטורת מה היו עושין בה, מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה וכו'.

ברש"י שבועות י' ע"ב (ד"ה ומחללין) כתב דלהכי הוצרכו כל זה ולא חללו אותה מיד על מעות, ובמעות אלו קנו קטורת, ותירץ דזילא מילתא למכרה ולחזור ולקנותה, ולכן עדיף לעשות כן שלא תהא נראה שהקטורת יוצאת לחולין.

בראשונים שם תמהו למה רק בקטורת חששו לזה דזילא בה מילתא, ואילו בתמידים שנשתיירו נפדין (כדלקמן ע"ב). ותירץ הרשב"א (שם) שבהמות הקרבן פעמים רבות נפדין ע"י מום, וא"כ גם עכשיו שנפדין בלא מום, אין הדבר מתפרסם כל כך, משא"כ קטורת שלעולם אינה יוצאה לחולין אלא עכשיו, זילא בה מילתא.

בריטב"א (שם) תירץ בענין אחר, דטלאים של תמידים אינן שונות מכל בהמה אחרת, ואין ניכר בהם אם יצאו לחולין, משא"כ בקטורת שאסור לעשות כן במתכונתה כן ליחיד, וליכא רק של הקדש, זילא בה מילתא לחלל כן.

★★

עדיין מעין מלאכתה, ואם כן כל שמתקנה רק שיעשה מלאכתו בטוב יותר, לא מיחזי כעניות במקום עשירות.

אמנם בהגהות הרא"מ הורביץ בשבועות שם יישב דברי התוס', דאדרבה ממשמעות לשון הירושלמי מוכח כהתוס' דאמרו עשו אותה "כ"כלי שרת לקדש, משמע דלא הוי כלי שרת, וביאר הדבר, דהרי הקטורת שעשה בצלאל במכתשת של משה מבואר בקראי שעשה לפני שהקימו המשכן ומשחווהו עם כליו, וא"כ אח"כ כשמשחו את כליו לא אתרבי למשוח את המכתשת, וכל השנים שנשתמשו באותה מכתשת כיון שלא נמשחה לא היתה כלי שרת, ומ"מ דינה היתה ככלי שרת שקידש את הקטורת, דהרי ילפינן מקרא דקדש קדשים תהיה לכם דכל מעשיה של הקטורת תהי' בקודש.

ועפ"י זה ביאר תרי הקראי שנאמרו בקטורת (כי תשא ל' ל"ו) ושחקת ממנה הדק וגו' קודש קדשים תהי' לכם, דזה קאי אלדורות כשנמשחו כל הכלים, אז אף שלא נמשחה המכתשה נעשתה ככלי שרת. ולהלן (פסוק ל"ז) כתיב והקטורת וגו' קודש תהי' לך ולא כתיב קודש קדשים ונא' בלשון יחיד, לך, דקאי אהקטורת שעשה בצלאל דאז לא הי' עדיין למכתשת דין ככלי שרת, ועיין עוד מה שפלפל בקושיא זו בשו"ת דברי חיים ח"ב בהשמטות לסי' כ"ה.

דף י"ב ע"א

במשנה: המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין לקרבנות הציבור, ינתנו לאומנין בשכרן דברי ר' עקיבא, אמר לו בן עזאי אינה היא המדה וכו'.

ובגמ': מה טעמא דבן עזאי אין ההקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות.

ובפירוש קרבן העדה ותקלין חדתין [בדברי ר"ע], ינתנו לאומנין בשכרן, ויוצאין לחולין אע"פ שאין דבר אחר נכנס תחתיו, דקסבר הקדש מתחלל על המלאכה, דכתיב ועשו לי מקדש שתהיה המלאכה נעשית מן ההקדש.

ממשנה זו הביא האבני מלואים (סי' כ"ח ס"ק ט"ז) ראייה לשיטת הרמב"ם בפ"ה מהל' מכירה (ה"ד) דמלוה נחשב כסף לגבי קנין ומכירה, אף דאין אשה מתקדשת במלוה, דהא חזינן במשנתנו דר"ע ס"ל דההקדש מתחלל על מלאכת האומנין, ואף דמלאכת האומנין כבר נגמרה והוה ליה מלוה

במדת הענוה, לכן הי' רגיל לומר אומר אני, שהוא כמו הרגיל היום "נלפענ"ד", דהיינו שאינו מחליט שהאמת היא כסברתו, אלא אני אומר כך ואם תקבלו תקבלו. עיי"ש עוד.

★★

בגמ': פיטמה בחולין ר' יוסי בי רבי חנינה אמר פסול'ה כו' מה טעמא דר' יוסי בי רבי חנינה קודש היא שתהא הווייתה בקודש.

וכן פסק הרמב"ם כוותי' בפרק ב' מהל' כלי המקדש הלכה ו', ותמה שם במשנה למלך דקרא זה נאמר בשמן המשחה ולא בקטורת, ועל כן כתב דצריך להגיה קודש תהי' לכם שנא' בקטורת.

אמנם בערוך לנר (כריתות דף ו' ע"א) כתב דשפיר יש למיגרס קודש היא, וילפינן קטורת משמן המשחה כדיליף שם דף ה' מגזרה שוה דבמתכנתה, מזה ילפינן לכל מעשיהם שיהי' שוה.

וביאר שם דהיינו טעמא דריב"ח דעשאה בחולין פסולה, וכבר תמה בכסף משנה (שם) מנ"ל לעכב, נימא דרק לכתחי' לא יעשנה בחולין. אולם להנ"ל ניחא דכיון דכתיב קודש אצל שמן וקודש אצל קטורת, והרי ילפי מהדדי, הוי כשינה עליו הכתוב לעכב.

★★

בגמ': מכתשת עשו אותה ככלי שרת לקדש.

בתוס' שבועות (י"א ע"א ד"ה מכל מקום) כתב: דהמכתשת לא היתה קדושה בקדושת הגוף, דבערכין (י:) איתא דניקבה המכתשת ושלחו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותקנוה, ואילו בכלי שרת אמרינן בזבחים (פח.) כלי שרת שנשברה אין מתקנין אותן שאין עניות במקום עשירות.

והקשה המגיה במשנה למלך (פ"א מהל' כלי המקדש הל' ד') מסוגיא דידן הכא דמבואר דהמכתשת היתה כלי שרת.

והמשנה למלך תירץ על קושיית התוספת, דלא אמרו דאין מתקנין כלי שרת שנפגמו משום דאין עניות במקום עשירות, רק אם נתקלקלו באופן שאין עושין מעין מלאכתן, אבל בהך מכתשת שנקבה מבואר שם בסוגיא דהיתה עושה

ערכין וחרמין (ה"ז), וא"כ ה"ה בסתם חרמים הוא לבדק הבית, אבל לר' יהושע ולר' פפייס דס"ל דסתם הקדש בדבר הראוי למזבח הוא למזבח, אז גם בסתם חרמים הוי כן דדבר הראוי למזבח הוא למזבח, דלא עדיף מסתם הקדש וכנ"ל.

ובזה יישב קושית המהרש"א על דברי תוס' בעבודה זרה (יג ע"ב ד"ה ונשחטיה) דכתבו דהברייתא שם דאין מקדישין וכו' ואיזהו עיקור וכו' מיירי לתירוץ רבא בקדשי מזבח, והקשה המהרש"א דהא בברייתא קתני גם חרמים וסתם חרמים לבדק הבית.

ולפי הנ"ל יש ליישב, דאף דקיי"ל כר' אליעזר, מ"מ רבא יעמיד הברייתא כר' יהושע ור' פפייס דאף בסתם חרמים דבר הראוי למזבח הוי למזבח וכנ"ל, עיי"ש.

★★

במשנה: המקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לגבי מזבח יינות ושמינים ועופות, ר' אליעזר אומר ימכרו לצרכי אותו המין ויביא בדמיהן עולות וכו'.

בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קטו) כתב דלכאורה ממשנה זו קשה על דברי שמואל במנחות (ק' ע"ב) דהמנחות והנסכים אפי' הם טהורים נפדין דכל כמה דלא קדשי בכלי הוי רק קדושת דמים, וכאן איתא דימכרו לצרכי אותו המין ויביא בדמיהן עולות והיינו דצריך להקריבן על המזבח, ולא מצינו מי שחולק על זה.

ומביאה שם הגמרא (ק"א ע"א) ברייתא דלכאורה משמע דלא כשמואל, וקאמר רב פפא דשמואל שמע הברייתא אך ס"ל דזה לא דומה למנחות ונסכים, ולכאורה קשה ממשנה זו כנ"ל ומשנה ודאי שמיצא ליה.

ותירץ, דהמשנה בשקלים מיירי שימכרו בלא שומא, והתנא משמיע לנו חידוש דמותר למכור אף בלי שומא כדי שלא להוציאן מידי מזבח, ושמואל מיירי בפדייה ע"י העמדה והערכה, ומשמיע לנו שמותר לפדותן ולהוציאן לחולין דקדושת דמים פקעה ע"י פדיון דבר תורה, ור' אליעזר במשנה כאן גם מודה לשמואל דאפשר לפדותן ולהוציאן לחולין, אלא משום תקנת המזבח ס"ל דעדיף דימכרו בלי קפידא אדמים, וזה מועיל כי היכי דלא להוציאן מידי מזבח.

עוד יש לתרץ, דהמשנה מיירי למקדיש עצמו, ומה דקאמר שמואל במנחות מיירי דיש להם פדיון מהגזבר, וכמו

אפי' למאן דאמר דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, אעפ"כ מתחלל ההקדש ע"ז, והנה בהקדש הלא כתיב כסף דכתיב ונתן הכסף וקם לו, ואעפ"כ מתחלל ההקדש על מלוה, הרי דמלוה נחשב כסף לענין חילול הקדש וה"ה לענין קנין ומכירה, [ומה דבקיודשין לא מהני, זה בגלל שצריך הנאה או משום שאינו כסף כמו שהי' בשדה עפרון], ואף דר' עקיבא דריש לה מקרא דכ' ועשו לי מקדש שתהי' המלאכה מן ההקדש, מ"מ כיון דמוכח מקרא דמתחלל על המלאכה ממילא מוכח דמהני מלוה במקום כסף.

ואפי' לכן עזאי דפליג כאן במשנתנו אר' עקיבא וס"ל דאין הקדש מתחלל על המלאכה, נראה דהיינו דוקא בהקדש דחמירא וצריך כסף בעינא, אבל שפיר גם לדין נשמע מדר' עקיבא דמלוה איקרי כסף לקנין, עיי"ש.

★★

בקהלת יעקב (ערכין סי' ה') דחה ראיית האבני מילואים דתוס' בע"ז (דף ע"א) כתבו דגם למ"ד דבר תורה מעות קונות ולא משיכה, כ"ז דוקא בקנין דאיכא כסף, אבל במתנה או בהפקר דליכא כסף קונה במשכה, וא"כ ה"ה י"ל דהכא שהאומנין באין לגבות חובתן מההקדש, יש לומר דקנו ע"י קנין משיכה, ובוה מתחללין הנכסים, אבל היכי דבעינן קנין כסף י"ל דלא מהני מלוה.

★★

במשנה: המקדיש נכסיו והיה בהן בהמה ראויה ע"ג מזבח זכרים ונקבות, ר' אליעזר אומר זכרים ימכרו לצרכי עולות ונקיבות ימכרו לצורך זבחי שלמים ודמיהן יפלו עם שאר נכסיו לבדק הבית, ר' יהושע אומר זכרים עצמן יקרבו עולות ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים ויביאו בדמיהן עולות ושאר נכסים יפלו לבדק הבית וכו', א"ר פפייס וכו' והמקדיש סתם כדברי ר' יהושע.

כתב הגאון ר' הלל מהורדנא זצ"ל חתנו של הגאון ר' חיים מוואלוז'ין זצ"ל בשו"ת חוט המשולש (ח"ב סי' ד') אות ה'), דנראה לדעתו דהא דאמרין סתם חרמים לבדק הבית, היינו רק לאפוקי דלא הוה לכהנים, אבל לא עדיף מסתם הקדש דפליגי בזה תנאי כאן במשנתנו בסתם הקדש שהיה בהן בהמה ראויה למזבח, דלר' אליעזר סתם הקדש לבדק הבית וימכרו לצרכי עולות, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל'

קלים) מועלים בו, והרי ליכא כאן מעשה ההקדשה, ומ"ש מחצר דאין מועלין בו. ותירץ באחיעזר (ח"ג סי' ס"ז) דשאני בכור דקדושתו מרחם, דהו"ל כאילו אקדישונוהו שמים, ולכן יש בהן דין מעילה, משא"כ בקנין חצר דלא הוקדשו מעולם, ומאליהם זכה בהם הקדש.

עוד תירץ האחיעזר (שם) דהתם בבכור, כיון דזרק הכהן הדם, ועכשיו מועלין בו, הרי הזריקה שהוא מעשה עדיף מדיבור ההקדש, משא"כ בקדשי נכרים, שהם רק עולות, שהם קדשי קדשים, אין כאן מעשה הקדש, ולכן אין מועלין בהם. **בקהלת** יעקב (נדרים סי' ל"א) תירץ דיש לפרש דע"י קנין חצר אין בו שום איסור וקדושה כלל, ורק קנין ממוני להקדש כמו שיש קנין חצר להדיוט, ודומה לזה מצאנו בבבא מציעא (נ"ז ע"ב) דבונין בחול ואח"כ מקדשין, דאע"ג דהוא של הקדש אכתי אין מועלין בו. משא"כ בבכור שהוא "קדוש", וממילא מועלין בו.

★★

האדרמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע העיר על דברי הקצות החושן הנ"ל (נדפס בסוף מהר"א על התורה) שעל פי זה מתבאר היטב הגמרא בכריתות (ה' ע"ב) שכשמשח משה לאהרן בשמן המשחה היו כמין שתי טיפות תלויות לו על זקנו כו', ועל דבר זה הי' משה רבינו דואג שמא מעלתי חס ושלוש בשמן המשחה, יצאתה בת קול ואמר כשמן הטוב היורד על הזקן זקן אהרן כטל חרמון שיורד על הררי ציון, מה טל אין בו מעילה אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה.

וצריך להבין השייכות שבין טל לבין שמן המשחה. ולפי הנ"ל יומתקו הדברים, שכמו שטל אין בו מעיל' כנ"ל, כבארות של הקדש שנתמלאו מים, משום שלא הוקדשו בפה. כן השמן המשחה על זקן אהרן שנתרבה בנס, וא"כ לא הוקדש בפה ואין בו משום מעילה.

דף י"ב ע"ב

בגמ': דתני אשם בן שנה והביא בן שתים (יצא) בן שתים והביא בן שלש לא יצא.

כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות מעשה הקרבנות (הי"א) השלמים באים וכו' והגדולים בבקר עד שלש שנים שלימות וכו' יותר על זה הרי הוא זקן ואין מקריבין אותו.

דאיתא לקמן בריש פרק ה' דאחייה היה ממונה על הנסכים. ובוזה מדוייק גם דשמואל קאי על המשנה במנחות דמוזכר "מנחות ונסכים" וזה היה ביד הגזבר וכדאי' בפרק ה' לקמן, משא"כ במשנתינו כאן הזכירו הלשון "יינות ושמינים" דקאי על המקדיש בעצמו, עיי"ש.

★★

במשנה: רבי אליעזר אומר זכרים ימכרו וכו'.

העולת שלמה (תמורה לא:): תמה דאיך קאמר רבי אליעזר איך דין המקדיש כל נכסיו, והרי רבי אליעזר בעצמו אמר בערכין (כה). דאם החרים כל נכסיו אינו מוחרם, וע"ש בעולת שלמה שר"ל דרק בחרמי כהנים ס"ל לר"א דאפילו בדיעבד לא חל כשמחרים את כל נכסיו, אבל במקדיש כל נכסיו חל ההקדש בדיעבד מאחר דבידו לחללו על שוה פרוטה, ואע"ג דלכתחילה אסור לחלל על שוה פרוטה מ"מ כיון דבדיעבד מחולל חשיב כשיור. וע"ע בעולת שלמה בערכין (כה.).

★★

בגמ': יש בבדק הבית כו' ומועיל בגידוליהן.

בבבא בתרא (ע"ט ע"א) מובא ברייתא שר' יהודה חולק על זה וס"ל דאין מעילה בגידולין, והטעם לזה כתבו שם הראשונים (עיין ברבינו יונה, בר"ן ובריטב"א) דסבירא ליה דאין מעילה רק בדבר שאדם הקדיש בפיו, אבל במה שנעשה קדוש מאליו, אינו בו דין מעילה. וכתבו עוד שם דגם לרבנן דחולקין ארבי יהודה היינו דוקא בגידולין, דכיון דרבו מההקדש כגוף ההקדש דמו ולכן יש בהן מעילה, אבל מה שהקדש קונה מעצמו, כגון הקדיש בור ונתמלא מים, אין בו מעילה כיון דלא הקדישה בפה.

ולסברא זו כיוון הקצוה"ח (ס' ר' ס"ק א'), דמטעם זה אף אם חצר קונה להקדש אין מועלין בו, דכיון דהוי ממילא, אין בו דין מעילה, לפי שדין מעילה הוא תוצאה מקדושת פיו, ולכן יש מ"ד (זבחים מ"ב א') דאין מעילה בקדשי עכו"ם, אע"ג דודאי קני לה הקדש, כיון דליכא מעשה ההקדשה על ידי פיו של ישראל.

★★

האחרונים הקשו על יסוד זה דהא בכור קדושתו מרחם, ואעפ"כ אחרי שהוזק דמו (כיון דהוא קדשים

אדם מנדב אשם תלוי, ולכן אם הוצרך בן שנה והקדיש בן שנים או בן שנים והקדיש בן שנה פסול.

בהגהות הגאון ר' יעקב מאיר בידרמן זצ"ל העיר על זה, דאמנם ברמב"ם (פ"ד מהל' פסולי המוקדשין הכ"ב) פסק דאשם תלוי בא מן הקטנים או מן הגדולים, אמנם בזבחים (עז). מבואר גמרא מפורשת דאשם תלוי בא בן שנים, וכמבואר בכריתות כ"ב ע"ב דילפינן אשם תלוי מאשם מעילות דבעינן בכסף שקלים, וא"כ ה"ה לענין דבעינן איל.

★★

בגמ': רב אמר שבטא דכדכדא ביניהן.

כתב במתא דירושלים כאן: עיי' בשיירי קרבן והיינו כרכר בגמ' דידן כדאיתא במשנה לגרור בו את הכרכר, ונ"ל עוד ע"ד דאיתא במס' ב"ב (דף ע"ה) על ושמתי כדכד שמשותיך, פליגי בי' תרי מלאכי ברקיע, חד אמר שהם וחד אמר ישפה, אמר הקב"ה להוי כדין וכדין, ודרשו כדכד כדין וכדין ע"ש במהרש"א ח"א, א"כ ה"ה הכא, ר' פייס אמר שמעתי כדברי שניהם א"כ הוי כדין וכדין א"כ שפיר אמר שבטי דכדכדא ביניהן, דרבי פייס אמר כדין וכדין וזה נכון ע"כ.

★★

דף י"ג ע"א

במשנה: כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע, עמדו משלוש יספק מד', מג' ועמדו מד' יספק מד', שיד הקדש על העליונה.

וכן פסק הרמב"ם בהלכות מכירה (פ"ט ה"ב) וז"ל: הגזבר שקנה להקדש או מכר ההקדש ידו על העליונה. כיצד, נתן דמים של הקדש, אע"פ שלא משך הפירות, אם הוקרו קנה כדין תורה. ואם הוזלו הפירות חזור, שהרי לא משך, ולא יהי' כח הדיוט חמור מכח הקדש.

במגיד משנה שם הביא מהתוס' והרשב"א שתמהו על זה דהא בקידושין (כט). איתא שהקונה חפץ מן ההקדש במנה, ולא הספיק למשכו עד שעמד במאתים, מה שקנה קנוי ואינו מוסיף בדמים, ומבואר שם בגמ' הטעם משום דאע"ג

וכתב המשנה למלך (פ"ב מהלכות איסורי המזבח ה"ו) דאין כוונת הרמב"ם לומר שהוא פסול, אלא הכוונה היא דלכתחילה אין מקריבין אותו מפני הכבוד.

וכתב על זה החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' ז'), מה שהקשה כת"ר (הגאון ר' יעקב אלישר זצ"ל) על הרב משנה למלך ממה שכתב הסמ"ג (עשין קפג - רטו ע"ב) וז"ל יתר על זה הרי זה זקן ואין מקריבין אותו, ותניא בירושלמי פ"ד דשקלים אשם בן שנה הביאו בן שתי שנים לא יצא (כצ"ל) בן שנים והביאו בן שלש לא יצא עכ"ל, אלמא מה שכתב יתר על זה אין מקריבין אותו כוונתו דהוא פסול, דהא מביא ע"ז הברייתא דהירושלמי דקתני לא יצא, ומסתמא שכך הבין הסמ"ג בדברי הרמב"ם עכ"ד. הם דברים ברורים, ויש להפליא על הרב ז"ל דכל רז לא אניס ליה איך לא זכר מדברי הסמ"ג הללו ומהירושלמי דשקלים.

עוד כתב שם החיד"א, דהרמב"ם בפ"ד מהל' פסולי המוקדשין (הכ"ו) כתב דהיה חייב באשם בן שנה והביא בן שנים בן שנים והביא בן שנה פסול וכו', ולא הביא הרמב"ם דין הירושלמי בן שנים והביא בן שלש לא יצא, משום דהרמב"ם סמך על מה שכתב בהלכות מעשה הקרבנות וכו"ל, עיי"ש.

★★

בבבלי מנחות (מ"ח ע"ב) איתא גם בן שנה והביא בן שנים בן שנים והביא בן שנה פסול ותעובר צורתו. וכן פסק הרמב"ם הלכות פסולי המוקדשים (פ"ד הכ"ו) וז"ל: היה חייב באשם בן שנה והביא בן שנים, או בכך שנים והביא בן שנה, פסול ותעובר צורתו ויצא לבית השריפה.

אמנם בתמורה (דף י"ט ע"ב) איתא: אשם בן שנה והביא בן שנים, בן שנים והביאו בן שנה כשירה ולא עלתה לבעלים. וכבר תמהו התוס' בתמורה שם בסתירה זו, ותירץ בשפת אמת דיש לומר דמיתלי תלי במחלוקת ר"א ורבנן (בכריתות כ"ה ע"א) אם אשם תלוי בא בנדבה או לא, דאשם תלוי בא או בן שנה או בן שנים, ולפי ר"א דבא בנדבה, אם הוצרך לאשם בן שנה והקדיש בן שנים או בן שנים והקדיש בן שנה, נעשה ממילא אשם תלוי שכשר בן שנה ובן שנים, וכן ס"ל הסוגיא דתמורה, אמנם סוגיא דמנחות וכן ס"ל להרמב"ם ס"ל כהלכתא והיא שיטת רבנן דר"א דאין

דמאי שהיין שביהודה לא הי' מחמיץ מכיון שהיו מביאין משם נסכים, כדאיתא במנחות פ"ח מ"ו שהנסכים היו מביאים מיהודה.

ותירץ דרב נחמן אמר התם דבתחלה לא הי' היין שביהודה מחמיץ עד שנתנו לתוכו שעורים, וא"כ היכי דנתנו לתוכו שעורים גם אז הי' מחמיץ, ומשו"ה איצטריך לי' לאשמעינן דינא דהיכי דנפל בו שעורים והחמיץ מה דינו.

עוד תירץ דכמו דשנינו בריש יומא דמתקינין לכהן גדול כהן אחר שישמש תחתיו אם יטמא, ואע"ג דאחד מעשרה נסים שהי' במקדש הי' שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, והטעם הוא משום דאין סומכין על הנס.

בתוס' חדשים וחדושי מהרי"ח שם דחו די"ל דהטעם דהתקינו כהן גדול אחר היא משום טומאות אחרות שיארע לכהן גדול, דרק טומאת קרי הי' נס שלא אירע לכה"ג, כי טומאה שיוצאה מגופו הוא מגונה, משא"כ שאר טומאות.

★★

ובספר מתא דירושלים על הירושלמי להגאון ר' משה ליב ליטש - רוזנבוים זצ"ל תירץ קושית התוס' יו"ט: ולפענ"ד לק"מ דמתחילה היינו כשהיו חביבין לפני הקב"ה הנסכים, אבל אח"כ כשחטאו והקב"ה אמר לא תוסיפו הביא מנחה שוא וכו' אזי לא נתקיים האי נס היה אפי' היין שביהודה מחמיץ, ורק מתחילה קאמר כשהיו אהובים לפניו ונסכים של ישראל, אלא דעכ"פ גם של אדום החמיץ, רק עכשיו דנחרב המקדש אפי' מכח חטאתינו של אדום אינו מחמיץ, וזה דייק ר"נ ועכשיו של אדום אינו מחמיץ ודו"ק, אבל קודם שנחרב ועכ"פ לא היו אהוב לפני הקב"ה זבחינו ונסכינו אזי שלנו ושלחם החמיץ, ושפיר אמרה המשנה ואם החמיץ היין ופשוט.

דהדיוט בכה"ג יכול לחזור בו, מ"מ צריך לקבל מי שפרע, ובהקדש שאינו ראוי לקבל מי שפרע אינו יכול לחזור בו. וא"כ ה"נ אם הוולו הפירות למה הקדש חוזר בו הא בעי מי שפרע.

וכתב דלכאורה הי' מקום לחלק דהכא הקדש מפסידים הפירות שהם שווים עכשיו מאתים, משא"כ התם אינו אלא מניעת הריווח, שאינו צריך להוסיף עוד מאה. מ"מ כתב "וכל זה איננו שוה".

באבן האזל (שם) כתב לחלק בין הקדש שמוכר להקדש שלוקח, דהקדש שמוכר, הרי עיקר תקנת חכמים שמעות לא יועיל משום שלא יאמר נשרפו חיטיך בעליי, הוא לתועלת הלוקח, וכאן שהלוקח הוא הדיוט שקונה מן ההקדש, ל"ש תקנה זו, רק מטעם שלא יהא כח הדיוט חמור מההקדש, וא"כ כיון שאצל הדיוט יש מי שפרע, בהקדש לא שייך זה.

מישא"כ הכא שהקדש הוא הקונה, יש כאן עיקר התקנה אצל הלוקח שלא יאמרו נשרפו חיטיך בעליי, שאותו סיבת תקנה ששייך בהדיוט שייך גם בהקדש, ואם כן לאו מהדיוט אתיא לה, אלא שאותו טעם שישנו בהדיוט ישנו גם בהקדש, ולכן שפיר י"ל דלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש, והקדש יכול לחזור בו. ע"כ.

ועיין עוד בר"ן קידושין דף י"א ע"ב מדפי הרי"ף על המשנה רשות הגבוה בכסף.

★★

במשנה: ואם החמיץ יין החמיץ לו.

בתוס' יום טוב (פ"א דמאי משנה א' ד"ה והחמיץ שביהודה) תמה ע"ז דהא איתא בפסחים מ"ב ע"ב ובירושלמי

פרק חמישי

במשנה: אלו הן הממונים שהיו במקדש וכו'.

ובגמרא חד אמר כשרי דור ודור בא למנות עליהן וכו'.

כתב החתם סופר בתשובה (ח"מ סי' ס"א) שמה דאיתא בגמרא מכות (כ"ג ע"א) דהולך תמים זה אברהם ופועל צדק זה אבא חלקיה, לאו למימרא דאי לאו עביד כאברהם ואבא חלקיה לאו מעליותא הוא, אלא שאברהם היה ההולך בתמים בתכלית התמימות, וכן אבא חלקיה היה פועל צדק בתכלית הצדק האפשרי, וקורא על שמם כמו שקורא במס' שקלים להממונים שבבית המקדש על שם הצדיקים שבהם, ה"נ כן הוא, ולעולם מי שהולך בתום אע"פ שאינו כל כך כאברהם אינו מ"מ איננו עבריינן.

אך מי שהלך בהיפוך מתמימות והוא המתעקש רשע הוא בלי ספק, וכן לענין פועל צדק, וכן כולם, עיי"ש.

★★

במשנה: פתחיה זהו מרדכי וכו'.

בטעמי המנהגים עניני מגילה (אות תתצ"ב) כתב דשמע דבר חידוד, דפתחיה זהו מרדכי על דרך והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד, והכונה, דשלשת האותיות הראשונות של מרדכי הם חצי ממספר שלשת האותיות הראשונות של פת'חיה, וזהו והיה ראשיתך מצער, ושתי האותיות האחרונות של מרדכי הם כפולות ממספר שתי האותיות של פתחיה, וזהו ואחריתך ישגא מאד, עיי"ש.

★★

בספר מראית העין לרבינו החיד"א מביא מספר כף ונקי רמז לשם פתחיה מרדכי, כי מרדכי כל אות משמו נכפל בחשבון בשם פתחיה כי היה הולך וגדל דהיינו אות מ' נכפל ונעשה פ' של פתחיה, אות ר' משם מרדכי נכפלה ונעשית ת' בשם פתחיה, ד' משם מרדכי נכפלה ונעשית ח' בשם פתחיה.

כי מתחלה היה הולך וגדל ולבסוף הו"ל קצת ירידה כמו שאמרו חז"ל ורצוי לרוב אחיו ולא לכולם, שפירשו ממנו סנהדרין, ולכן ג' אותיות ראשונות משמו נתחלפו בכפל חשבונם כנגד הולך וגדול ושתי אותיות אחרונות נתחלפו בחסרון חציים, דבסוף הו"ל קצת ירידה, ע"כ דברי הכף ונקי.

ומוסיף החיד"א: דלא נהירא לי, דרמזו בשם ירידה ח"ו, אלא דמרדכי היה עניו, ולפיכך בשתי אותיות האחרונות של שמו שנגרע ומה"כ"י נהיה "יה", לרמז ענותנותו, דשם "יה" שומר וסומך לעניים כמ"ש רבינו האר"י ז"ל עכ"ד.

ואני בקטנותי חושב שכל האותיות של מרדכי נתרבה לפתחיה. והשתי אותיות האחרונות של מרדכי לא נתכפל להיות "מך" אלא נתכפל בכפל כפלים להיות "יה" וזה מספר הגדול ביותר שיכול להיות.

(וללוי אמר)

★★

במשנה: למה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח בדברים ודורשן ויודע בשבעים לשון.

במס' מנחות (ס"ה). מקשה כולו סנהדרין נמי ידעי שבעים לשון דאמר רבי יוחנן אין מושיבים בסנהדרין אלא בעלי חכמה וכו' ויודעים שבעים לשון, וא"כ קשה מה הרבותא דמרדכי ידע שבעים לשון, ומתרץ בגמ' דהוה כייל לישני ודריש והיינו דכתיב במרדכי בלשן.

והנה ברמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"ו כתב דסנהדרין צריכים שידעו ברוב הלשונות ולא כתב שבעים לשון, ובכסף משנה שם דלכך כתב הרמב"ם "רוב הלשונות" משום דדבר זר הוא להמצא מי שידע בכל השבעים לשון עיי"ש.

ולפי"ז מקשה בספר פתח עינים להחיד"א ז"ל למה לא משני דהרבותא דמרדכי הוא דידע "כל" השבעים לשון.

לעולם רק עבור זה ואם לא יעשה כן יהי' מוכרח להסתלק מן העולם וא"כ טוב לו יותר עכ"פ לעשות המצוה במס"נ ויסתלק עי"ז ועי' עוד בתפארת שלמה לר"ה שהאריך בזה.

והוסף ידי"ג הג"ר אברהם מרדכי יוסף מרקסון שליט"א: ומה מתוק לפי זה מה שאמרו כאן בגמרא "אחלק לו ברבים זה רבי עקיבא" - שאכן רבי עקיבא כל עיקר ביאתו לעולם היא כדי ללמד תורה לרבים ע"כ.

★★

בגמ': ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אין הוון קדמאין מלאכין אנן בני אנש ואין הוה בני אנש אנן חמרין, א"ר מנא בההיא שעתא אמרין אפי' כחמרתיה דר' פינחס בן יאיר לא אידמינון וכו'.

בתרומת הדשן (ח"א סי' מ"ג) נשאל בתלמיד הרואה את רבו שרוצה לאכול איסור דרבנן אי צריך למחות בידו, וכתב דיש מי שרצה להביא רא' דאין צריך למחות מהא דר' זירא לא מחה ברב אסי כשרצה לאכול פירות של תערובת דמאי כדמי' בחולין (ו' ע"א).

אך דחה התרומת הדשן את הראיה מהתם וכתב דהתם הלא מסיק ר' זירא דלא גזרו על תערובת דמאי מהא דרב אסי אכל ואין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, א"כ י"ל דע"ז סמך גם ר' זירא מתחילה דלא מחה, ולפי"ז ודאי שבדורות שלנו יש למחות אפי' בספק, כי אפי' על דורות חכמי התלמוד איתא בתוס' שם (ד"ה צדיקים) המעשה במדרש (ב"ר פרשה ס') שר' ירמי' שדר לר' זירא כלכלה דפרי ובין דין ובין דין איתאכל פרי בטבלייהו, וכן כאן בירושלמי קאמר ר' זירא דאם הראשונים כאנשים אנחנו כחמורים ולא כחמורו של רפב"י, הרי דאפי' בזמן ר' זירא אירע תקלה לצדיקים, כ"ש בדורותינו יתמי דיתמי דיכול לקרות תקלה לצדיקים, וע"כ יש לתלמיד למחות ברבו כשרואה שבאה תקלה לידו ח"ו, עיי"ש.

★★

אמר הגרעק"א זצ"ל (הובא בספר חוט המשולש): אם "הראשונים כמלאכים" שאנו מעריכים ומתייחסים אל דבריהם כקדושי עליון וכמלאכי מעלה, אז "אנו כבני אדם" נחשבים, אבל אם "הראשונים כבני אדם" שאנו חושבים שהם

ומיישב בדוחק דכיון דהרמב"ם סבר דהוי כמו דבר זר שידעו כל השבעים לשון משו"ה סובר דהתוצרן רצה לתרץ לפי ההו"א של המקשן שכל הסנהדרין ידעו כל השבעים לשון ולכך הוצרך הגמ' לתרץ דהוה כייל לישני, אבל לפי האמת דכוונת ר' יוחנן היא שצריכים לידע רק רוב הלשונות, אה"נ לק"מ, דהרבנות דמרדכי הוא לידע כל השבעים לשונות.

דף י"ג ע"ב

בגמ': לכן אחלק לו ברבים וגו' זה ר"ע וכו'.

הנה בתפארת שלמה (פר' וילך) כותב: "לכן מצינו גבי שמעון העמסוני (בכורות ו, ב, פסחים כב, ב) שדרש כל האתין שבתורה כיון שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש. כי כל אחד מישראל יש לו אות בתורה כמ"ש (דברים לב, מז) כי לא דבר ריק הוא מכם. פי' כל התורה הוא מכם כי ששים רבוא אותיות שבתורה הם נגד ששים רבוא נשמות בני"ש. וז"ש (תהלים יט, ח) תורת ד' תמימה משיבת נפש. משיבת לשון תשובה כי התורה מסייעת לבני"ש לשוב בתשובה נכונה, כי בלתי זאת חסירה האות מאיש ישראל הוה הפוגם בתורה כנ"ל והתורה צריכה להיות תמימה לכן היא משיבת נפש החוטא בתשובה להיות לו לעזר. וז"ש שדרש ר"ש כל האתין בתורה פי' האותיות שבתורה תיקון כולם ע"י הנשמות התלויים בה. וכיון שהגיע (דברים ו, יג) לאת ד' אלקיך תירא פירש. פי' כיון שבא למדת היראה הגדולה ה' מתירא מעצמו כמ"ש קשוט עצמך ואמר בלבו כי אין שייך ללמוד לאחר. עד שבא ר"ע ולימד את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח.

פי' כי ר"ע בא לעולם עד"ז כדי ללמד תורה ברבים כמ"ש גבי אילן הנטוע לרבים כי שורש נשמתו הוא כמו אילן וכל ישראל הם הענפים כי הוא ה' חלק נשמתו של מרע"ה. וז"ש עד שבא ר"ע ולימד. פי' שבא לעולם ללמד לרבים וכו' את לרבות ת"ח. כדי שיתרכו בעולם ת"ח. ובוה פרשנו המשנה (ר"ה כא, ב) מעשה שבאו יותר ממ' זוג ועכבן ר"ע שלח לו ר"ג אם אתה מעכב הרבים אתה מכשילן לעתיד לבא. כיון שכל ביאתו לעולם הוא ללמד תורה לרבים. ואם אתה מעכב את הרבים ולא תעשה העובדא שלך אתה מכשילן לע"ל שלא יהיה להם תיקון. לכן מצינו (ברכות סא, ב) שהיה ר"ע מוסר נפשו בזה להיות מקהיל קהילות ברבים אשר זה איננו מן הדין למסור נפשו בזה. רק מפני שהיה יודע כי זה כל ביאתו

עם הצדיקים כל כך, כי הבונה בנין גדול ורב קומות צריך מאוד מאוד לדייק ביסודות הבנין, כי כל סטייה קטנה ביסוד גורם עיוות גדול בקומות העליונות, כן גם הצדיקים שהם יסוד העולם מדקדק הקב"ה עמהם כחוט השערה.

עוד איתא בשה"ק שע"כ הקב"ה מדקדק עם הצדיקים, כי הקב"ה רצה לברא את העולם במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף את מדת הרחמים כדאיתא ברש"י בריש פרשת בראשית, והנה זה שאין העולם מתקיים בדין זה מחמת הרשעים, אבל הצדיקים יכולים לעמוד בדין, וע"כ עם הצדיקים הקב"ה מתנהג כמו שרצה לברוא את העולם מתחילה והיינו במדת הדין, וע"כ מדקדק עמהם כחוט השערה.

ויותר מזה איתא בתורת חיים (חולין) שכיון ששיתף הקב"ה מדת הדין ומדת הרחמים, אם העולם אינו מתקיים במדת הדין שישנו, אז לוקח הצדיק המדת הדין על עצמו, ואם כן נשאר מדת הרחמים בלעדו לכל העולם כולו.

★★

ביאור נוסף בענין זה יש לנו בדברי הר"ח בתענית (ח' ע"א) בהא דאיתא בגמ' שם: אמר רבי יוחנן: כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה שנאמר "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף". וכתב הר"ח: א"ר יוחנן: כל המצדיק עצמו מלמטה ומחזיק דרך החסידות אפילו מעט אם יטה מדקדקין עליו מלמעלה ולוקחין הדין ממנו שנאמר "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" ועוד מהכא "וכיראתך עברתך" לפי דקדוקן ביראתך כן מדקדקין עליהם בעברתך ועוד מהכא "בדרכיך יזכירוך" כפי דרכך מזכירין אותך מלמעלה ע"כ.

★★

בפנים יפות (פר' תצוה) כותב: אחז"ל שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה בהיות מכירים גדולתו, אפילו כחוט השערה נחשב לעזות כנגדו דהיינו שיכיר האדם רוממות קל יתברך, ועל זה אמר דהע"ה "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים ט"ז ח') כמפורש בשו"ע א"ח ס' א' אין ישיבת האדם ותנועותיו וכו' כי בהעלת המחשבה שהש"י לנגדו ויכיר שפלות האדם הוא עזות גדול למרות עני כבודו לכך סביבו נשערה מאד ע"כ.

★★

בני אנוש כמונו, ואנו יכולים לשפוט אם טועים המה או לא, אז "אנו כחמורים" וכו'.

★★

בגמ': אחת אומרת לעינתי ואחת אומרת לימתי ואחת אומרת לויבתי זו שאומרת לימתי סברין מומר שופעת כים א"ל בימה סכנת וכו'.

כתב הצפנת פענח (פ"י דברכות) דהא דלא הביאו קרבן תודה, הוא משום דעיקר ההודאה בשעת סמיכה הוא וכמש"כ הרמב"ם ספ"ג דמעשה הקרבנות ונשים לאו בני סמיכה נינהו. עיי"ש לגבי ברכת הגומל. אמנם עיין באליה רבה (רי"ט סק"ה) ובתוספת שבת (רפ"ב ס"ק ט"ו) שהטעם שבעל של יולדת מחוייב בעלי, שכיון שהיא צריכה להודות ואשתו כגופו, וברכו ג"כ הוי כעין הודאה, כדכתיב "הודו לד' ברכו שמו", וכתבו שלכן יכוון בברכתו להודות לשמה.

★★

בגמ': בן אחייה וכו', על ידי שהיו הכהנים מהלכים יחפים על הרצפה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באים לידי חולי המעים וכו'.

הגאון בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל בספרו דברי תורה (ח"ט אות ס"ה) הקשה מדוע היה כן והלא כתיב בקהלת (ח, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואף דהוי היפך הטבע, מ"מ הרי עשרה נסים נעשו במקדש, ומאי שנא בזה שבאו לידי חולי ע"י העבודה, ולכאורה יותר טוב שיהיו בריאים וחזקים ויוכלו לעבוד העבודה בזריזות כראוי. וצריך לומר שרצון השי"ת היה שיעבדו עבודה ביסורים קצת.

גם י"ל שהכהנים שבאו לידי חולי שבן אחייה היה ממונה עליהם היו אותן כהנים שנתגאו ונהנו בעבודתם ולא עשו עבודתם לשם שמים, ועל כן לא זכו לנס היפך הטבע ובאו לידי חולי, עיי"ש.

דף י"ד ע"א

בגמ': א"ר אחא כתיב וסביבו נשערה מאד מדקדק עמהן כחוט השערה.

הגאון ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל אמר בשם הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שעל כן הקב"ה מדקדק

בגמ': בית גרמו וכו' ולא רצו לבוא עד שכפלו להם שכתב וכו'.

הנה מבואר כאן שבית גרמו עשו כעין שביתה, במטרה להרבות שכרם, וכן מה שלא רצו ללמד לאחרים היה בכדי שלא יהיו להם מתחרים, וכך יוכלו להרבות שכרן, ואע"פ שהם נתנו נימוק לסיורכם ללמד כבר כתב המהרש"א (יומא ל"ח ע"א ד"ה וע"ז מזכירין) שלא הזכירו אותם על כך לשבח, "דלא האמינו חכמים להם, אלא דכוונתם להרבות שכרם וכבודם", וכך משמע מהירושלמי (פ"ג דיומא ה"ט) ע"ש.

והנה בתוספתא (פי"א דב"מ) איתא: "מי שהיה בלן לרבים, ספר לרבים, נחתום לרבים, שולחן לרבים, ואין שם אחר אלא הוא, והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לתוך ביתו, יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד אחר תחתיו, ואם התנה עמהם בבית דין או שעיברו עליו את הדרך הרשות בידו". לכאורה, הרי לנו דוגמא של צו ריתוק בשירותים חיוניים המחייב את העובד לעבוד כנגד רצונו, ומונע ממנו את זכות השביתה.

ובשו"ת בנין אב להגר"א בקשי דורון שיחי' (חלק ג' סי' ס"ט אות ב') כותב דיש מי שכותב שיש סתירה בין מעשה דבית גרמו הנ"ל. ששבתו והוסיפו להם חכמים בשכרם לבין התוספתא דמבואר דכששבתים בדבר שלא ראוי לעשות כן, יכולים לעכב על ידם. וכתב בבנין אב שם: אולם נראה לי שאין מהגמ' יומא סתירה להלכה שנוכרה בתוספתא, משום שגם אם אפשר להוציא צו ריתוק כדי להפעיל שירות חיוני כפסק התוספתא, במעשה בית גרמו ובית אביטנס, לא הפעילו חכמים צו ריתוק לאותם משפחות לשרת בקודש, משום שצו הריתוק לא היה מועיל ולא היה מעשי. צו ריתוק אפשר להוציא לעבודת בלן, ספר, שולחני, וכל מלאכה שיכול העובד לעשות בעל כורחו, אבל אומן שעבודתו מיקצועית, ונדרשת ממנו רמה גבוהה של ביצוע בהתאם לכישוריו, אומן זה אינו יכול לעבוד מכח צו ריתוק והצו לא יועיל להפעילו, ולא רק משום שלא נוכל לחייב אותו לעבוד באומנות ובכושר מלא מתוך כפיה, אלא אפי' אם ירצה ויקבל עליו את הדין, ויעבוד בנאמנות, כשהעבודה אינה לרוחו, אינה לרצונו, ולא לפי תנאיו, לא יוכל להגיע לרמה מיקצועית נאותה. משום שלכך צריך רצון לעבודה, ותנאים המרחיבים דעתו של אדם. וע"ש עוד בזה.

★★

בספר דרכי מוסר (ע' רפב) כותב: חז"ל אמרו כי הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, שמעתי בשם הסבא מקלם מרן הרש"ז זצ"ל שאמר הטעם, מפני שאצל הצדיק לפי הכרתו אין זה כחוט השערה, "חוט השערה" הוא רק אצלנו שחסרה לנו הכרה בגדלות ד', אבל אצל הצדיק היא עבירה גדולה לפי הכרתו הוא ע"כ.

★★

בגמ': אגריפס המלך שמע קולו של גביני כרוז

בשו"ת פרי השדה (חלק ג' סימן מ"ב) מביא שאלה ששאל רב אחד אם להפסיק המנהג של לעשות רעש גדול בעת קריאת השם המן במקרא מגילה, כיון שזה רעש גדול מדי ואין כבוד לבית הכנסת.

וענה הפרי השדה שאין לבטל מנהג שמובא ברמ"א או"ח (סימן תר"צ סעיף י"ז), ומזכיר המעשה של גביני כרוז שהיה מכריז בבית המקדש ואגריפס המלך שמע קולו עד ח' פרסאות ונתן לו מתנות הרבה.

רואים מזה שזה לא בזיון בית המקדש אע"פ שעושים רעש גדול ע"כ.

★★

בגמ': ר' יוסי עאל"י לכופרה וכו'.

כתב במתא דירושלים כאן: יש לפרש ע"ד מה שאמרתי דבתוכחה כתי' בברכות ישמך ה' לראש ולא לזנב, ויש לעיי' מדוע הוצרך לפרש ולא לזנב, ואמרתי ע"ד שאמרו הוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים, ויכול להיות שיהי' האדם ראש לשועלים אלא דאין זה ראש ויותר טוב להיות זנב לאריות מהיות ראש לשועלי' וזה הוא הברכה ישמך ה' לראש ולא לזנב, ירצה שלא תהי' ראש לזנב כי זנב לאריות טוב ממנו, והנה ר' יוסי בעי לממנייא בהאי כפר פרנסים ולא קבלו משום דלא רצו להיות ראש לשועלים, לפיכך אמר להם הרי בן כבי הי' על הפקיע המה הפתילות שבמקדש והיו נעשים מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהם ורז"ל אמרו מסמרטוטי כלמי, הרי שהיו ממונים על הסמרטוטים ואפ"ה חשב התנא מינוי שלו בהדי אינך ע"כ.

★★

מעצמם חששו לעיקר דינא של "והייתם נקיים" שהוא מדאורייתא, אלא שהוא משתנה בכל מקרה ומקרה לפי מקומו ושעתו, ולפיכך יתכן שפיר שלא חששו לאכול פת נקיה בבתיהם, היכא דליכא חשדא, וליתא בזה משום כל מקום שאסרו חכמים וכו', שהרי לא גזרו חכמים על המעשה כלל. ע"כ.

דף י"ד ע"ב

בגמ': מעשה בכהן אחד שהלביש לאיסטרטיות א' וכו'.

כתב במתא דירושלים כאן: ויש לעיין איך הי' הכהן רשאי להלביש הנכרי הא מועל בהקדש ועיי' בשו"ע או"ח סי' קכ"ח טו"ז ס"ק ל"ט דהעלה דכל שיש הנאה לכהן יכול למחול יעיי"ש שכתבתי על הגליון ראי' מאלי' שרץ לפני אחאב ואל"י הוא כהן, ומלשון הגמרא פשוט נבילה בשוק ואל תאמר כהנא אנא משמע אפי' נבילה דאחרים, וכן מירושלמי דפה יש ראי' ע"כ.

בגמ': פסל לך וכו' וממנו העשיר משה וכו'.

המפרשים הקשו, דהרי בגמ' נדרים (ל"ח ע"א) איתא דאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור, ועשיר וחכם וענו, וכולם ממשה ע"ש. וא"כ איך שרתה השכינה על משה קודם שפסל את הלוחות והעשיר. וביערות דבש (ח"א דרוש ב') כותב שבאמת היה לו למשה רבינו עשירות גם מקודם, רק נדב הכל למשכן כדאיתא במדרש, לכך ניתן לו עושר אחר מפסולת של לוחות, כי למשה עצמו נאמרה נדבת המשכן קודם הלוחות שניות, ותיכף נדב בלבו כל כספו וזהבו. ע"כ.

ובענין באמרי שמאי (שמות ע' קעג): שמעתי מפי ר' מ"ל נ"י, זמן רב התקשה להבין הא שלומדין מפסל לך שהשכינה שורה על עשיר, הלא השכינה שרתה על משה לפני זה? עד שהזדמן למלון אחד עם האדמו"ר רש"ב מגור שליט"א (שנים אחדות לפני שקיבל עליו האדמו"רות) בשבת פרשת תשא והתכונן לשאלו שאלה זו, והאדמו"ר למד חומש עם רש"י בקול רם, בטרם ששאלו, שמע ר' מ"ל שהאדמו"ר לומד רש"י זו והוסיף כעת נתעשר משה הרבה, כעת התעשר הרבה,

בגמ': בית גרמו וכו' בדברים הללו מזכירין אותן לשבח שלא יצא ביד בניהם פת נקיה מעולם שלא יהו אומרים ממעשה לחם הפנים הן אוכלין, בית אבטינס וכו' שלא יצאת אשה משל אחד מהן מבושמת וכו'.

כתב האלשיך הקדוש בתורת משה (פרשת לך לך) על הפסוק ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן וגו' (בראשית יד, יח), דהפסוק קאמר דעל כן לא האכילו בשר משום שהוא כהן לא-ל עליון מקריב קרבנות ולא רצה שיראה כמאכילו מבשר הזבח אשר לא כדת, וכענין הממונים על לחם הפנים שלא הי' בביתם פת נקיה, ומפטמי הקטורת שלא היו מתבשמים בביתם, כל יחשדום שנהנים מההקדש, כן מלכי צדק לא הוציא רק לחם ויין ולא בשר.

ובלחם ויין לא היה חשד, כי בימים ההם לא היו נסכי יין ולחמי מנחות או לחם הפנים, כי הלא אמרו חז"ל (ב"ר פ' מ"ג) כי בזכות לחם ויין שנתן לפניו בשרו על שתי הלחם ונסכים לעתיד, עיי"ש.

בתורה תמימה (במדבר לב, כב) העיר על ברייתא זו: "אפשר לומר דבמכוון אמר הלשון "ביד בניהם", ומוסב על הבנים הקטנים, דדרך הקטנים לצאת לחוץ ופתם בידיהם ויש לחוש מפני הרואים, אבל הגדולים מותרים לאכול משלהם בבתיהם, ואע"פ דקיי"ל דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, אך כבר כתב הרא"ש בשבת פ' חבית ועוד פוסקים, דכלל זה אינו אלא באיסור דאורייתא ממש ולא באיסור דרבנן, ומכש"כ בדבר כזה שאינו רק מדה ומנהג יפה ולא מדינא, דכמה אנשים אוכלין פת נקיה" כו'. יעו"ש.

והשיב בזה חכ"א בקובץ תבונה (קובץ י"א ע' עז): לענ"ד נראה לחלק בפשטות, דלא אמרו כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אף בחדרי חדרים אסור אלא במקום שאסרו חכמים מעשה מסוים, כגון ההיא דשבת (קמ"ו): שאסרו ר' אליעזר ור' שמעון לשטוח בגד בחמה בשבת אף היכא דליכא מראית העין, וטעמא משום כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אף בחדרי חדרים אסור, משא"כ בהא דבית גרמו שלא היתה כאן שום פעולה שחכמים אסרוה, שהרי לא אסרו חכמים על עושי לחם הפנים לאכול פת נקיה, אלא שהם

מלאך הקדוש ולהיפוך מאדם רע נברא מלאך רע ח"ו. והנה זה הדיבור הוא משוטט בארץ באין מנוחה עד בואו להצדיק ואז נופל להצדיק הזה במחשבתו הדיבור ההוא והוא מעלהו אל הקדושה. וזהו שלפעמים בא לצדיק מחשבה אשר מעולם לא עברה על דעתו המחשבה ההיא ואין זה כי אם היוצא מפי איזה רשע ומשוטטת עד מצאה מנוח.

וזהו פירוש הפסוק משכני אחריו נרוצה, דהיינו שהמחשבה אשר לא טובה אומרת להצדיק משכני להקדושה כי אחריו נרוצה ואחר כך בבואה אל הקדש משבחת ואומרת הביאני המלך חדריו הוא הצדיק הנקרא מלך הביאני בחדרי קדש של השם יתברך ברוך הוא. וזהו שאמרו פסל לך, הפסולת היא שלך, פירוש הדברים הפסולים והמחשבות הפסולות היא שלך שאתה תביאם אל הקדושה ובוה יתעלו, ומכאן נתעשר משה עשירות גדול לא יערכנו כל זה סגור, כי הזהב היותר משובח בעולם אינו מגיע לעשירות כזה עכ"ל.

★★

במשנה: מי שהוא מבקש נסכים הו"ל לו אצל יוחנן וכו' אם פחתו פחתו לו וישלם יוחנן מביתו ואם הותרו הותרו להקדש.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' מד) כתב דממשנה זו יש להוכיח דחצר קונה גם בהקדש, דלכאורה קשה אמאי בהותרו הותרו להקדש הרי הכסף הוי אבידה ומדוע לא נימא דיוחנן קנה אותו, אלא על כרחך דחצרו של הקדש קונה לו וע"כ הותרו להקדש.

ובתב דלפי"ז קשה על שיטת רבנו ברוך ממגנצא שמוכא במרדכי פ"ב דבבא מציעא (סי' רנ"ט) דס"ל דחצר קונה שלא מדעתו רק דבר הפקר ולא אבידה, ורמז עליו הסמ"ע (חו"מ סי' ר"ס ס"ק ב'), דלדבריו איך כאן קנה החצר להקדש דבר אבידה, ונשאר בצ"ע.

★★

במשנה: מי שאבד חותמו ממתניין לו עד הערב וכו'. **דר"ש** בספר אור פני משה (הובא במשניות מנחת יצחק): "מי שאבד חותמו" שפגם באות ברי"ק, בכריתך שחתמת בבשרינו, "ממתניין לו עד הערב" עדיין יש לו תקנה, שעד יום מותו כאשר יערוב ימיו של אדם מחכים לו, "אם מוצאין

גם מקודם היה עשיר, ולא היה לו להר' מ"ל מה לשאול ע"כ.

★★

ובספר אזנים לתורה להגר"ז סורוצקין ז"ל כותב בזה: נראה ליישב, דהנה הטעם שהנביא זקוק להיות עשיר, הוא כדי שיהיו דבריו נשמעים, דחכמת המסכן בזויה. והשתא יש לומר, דקודם שהשתחוו בני ישראל לעגל הזהב, לא היתה העשירות חשובה בעיניהם, וכדאיתא במסכת ברכות (דף ט, ב) "וישאלם וינצלו את מצרים" (יב, לו) אמר ר' אמי: מלמד שהשאלום בעל כרחם דישאל. שלא רצו לשאול מהמצרים את הכסף והזהב, ועשו זאת מפני צווי ה'. וממילא לא היה אז הכרח לנביא להיות עשיר.

אבל אחרי שעשו בני ישראל את העגל, והשתחוו לאלהי זהב, המסמל את התאוות הניקנות בזהב, התחילו מכבדים את העשירות, והעיקר מבזים את העניות, והוכרח משה להתעשר, כדי שיהיו דבריו נשמעים. ואף על פי שטחן משה את העגל היטב עד אשר נעשה דק לעפר, הרי ה"עפורת זהב" נשארו במוחות בני ישראל, ועדיין הכל משתחוים לזהב ומחוללים סביבו, ומאז נעשה חכמת המסכן בזויה. ובשעה שהכל מתעשרים מ"פסולתו" של העגל, מהשריים של הסטרא אחרא, הרי משה רבינו כשהוכרח להיות עשיר, נתעשר מסטרא דימינא מפסולתן של לוחות עכ"ד.

★★

ביאר בזה בנועם אלימלך (פרשת פקודי), שהשם יתברך אמר למשה, כל מה שנוגע לך לפרנסתך להצטרכותך יהיה בעינך כפסולת המאכל הנדחה מן הגוף שלא תשגיח על הנוגע לך. מכאן נתעשר משה, פירוש שמשה רבינו עליו השלום עשה כאשר אמר לו השם יתברך והיה כל כוונתו שישראל יהיו מלאים ושבעים כל טוב וזה היה כל עושרו שראה בעושרם וטובתם עכ"ד

★★

עוד כתב בזה הנועם אלימלך (פרשת פנחס) דהנה כמו זר נחשב שיחפוץ הצדיק בעשירות, ואדרבה הלא מצינו ההיפך שלא חפץ בעשירות בארונו של יוסף ועליו נאמר חכם לב ביקש מצות. אך נראה, דהנה כל דיבור היוצא מהאדם אינו הולך לריק ולבטלה. כי אם מדברי הצדיק הקדוש נברא

של לא תקפוץ ירך, ואמרו ז"ל כל המעלים עינו מן הצדקה כאילו שופך דמים.

★★

ומסיים הרה"ק ממונקאטש זצ"ל שם: ודלא כאותן הקמצנים אשר לא יחפצו לעשות צדקה וכשיגיע להם עני בלילה אומרים שמחמירים מליתן צדקה בלילה וביני לביני ילך העני לדרכו ויפטר מליתן ויש בזה כמה לאוין כנ"ל וכו', ואם ירצה א' להיות מדקדק יוכל לומר לאיזה צורך מתנה כמנהג רבינו הק' בעל דברי חיים כנ"ל, אבל לא יקפוץ ידו מליתן ביום ובלילה ולא ישיבנו ריקם להעני חלילה ע"כ.

★★

בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ל"ב) הביא מנהגו של החתם סופר שנתן צדקה קודם כל תפלה, ואפילו לפני תפלת ערבית, ולכאורה זה סותר למה שכתבו המקובלים עפ"י הירושלמי כאן, וכתב הבצל החכמה דכל ענין לא לתת צדקה אינו אלא כשמביאו לידי העני בלילה, אבל כשנותן לגבאי צדקה או לשליח ע"מ שיתנוהו לעני ביום אין בזה כלום.

עוד כתב די"ל דנתן צדקה בסתר, והצדקה בסתר הרי מסיק הירושלמי דמתן בסתר יכפה אף. [מיהו ע"ש שהביא מש"כ החיד"א בספר עבודת הקודש דהאריז"ל נתן צדקה במנחה ולא בערבית].

★★

בדעת תורה (סי' תקס"ח סעיף ב') דן אם ראוי להקפיד לעשות פדיון הבן דוקא ביום ולא בלילה, וכתב דיש לתת טעם שלא לפדות את בנו בלילה, עפ"י מה דמבואר כאן דאין לתת צדקה בלילה משום לא תסיג גבול מאחר דצדקה מצילה ממות, וה"נ פדיון הבן שמציל מן המיתה כמש"כ בספר חסידים מעשה בבחור א' שנטה למות והיה בכור ופדו אותו וחי אח"כ כ"ה שנים, ה"נ דעובר ע"י פדיה בלילה על לא תסיג גבול ע"כ.

וראה גם בשו"ת מהרש"ם (חלק ב' סי' מ"ג) שהאריך הרבה בענין פדיון הבן בלילה וכתב כדבריו הנ"ל. ובשו"ת בייע אומר (חלק ט' יו"ד סי' ט"ו) מש"כ בדבריו.

★★

לו כדי חותמו" שחזר בתשובה ומתקן את אשר פגם, "נותנין לו" מתן שכרן של צדיקים "ואם לאו" שלא תיקן ולא חזר בתשובה "לא נותנין לו" אז ח"ו נמסר ביד "לא" אלו הם הקליפות ר"ל, "ושם היום כתוב עליהם" שיראה להזדרז לעשות היום תשובה, כי היום קצר, ואין אדם יודע את עתו, "מפני הרמאין" הוא היצה"ר הרמאי הצייד בפיו.

★★

אדמו"ר הפני מנחם (שמחת תורה תשנ"ג) אמר בשמו של אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל: מי שאבד חותמו ממתנין לו עד הערב, שיש לו עוד שהות עד הושענא רבה לחזור בתשובה, ואמר הרמז לזה "הערב" אותיות ערבה, יומא דערבה.

דף ט"ו ע"א

בגמ': רבי חנינא בר פפא הוי מפליג מצוה בלי"א חד זמן פגע ביה רבהון דרוחיא א"ל לא כן אלפן ר' לא תסיג גבול רעך וכו'.

בדרכי חיים ושלום (אות תק"ו) מביא מנהגו של המנחת אלעזר זצ"ל שכל הנדרים אשר נדר בהזכרות נשמות ביו"ט שילם במוצאי יו"ט מיד, הגם שהיה תחילת הלילה, ולא חשש בזה להא דירושלמי דאין לתת צדקה בלילה, דכיון שהוא רק תשלומי נדר ופריעת חוב של מצוה אין זה בכלל נותן צדקה בלילה.

ועי' בשו"ת בצל החכמה (סוף ח"ג בהשמטות) שהשיג ע"ז מסוגיין דאי נימא דהמשלם נדרו אינו בכלל נתינת צדקה בלילה, א"כ איך קאמר רבהון דרוחיא לרבי חנינא בר פפא לא תסיג גבול רעך, והא אפשר דרבי חנינא נדר מלפני זה ביום ורק שילם את נדרו בלילה.

★★

המנחת אלעזר (דברי תורה ח"א אות קיז) הביא מהדברי חיים זצ"ל שכשהיה מצטרך לתת צדקה בלילה היה אומר למקבל קח לך להכנסת כלה או לדורון דרשה או על המשקה או על הוצאת הדרך וכיו"ב כדי שלא יהא בתורת צדקה אלא בדרך מתנה.

עוד כתב שם דכל האיטור לתת צדקה בלילה לא נאמר בעני הפושט יד, דאיך ס"ד שבלילה מותר לעבור על לאו

ס"ד ועי' בשערי יצחק עמ"ס כתובות סי' נ"ו עיי"ש). לפי דברי הריטב"א בקדושין ל"ד ע"א דבכה"ג אמרינן שהעיקר הוא העשה והל"ת נטפל לו ובא רק לקיומי לעשה ואם אין העשה אין ג"כ הל"ת עיי"ש.

ולפי"ו גם כאן גבי צדקה יהיו נשים פטורות באמת אם נאמר דהעשה חשיב זמן גרמא. ולא יועיל לענין זה הלאו ושפיר קשה מדברי החינוך.

ולכאורה י"ל דלק"מ כיון דאפי' לפי"ד החרדים דעיקר המצוה ליתן צדקה ביום. אך זה ברור שמקיים מצוה גם כשנותן צדקה בלילה וכמש"כ בפרוש החיד"א ז"ל בספרו פתח עינים לב"ק ט"ז ע"ב דהנותן צדקה בלילה אף להארי"ו ז"ל שכרו עמו עיי"ש. וא"כ מה"ט דמקיים מצוה גם כשנותן בלילה לא יקרא צדקה מ"ע שהז"ג.

אך ראיתי הלום בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' צ"ו ד"ה ועדיין וכו' שכתב חידוש עצום דאפילו לר"מ ור"י אין חיוב להניח תפילין בשבת והוי רק רשות ובזה פליגי שם ר"ע ור"י נגד ר"י ור"מ ולכך הוה מ"ע שהז"ג גם לר"מ ור"י. (ובאמת שכ"כ הריטב"א בקדושין ל"ה ע"א, ונימוקו עמו כיון דילפינן תפילין מת"ת עיי"ש. וע"ש בפנ"י שתמה מאוד על דבריו אמנם ג"כ ברמ"ע הנ"ל מפורש כדברי הריטב"א ודו"ק ואכ"מ). עכ"פ המבואר מדברי הרמ"ע מפאנו דאפילו אם מקיים מצוה דרשות כאשר מניח תפילין בשבת אפ"ה נקרא מ"ע שהז"ג. ולפי"ז ה"נ לעיל בצדקה אפילו אי נימא דיש מצוה דרשות בלילה וכנ"ל מ"מ הו"ל מ"ע שהז"ג ודו"ק היטב. וע"ע בחמדת ישראל להגרמ"ד ז"ל ח"ב סי' ה' מש"כ באריכות בדברי הרמ"ע מפאנו עיי"ש.

★★

בשו"ת יביע אומר להגאון ר' עובדי' יוסף שליט"א (חלק ט' יו"ד סי' ט"ו) דן בענין נתינת צדקה בלילה והאריך הרבה בזה עפ"י דברי הראשונים והאחרונים ועפ"י דברי הירושלמי כאן. ומסיים דבריו שם:

ולכ"ן פעמים רבות שנודמן לנו להתרים את הקהל בסוף שיעור תורה שמתקיים בלילה, לא היינו דוחים הדבר כלל. כי הקהל מתאסף בלילה לשמוע השיעור, ומצוה גוררת מצוה, ואם לא עכשיו אימתי. ולכן היינו מתרימים את הקהל בלילה לצורך עניים ואביונים או יתומים ואלמנות וכיו"ב.

בספר מצוות הצדקה מביא מכ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ מלובאוויטש זצ"ל:

בהגדת בחפזון פסח (אות ע' ס"ג דין א') הביא מספר מעשה הצדקה שבכל לילה אחר הספירה צריך לתת פרוטה לצדקה לתקן מה שפגם בעולם חסדים העליונים.

והנה איני יודע מיהו בעהמ"ח מעשה צדקה (כנראה מהמקובלים הספרדים). אבל אם בר סמכא הוא וע"פ קבלת האריז"ל, הנה לכאורה צ"ע ממ"ש שיתן צדקה בלילה, ברם ע"פ מ"ש וכו' מתורץ גם זה, כי הוא מדבר ע"ד תקון מה שפגם, וא"כ אינו נוגע במה שהוקצב בגזרת עליון. ע"כ.

★★

כתב בספר נחלת יעקב - יהושע (פרי' ראה): בפסוק (טו, י): ולא ירע לבבך בתתך לו וכו' הוא ר"ת ובליל. נראה דבא לרמז על מה ששמעתי מידידי הגאון ר"מ זעמבא (זצ"ל) שליט"א דאין ליתן צדקה בלילה, וראייתו מספר חרדים דף ז' וז"ל: ויש מצוות וכו' אך אין חיובן תמיד רק לזמנים ידועים בשנה, או מן היום. כגון תפילה ותפילין, צדקה, סוכה ולולב וכיו"ב. ע"כ. הרי דמדמה צדקה למצוות בהזמן גרמא וכן מבואר בירושלמי (שקלים הנ"ל).

ומסיים שם דקשה על זה מדברי החינוך שכתב דצדקה נוהגת בכל זמן בזכרים ונקבות ואי אין ליתן בלילה א"כ הוי מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות עיי"ש בזה.

נראה די"ל בזה לפימש"כ בתוס' כתובות מ"ט ע"ב ד"ה אכפיה וכו' דאע"ג דצדקה הוי מ"ע שמתן שכרה בצידה, מ"מ ב"ד כופין ע"ז כיון דיש ג"כ ל"ה עיי"ש וא"כ א"ש דאפילו דהוה מ"ע שהזמן גרמא שפיר כתב החינוך דנשים ג"כ חייבות בגלל הלאו. וכעין שכתבו בתוס' קדושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה וכו' עיי"ש מש"כ להקשות.

ואמנם זה א"ש לשיטת התוס'. אך באחרונים עי' בבית יעקב לכתובות שם ובספרו נחלת יעקב פרי' ראה ועוד.

שהקשו אמאי עוסק במצוה פטור מן המצוה ופטור ליתן פרוטה לעני הרי יש לאו. ועוסק במצוה לא הותר לעבור לאוין. ותירצו ע"ז באחרונים [עי' בקובץ שעורים עמ"ס ב"ב אות מ"ח ושו"ת ברית יעקב או"ח סי' כ"א בהג"ה ובאור שמח פ"ג מחל' יום טוב ובשו"ת זכר יהוסף או"ח ח"א סי'

מי לא הויין תינוקות של בית רבן בני עניים, דהם שכיחין יותר מגדולים דלעון באורייתא, על כרחך דנגד זה מצות בית הכנסת עדיפא, משא"כ מצות החזקת לומדי תורה גדולים בני דעת לייגע בתורה הוי עדיפא ממצות בית הכנסת, וכהאי גונא דייק המהרי"ק (שורש קכח) על צדקה לעניים.

[דבת שב"ץ (סי' תקל"ג) הי' לו הגירסא בהירושלמי ג"כ מי לא הוה חולין המוטלין באשפה, וכתב דמזה הוכיח הר"ר שמואל דטוב ליתן צדקה להנערים הלומדים תורה או לחולים עניים מאשר לתת לביהכ"נ, וע"ז כתב המהרי"ק דמזה דהירושלמי קאמר חולים המוטלים באשפה, וכן הר"ר שמואל הזכיר חולים עניים ולא סתם עניים, הרי דליתן לביהכ"נ יותר טוב מאשר לתת לעניים שאינם חולים].

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' לט) כתב דקשה מאד לומר כן, דהרי חז"ל הפליגו מאד בגודל ערך לימוד של תינוקות של בית רבן, ובשבת (ק"ט ע"ב) מצינו דהוא יותר גדול מלימוד של גדולים, דאינו דומה הבל פה שיש בו חטא להבל פה שאין בו חטא, ואף המהרי"א אסאד בתשובתו הנ"ל לא החליט כן, עיי"ש.

★★

החקרי לב (יו"ד ח"ד סי' קי"ד) הביא מתשוב' מהר"ם שנשאל אי עדיף לתת צדקה לבנין בית הכנסת או לחולים, ופשט מהירושלמי כאן דעדיף לתת לחולים. ותמה החקרי לב דהא אין ללמוד מכאן רק דלומדי תורה עדיפא, אבל מנ"ל להמהר"ם דגם חולים עדיפי.

וכתב דברוחק י"ל דהני מפרש הירושלמי כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן היינו שהיו שם חולים ולא נתן להם ממון להבריאם, ועל ידי זה מתו, ומה דמסיים לא הוה אית בני נש דילעון ה"ק וכי לא היו לומדי תורה שיאמרו לאבותיך דחולים עדיפי. אלא דכתב דמלבד שזה דחוק בכוונת הירושלמי, אין נראה כן מהמשך הירושלמי דרבי מני קאמר מי לא הוה בני נשא דילעון באורייתא ולא הזכיר חולים.

וע"ש שהסיק דצ"ל דגירסת המהר"ם היתה לית תמן איניש למילף באורייתא או חולים המוטלים באשפה וכמו שהובא גירסא זו במהרי"ק (שורש קכ"ח) בשם התשב"ץ.

★★

וב"ל שכן שיש להתיר להתרים את הקהל לצורך מוסד של תורה, כגון ישיבות או תלמודי תורה, כשיש צורך דחוק להתרים בלילה, ואע"פ שכתבנו בשם הפתח עינים שבשאר צדקה לא נכון לעשות בלילה, מ"מ אין זה מוכרח. וע' בשו"ת יין הטוב (חא"ח סי' נג).

★★

בשו"ת ויברך דוד ח"ב (סי' קס) הביא בשם ספר יסוד יוסף שכתב שיש להכין בלילה קופה של צדקה אצל מטתו וקודם שיישן יטיל בה מעות לצדקה.

והעיר ממ"ש כמה אחרונים שאין ליתן צדקה בלילה, וחילק דדוקא לתת לעני עצמו שזוכה במעות מיד אסור ליתן משא"כ בכה"ג ע"ש.

ולפי האמור אדרבה נהפוך הוא, שאם העני לפניו חייב ליתן לו אבל כשנותן לקופה שיכול לעשות כן בשחרית יותר נכון שישלשל מעות לקופה בשחרית, עיי"ש יתר דבריו ע"כ.

★★

בגמ': אית הוה סבין ביומינון מאן דהוה יהיב להון מבין ריש שתא לצומא רבא הוון נסבין מן בתר כן לא הוון נסבין.

כתב הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל [גליוני הש"ס מגילה כח]. דנראה דהא דקבלו צדקה מראש השנה ועד יום הכיפור, לפי שהם ימי הדין, והם רצו לזכות בימי הדין את הנותנין במצות צדקה שתגין עליהם, וע"כ לא חשו אז לשונא מתנות יחיה.

★★

בגמ': ר' חמא בר חנינה ור' הושעיא הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד, א"ר חמא בר חנינא לר' הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן, א"ל כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן לא הוה אית בני נש דילעון באורייתא וכו', א"ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות לא הוה בני נש דילעון באורייתא.

בתשובות יהודה יעלה להגאון מהר"י אסאד זצ"ל (יו"ד סי' שטו) כתב, דמזה שר' הושעיא לא אמר לו

בגמ': לא הוי אית בני נש דילעון באורייתא.

היפה מראה בסוף מסכת פאה נקט דלא קאמר כאן דהחזקת התורה עדיף רק מלפאר את בית הכנסת ולקיים בו "זה קלי ואנוהו", אבל הוצאות לבנין ביהכ"נ עצמו ודאי עדיף. החקרי לב (יו"ד ח"ב סי' קי"ד) השיג על היפה מראה מדברי המהר"ם ומהרי"ק והתשב"ץ הנ"ל דמבואר בהדיא מדבריהם שלמדו מהירושלמי כאן דצרכי חולה עדיפי אפילו מעיקר בנין בית הכנסת, והוסיף דכן נראה מעיקר דברי

הירושלמי דקרא עליה וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות, שאין במשמע "ויבן" על נוי של ציור וכיור בלבד.

★★

בשו"ת מהר"ם מרוטנבערג (אות תרצ"ה) מביא, ששאלתי אדם שנודר צדקה סתם ליתן לכל דבר שירצה אם יש לו לתת הצדקה לנרות לבית הכנסת או לחולים איזה מהן חביב, והביא לי ראייה מן הגמרא שקלים שיש ליתן קודם לחולים דאיתא כאן: "מי לא הוי נש דילעון באורייתא" ע"כ.

פרק ששי

דף ט"ו ע"ב

במשנה: וידעו ביחוד ששם הארון נגנו.

במסכת ביצה (כ"ב ע"ב) על דברי הגמרא שם שאלית את רבי ביחוד, כתב רש"י לשון אחר ביחוד בכרוור כדתנן בשקלים וידעו ביחוד ששם ארון נגנו.

והנה בפסחים (ל"ז ע"א) גם כתב רש"י פי' זה עיי"ש, אך המציינים ציינו שם על דברי רש"י וידעו ביחוד ששם ארון נגנו את הגמרא במסכת יומא (נ"ד ע"א), והעיר ע"ז שם בכאריה ישאג דאמנם ביומא מביאה הגמרא את משנתנו כאן בשקלים, אבל היו צריכים המציינים לציין המשנה בשקלים דכן כתב רש"י בעצמו. בהדיא במסכת ביצה וכנ"ל.

★★

בגמ': מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפצץ עצים בלשכת דיר העצים וראה את הרצפה שהיא משתנה מחברותיה, בא ואמר לחבירו בא וראה את הרצפה הזאת שהיא משתנה מחברותיה, לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו ביחוד ששם הארון נגנו.

בספר חסידים (סי' תתי"ב) מביא דאיש אחד שם ספר תורה בחדר התחתון והי' נותן מטתו בחדר העליון כנגדו, והביא ראייה דמותר לעשות כן מדברי הגמרא כאן מאותו כהן שהיה חוטב עצים ותחתיו היה הארון נגנו. והשיב לו זקן אחד, דכאן היה תשמיש של קדושה וע"כ מותר, אבל שאר דברים כגון מיטה וכלי של טינופת הוי בזיון ואסור.

וכתב הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' כ' אות ו), דהא דהשיב לו הזקן דכאן היה תשמיש של קדושה ועל כן מותר, אין כוונתו דרק תשמיש של קדושה מותר, דבאמת כל תשמיש שאינו של בזיון

מותר, דאל"כ מדוע נקט לאיסור דוגמא של מטה וכלי של טנופת דהוי בזיון, אלא ודאי כל תשמיש שאינו של בזיון מותר, אלא היות והראיה מהגמרא כאן היתה מהא דכהן חטב עצים למערכה מעל הארון דהוי מצוה, על כן אמר לו דשם היה תשמיש של קדושה, אבל באמת כל תשמיש שאינו של בזיון מותר.

וכתב עוד שם באות ז', דלכאורה יש להבין מה הראיה מהתם דמותר להשתמש כשהארון מתחתיו, אם משום שאותו כהן מת רק משום שרצה להגיד אבל משום עצם החטבת עצים ע"ג הארון לא מת, זו אינה ראייה, דהא ודאי לא מגיע לו עונש על כך, שהרי אנוס הוא דלא היה לו לדעת ששם הארון נגנו, ושמא אם היה יודע באמת היה אסור לו לחטוב שם עצים.

ונראה דהראיה היא כך, מכיון שמצינו שאחד היה חוטב עצים ותחתיו היה הארון נגנו, על כרחך דמותר לחטוב עצים מעל גניזת הארון, דאם נאמר דלחטוב עצים מעל הארון הוי בזיון ואסור, א"כ לא יתכן שינגזו הארון במקום שיכול לבוא לידי בזיון, ומזה דגנוזו אותו במקום שהיו כהנים חוטבים עצים מלמעלה הרי דמותר לחטוב עצים מעל הארון, וכי תימא אדרבא משם ראייה דנחשב בזיון כי הכהן נענש ומת, זה אינו, דהרי מה שמת היה על שרצה להגיד, עיי"ש.

★★

בגמ': תני ר' יהודה בן לקיש אמר ב' ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר, אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו וכו', ורבנן אמרי ארון אחד היה וכו'.

בספר חסידים (סי' תתקלד) כתב דמותר להניח ספר תורה שבלה בארון קודש ביחד עם ספרי תורה כשרים,

דהלא גם בארון שהיה במשכן היו השברי לוחות מונחים שם עם הלוחות.

וכתב בשו"ת בנין ציון (סי' צז) דאמנם דבר זה ששברי לוחות היו מונחים בארון אחד עם הלוחות הוא פלוגתא בירושלמי כאן, דלר' יהודה בן לקיש שני ארונות היו, ואותו ארון שהיו מונחים בו השברי לוחות לא היה בו קדושה כל כך והיה יוצא עמהם למלחמה, ורק לרבנן ארון אחד היה, ורש"י בפרשת עקב (דברים י, א) הזכיר דעת ר' יהודה בן לקיש, וגם בספרי ומדרש תנחומא ס"ל כן, וא"כ אין ראייה כלל דמותר להניח ס"ת שבלה עם ס"ת כשרין.

אבל מהגמרא בתלמוד בבלי משמע דס"ל דלא היה פלוגתא בזה, דהרי בב"ב (יד ע"ב) מקשינן מהיכן ידעינן דלר' מאיר שברי לוחות מונחים בארון, ומאי פריך, דילמא ס"ל כר' יהודה בן לקיש דהשברי לוחות לא היו מונחים בארון, אלא על כרחך מוכח דהגמרא סברה דאין בזה פלוגתא.

וגם לפי הירושלמי כאן דיש פלוגתא בזה, אז ר' יהודה בן לקיש הוי יחיד נגד שיטת רבנן דס"ל דהיו בארון אחד, והלכה כרבים, ועיין גם ברמב"ן על התורה מה שכתב בזה על רש"י, ועל כן שפיר התיר הספר חסידים להניח ס"ת שבלה בארון אחד עם ספרי תורה כשרין, וכן נהגו גם בהרבה קהלות, עיי"ש.

★ ★

והנה ברש"י (דברים שם) כותב עה"פ וארון ברית ה' נוסע לפניהם: שזהו הארון שיוצא לפניהם למלחמה ובו השברי לוחות ע"כ. והנה בתוספתא (פ"ז דסוטה ה"ט) אי' דב' ארונות היו, א' שהיו יוצאים בו למלחמה ובו הס"ת שקראו בו, וא' שהיה במחנה ובו היו השברי לוחות ע"ש. מבואר דלא כרש"י, אלא דלמלחמה היה יוצא הארון ובו התורה השלמה. ובמפרשים שם ציינו דכדברי התוספתא איתא בסוטה (פ"ח ה"ג). אך שם אי' להיפך וכרש"י הנ"ל דלמלחמה יצא הארון ובו השברי לוחות ובמחנה היה הארון עם התורה, ע"ש. וראה בתוס' סוטה (מ"ב: ד"ה מפני וכו') שהביאו בשם התוספתא וכמו שמוכח בירושלמי הנ"ל, דלמלחמה יצאו עם הארון שהיו בו השברי לוחות וצ"ע בכל זה.

(וי"ף) הענין דבמלחמה יצא הארון שבו השברי לוחות לפני בני, דהנה שברי הלוחות הזכירו לבני את חטא העגל

דאז נשברו הלוחות וי"ל דלכך רצה הקב"ה דבעת שיוצאים למלחמה יזכרו מחטאם וישובו בתשובה וזכות זו תעמוד להם לנצח במלחמה. וגם י"ל הטעם, שלא יתגאו במלחמה גם אם ינצחו, כיון שיזכרו את חטא העגל ע"י השברי לוחות שלפניהם, גם י"ל ללמד זכות על בני, שאפי' אם יהיו בבחינת שברי לוחות - זקן ששכח תלמודו - כדברי חז"ל (מנחות צ"ט). מ"מ ירחם עליהם השי"ת ויעזור להם במלחמה ודו"ק היטב). אך למבואר לעיל אין הדברים ברורים.

ועי' בספרי זוטא (פר' עקב): שתי ארונות היו עמהם, א' לפני מן המחנה וא' באמצע המחנה, זה שהיה לפני מן המחנה היתה התורה בתוכו וזה שהיה באמצע המחנה היו שברי הלוחות בתוכו עכ"ל. הנה לא התבאר כאן להדיא איזה תורה הלכה לפניהם במלחמה האם אותה שהיתה באמצע המחנה או אותה שהיתה לפני מן המחנה וצ"ע.

ועי' בנוביי מהדו"ק (או"ח סי' ט) מש"כ איך היה מותר להניח השברי לוחות בארון, וכתב לבאר א' י"ל כיון שנעשו הלוחות ע"י הקב"ה עצמו, הרי אפי' כשנשברו יש בהם הקדושה, וגם דכאן מלכתחילה נעשה הארון על מנת להניח בו השברי לוחות ע"ש וראה בשו"ת בנין ציון (סי' צ"ז) מש"כ בדברי הנוביי ובספר נפש חיה [מרגליות] או"ח סי' קנ"ד).

ועי' בהגהות מהרש"ם על הש"ס (שבת קט"ז). שהביא מהירושלמי שקלים דהיו ד' ארונות ע"ש והוא כנראה ט"ס, דבירושלמי שקלים כאן איתא להדיא כדברי הירושלמי סוטה הנ"ל וצ"ע.

דף ט"ז ע"א

בגמ': שאול ויהוא נמשחו מן הפך היתה מלכותן מלכות עוברת, דוד ושלמה נמשחו מן הקרן היתה מלכותן מלכות קיימת.

בספר בני יששכר על חודש כסלו (מאמר ד' אות ק"ב) כותב לרמו שקרן בגמטריא "ימלך לעלם ועד", ופך בגמטריא "ימלך" לבד דהיינו זמני בלי המשך. ולכן כשהחשמונאים מצאו את פך השמן ולקחו בידם המלוכה לא נמשכה מלכותם

י"ב) שהיה משה עומד ומשמש, שהרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (כדאי בקדושין ל"ג). ובצדה לדרך (שם) מביאו ומאריך לתמוה עליו וס"ל דלמשה לא היה דין מלך רק נשיא ע"ש היטב אך במרכבת המשנה על המכילתא (פר' יתרו) תמה על הצדה לדרך ומביא מהגמ' זכחים (ק"ב). דמבואר להדיא דלמשה היה דין מלך ע"ש וכתב לחלק דהיה לו דין מלך רק אחרי מתן תורה ע"כ. וכ"כ במקנה בקדושין (ל"ב). ע"ש היטב (בד"ה הכא תורה ובד"ה מלך וכו'). וע"ע בלקוטי יהודה (שמות ח"א עמ' קכ"א) שמביא כע"ז בשם כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל (ועוד תירץ שם דקודם מ"ת לא היה הדין דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ע"ש) וגם במשך חכמה חילק כנ"ל בין קודם מ"ת לאחר מ"ת לגבי אי היה למשה דין מלך.

ובחדושי הגה"ק ר' נחמ"י אלטר זצ"ל (על קדושין שם) כתב לבאר לפי"ז דברי רש"י הנ"ל דמבואר דהיה למשה דין מלך כיון שהיה זה אחרי מ"ת ודו"ק. (וראה בפרוס יוסף (פר' יתרו אות כ"א) בשם גרש כרמל).

וי"ש לציין לדברי המדרש (שמות רבה פרשה ב, ו): זכה משה לשתייהן, כהונה וכו' מלכות שנאמר ויהי בישורון מלך ע"כ הנה מפורש מפסוק זה דמשה רבינו היה מלך וכדברי רש"י הנ"ל. וכן הוא בתרגום יונתן בפסוק הנ"ל (דברים ל"ו, ג) ע"ש. אך ברש"י מפרש (שם) דקאי על הקב"ה וע"ש ברמב"ן שמביא דברי חז"ל הנ"ל דקאי על משה ע"ש. (וע"ש באבן עזרא בשם ר' יהודה הלוי פי' חדש דקאי על התורה ע"ש). וראה בפיה"מ לרמב"ם (פ"ב דשבועות): וכבר ידעת שמשה מלך היה וכו' וכ"כ (בפ"ו דבית הבחירה הי"א) ע"ש וכן בר"י מיגאש לשבועות (ט"ו). ע"ש היטב. וראה בקובץ כרם החסידות (קובץ ב עמ' פ"ה) שמביא מספר נחל אשכול בשם הרה"ק ר"ש מניקלשבורג זצ"ל דיש רמז בתורה שלמשה היה דין מלך ממה שכתוב (בראשית מ"ט, י): לא יסור שבט מיהודה וגו' עד כי יבא שילה, בגי': משה ע"כ. (היינו כי תיבת שילה המרמזת על מלך המשיח הוא בגי' משה).

(ולפי"ז י"ל גם הפי' בפענח רזא הנ"ל בשם התנחומא דכשמת משה נגנזו החצוצרות, שהרי אחז"ל (סנהדרין מ"ד). דאין משתמשים בשרביטו של מלך וברמב"ם (פ"ב דמלכים ה"א) דאחרי מיתת המלך נשרפים כליו ע"ש. ודו"ק היטב. ועי' במדרש (במדבר רבה ט"ו, י"ב): עשה לך שתי חצוצרות,

לדורות אלא לשעתה, עד אשר ירים "קרן" משיחו דביאת משיח בן דוד ותמשך מלכותו לעד ע"כ.

★★

בגמ': אין מושחין כהנים מלכים אמר רבי יודה ענתונדרייא ע"ש לא יסור שבט מיהודה וכו'.

החקרי לב (או"ח סי' ק"ד) תמה דאיך מלכו לפ"ז משה רבינו ויהושע וכדמפורש ויהי בישורון מלך ובחז"ל דהיינו משה וכ"כ רש"י בפרשת קרח (ט"ז א') עמרם הבכור נטלו ב' בניו גדולה אחד מלך ואחד כה"ג וכן איתא בהדיא בשבועות (יד): ע"ש. וגם ביהושע מפורש ברמב"ם הל' מלכים (ו' ג') שהיה מלך אע"ג שלא היו משבט יהודה. ותירץ דמשה ויהושע מלכו קודם שיכנסו לארץ שלא נצטוו אז במינוי מלך, וברכת יעקב לא יסור שבט מיהודה לא היתה רק מעת שנצטוו במינוי מלך.

★★

בגמ': אמר רבי חייא בר אדא ל'מען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלויים.

החקרי לב (שם) תמה לפי רבי חייא בר אבא איך מלך משה רבינו שהיה לוי, ותירץ עוד דמשה רבינו מלך כבר לפני מתן תורה ותנן ביבמות ארס את האלמנה ונתמנה להיות כה"ג יכנוס, וכיו"ב אמרו בחולין (יז). אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל לארץ מותרין.

עוד תירץ עפ"י מש"כ בילקוט בפסוק לא יהיה לכהנים הלויים דבכ"ד מקומות נקראו הכהנים לויים ע"כ. דלפ"ז י"ל דלויים לא הוזהרו באיסור זה. אלא דהעיר דברמב"ן (פרשת ויחי) משמע דגם לויים בכלל איסור זה.

★★

בעצם ענין זה שהזכיר החקרי לב ונראה שנקט בפשיטות דמשה רבינו הי' מלך. יש להעיר בזה, דהנה בפסוק (במדבר י, ב): עשה לך וגו' וברש"י: שיהיו תוקעים לפניך כמלך - ויהי בישורון מלך ע"כ. ובפענח רזא (שם) מביא: בתנחומא - לך לדרך כדי שיתקעו לפניך כמלך. וכשמת נגנזו וכו' ע"כ. ונראה דהי' למשה דין מלך, אך הנה במעשי ה' (פר' יתרו פרק ד) תמה על דברי חז"ל (ברש"י שמות י"ח,

חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא בבי מקדשא בעזרתא תחות אולמא בפלגות ליליא בתר מעלני סהרא בימי יאשיהו בן אמון, ומתוך שראה סימנין אלו ראה לגנוז, והא למדת שעיקר הקדושה לארון זה של בצלאל היה, לא לארון שעשה משה לשעה, ועל ארון זה של בצלאל ארז"ל במס' עירובין פרק הדר כל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה, שאם תאמר על ארון שעשה משה שהיה יוצא עמהם במלחמותיהן, היאך אפשר לומר כן דשבעה חדשים שישב הארון בשדה פלשתים שיהיו ישראל אסורין בתשמיש המטה ונמנעים מפריה ורביה וכן דוד שאמר לאוריה (ש"ב י"א) רד לביתך, אלא על ארון של בצלאל אמרו כן שהוא עיקר הקדושה, משא"כ בארון של משה שאין קדושתו כל כך עכ"ד והוא דבר פלא.

★★

בגמ': ר"ש בן יקיש אמר באמה בת חמישה טפחים היה הארון עשוי.

ור"פ מבואר דלדעת ר"ל היה גובה של הארון רק שבע טפחים ומחצה [ולא ט' טפחים]. ותמה הגאון מהר"ם שפירא זצ"ל (ספר חדושי מהר"ם שפירא זצ"ל על הש"ס ח"ב עמוד ער"ה) במכתבו להאמרי אמת זצ"ל, דר"ל בעצמו יליף בירושלמי סוכה (פ"א ה"א) הא דלמעלה מעשרה הוא רשות אחרת מארון שהיה ט' וכפורת טפח, ולפי דבריו כאן הא לא היה הארון עם הכפורת עשרה טפחים. ואין לומר דס"ל לר"ל דשלשה ארונות עשו וארון השלישי הגיע לעשרה, דהא ר"ל בעצמו קאמר לקמן בסמוך תיבה אחת עשאו ע"כ.

★★

בגמ': כיצד היו הלוחות כתובים, ר' חנינה בן גמליאל [בנוסחת הבבלי עה"ג שם חנינה בן אחי ר' יהושע] אומר וכו' ורבנן אמרי וכו' רשב"י אומר וכו'.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תתק"פ - תקמ"ט) נשאל במאי פליגי כל הני התנאים דלעיל ורובן אף למדו דבריהם מפסוק אחד, ותו כיון שנכתבו עשרת הדברים למה שינה ושילש וריבע לר' סימאי.

ותירין הרדב"ז והקדים כמה הקדמות לגבי עשרת הדברות, וכתב גם דהנה עשרת הדברות הם ג' מצות עשה וז'

אתה משתמש בהם שאתה מלך ואין אחר משתמש בהם אלא דוד המלך ע"כ והיינו כנ"ל. ובספרי זוטא (פר' בהעלתך) עה"פ עשה לך: לך - לא נעשו ליהושע ע"כ. ועי' ברש"י יומא (ע"ב:) דמפורש דליהושע היה ג"כ דין מלך וכ"כ הרמב"ם (פ"א דמלכים ה"ג) להדיא ע"ש וכ"כ ברשב"ם (ב"ב ע"ו. ד"ה או וכו') וא"כ מדוע לא נעשו החצוצרות ג"כ ליהושע, ועי' בפרדס יוסף (פרשת בשלח אות קנ"ג) בזה אי ליהושע היה דין מלך ע"ש. ועי' ברבינו בחיי (פר' בהעלתך) שכתב לבאר סיבה מיוחדת מדוע יהושע לא השתמש בחצוצרות של משה כיון שלא היה זה לפי מידתו ע"ש היטב ודו"ק).

דף ט"ז ע"ב

מי גנזו יאשיהו גנזו

דבר פלא איתא בענין זה ברבינו בחיי פרשת עקב (דברים י' א') וז"ל: והסיבה ליאשיהו שגנז הארון יותר משאר כלי הקדש לשני ענינים, האחד לעילוי קדושתו שאין לך מקודש ומעולה בכל הכלים כמוהו, וכשם שהוא קודם לכולן במעשה כך הוא מקודש מכולן שהוא דוגמא לכסא הכבוד ומעון לשכינה והשכינה דבקה לעולם עם הארון, ולכך בבית שני לא היה בו ארון וכשחסר ארון חסרה שכינה, ולפי שהיה יאשיהו יודע שהבית עתיד ליחרב ע"י נבוכדנצר והנביאים שבימיו מתנבאין וצווחין כן והיה דבר ברור אצלו שכל הכלים יגלו לבבל, לפיכך חס על כבוד הארון לעלויו ורצה לגנוזו.

והשני שראה בארון סימן הנסיעה והוא, שהבדים שהאריכו בימי שלמה נתקצרו בימיו וחזרו לאותה מדה שהיו בימי משה, וכשהיו ישראל נכנסין במקדש והיו רואין הפרוכת ושני בדי הארון היו ראשיהן נראין מחוץ לפרוכת כשני דדי אשה שנראין מתחת בגדיה, ועל שני בדין אלו הזכיר שלמה (שיר ד') שני שדיך כשני עפרים וגו' וכשנתקצרו עתה בימי יאשיהו וחזרו כלפי פנים, היו ישראל נכנסין ולא היו רואין אותן יוצאין ובוולטין מן הפרוכת כמנהג לפי שחזרו לאותה מדה שהיו בימי משה, והכיר יאשיהו בזה שהארון מזומן לנסיעה ומתכנס והולך.

ועוד ראה כשנכנס חלקיה הכהן לעבוד עבודה בהיכל שמצא שם ספר תורה שהוא מצד הארון ברית ה' שיצא לתוך ההיכל והכיר בזה שזה אות לגלות ולחורבן ביהמ"ק, וזה שת"י ויהי בשלשים שנה והוא בתלתין שנין בזמן דאשכח

צדדים נוספים והם למעלה ולמטה, אך אין דרך הקורא לעמוד לא למעלה ולא למטה, וע"כ לא הוצרך לנס שיהיו נקראים גם בצדדים האלו, עיי"ש.

★ ★

בגמרא: ר' פינחס בשם רשב"ל התורה שנתן לו הקב"ה לְמִשָּׁה נִתְּנָה לוֹ אֵשׁ לְבָנָה חֲרוּתָה בְּאֵשׁ שַׁחֲרָה וכו'.

כתב החתם סופר בתשובה (יו"ד סי' רנ"ו) להגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל, דמה שכתב הגרש"ק דספר תורה שנכתב בצבע כסדרן ומעביר ע"ז קולמוס דיו שלא כסדרן אין קפידא בזה, כיון שהא דצריך דיו שחור אינו מגוף המצוה, ודמיא לנתינת הפרשיות בתוך הבתים שאין קפידא שיתנם כסדרן.

תמוזה על פה קדוש יאמר דבר זה, דהלא כסדרן נפקא לן בברכות (י"ג ע"א) ועוד מדכ' והיו, והיינו שצריך שיכתבו כמו שהיו בתחילת נתינתן מאת נותן התורה, וא"כ אם כתב בצבע כסדרן והעביר קולמוס דיו שלא כסדרן איננו בהוייתו הראשונה, שס"ת שכתבו משה רבינו ע"ה היה כתוב בדיו כסדרן, ואפי' ס"ת שלמעלה שקדם לעולם שממנו העתיק משה רבינו ע"ה את הס"ת שלו וכמו שכתב הרמב"ן בהקדמת החומש, גם הוא היה נכתב באש שחורה על גבי אש לבנה וכדאיתא בגמרא ירושלמי כאן, וא"כ גם היום צריך להיות כהויה הראשונה.

משא"כ סידור פרשיות בתוך הבתים, היכן רמיזא שהיה כן הוייתו מעולם שנאמר עליו בהוייתן יהו, ומכ"ש בהקדמת יד לראש, על כן לא ירדתי לעומק דעתו הגדולה, עיי"ש.

★ ★

כתב בקרבן העדה: אש לבנה, הם האותיות, חקוקים ע"ג אש שחורה והיינו כתב ליבונאה, א"נ בהיפך והוא ככתב שלנו וכו', ע"ש. והיינו דבפירוש א' ס"ל דהאותיות היו באש "לבנה" ומסכיב היה באש "שחורה", ובפירוש ב' ס"ל דהוי איפכא דהאותיות היו באש "שחורה" וככתב וס"ת שלנו שכותבים עם דיו שחור ע"ג נייר לבן.

אולם נראה דצ"ל כפ"ב דהאותיות היו שחורות וכדכ' חרותה באש שחורה והיינו האותיות ע"ג אש לבנה, ודו"ק.

מצות ל"ת, והחמשה הראשונות הם ב' מצות עשה וג' ל"ת והן מקרא מרובה, והחמשה אחרונות הם כולן ל"ת ומקרא מועט.

ולפי"ז שפיר י"ל דחנניה ס"ל חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, ואתיא קרא כפשטא ויכתבם על שני לוחות אבנים כאדם הכותב פרשה אחת בשני לוחות, ומה דכתיב משני עבריהם הכוונה שהיו נקראין משני עבריהם, ולא קשה לחנניה דלפי"ז לוח אחד מקרא מרובה ולוח שני מקרא מועט, דס"ל לחנניה מה דקאמר חנניה בן אחי ר' יהושע [ולנוסחת הבבלי הנ"ל גם כאן זה חנני' בן אחי ר' יהושע וכו'ל] דבין כל דיבור ודיבור הי' כתוב דקדוקיה ואותיותיה של תורה.

ואתו רבנן ופליגי עליו וקאמרי דלפי דברי חנניה אז בלוח השני נכתבו כל החמשה לאוין משא"כ בלוח הראשון, ונמצא דהשמאל מתגבר על הימין ויחריב העולם ח"ו, וע"כ צריך לכלול ימין בשמאל ושמאל בימין, וע"כ ס"ל דהיה כתוב על כל לוח ולוח את כל עשרת הדברות, והביאו רא"י מדכתיב עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים, ואם כדברי חנניה הי' סגי שיכתוב ויכתבם על הלוחות, ומדכתיב עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים הכוונה כל עשרת הדברים על כל אחד משני הלוחות.

והנה לדברי חנני' ורבנן אז בצד השני של הלוחות היו עשרת הדברות נקראים בהיפוך האותיות, וע"כ בא ר' שמעון לומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, והיינו שגם מבחוץ היו נקראים האותיות ביושר ולא בהיפוך, וזה הכוונה עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, עשרה מבפנים ועשרה מבחוץ, ולא שהיה שם שתי כתיבות, אלא כתיבה אחת, אלא שהיו נקראים האותיות כאילו נכתבו משני עבריהם, וזה הי' בדרך נס.

ומביא רא"י מכפל הלשון בפרשת ואתחנן דנכתב פעמיים על שני לוחות אבנים, וע"כ ס"ל דכאילו שני פעמים הי' נכתב עשרת הדברות על כל לוח וכו"ל.

ואתא ר' סימאי וקאמר דקיימת כפל הכתוב אך לא קיימת מזה ומזה הם כתובים, וע"כ ס"ל דארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה, והיינו שהיו נקראים עשרת הדברות ביושר בכל הארבע צדדים של ד' רוחות העולם כמרובע, וזהו טטרוגה דקאמרי, והכל היה מעשה נסים. ובאמת יש גם ב'

עליו שימות ערירי ואח"כ נתפייס הקב"ה ושאל על נדרו, ומעולם לא היה כזאת שישאל הקב"ה לבי"ד של מעלה שיתירו לו נדר, ועל כן נקרא השער על שמו, כי דבר חדש נקרא שער, עיי"ש.

★★

בגמ': י"ג פרצות היו שפרצום מלכי יון וחזרו וגדרום בני השמונאי ותקנו כנגדם י"ג השתחואות.

בספר ברכה משולשת (לבעל בני יששכר, שקלים פ"ו מ"ג) שהענין הי' שהיונים הרשעים ככוונה פרצו י"ג פרצות, כדי למנוע בעד השפע של י"ג מדות הרחמים שלא ירדו למטה. ולכן תקנו נגד זה י"ג השתחואות. ובבני יששכר (חנוכה ד, כט) הוסיף ש"מתתיהו בן יוחנן" יש בו י"ג תיבות נגד י"ג מידות הרחמים.

★★

במדות (פ"ב מ"ג) מבואר שאותם י"ג פרצות היו בסורג, הוא המחיצה הסוככת הר הבית לפנים מחוות הר הבית, וכתבו שם התיו"ט והגר"א דבמכוון פרצו באותו מקום, כי מבואר בריש כלים שעד אותו מקום הי' מותר לנכרי ולטמאי מתים להיכנס, ומשם ואילך הי' אסור להם להכנס, ולכן דייקא שם פרצו פרצות בכדי להתיר להם להכנס לפנים ממנו, ולהסיר הגבולות שבין ישראל לאומות העולם.

★★

בגמ': ויאמר אלי המים האלה וגו' אל הימה המוצאים זה הים הגדול, ולמה נקרא שמו מוצאים, כנגד שתי פעמים שיצא אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה וכו'.

והיינו דעי"ז נשטפו ונאבדו דור אנוש וההפלגה מן העולם. וכן יעוי' ברש"י בס"פ בראשית (ו', ד') שכ' דאע"פ שראו באבדן של "דור אנוש" שעלה אוקיינוס והציף שלישי העולם, לא נכנע דור המבול ללמוד מהם, עכ"ל ע"ש.

אולם יעוי' ברש"י בפרשת נח עה"פ ומשם הפיצם הי' על פני כל הארץ (יא', ט') שכ' בזה"ל, למד שאין להם חלק לעוה"ב. וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם

וכן יעוי' במדרש רבה שה"ש עה"פ קוצותיו תלתלים שחורות כעורב (פרשה ה' אות יא') שכ' שחורות כעורב, אלו האותיות. והיינו דהיתה באש "שחורה" ע"ג אש "לבנה", וכן יעוי"ש אח"כ (בסק"ו) שכ' דאר"ש בן לקיש תורה שנתן הקב"ה היתה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה, היא אש וכתובה מאש וכו', ע"כ יעוי"ש. והוא כדאמר רשב"ל אף הכא. וכן יעוי' בדב"ר (פרשה ג' אות יב') דאמר ר"ל דהתורה שנתנה למשה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה וחתומה באש, יעוי"ש. ומבואר כנ"ל, וכפ"ב דהקה"ע. וצ"ע בפ"א דבי' דהוי איפכא שכתובה באש "לבנה" וכו', הא במ"ר שם מבואר להדיא דס"ל לרשב"ל דנכתבה באש לבנה וכו', וע"כ דזהו דארשב"ל אף הכא, וכמדויק בל' דהיתה חרותה באש שחורה, וצ"ע.

ובן יעוי' ברש"י בפ"ד דפסחים (נד.) בד"ה ראשית דרכו וכו' שכ' דהכתב של הלוחות מתחילה הוי באש שחורה ע"ג לבנה, וכ"כ רש"י בר"פ וזה"ב (לג', ב') עה"פ מימינו אש דת למו שהיתה כתובה באש שחורה ע"ג לבנה, וכ"כ רש"י בשה"ש (פ"ה פ"ט) עה"פ שחורות כעורב וגו' שהיתה כתובה באש שחורה וכו' ע"ש, וכש"נ הכא ובמ"ר שם, וכפ"ב דהקה"ע.

(נופת צופים)

דף י"ז ע"א

במשנה: ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו.

כ"ק האדמו"ר ר' פינחס מנחם אלעזר מפילץ זצ"ל בספרו "שפתי צדיק" (מועדים ליקוטים אות ז') הקשה, דבית המקדש עמד ד' מאות שנה טרם יצא יכניה בגלותו, וא"כ איזה שם היה לשער זה קודם שיצא ממנו יכניה.

ואולי שלמה המלך ע"ה ראה ברוח קדשו שבשער זה יצא יכניה לגלות ויהיה מזה רעש גדול ועל כן קרא שער זה על שמו, ובאמת היה לפלא בעיני כל הדורות במשך כל השנים שבאו לביהמ"ק.

ואולי יש בזה רמז, שכמו שמצינו שהקב"ה חתר חתירה למנושה בן חזקיה כשחזר בתשובה אף שהבי"ד של מעלה קטרגו שלא יקבל תשובתו, כמו כן היה ביכניה שנגזר

חלק זה שהרג היה לחינם שלא כדין, וא"כ ליכא שום פלוגתא בזה, ואתי שפיר.

(נופת צופים)

★★

בגמ': כיון שראו כל חורי יהודה כן עלו לראש גגותיהן ונפלו ומתו וכו'.

ובן יעו' בתענית (כט.) דכשחבר הבית בראשונה נתקבצו כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן וכו' ונפלו לתוך האור יעו"ש.

וי"ע הא אסור לאדם "לאבד" את עצמו לדעת וכדאי' בספ"ח דב"ק (צא:): דתניא ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ר' אלעזר אומר מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם, והיינו שאסור לאבד א"ע לדעת יעו"ש. ויעו' ברמב"ם בפ"ב דרוצח ה"ב דס"ל דעובר בזה על "לא תרצח" ע"ש, והיינו דנלמד מאך את דמכם וגו' שגם כשהורג את "עצמו" ה"ה עובר על לא תרצח ולא רק כשהורג את "חבירו". וכן יעו' ב"אבי עזרי" בפ"ג דדעות ה"א בזה. וא"כ י"ע הכא, דלכאו' לאו כדין עבדי.

והנה יעו' בפ"ת ביור"ד (סימן שמה אות ב') שהביא לשו"ת "אבן שוהם" (סימן מד') שכ' דלא נקרא מאעל"ד אלא כשעושהו בדעת צלולה ולא כשעושהו "מתוך שגעון" שהרוח בלבלתו וכו' יעו"ש. וכן מדוייק בלשון השו"ע שם שכ' דהמאבד עצמו לדעת אין מתעסקים עמו לכל דבר וכו', דמבואר דדוקא כשעושהו "ביישוב הדעת" דינו כמאל"ד. וא"כ צ"ל גם הכא דמרויב צער יגון ואנחה על ביהמ"ק שהבינו שעומד להיחרב ולגלות בין הגוים וכו' נשתבשה דעתם לפי שעה ולכן קפצו מהגג או לתוך האש ולא היה דינם כמאעל"ד שאין מתאבלים עליו ואין מתעסקים בקבורתם וכו', וכן דלא עברו על "לא תרצח" במזיד עכ"פ. ומ"מ נר' דלא הו"ל למיעבד הכי אולם עכ"פ לא היו בחומרת מאעל"ד. וה"נ י"ל גבי העובדא דחנה אם שבעת הבנים דכ' בגיטין (נז:): דאחר שהרג אותו רשע לכל ז' בניה הצדיקים עלתה לגג ונפלה ומתה וכו' יעו"ש, ויעו' באיכ"ר (פרשה א' אות נ') שכ' לכל האי עובדא ואח"כ כ' דלאחר ימים נשתתית ונפלה מן הגג ומתה, ויעו"ש ב"יפה ענף" למוהר"ש יפה ז"ל שכ' דמפני שחיייה מר לה

כו אלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם שנא' שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנאווי המחלוקת וגדול השלום, עכ"ל יעו"ש. ומבואר דדור ההפלגה לא מתו כ"א הופצו בעולם אך לא נאבדו. וצ"ע ברש"י הא מבואר להדיא בירושלמי הכא דנשטפו ע"י הים הגדול.

ונראה ליישב, דהנה יעו"ש בב"ר (פל"ח אות ו') שכ' בהאי לישנא, אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה, אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל שנא' גבולות ישיגו וגו' לפיכך לא נשתייר מהם פליטה אבל אלו על ידי שהיו אוהבים זה את זה שנא' ויהי כל הארץ שפה אחת לפיכך נשתיירה מהן פליטה, ע"כ. ויעו"ש עוד לקמן (אות יו"ד) ויפץ ה' אותם משם, מהו ויפץ רבנן אמרי אין "ויפץ" אלא "ויצף" הציף עליהם הים והציף שלושים משפחות מהן יעו"ש.

וא"כ לפי"ז י"ל"פ דזהו מש"כ רש"י בפ' נח דדור ההפלגה לא נאבדו כדור המבול, דכוונתו שעכ"פ נשתייר מהם שריד ופליט ולא נאבדו לגמרי כדור המבול שלא נשתייר מהם כלום, וכלשון רש"י דדור המבול נשטפו מן העולם, והיינו שלא נשאר מהם כלום, ודור ההפלגה לא נאבדו מן העולם, והיינו "שלא נמחקו מן המפה" ללא זכר כ"א נשאר מהם שריד ופליט. ואע"פ שהציף הקב"ה עליהם את האוקינוס מ"מ לא איבד אלא "חלקם" והיינו שלושים משפחות כש"כ שם, וא"כ לפי"ז הכל אתי שפיר. דאכן "הציף" עליהם הקב"ה את האוקיינוס ושפטם וכש"כ בירושלמי הכא ובב"ר שם, אולם מאידך לא איבדם "לגמרי", וזהו מש"כ רש"י בפ' האזינו (ל"ב, ח') עה"פ בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, דכשהפיץ דור ההפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא קיימם ולא איבדם, דאע"פ שהציף עליהם את הים ואיבד חלקם מ"מ לא איבדם לגמרי אלא הענישם "בגלות" ולא "במיתה", ולא כדור המבול שהמית ואיבד לכולם. וכן זהו מש"כ רש"י בפ' וירא (כ', ד') עה"פ הגוי גם צדיק תהרוג וגו' גבי אבימלך שאמר לקב"ה שמא כך דרכך לאבד האומות חינם כך עשית לדור המבול ולדור ההפלגה, דנהי דלא איבד לדור ההפלגה לגמרי מ"מ חלקם "איבד" וע"ז אמר דשמא

מ"מ מקיים בו מצוה של לחם הפנים לפני תמיד. ותמה הגר"מ זעמבא זצ"ל (שם סק"ז) על פירוש זה של קרבן העדה, דהא ביומא (כט:): מבואר דבחול אין הלחם מתקדש כלל על השלחן, דכלי שרת אין מקדשין שלא בזמנו, ונמצא דאין כאן קיום של לחם הפנים לפני תמיד, דודאי מסתברא דבלחם חול אין קיום של סידור לחם הפנים.

ויעיין עוד בחדושי הגר"ח (סטנסיל) סי' ס"ז (ע' מ').

★ ★

בגמ': לא היה שם לחם מהו להניחו לשבת הבאה אמר לון כתיב ונתת על השלחן לחם הפנים לפני תמיד לחם פנים אפילו פסול.

האמרי אמת זצ"ל [בהערותיו לספר פרדס יוסף פרשת פקודי] הביא מהספרי (פרשת עקב) דקחשיב לחם הפנים בהנך שחיובן מן הארץ דוקא, ותמה דהא בהדיא מפורש בפרשת פקודי ויערוך עליו ערך לחם [וכתב דאולי היה אז הוראת שעה].

וכתב הפרדס יוסף דלפי המבואר כאן בירושלמי דלחם הפנים תמיד אפילו פסול, לפ"ז י"ל דהא דאיתא בספרי דלחם הפנים בא מן הארץ ולא נהג במדבר, היינו שלא היה לחם כשר במדבר שיהא ראוי לאכילת כהנים, אבל מתקיים מש"כ ויערוך עליו ערך לחם דהיינו כדי לקיים מצות הנחה, ולא גרע מלחם שנפסל בלינה.

★ ★

בגמ': עשרה שולחנות עשה שלמה וכו'.

התוספות רי"ד ביומא (נא:): העיר דאמאי דאיך תנן במשנה כאן י"ג שולחנות היו במקדש וכו' והא סך הכל היו כ"ג שולחנות דלא מנה התנא אותן עשרה שולחנות שעשה שלמה, והוכיח מזה דבבית שני לא היו אותן עשרה שולחנות שעשה שלמה, והקשה דביומא משמע דגם בבית שני היו אותן עשרה שולחנות, וכן תירץ הריב"ן במשנה. וע"ע ברש"ש.

והמפרש בתמיד (לא:): תירץ דלא מנה אותן עשרה שולחנות של שלמה, מאחר דלא הניחו עליהן לחם הפנים.

★ ★

ממותה הותר לה להמית את עצמה, עכ"ד יעו"ש. והוא ע"ד מש"כ בס"ד, ודו"ק. וע"ע מש"כ בכ"ז בספר לא תתרחץ, ותמצא נחת.

(נופת צופים)

★ ★

בגמ': וחד אמר באה כמין יד ונמלתן מידו.

עפ"י זה ביאר היעב"ץ לשון התפלה במוסף של יו"ט "מפני היד שנשתלחה במקדשך" הוא אותה יד שנשתלחה ממרומים, ולקחה מיהויכין מלך ישראל מפתחות בית המקדש להיות שמור למעלה עד עת בא הגואל ע"כ.

דף י"ז ע"ב

בגמ': כיון שראו כל חורי יהודה כן עלו לראש גגותיהן ונפלו ומתו הדא הוא דכתיב משא גיא חזיון מה דף אפוא כי עלית כולך לגגות וכו'.

הבית אפרים (יו"ד סע"ו) תמה כאן על הר"מ (סוף פ"א הל' אבל) והשו"ע (יו"ד סי' שמ"ה) שכתבו דאיוו הוא המאבד עצמו לדעת לא שעלה לראש הגג ונפל ומת, אלא האומר הריני עולה לראש הגג וראה אותו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת, דהא כאן מבואר בחורי יהודה הפילו עצמם מגגותיהם מחמת צער, וחלילה לומר שעשו כן באיסור, שהרי מבואר כאן דהנביא מקונן עליהם, וכתב שם דאין לחלק ולומר דמחמת צער חורבן שאני, אלא אפילו מחמת צער איבוד ממון שהרי יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ועע"ש. [ועי' בפתחי תשובה יו"ד סי' שמ"ה שהביא חולקים על הבית אפרים וכדמבואר בשו"ע והר"מ].

★ ★

בגמ': לא היה שם לחם מהו להניחו לשבת הבאה וכו'.

בגור אריה יהודה (בשו"ת סי' ד') תמה הגר"מ זעמבא זצ"ל דאיך ידחה מצוה של תמיד שלשה מצות דהיינו סילוק הבזיכין והלחם והקטרת הבזיכין ואכילת הלחם. ולפי פירוש הראשון של קרבן העדה ניחא, דפירש דהבעיא כשלא היה לו לחם בשבת, מהו להניחו באמצע השבוע דאע"פ שהוא פסול

בגמ': אעפ"כ לא היה מסדר אלא בשל משה בלבד וכו' רבי יוסי בי רבי יהודה אומר על כולן היה מסדר.

רש"י (במנחות צט.) פירש דמאן דאמר דעל כולם היו מסדרין, היינו פעמים בזה ובפעמים בזה, אבל לכו"ע לא סידר על כל השולחנות כאחד. ובחק נתן (מנחות שם) הביא מספר שלטי גבורים שתמה על רש"י מדברי הילקוט (מלכים קפ"ז) דעל כולן היה מסדר רק בשל משה תחילה, וכן תמה המשך חכמה (ריש תצוה).

וכתב הקרן אורה (מנחות צט.) דטעמו של רש"י משום דס"ל דבודאי אסור לכו"ע לערוך על כל השולחנות דעובר בזה על כל תוס'.

★ ★

בגמ': עשרה שלחנות עשה שלמה וכו' ריב"ז אומר על כולן הי' מסדר וכו' ולא ה"ל (י"ח ע"א) איתא כן לגבי עשר מנורות וכו' אותה מחלוקת ע"ש.

בשו"ת אור המאיר למהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל (סי' ב' אות ז') בתשובה אל הגה"צ בעל החפץ חיים זצ"ל שכתב, דהא דצריך ככר זהב משקל המנורה הוא דוקא לכתחלה אבל בדיעבד אינו מעכב דהא לא שינה עליו הכתוב לעכב. ע"כ.

וכתב על זה מהר"ם שפירא זצ"ל וז"ל: ולכאורה היה נראה להביא רא"י ממנחות כ"ט: ר' יוסי בר"י אומר מעשה והיתה מנורת ביהמ"ק יתירה על של משה בדינר זהב והכניסו פ' פעמים לכור והעמידה על ככר, ואם נימא דבדיעבד מעכב שיהיה משקל ככר וא"כ כמו דפסול בפחות ה"נ ביתר וכמבואר בהדיא בפירש"י ז"ל בפ' תרומה דככר היינו לא פחות ולא יותר וכ"נ מרש"י מנחות כ"ח. ד"ה באה וא"כ תקשה מדר"י בר"י אדר"י בר"י, דהא בתוספתא דמנחות פ"א ס"ל לריב"ז דעל כל המנורות היו מדליקין וא"כ איך אומר כאן שהיתה יתירה על ככר וע"כ דאינו לעיכובא עכ"ד.

וכתב על זה הגאון ר"י הירשון ז"ל בשו"ת ממעיני ישועה (סי' ל'), דהנה יש להעיר דבירושלמי שקלים כאן הביאו ב' ברייתות נפרדות לגבי השלחנות ולגבי המנורות, והתוספתא דמנחות (הנ"ל פ"א) לא חילקה את הדינים לשנים אלא כללה שלחנות ומנורות יחד ועל שניהם אומר הת"ק דלא היה משתמש אלא בשל משה וריב"ז חולק דבכולן משתמש.

אולם ש"ס דילן חולק על כל זה ומפורש במנחות צ"ט. להיפוך דריב"ז סובר דלא היה מסדרין אלא על של משה ונמצא דלבבלי לא יקשה כלל מדרב"ז אדרב"ז ואזלה ראיתו לגמרי. והדברים מפליאים שהגאון ז"ל הוכרח להביא ממרחק לחמו ולא הזכיר רק מתוספתא ולא הביא שגם בבבלי דילן יש ענין זה ודוקא להיפוך ממה שהביא. ועיין במראה הפנים על הירושלמי שקלים שכתב דמחלוקת היא בין הבבלי וירושלמי.

ול"ל דמיסתפינא הייתי אומר דבר חדש קצת בשיטה ריב"ז בענין מנורת שלמה. דהמעין במנחות שם צ"ט יראה ג' מחלוקות בדבר. א) ת"ק סובר בברייתא דלא היו מסדרין וגם לא היו מדליקין אלא בשל משה. ב) ר"א בן שמוע סובר דבכולן היו מסדרין וגם בכל היו מדליקין. ג) והדר מביא שיטת ריב"ז וז"ל לא היו מסדרין אלא על של משה ומה אני מקיים ואת השולחנות אלו שלשה שלחנות שהיו במקדש.

וי"ש בזה שתי שאלות: א) ריב"ז הינו ת"ק דברייתא, דשניהם סוברין דלא השתמשו אלא בשל משה ואמאי הוצרך להביא כלל דברי ריב"ז. ב) יש לדקדק דר"א בן שמוע הביא שני פסוקים. אחד להביא רא"י דהיו מסדרין על כל השלחנות מקרא ואת השלחנות וב' שהיו מדליקין מקרא את המנורות ונרותיהם וע"ז בא ריב"ז ותירץ דקרא דאת השלחנות דקאי לשלשה שלחנות וקשה מה יעשה לקרא דואת המנורות דמזה רא"י לראב"ש.

וצ"ל דריב"ז פליג אדרב"ש רק בחדא דהיינו בשלחנות ובזה סובר כת"ק דלא היו מסדרין אלא בשל משה, אבל במנורות סובר כראב"ש דבכולן היו מדליקין ובזה נ"ח: א) דבאמת ג' מחלוקות בדבר וריב"ז אינו כת"ק. ב) ולזה תירץ ריב"ז רק קרא דשלחנות, דבמנורות מודי דבכולן השתמשו וכדמוכח קרא דמייתי ראב"ש.

ונר"י בזה דלמעט בפלוגתא עדיף ונמצא כי התוספתא והירושלמי חולקין עם הבבלי בנוגע לשיטת ריב"ז רק בחדא דהיינו בשלחנות ולא במנורות.

ול"פ"ז הדרא ראיית הגאון דיקשה דריב"ז אדרב"ז, אולם באמת אין זה ראייה כלל. דמה דפליג ריב"ז לומר דבכולן היו מדליקין בא לאפוקי מת"ק דלא היו משתמשין אלא בשל משה ולא בא לומר דהדליקו בהא דנמצאת יתירה על ככר, ופשוט דכונתו דלא נמנעו מלהשתמש במנורות שלמה

וחיפוש אחר חיפוש. צירוף אחר צירוף, אין מספר פעמים, עד שיתברר ויתלבן הכונה והתועלת לשם שמים, כמו מגורת הזהב שבמקדש שצירפו אותו אלף פעמים להוציא ממנו כל משהו וכלשהו סיג ופסולת ע"כ.

★★

במשנה: זהב לכפורת.

רש"י בתמורה כג: מפרש בפירושו הראשון דהיינו שמתנדב לבדק הבית לצורך תיקון הכפורת, ובפירושו השני כתב שמנדב כלי שרת וכפרת הוא מזרק וכלשון הפסוק כפורי זהב, וכתב רש"י דנראה כפירוש השני דקדשי בדק הבית לא היו באין למקדש אלא ליד הגזבר.

והנה הרמב"ם (שקלים פי"ב ה"א) כתב כפירוש הראשון של רש"י דמנדב לכפורת ממש, וכתב הגר"ז דהענין תלוי במה שנחלקו הרמב"ם והראב"ד (תמורה פי"ב ה"א) דהר"ם פוסק דהמשנה מקדושה לקדושה, כגון משנה מבדק היכל לבדק מזבח עובר בלא תעשה, והראב"ד השיג עליו דאין בזה שינוי, דכולן מבדק הבית קאתי. דהרמב"ם לשיטתו ס"ל דישי קדושות מחולקות בבדק הבית וע"כ יכול להתפיס קדושה לצורך כפורת דוקא, אבל רש"י ס"ל כהראב"ד דאין התפסה לדבר מסוים בבדק הבית, ואף אם התפיסם לכפורת יכול לשנותם לכל צרכי בדק הבית, וע"כ הקשה דבדק הבית ניתן לגזברין מאחר דאינו יכול להתפיסן כרצונו. [וע"ש שלמד מרש"י תמורה לב. בשיטתו כהראב"ד הנ"ל].

★★

במשנה: זה מדרש דרש יהוידע כהן גדול וכו'.

הנה בובחים (ק"ג ע"א) איתא ברייתא זו ואיתא: דרש יהוידע הכהן, ולא נזכר שהי' כהן גדול, אכן גם בילקוט דברי הימים (רמז תתרעה) איתא שהי' כה"ג. ובהערות בשער המלך להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א להקדמת הרמב"ם כותב: ועי' תוס' ישנים יומא ט' א' שהקשו אמאי לא חשיב לי' בפסוק בהדי כהנים גדולים ושמא אחד מהם הוא עכ"ד ועי' רש"י דה"א י"ב כ"ז שהי' בנו של בניהו בן יהוידע ע"כ.

★★

ויוכל היות שזו היתירה לא הדליקו עד שהעמידוה על ככר. והדברים פשוטים לכל מעיין בפשט התוספתא.

ובזה מיושבת גם הקושיא שהקשה עוד הגאון זצ"ל שם וז"ל ואכן יש לתמוה דעכ"פ איך הדליקו בה לכתחלה עכ"ל. ולדברינו לק"מ, דאין שום הכרח לומר דהדליקו בה אחרי שמצאו שיתרה על של משה עד שהעמידוה על ככר עכ"ד.

דף י"ח ע"א

בגמ': עשר מגורות עשה שלמה וכו'.

במשך חכמה (פר' תצוה) כתב הטעם שעשה שלמה המלך עשר מגורות ועשר שולחנות, שהיכל בית המקדש היה יותר מ"א פעמים גדול משל משה. ובאמת היה צריך י"ב מגורות, דהמשכן היה עשר על שלושים אמה וגבוה עשרה, דהיינו $10 \times 10 \times 10 = 3000$ אמות. והיכל שבנה שלמה היה ישישים על רוחב עשרים וגובה שלושים אמה דהיינו $60 \times 20 \times 30 = 36,000$. רק שלא היה יכול להיות יתר על צד אחד מעל הצד השני. דהמגורה של משה רבינו היתה צריכה להיות באמצע וממילא לא רצו לעשות ששה מצד אחד ורק חמש מצד אחר.

ולפיכך במשכן היה מספיק רק מגורה אחת אבל בבית המקדש היה נצרך י"א מגורות, ולעומת זה היו צריכים י"א שולחנות דהלוא התורה כותבת "וישם את המגורה באהל מועד נכח השולחן" (שמות מ, כד) ולפיכך לעומת הי"א מגורות עשה שלמה המלך י"א שולחנות ע"כ. (ואולי זה מרומז בהפסוק "ויעש את מגורת הזהב עשר כמשפטו" "כמשפטו" דייקא.)

וברבינו בחיי כותב רמז לעשר המגורות במש"כ (שמות כה, לא): "תיעשה המגורה תיעשה - עם י' יתירה, לרמז על עשר המגורות ע"ש.

★★

בגמ': תני רב יהודה בשם אסי הי' שלמה נוטף א"ף ככרי זהב ומכניסן לכור ומוציאן עד שהוא מעמידן על א'.

כתב אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל באגרת, דבר זה ללמדנו בא, שגם דבר טובה אסיפה לתועלת הכלל, צריך בדיקה

במשנה: זה מדרש דרש יהודיע כהן גדול וכו'.

בספר מי באר להג"ר ישראל משה זיסקינד ז"ל (ע' 36) כותב: עיין בתפארת ישראל אות מ"ג וז"ל תמוה מה שייכות יש לדרוש יהודיע כאן, הרי התם לא איירי רק ממותר חטאת ואשם. משא"כ הכא שנידב מעיקרא עולה. והרי בו מפורש בקרא (ויקרא ז') עור העולה אשר הקריב לכהן יהי'. ומינה דרשינן נמי (זבחים ק"ג ע"ב) דגם בשאר קרבנות כאשם וחטאת כך הדין. ובשלמא לאינך מ"ד (מנחות ק"ז ע"ב) דהנך ו' שופרות למותרות היו, שפיר מייתי דרוש של יהודיע דכמו במותר של חטאת ואשם כמו כן למותרות שאר קרבנות אלא לבר פדא שם קשה וצ"ע עכ"ל.

לפע"ד הא מבואר שם במנחות (דף ק"ח ע"א) דגם לבר פדא ו' שופרות למותרות היו דאיתא שם כבר פדא נמי לא אמרי מותרות כולהו נמי מותרות, עיין ברש"י שם וק"ל ע"כ.

דף י"ח ע"ב

בגמ': הרי עלי עין מביא גזר אחד כו' מתניתא אמרה כן כו' ריב"ל אמר עובין אמה באמה שוחקת וארכן אמה באמה גדומה.

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פט"ז ה"ג) פסק: האומר הרי עלי עין, מביא גזר אחד ארכו אמה וכו'. ותמה שם ברדב"ז דהרי מבואר כן דאורכן אמה ועוביין אמה, וכן פסק הרמב"ם בהל' איסורי מזבח (פ"ז ה"ג) ולמה כתב כאן רק דארכן אמה והשמיט הך דעוביין אמה, וכאן הרי אמר מתניתא אמרה כן שנים בידם שני גזרי עצים וכו', הרי דבעינן דומיא דשני גזרי עצים דעצי המערכה, (וכן נשאר בצ"ע מהר"י קורקוס שם).

ותירין דהטעם דבעינן שיהי' ארכן אמה הוא משום שמקום המערכה הי' אמה, ולזה בעינן נדבתו דומיא דעצי המערכה, משא"כ הא דבעינן עוביים אמה מבואר בזבחים (ס"ב ע"ב) שכן היו הגזרים של משה רבינו ע"ה, ולכן נהגו כן לדורות, אבל לא הי' מדינא, ולכן מי שנדב להביא עין אינו צריך שיעור זה.

★ ★

בחי' הגרי"ז (סטנסיל מנחות ע' רמ"ה) תמה על מה דיליף כאן דכל עין הוא קרבן בפני עצמו מהא דשני כהנים

הביאו כל א' עין א', והא בקרבן התמיד התעסקו י"ג כהנים, ואע"ג דהי' קרבן אחד, וא"כ ה"נ נימא ששני הגזירים הם קרבן אחד.

ותירין דרק בהולכת התמיד התעסקו י"ג כהנים, אבל בהקטרת התמיד התעסק רק כהן א', משא"כ כאן בכל עין התעסק כהן אחד, והיינו בההקטרה, דהולכת עצים אינה עבודה, ולזה שפיר מוכיח דכל עין הוא קרבן בפני עצמו.

★ ★

בגמ': ששה לנדבה רבא אמר כנגד כו' שמואל אמר כנגד ששה קרבנות כו'.

כתב הרמב"ם (הל' שקלים פ"ב ה"ב) ובמקדש הי' לפנייהם תמיד י"ג שופרות כו' ראשונה לשקלי שנה זו כו' שמינית למותר חטאת כו' תשיעית למותר אשם עשירית למותר קיני זבים וזבות ויולדות, אחת עשרה למותר קרבנות נזיר, שתים עשרה למותר אשם מצורע, שלש עשרה למה שהתנדב מעות לעולת בהמה.

וכתב שם הכסף משנה שכן הוא בתוספתא (פ"ג), וכן יש להגיה בדברי שמואל בירושלמי.

ויעויין במאירי יומא (נ"ה ע"ב) שהקשה למה לא תקנו שופר לחטאות ואשמות עולות ושלמים, ותירץ דכיון דכל אלו באו סמיכה, ותיכף לסמיכה שחיטה, לכן לא שייך לתקן ע"ז שופר.

ולפ"ז תקשי על הרמב"ם שכתב כאן שהשופר הי"ג לעולת בהמה, והא בעי סמיכה, ותירץ האור שמח (הל' פסולי המוקדשין פ"ה ה"ח) דאיירי במנדב עולה לקיץ המזבח, דכיון דהוא קרבן צבור לא בעי סמיכה, ולכן דוקא לעולה תקנו ולא לשאר קרבנות. ועיין במקדש דוד (ח"א סו"ס י"ט) שמביא כן ומתירי בברכות שיחיד יכול לנדב עולה לקיץ המזבח.

הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו שקל הקדש על הרמב"ם הל' שקלים (שם בבואור הלכה סוף ד"ה שלישית) תירץ דבכל קרבנות אלו, דהיינו חטאת ואשמות, צריך להתוודות עליהן, וכן בשלמים צריך לומר בשעת שחיטה דברי שבח, ולא שייך לתקן ע"ז שופר, משא"כ בעולה אם לא ידוע לו שעבר על עשה מביאו נדבה ואינו לו להתוודות כלום, ולזה שפיר תקנו שופר.

פרק שביעי

דף י"ט ע"א

במשנה: מעות שנמצאו בין השקלים לנדבה קרוב לשקלים יפלו לנדבה יפלו לנדבה.

האחרונים חקרו בהא דאיתא כ"פ בש"ס דבט' חנויות מוכרות בשם שחיטה וחנויות א' מוכרת בשר נבילה, ונמצא מחוץ לחנויות חתיכת בשר דאזלינן בתר רוב, מה יהי' הדין אם החנות המוכרת בשר טריפה ישנו שם יותר חתיכות מהחנויות שמוכרות בשר כשר, אי אזלינן בתר חנויות או בשר חתיכות, ועיין פתחי תשובה יו"ד (ריש סי' ק"י) שהביא דעות בזה.

והנה ברע"ב כאן כתב דלפי רבי חנינא הסובר בכ"ב (כ"ג ע"ב) דרוב וקרוב לא אזלינן בתר קרוב אלא בתר רוב, צ"ל דהא דאזלינן הכא בתר קרוב, משום דאיירי הכא כשכל השופרות שווים ואין בא' יותר מחבירו.

אמנם בחי' חתם סופר (בכ"ב שם) כתב דלפמש"כ רבו ההפלאה דבחנויות אזלינן בתר רוב חנויות ולא בתר רוב חתיכות, א"כ הכא היו ששה קופות לנדבה, והשאר כל א' לדבר אחר כמבואר לעיל פ"ו ה"ד, א"כ נמצא דרוב הקופות הם של נדבה, והו"ל למיזל בתרייהו אף אי יש הכסף שבהם שווה.

אולם כתב דד"ז תליא במחלוקת במנחות ק"ז ע"ב אי ששה דנדבה היו לדבר א', או שא' הי' לפר וא' לאיל וכו', אם כן גם בנדבה א"א לצרף אהדדי, דאינו דומה לט' חנויות דכולן הם סוג אחד. עיי"ש עוד.

★★

בחוות דעת יו"ד (סי' ס"ג סק"ב) גם כן הקשה כן על הרע"ב, והוא הביא ראיה דלא אזלינן בתר רוב חתיכות אלא בתר רוב חנויות, דהא קיי"ל דעיר שרובה ישראל חייב

להכריז, והא הנכרים עשירים טפי, אלא ע"כ דאזלינן בתר אנשים וחנויות עיי"ש עוד.

★★

במשנה: קרוב לחולין חולין וכו'.

בספר נחל יצחק (ח"מ סי' מ"ו ס"ק ד') מביא ראיה מכאן לשיטת הסוברים דקרוב עדיף מחזקה אפילו להוציא מחזקת אשת איש, [עי' שו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' מ"ג ס"ק מ'] דהרי במשנה אי' מעות שנמצאו קרוב לחולין חולין קרוב למע"ש מע"ש מחצה למחצה מע"ש, זה הכלל הולכין אחר הקרוב להקל מחצה למחצה מע"ש.

וחזינן דקרוב למע"ש הוי מע"ש ודאי, ונפק"מ אי אכלו בטומאה ובאנינות דלוקה, וקשה דהא יש להמעות חזקת חולין דמעיקרא דהמעות היה חולין מקודם שנתחללו על מע"ש ויש לנו חזקה המבררת לנו להיפוך נגד הקרוב, ואף כה"ג י"ל אוקמא אחזקה ראשונה וכמש"כ התוס' נדה י"ח, ד"ה אחר הרוב דגבי ט' חנויות דכולן מוכרות בשם שחוטה ואחת מוכרות נבלה דהלך אחר הרוב דיש התם חזקת איסור על החתיכה דאנו דנין ואפ"ה הולכין אחר הרוב, והתם הא יש ג"כ בשר כשר אפ"ה דיינינן על החתיכה שנולד הספק לומר אוקי אחזקה דמעיקרא וכמו בשני שבילין דאף בבת אחת טהורין מה"ת כמוש"כ התוס' בפסחים דף ו', א"כ תקשה כיון דשייך כה"ג ג"כ אוקי אחזקה דא"כ אמאי הוי מע"ש ודאי, וע"כ מוכח מזה דקרוב עדיפא מחזקה דמעיקרא ע"כ.

★★

במשנה: בין חולין למעשר שני כו' מחצה על מחצה יפלו למעשר שני כו'.

ופסקו הרמב"ם בהל' מעשר שני פ"ו הי"ב ובהל' י"א שם כתב תיבה שנשתמש בה חולין ומע"ש, ונמצא בתוכה

וצריך לומר דהראשונים אלו יסברו כשיטת התוס' והרשב"ם בבבא בתרא שם דאין חצר קונה להקדש, כיון דחצר מטעם יד ואין יד להקדש, עיי"ש.

ועיין עוד בנתיבות (בפתיחה לסי' ר') ואמרי משה (סי' ל"ז אות ד')

★★

והנה כתב האגודה בריש מעילה, שאם מצא דבר בחצר בית הכנסת זכה בו, ולא אמרינן דחצר בית הכנסת קונה להקדש, דחצר קונה מכח יד ואין יד להקדש.

והמחצית השקל (בסימן קנד סעיף טו) כתב דהראיה היא דאיחא במשנה, מעות שנמצאו בהר הבית אפילו ברגל שרוב המעות שבידי אדם אז הוא מעות מעשר, אפילו הכי אמרינן דהמעות חולין והן של מוצאן, דאולינן בתר רוב השנה דאז הוי רוב מעות חולין. ושואל המחצית השקל ומה בכך שהיה חולין בשעה שנפלו מן האדם, מכל מקום יזכה בו חצר הקדש ויהיה של הקדש, אלא מכאן יש ראייה דאין חצר קונה להקדש.

אמנם בקצוה"ח (סי' ר') מביא דברי הרמב"ן פ' הספינה (דף ע"ט). שסובר גבי הקדיש בור ואח"כ נתמלא מים דאין מועלין במה שבתוכו, דאע"ג דהקדש קני לה מ"מ אין מועלין בזכותה, ומפרש בקצוה"ח הטעם משום דאין מעילה אלא בהקדש שהוקדש ע"י אדם, אבל זה שאינו קדוש ע"י דעת אחרת מקנה אלא ממילא, זכי לה הקדש בתורת חצר אין מועלין בה, ותדע דהא אפילו בקדשי גויים פליגי תנאי (בזבחים מ"ה). אם מועלין בו, ואע"ג דודאי קני לה הקדש, וזה שהוקדש ממילא שלא ע"י אדם אין מועלין אליבא דכו"ע, ולפי"ז מצא מציאה בביהכ"נ אכתי יש לחוש לדעת הרמב"ן דיש חצר להקדש לענין שההקדש זכי בה.

אבל צ"ע מראיית המג"א הנ"ל משקלים ממשנה דמעות שנמצאו בהר הבית חולין ולמה לא נימא דשייך להקדש מטעם דחצר הר הבית קנתה המעות לגבוה, ומתרץ הקצוה"ח לפמש"כ הרא"ש והנמוק"י פ"ב דב"מ גבי מצא בגל דלא קני חצירו היכא דאתו לחצר קודם יאוש משום דחצר לא עדיפא מידו דבאיסורא אתי לידי' לא זכי אע"ג דמייאש בתר הכי, וא"כ מה"ט נמי לא זכי חצר הקדש מעות הנמצא בו משום דאתי לידו קודם יאוש, דאע"ג דאדם עשוי למשמש בכיסו

מעות, אם רוב מניחין מעשר הרי מעשר, אם רוב מניחין חולין הרי חולין. מחצה על מחצה חולין. ותמהו הנוש"כ (א) מ"ש הך דהל' י"א להך דהלי"ב. (ב) בהך דהלכה י"א גופי' למה בספיקו ניזל לקולא והמעות חולין.

ותירין בצל"ח (פסחים ז). דהתם בהך דתיבה, הרי יש להמעות האלו חזקת חולין, שהרי לפני שהיו מעשר שני היו חולין. ואולינן בתר חזקה, אבל כאן במשנתנו שישנו כאן קופה של מעות מע"ש וקופה של מעות חולין. הרי הכא איתחזיק איסורא, לית לן למיזל בתר חזקת המעות, משא"כ בהך דתיבה דמשתמש בו או מעשר או חולין. אולינן בתר רוב.

ועיין מה שהאריך בזה באבי עזרי ברמב"ם (שם, רביעאה).

★★

במשנה: מעות שנמצאו וכו' ובהר הבית חולין.

ובגמרא: (עמוד ב') לא צורכה דלא דהר הבית קודש, ר' בא ר' חייא בשם ר' יוחנן חזקה שאין הכהן מוציא מן הלשכה מעות עד שהוא מחללן על הבהמה.

בקצות החושן (סי' ר' ס"ק א') הקשה לשיטת הרמב"ן בב"ב (ע"ט ע"א) דחצר קונה להקדש, א"כ מדוע כאן לא זכה הר הבית במעות בשביל ההקדש, והלא הר הבית חצר הקדש הוא.

ותירין על פי מה שכתב הרא"ש בב"מ (פ"ב סי' ט) ועוד ראשונים, דע"כ במצא בגל הרי אלו שלו ולא אמרינן דבעל הגל קנה את החפץ בקנין חצר, משום דלא עדיפא חצרו מידו, וכמו דבאתא לידו באיסורא קודם יאוש לא קנה גם אח"כ, ה"ה בחצר דהחפץ הגיע לחצר קודם שנתייאשו הבעלים לא קנה הבעלים את החפץ ע"י החצר אף לאחר יאוש. ולפי"ז גם כאן היות והמעות הגיעו להר הבית קודם שנתייאשו הבעלים לא זכה ההקדש במעות בקנין חצר.

אך עדיין קשה לפי הרמב"ם ועוד ראשונים והביאם הרמ"א (סי' רל"ב ורס"ח), דתירצו דע"כ מצא בגל אין החצר קונה לבעלים משום דלא אסיק אדעתיה דבעל החצר שיבא החפץ שם, וא"כ הרי בהקדש לא שייך טעם זה, דהקדש שלא מדעת הוי כהדיוט מדעת, וא"כ שוב קשה מדוע הר הבית אינו קונה להקדש וכנ"ל.

שם כתבו דנעלם ממנו שדבריו כתובים בתוס' חגיגה (כא ע"א קרוב לסופו) וכתבו התוס' שם דהר"ר אלחנן הביא ראי' ממשנתנו כאן בשקלים, עיין שם.

ועיין במנחת חינוך וברש"ש שהקשו על התוס' דכתבו דממשנתנו משמע שעולה נקריבה וחסאת תאכל ולא נפסל בהיסח הדעת, ובמשנתנו מבואר להיפך דזה וזה תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה, וכן הקשה הגר"ע איגר בגליון הש"ס על התוס' בחגיגה שם והגר"י פיק צ"ל בהגהותיו על הגליון.

ובשו"ת שואל ומשיב הנ"ל הביא קושיא זו בשם אביו זצ"ל דבמשנה מבואר דתעובר צורתן ויצאו לבית השריפה ומבואר כאן בירושלמי דהוא משום פסול היסח הדעת, ועיי"ש שכתב לתרץ דהירושלמי לשיטתו דהיסח הדעת הוא פסול תורה, עיי"ש מה שהאריך בזה, עיי"ש.

★★

בגמ': מתניתא אמרה כן איברי נבילות וחתוכות מותרות חתיכות מותרות לא ממש וכו'.

בגליון הש"ס פירש על פי דברי הגמרא בחולין (צ"ה ע"א) שלרב דס"ל בשר שנתעלם מן העין אסור אז מה דקתני במשנה מותרות אין הכוונה דמותרות ממש אלא מותרות משום נבילה אך אסורות עדיין באכילה.

וכתב בשו"ת חכם צבי (סי' מ') דכמו דכאן בדברי המשנה דקתני מותרות אמרנו דאין הכוונה דמותרות לגמרי אף באכילה אלא מותרות משום נבילה, כמו כן מה דאיתא ביבמות (ל' ע"א) לגבי שלשה אחים זו היא שאמרו וכולן שמתו או נתגרשו צרותיהן מותרות, אין הכונה דמותרות לגמרי אלא מותרות משום צרת ערוה אך אסורות מטעם קטלנית, ודלא כדברי הרלב"ח דכתב דאין איסור קטלנית ביבמה, והוכיח מהא דקתני מותרות, עיי"ש.

וכן כתב בנו היעב"ץ בתשובה (שאילת יעב"ץ ח"א סי' ע"ו) להוכיח ממשנתנו לגבי קציצת אילנות דאיתא בב"ק (צ"א ע"ב) דאם היה מעולה בדמים מותר, די"ל דמותר מצד איסור אך עדיין יש בו משום סכנה, עיי"ש.

★★

בכל שעה, מ"מ כיון שבשעה שנפל להר הבית לא ידע דמייאש, א"כ באיסורא אתי לחצר ולא קני החצר המעות, ולפי"ז פשיטא דגם בחצר ביהכ"נ לא זכי הקדש כיון דבא קודם יאוש, וכדברי האגודה שהביא המג"א.

ובנתידה"מ שם מתרץ דברי הרמב"ן באופן אחר, דאע"ג דסובר הרמב"ן דאם אחד מסר חפץ לחצר הקדש בפני הגזבר דהקדש זוכה בו, מ"מ במציאת ממון מודה הרמב"ן דאין יד השליחות להקדש כיון דמציאה אית בה חב לאחריים לא מהני ביה שליחות, ועוד דבמציאה כל כמה דלא אתי לידו לא יצאה מרשות בעלים, ובממון בעינן שליחות של בעל הממון, ולכך לא קני החצר להקדש במציאה, ומעות שנמצא בהר הבית הוי חולין, אבל הקדיש בור ונתמלא מים ושובך ונתמלא יונים אי לאו בורו ושובכו של הקדש לא היו כאן מים ויונים, ממילא אין כאן חב לאחריים וגם הפקר של בעלים כלל. ולא שייך שלוחו של בעל הממון כלל, ולכן קנה החצר למקדש לכו"ע עכת"ד הנתיבות.

דף י"ט ע"ב

בגמ': בשר שנמצא וכו', ר' לעזר בשם ר' הושעיא הסייע דעת טעון עיבור צורה, א"ר הושעיה מתני' אמרה כן תעובר צורתו ויצא לבית השריפה, א"ר יוסי ויאות לאוכלו אין את יבול וכו'.

הנה בפסחים (לד ע"א) נחלקו ר' יוחנן ורשב"ל אי היסח הדעת הוי פסול טומאה או פסול הגוף, והקשה ר' יוחנן לרשב"ל מברייטא בזבחים דחזינן דצריך עיבור צורה הרי דהוי פסול טומאה ולא פסול הגוף.

והקשה הצ"ח מדוע לא הקשה ר' יוחנן ממשנתנו דהוי בסדר מועד דמבואר דבבשר הנמצא צריך עבור צורה הרי דהיסח הדעת הוי פסול טומאה, וקושיא זו מלבד דהוי ממשנה ומסדר מועד, יש בה גם עוד תוספת דהוי סתם משנה.

ותירין דבבשר שנמצא לא שייך כלל פסול דהיסח הדעת, כיון דהיסח הדעת זה רק כשיודע ומסח דעתו, אבל בנאבד ולא ידע בו אדם לא מיקרי פסול דהיסח הדעת, עיי"ש.

ובמנחת חינוך (מצוה קמד אות ט) ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורא א' ח"ב סי' קמז) ובהגהות הרש"ש לפסחים

בגמ': תשע חנויות מוכרות בשר שחיטה כו' הנמצא ביד נכרי כנמצא בליאטיא.

בתשובת מהרי"ל (סי' קס"ט) הביא עובדא בד' שותפים שקנו יחד אתרוגים, וסימנו בקשר כל א' האתרוגים שלהם, א' קנה כ' אחד קנה ח' אחד קנה ג' ואחד ב'. ובא גוי והתיר הקשרים וגזל י' מהם ולא נודע ממי גזל. כתב מהר"ח אור זרוע דאמרינן כל דפריש מרובא פריש, ותלינן דלקח מאותו שהיו לו כ'.

והקשה על זה המהרי"ל דהא הו"ל קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ותירץ הש"ך (חו"מ סי' רצ"ב ס"ק כ"ט) דאיירי כאן דהגוי גזל שלא בפנינו, והרי למדנו כאן דהנמצא ביד גוי הרי הוא כנמצא בשוק דאמרינן כל דפריש מרובא פריש אף דבא מן החנויות.

אמנם הקצוה"ח (שם סק"ב) העיר על זה דהרי איסור גזילה הוא מז' מצות דבני נח, ולא אמרינן דנמצא ביד גוי דינו בפירוש, רק בנבילה דאין הגוי מצווה עליו, משא"כ הכא דהגוי מצווה על גזילה, דינו כקבוע, דהספק נתעורר במקום הקבוע. ועיין שם בנתיבות המשפט ובהגהות אמרי ברוך.

כיוצא כתב בגליון מהרש"א (יו"ד סי' ק"י ס"ד) לדון בהא דנמצא ביד גוי דדינו כפירוש, דאם נמצא אבר מן החי ביד גוי, דהוא מז' מצות בני נח, ואסור לגוי, י"ל דבכה"ג לא אמרינן דהוי כפירוש אלא כקבוע ואסור.

אמנם הגר"ש שקופ בשעריו שערי יושר (שער ד' פ"ג) חלק על שתיהם, דהוא מפרש דכיון שהגויים אינם מקפידים על גזל ועל אבר מן החי, ולכן אין הספק אצלם כלל, ורק אצלנו נולד הספק, ואפילו היו מקפידים על זה. כיון דאינן מהימני על זה, שוב מתחיל הספק לנו רק אחרי שפירש מן החנויות.

ונפק"מ לזה בזמנינו במטעים שיש בהם מקצת ערלה, והם מגיעים לחנויות של שומרי תו"מ, הרי לכאורה יש לומר בזה דכל דפריש מרובא פריש, ואף ששם בשדה הו"ל קבוע, כיון דהתעורר הספק כאן לפנינו במקום הפרוש אזלינן בתר רוב, אלא מה שיש לדון הוא כיון שאותם שמובילין

הפירות מהשדה, הם יהודים שלדאבונינו אינם שומרי תו"מ, ונחלקו בזה חכמי זמנינו, דמקצתן סוברים כדעת הקצוה"ח והגר"ש אייגר דכיון דדבר זה נוגע להם, אף דאינם נוהרים בזה דינו כאילו הספק היה מתחילה במקום הקבוע, ומקצת ס"ל כדעת הגר"ש שקופ דכיון דאין להם נאמנות הרי הספק מתחילה רק בפירוש.

בגמ': אמר רבי יוחנן בשר הנמצא ביד גוי כנמצא ביד פלטיא (והוא שראו אותו יוצא במקולין של ישראל רב נחת לתמן חמיתון תקילין וחמר עליהון).

הרמב"ם (פ"ח ממאכ"א הל' י"ב) פסק: בשר הנמצא ביד גוי ואין ידוע ממי לקח, אם היו מוכרי הבשר ישראל מותר זהו דין תורה, וכבר אסרו חכמים כל הבשר הנמצא בין בשוק בין ביד גוי אע"פ שכל השוחטין וכל המוכרין ישראל.

ובמ"מ שם הקשה דבחולין צ"ה. אמר רב בשר שנתעלם מן העין אסור ומקשה בגמ' מהא דתשע חנויות דקתני ובנמצא הלך אחר הרוב ותירץ בנמצא ביד גוי, ולפי סוגיא זו אע"פ דרב אסר בשר שנתעלם מן העין, בנמצא ביד גוי, כיון שהוא בחזקת משתמר ורוב המוכרים שבעיר מוכרין בשר כשירה מותר, ואמאי פסק הרמב"ם דגם בנמצא ביד גוי אסור מדרבנן.

ומתריץ דסמך הרמב"ם על הירושלמי הנ"ל דמשמע דטפי אסור נמצא ביד גוי מנמצא בפלטיא ואצ"ל מבשר שהניחו בביתו שאסור לדעת רב, שהרי יש לחוש כשנמצא ביד גוי שמא תחילתו מן האיסור הוא, ואע"ג דלמיעוט לא חיישי' וסוגיין הוא לעיקר דינא, אבל כיון דחזינן בירושלמי דרב משום חומרא אמרה ודאי בכל גוונא הוא ונמצא ביד גוי נמי אסור זהו דעת רבינו ואינו מחוור לפי גמרתינו עכ"ד המ"מ ז"ל.

ובברתי ופלתי (סי' ס"ג ס"ק א') כתב להסביר אמאי שביק הרמב"ם דעת הבבלי ונקט כהירושלמי, דתלוי בב' הסברות שכתבו הראשונים, דלהתוס' פ"ק דכתובות הא דאמרי' כל דפריש מרובא פריש זהו מתורת ודאין ואין בו שום ספק כלל דאנן סהדי דמרובא קפריש, אבל לפמש"כ השטמ"ק ב"מ

בירושלים הם קדשים, מ"מ מיעוט בהמות הן חולין, ויש גם חזקה מעיקרא דהבהמה קודם שהוקדשה היתה חולין, וא"כ סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע לה רובא.

והשיב, דבאמת לא צריך להגיע לרוב, והטעם דתלינן דהוי קדשים הוא מכח ספק, אלא דלולי הטעם דרוב הבהמות הם קדשים היה ראוי לילך אחר חזקה דמעיקרא ולא לאסור מספק, אבל אחר דרוב הבהמות הם קדשים אז שפיר אסרינן מספק מכח הרוב נגד המיעוט והחזקה.

אך לפי"ז יקשה מה הקשתה הגמרא ואין השלמים באין מן הזכרים ומן הנקבות, והיינו מדוע אמרינן דהזכרים עולות אולי הן זבחי שלמים, והלא אם כל זה דאמרינן דהבהמה היא קדשים הוי מכח ספק, א"כ יכול להקריב הבהמה לעולה אף שאולי היתה זבחי שלמים מכח ספק ספיקא, דספק אם היא חולין או קדשים, ואת"ל קדשים ספק אם היא עולה או שלמים, ובספק ספיקא אזלינן לקולא, משא"כ אם זה מכח רוב לא מהני ספק ספיקא נגד הרוב כשרק ספק אחד נגד הרוב והשני לא.

ובתב דמכח זה נראה לו לומר דין חדש, דהא דמהני ספק ספיקא זה רק כשבצד אחד יש ספק ספיקא ובצד השני לא, אבל גם כשבצד השני יש ספק ספיקא נחשב רק לספק אחד. ולפי"ז שפיר מיושב, דא"נ דלהקריב הזכר לעולה הוי ספק ספיקא וכנ"ל, אך גם להקריבו לשלמים הוי ספק ספיקא דספק אם הוא חולין או קדשים וספק אם הוא עולה או שלמים, וכיון דבשני הצדדים הוא ספק ספיקא נחשב רק כספק אחד ושפיר הקשתה הגמרא איך מקריבין הזכר לעולה והלא גם שלמים בא מן הזכרים, עיי"ש.

★★

במשנה: בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל עדר וכו', בראשונה היו ממשכנין את מוצאיה עד שהוא מביא נסכיה, חזרו להיות מניחין אותה ובורחין, התקינו בי"ד שיהו נסכיה באין משל צבור.

בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' צ"ג) דן לגבי מכירת נכסים של אחר הנמצא בידו לעצמו, ובתוך דבריו הקשה מהא דאיתא בפרק אלו מציאות (ב"מ כ"ח ע"ב) דפרה וחמור מטפל בהם י"ב חודש מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן, הרי דהתירו לו לשום דמיהן ולהניחן לעצמו.

ו: בשם הרא"ש אין זה מתורת ודאי רק ספק הוא והתורה התירתו.

וי"ל דבסברות אלו נחלקו רב ושמואל (יומא פ"ד): דלרב הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב והאי דפריש מרוב עכו"ם אין מחללין עליו שבת משום דרוב הוי מתורת ודאי וכשיטת התוס' הנ"ל שאין כאן שום ספק כלל, אבל שמואל ס"ל שאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב, דס"ל דמ"מ ספקא הוא וספק פקו"נ דוחה שבת ולפ"ז א"ש, דגמ' דידן אזיל לרב דס"ל שאין כאן ספק כלל מש"ה בנמצא ביד כותי לא חיישי לעורב שהרי לא העלים עין, וסברת ה"ה שיש כאן עוד ספק שאולי בא מחנות טריפה הא ליתא, דהא לרב אין כאן ספק כלל, אבל הירושלמי אזיל במסקנת שמואל דס"ל דמ"מ יש בו ספק וא"כ סברת ה"ה נכונה משום הספק שאולי מחנות שריפה לקח, ואנן דקיי"ל כשמואל קיי"ל כהך ירושלמי ודברי הרמב"ם ברורים עכת"ד.

דף כ' ע"א

בגמ': גינאי שטף זיקין אתא עובדא קומי ר' יצחק בר"א ואמר יחכמון שפיא קיטרהון.

כתב החתם סופר (יו"ד סי' קט"ו) בתשובה להג"ר מרדכי בנעט זצ"ל לגבי היתר מפקיד ומטהר כשמכיר את חותמו בטביעת עין, דמדברי הירושלמי אלו נראה דפשיטא להבדק הבית ומשמרת הבית (בית ה' שער ד') הא דטביעת עין גמור מהני ביין נסך במפקיד ומטהר כשמכיר את חותמו, דהשתא במוצא בשוק מתירין משום יין נסך כשמכיר בטביעת עין את קשריו, כל שכן במפקיד ומטהר עיי"ש.

★★

במשנה: בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל עדר וכמדתה לכל רוח זכרים עולות נקבות זבחי שלמים.

ובמפרשים שרוב זכרים בירושלים הן עולות ורוב נקבות הן זבחי שלמים. ובגמרא ואין השלמים באין מן הזכרים ומן הנקבות.

כתב הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סי' קפ"ד) דנשאל מתלמידי, דאף שרוב הבהמות

ג' בהמות, אין זה כהפסד בעיניו, שהרי שתיים מהם עולים לעצמו, שהרי מתנה דאם הבהמה הנמצאת אינה עולה העולה יעלה לעצמו, ואפילו בהמה אחת אינו מפסיד, שהרי זוכה בבהמה הנמצאת, ומתחייב להקריב אחרת במקומה.

★★

במשנה: וכן גר שמת והניח זבחים אם יש לו נסכים קריבין משלו.

מבואר לכאורה בהדיא דאפשר להקריב קרבן אע"פ שאינו מרצה כלל, דהא אין לו בעלים, ותמה הקרן אורה (זבחים ה:): והאור שמח (מעשה הקרבנות פי"ד) והעונג יו"ט (ספ"ז בהגה"ה) דא"כ איך בע' למימר זבחים (ה). לגבי קרבן שנשחט שלא לשמה שאינו עולה לבעלים לשם חובה דאם אינם מרציין למה הן באים, ומשני ר"א מצינו דקרבן בא לאחר מיתת בעליה, ודחי דמאן לימא דאין אותה קרבן מרצה על היורשין, והא מ"מ יש להוכיח ממשנתנו דמביאין קרבן גר לאחר מיתתו אע"ג שאינו מרצה כלל, דהא אין לו יורשין. וע"ש בקרן אורה שדחה דצריך לומר דאה"נ דהו"מ למפשט ממשנתנו, אלא דהש"ס רצה למישקל ולמיטרי אי יורשין מתכפרין בקרבן אביהם.

★★

במשנה: ועל הקנין הפסולות שיהו באות משל ציבור, ר' יוסי אומר המספק את הקנין הוא מספק את הפסולות.

ובגמרא: (כ"א ע"א) האשה הזאת במה היא מתכפרת, א"ר יצחק תנאי בי"ד הוא המספק את הקנין הוא מספק את הפסולות ואת האובדות [וכ"ה בגמרא לעיל ה"א - י"ט ע"א].

במוס' עירובין (ל"א עב-לב ע"א) נחלקו רב נחמן ורב ששת אם בשל תורה אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, וא"י שם דרב ששת הביא ראייה דאמרינן, מהא דתניא האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות ונותנת בשופר וטובלת ואוכלת בקדשים לערב, מ"ט לאו משום דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו. ורב נחמן דחה הראייה דהתם הטעם כדרב שמעיה דאמר חזקה אין בי"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר.

וכתב דיש ליישב, דהתם גבי אבידה אכדו רבנן תקנתא שיוכלו לשום דמיהן ולהניחן משום דהוא טובת הבעלים, דאל"כ אין לך שיזדקק להחזיר אבידה ונמצאת מכשילן לעתיד לבא, וכמו דמצינו כאן במשנה בבהמה שנמצאת מירושלים למגדל עדר, דבראשונה היו ממשכנין את מוצאה שיביא את נסכיה, חזרו להיות רואים אותה ובורחים, התקינו שהיו נסכים באים משל ציבור, ה"נ התקינו גבי פרה וחמור שלא להטריחן יותר מ"כ חודש ואח"כ ימכרם, וכיון דמדינא אינן רשאים למכור אלא מתקנתא דרבנן מה לי הם עצמם ומה לי אחרים, דחשדא לא שייך במשיב אבידה כדכתבו התוס' בפסחים (י"ג ע"א ד"ה מאי), עיי"ש.

★★

במשנה: בראשונה היו ממשכנין את מוצאי' עד שהוא מביא נסכ' חזרו להיות מניחין אותה ובורחין התקינו ב"ד שיהיו נסכ' באין משל צבור.

הנה לכאור' צ"ב למה הי' ממשכנין את מוצאי' להביא נסכים, למה יתחייב הוא דוקא להביא נסכ' להקדש. וביאר הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספרו שקל הקדש (פ"ד ה"ג ד"ה נסכיהן) עפ"י מה דאיתא בחולין דהמוצא קן של הקדש צריך להביאו לגזבר, ואינו מצווה בו בשלוח הקן, ולכאור' תיקשי הא לא מצינו חיוב השבת אבידה בשל הקדש, דשור אחיך כתיב, וע"כ דכמו שהצבור מצווה להקריב קרבנות, לכן כל המוצאו נעשה בזה גזבר, ומצווה עליו להשיבו למקומו ליד הגזבר כדי שיקרבהו. וה"נ לענין נסכים כיון שא"א להקריבו בלי נסכים, צריך הוא להביא נסכים.

★★

הנה בקידושין (נה). אוקי רבי אושעיא הא דבהמה שנמצאת דממתין עד שיומם ומייתי שתי בהמות ומתנה שתהא אחת לעולה ואחת לשלמים ואסיק שם (ע"ב) דצריך להביא בהמה שלישית ומתנה לתודה, ותמה התפארת ישראל דאם אין עינו צרה להביא ג' בהמות למה לא דוקא הנסכים גרמו לו להניח את הבהמה ולברוח. וע"ש מש"כ בזה.

השקל החדש (ביאור הלכה יח). הביא מפי' רבנו משולם שהקשה כן, ותירץ השקל החדש דלא היו רוצים להפסיד כסף על קרבן שאינו עולה לחובתן, אבל במה שמקריב

הרמב"ם כר' יוסי, ולפי הנ"ל מיושב, דאם ס"ל כרב ששת א"כ הוקשה לו מדוע צריכים אנו להגיע להטעם דרב שמעיה, ועל כרחך דהלכה כר' יוסי וע"כ לא שייך כאן חזקה שליה עושה שליחותו וכנ"ל.

אך ראייה גמורה אין כאן, דבלאו הכי אין מקום לקושיית הכסף משנה מדוע פסק הרמב"ם כר' יוסי, דהרי כל האמוראים בירושלמי נקטו דברי ר' יוסי שהמספק הקינין הוא מספק את הפסולות והאובדות, עיי"ש.

דף כ' ע"ב

בגמ': הפריש שקלו ומת א"ל יפלו לנדבה וכו'.

בספר מועדים וזמנים (חלק ב סי' קנח) כתב להוכיח מכמה דוכתי, דקודם שנתרמה התרומה, אין על מחצית השקל דין מעילה ולא חלה קדושה כלל על מחצית השקל קודם, והביא כן מהכס"מ (פ"ג דשקלים הלכה י) ומהגהות הגרע"א בירושלמי (פ"ב דשקלים) ע"ש והקשה מהדין המבואר כאן דהפריש שקלו ומת יפלו לנדבה, ומכאן משמע דחל בהפרשה קדושה, ולדברינו מיירי אחר שנתרמה התרומה דוקא שאז חל בהפרשה לחדוד קדושה, והרמב"ם סתם בסוף הלכות מעילה שמועלין בהפרשה, ועיקר הדין קמ"ל שמועלין בהפרשה לחדוד אבל מיירי אחר שנתרמה התרומה דוקא שראוי כבר להקרב כמו שביאר בהלכות שקלים, וכן מפורש בפירוש למסכתא שקלים מהקדמון "תלמיד רב שמואל ב"ר שניאור" שנדפס מחדש (בפ"ג) שהתוספתא (ריש מעילה) דאיתא דמעילה שבהפרשה מועלין מיירי שהפריש לאחר שנתרמה התרומה דוקא והיינו כדברנו.

בגמ': רבי מנא בעי מימר בו ביום שנתקרב תחילתה לעבודה בו ביום נתמנה להיות כהן גדול מביא שתיים אחת לחינוכו ואחת לחובת היום.

החקרי לב (או"ח סי' קכ"ד) כתב בשם הירושלמי דלא היה מתמנה להיות כהן גדול עד שנעשה לפני כן סגן, וכ"כ התוס' במנחות קט: ד"ה חוניו ע"ש. ותמה ע"ז דא"כ בודאי בשעה שנעשה סגן היה צריך שיקריב חינוכו ככל כהן הדיוט.

והנה במשנה למלך פרק ד' מבכורות הביא ראייה דהרמב"ם פסק כרב נחמן, מהא דבפרק א' מהל' מחוסרי כפרה (היי"ב) כתב הטעם של רב שמעיה, ואם ס"ל כרב ששת היה יכול לומר דהטעם הוא משום דחזקה שליה עושה שליחותו, אלא ודאי ס"ל כרב נחמן. והנה ראייה זו הביאו התוס' בעירובין שם (ד"ה רב ששת) בשם רבנו תם עיי"ש.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' ב') כתב דראיה זו במחלוקת חכמים שנויה, דהנה לכאורה יוקשה איך הותרה אשה זו בקדשים ע"י המעות שנתנה בשופר, ודילמא אף שלקחו בהם קינים שמא אירע בהם פסול ואיך נוציא אשה זו מחזקת איסור, אלא שכאשר הקינין פסולין נחלקו החכמים כאן במשנתנו בשקלים, דלת"ק באות משל ציבור ולר' יוסי מספק הקינין הוא מספק את הפסולות, ומעתה לת"ק ליכא שום חשש שהרי באות משל ציבור, אבל לר' יוסי שבאות משל המספק אז הוי מחוסר גוביינא ותלוי בדעת אחרים, ודבר שתלוי בדעת אחרים לא אמרינן חזקה שליה עושה שליחותו וכדכתבו התוס', דאטו על השליח מוטל לילך עמו בדינא ודיינא.

ולפי"ז שפיר הכל מיושב, דרב ששת דהביא ראייה מברייתא זו לשיטתו, סבר דליכא טעם אחר מלבד הטעם דחזקה שליה עושה שליחותו, וע"כ סבר דודאי ברייתא זו קאי לת"ק ושפיר אמרינן בזה חזקה שליה עושה שליחותו, אבל רב נחמן דדחה ואמר דהטעם הוא משום חזקת בי"ד וכדרב שמעיה, ס"ל דשפיר הברייתא קאי גם כר' יוסי.

ולפי"ז גם רבנו תם שהוכיח מזה שרב שמעיה אמר שהטעם הוא משום חזקת בי"ד מוכח דס"ל כרב נחמן, הוא משום דס"ל דהלכה כת"ק דר' יוסי משום דנשנה כאן במס' שקלים בלשון רבים, וא"כ אף דשייך טעמא דשליח עושה שליחותו קאמר רב שמעיה הטעם משום חזקה בי"ד, הרי דס"ל כרב נחמן דלא אמרינן בשל תורה חזקה שליה עושה שליחותו. אבל הרמב"ם דפסק בפ"ז מהל' כלי המקדש (ה"ט) כר' יוסי, א"כ לא שייך לומר הטעם משום שליה עושה שליחותו, דהרי תלוי בדעת אחרים וכנ"ל, וע"כ שפיר הוצרך לומר הטעם כדרב שמעיה, ואין מזה הוכחה דס"ל כרב נחמן.

ובתב עוד, דנ"ל מסברא דהרמב"ם ס"ל כרב ששת וככלל לא דהגאונים דהלכה כרב ששת באיסורי, ולפי"ז יש ליישב מה שהקשה הכסף משנה בהל' כלי המקדש שם מדוע פסק

דף כ"א ע"א

בגמ': התקינו שתהא באה מתרומת הלשכה וכו'.

בצפנת פענח (על הרמב"ם פ"ד דשקלים בהשמטות - ג"ו ע"א) כתב, דהא דאמר במנחות (נ"א ע"ב): 'וסבר ר"ש משל ציבור דאורייתא והתנן אמר ר"ש... [ותנאי ב"ד הוא כ"ג שמת ולא מנו... שתהא מנחתו קרבה משל ציבור]. 'א"ר אבהו שני תקנות הוו: דאורייתא מדציבור, כיון דחזו דקא מידחקא לשכה תקנו דלגבי מיורשין, כיון דחזי דקא פשעי בה אוקמוהו אדאורייתא' - דהכוונה דגמ' בעי: אם 'מדציבור', היינו מתרומת הלשכה, או 'משל ציבור', היינו שיהי' גובין מכל א' וא'. ומה דאמרי' דתקנו ד'ליגבי מיורשין' לאו דוקא, רק הכוונה שיגבו מכל א' מישראל, כמבואר בירושלמי שם פ"ז דשקלים ה"ג: 'אתא ר"י ב"א רב אבהו בשם רב יוחנן: ד"ת הוא שתהא באה משל ציבור, הייתי אומר יגבו לה - התקינו שתהא באה מתרומת הלשכה, כ"ה גם גי' הגר"א שם, עכ"ד הצ"פ.

וראה בהגהות הגר"א בירושלמי כאן הכותב: ואיזה תלמיד טועה נסתבך בתירוץ דבבלי שם. והרכיב לה בתירוץ דהכא דירושלמי. ולא נהיר ולא בהיר דסוגיא דירושלמי ס"ל דלא הוי אלא חדא תקנה, ובבלי משני ב' תקנות הוי, ע"כ וצ"ע מכאן למש"כ בצ"פ מהגר"א וכנ"ל וצ"ע.

★ ★

ובתב הגאון ר' דוב בעריש צוקרמן ז"ל בקובץ קול תורה (שנה מ' כג) חוברת א' ע' כ-כא) לבאר מש"כ הגר"א כאן, דדרשא דחק עולם משל עולם משמע יותר דגובין מכל יחיד ולא לוקחים מתרומת הלשכה.

דכבר ביארו המפרשים דמה שבא ללשכה לצורך כל ענינו הנצרך לציבור, נסתלק ממנו בעלות של היחיד הנודר ונכנס לבעלות הציבור לבד. ועי' בפסקי תוס' פ"א דערכין שכתבו דכיון שמסרו לציבור אין לו עוד שום זכות בהדבר, וע"ע בנמוקי יוסף נדרים מ"ז ע"ב במתני' ושניהם אסורים בדבר של עולי בכל כגון הר הבית והעזרות שכתב דלא מקרי עוד נכסים ידיהו, אלא הרי הן של הקדש. ועי' בצפנת פענח סוכה פ"ח ה"ט, אבל אם גבו מתחלה לצורך איזה דבר לא נסתלק מן הדבר בעלות היחיד והוי כשותפין בהדבר.

וראה עוד בכלי חמדה (פר' אמור) שמביא המתוספתא כהנ"ל, דכה"ג צריך שיהי' קודם סגן ע"ש. ולפי"ז י"ל דזה מש"כ רש"י (ויקרא טז, לב): מלמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם ע"כ. היינו דבכה"ג שראו שבנו ראוי למלא את מקום אביו הכה"ג. עשו אותו בחיי אביו סגן עם משיחה וכדו', וממילא כשמת מילא הבן את מקום האב ולא הי' צריך לעשות לו אז בכלל משיחה וכדו', שעל זה התפלא בכל"ח הנ"ל דאיך שייך לומר דבהיות הבן אונן או אבל על אביו עושים לו משיחה לעשותו כה"ג ודו"ק היטב].

★ ★

בגמ': מביא שתיים אחת לחינוכו אחת לחובת היום.

באר שמח (הל' כלי המקדש פ"ה הי"ז) חקר אי כהן גדול הוא כהן הדיוט עם עוד מעלה יתירה של כהן גדול, או שכהן גדול הוא דבר נפרד וקדושה אחרת לגמרי מכהן הדיוט.

ובתב דדבר זה תליא במחלוקת בבלי וירושלמי, דבירושלמי כאן איתא דכהן גדול שנתמנה והוא עובר פעם הראשונה מביא ב' מנחות א' משום כה"ג שמביא מנחת חביתין כל יום ואחת משום מנחת חינוך שלו, אולם בבבלי (מנחות ע"ח ע"א) איתא שמביא ג' מנחות א' משום מנחת חביתין וא' משום מנחת חינוך דכה"ג וא' משום מנחת חביתין דכהן הדיוט, וכן פסק הרמב"ם (שם).

והיינו דהירושלמי ס"ל דכה"ג לאו היינו כהן הדיוט אלא קדושה אחרת לגמרי, משא"כ הבבלי ס"ל דקדושת כה"ג כלול בתוכו קדושת כהן הדיוט, ולכן צריך להביא בנוסף להמנחת חביתין שתי מנחות חינוך א' בשביל חינוכו ככהן הדיוט, וא' בשביל חינוכו ככהן גדול.

ובתב עוד דדבר זה תליא במחלוקת (יומא י"ב ע"א) אי אבנטו של כה"ג היינו אבנטו של כהן הדיוט, או שאבנטו של כה"ג הי' בו כלאים אבל אבנטו של כהן הדיוט לא הי' בו כלאים, דלמ"ד דאבנטו של כה"ג היינו אבנטו דכהן הדיוט, א"כ קדושתו של כה"ג כלול בו גם קדושת כהן הדיוט, משא"כ למאן דאמר דאבנטו של כה"ג לאו היינו אבנטו של כהן הדיוט, א"כ בע"כ ששתי קדושות הם עי"ש עוד מה שביאר בזה.

אין לו התרה, אעפ"כ איכא למימר דכשחכמים הצריכו התרה
בנדרי טעות לא באו לקלקל אלא לתקן, ובנידון הזה שיכול
לצאת מזה הפסד וקלקול ודאי לא העמידו חז"ל דבריהם
להצריך התרה.

והביא ראה לדבר ממה דאיתא כאן דאחד מתקנות חז"ל
הוא שלא יהו מועלין באפרה של פרה, ומבואר בגמרא
כאן וכן במנחות (נ"ב ע"א) דמדאורייתא היה הדין דאין מועלין
באפרה, וחז"ל גזרו בזה מעילה כיון דראו דמזלזלין בה, וכיון
דראו דנגדרו ואף פרשו מספק הזאות אוקמוה אדאורייתא, הרי
דכשיש חשש שיבאו מזה לידי קלקול לא העמידו חז"ל את
תקנתם, עיי"ש.

ומעתה י"ל דזה ג"כ כוונת הגר"א ד'חק עולם - משל עולם'.
משמע היינו שגבו לה. והוי משל עולם. היינו בעלות
היחידים שנדבו הדבר ודו"ק עכ"ד.

★ ★

בגמ': שלא יהיה מועלין באפרה וכו' בראשונה היו
משתקשקין בה ונותנין אותה ע"ג מכותיהן וגזרו
שימעלו בה, כיון שנגדרו גזרו שלא ימעלו בה.

בשו"ת גינת ורדים (יו"ד כלל ב' סי' ד') דן לגבי מי שנדר
נזיר שמשון בטעות אי יש לו התרה, וכתב דאף
דרבנן הצריכו התרה אף בנדר טעות וכן אמרו שנזיר שמשון

פרק שמיני

תוחבו בצמריו ושם לא הוה כלי שרת שלא הקדיש הסכין. ודחו ראי' זו דאפשר לקדש הסכין מע"ש. והא דכתבו מע"ש היינו משום דבשבת אי אפשר להקדיש שאין מקדישין בשבת כדאיתא בביצה דף ל"ז ע"כ.

וכתב הגאון ר' ישעי' זילברשטיין זצ"ל בעל מעשי למלך בקובץ וילקט יוסף (שנה י"ב קו' ט"ו סי' קמז): אמנם יקשה דעדיין מוכח דאין צריך כלי שרת משקלים (פ"ח מ"ה) סכין שנמצאת ביד שוחט בה מיד, ב"ג שונה ומטביל, קופיץ בין בזה שונה ומטביל, חל י"ד להיות בשבת שוחט בה מיד ובט"ו שוחט בה מיד. ועיי' פירש"י פסחים (דף ע') שכתב על משנה זו וז"ל חל יד בשבת שוחט בקופיץ זה מיד ואין צריך להטביל דאע"ג דשמא בעלים היו להן סכין לשחוט ולא היתה קופיץ זו להן אלא לשבירת עצמות והיום אין שבירת העצם בשבת, אפ"ה כיון דצריכה להן ביו"ט אחר השבת כבר הטבילוה מערב שבת עכ"ל. ודבריו מוכרחים.

ומעתה יקשה, אכתי איך שוחט בה מיד הא צריך כלי שרת ומעתה אין יכול להקדיש בשבת, ואי דהקדיש מע"ש זה אינו, דהרי מצא בשבת, ואין לומר מסתמא בעלים הטבילוה מאתמול וגם קדשוהו, זה אינו. דילמא הי' להן סכין לשחוט, ואי משום דצריך לשבירת עצמות, בודאי לשבירת עצמות ל"ש לומר דצריך כלי שרת שנאמר שהקדישו הבעלים מע"ש כיון דשבירת עצמות הוא דבר שלצורכו וא"כ יקשה איך שוחט בה מיד.

וגם בלא"ה יש להעיר, במצא סכין ב"ג דשונה ומטביל, אכתי דילמא לא הקדישו הבעלים שהי' להן פנאי להקדיש עד י"ד, ואי שיקדיש המוצאו, זה אינו, דאף אם נאמר דנתיאשו הבעלים אין יכול המוציא להקדיש דבסתמא לא איירי ברשיעי שנטל על מנת לגוזה רק על מנת להשיב לבעליו וכה"ג לא קנה כמבואר במלחמות פרק אלו מציאות דף כ"ו דהוה כשומר

במשנה: חוץ מן הפל והמגריפה והמריצה המיוחדין לקברות.

ובקרוב העדה ושאר מפרשים, מגריפה, כלי שגורפיץ וכונסים בו עצמות המתים כשהם מפוזרין.

כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ב סי' תרי"א) דיש ללמוד ממשנתנו שמותר לצרף עצמות משל מתים הרבה ולהוליכן ביחד, כיון שהדבר לכבודם, דהרי תקנו מגריפה שהוא כלי שגורפיץ עצמות מתים כשהם מפוזרים, וודאי עצמות מת אחד לא הוי מפוזרים כל כך עד שיצטרכו מגריפה לקבץ אותם, ועל כרחך דמייירי מעצמות כמה מתים, הרי דמותר לצרפם וכנ"ל.

עוד כתב שם, דהנה הרמב"ם פירש את המריצה דקתני במשנה, דהכוונה כלי שרוצצים ומשברים בו עצמות המת להכניסם בסל להוליכם ממקום למקום, והלשון מריצה נגזר מלשון ותרץ את גולגלתו, [והובא פירושו בפירושו תקלין חדתיך לקמן בעמוד ב' על דברי הגמרא מאן דאמר מריצה וכו' עיי"ש]. וא"כ יש ללמוד מכאן שמותר גם לרוצץ העצמות ולשברם כאשר עושיין כן לכבודו, כגון להוליכו ולקברו אצל בני משפחתו, וכל שכן שמותר לעשות כן כדי להוליכו ולקוברו בארץ ישראל, עיי"ש.

ובהגהות יד שאול על שו"ע יו"ד (סי' ת"ג) השיג על הרדב"ז וכתב דאסור לערב עצמות כמה מתים עיי"ש. ובשו"ת דבר יהושע להגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל (ח"א סי' ל') יישב את הרדב"ז עיי"ש.

★★

במשנה: סכין שנמצאת ביד שוחט בה מיד וכו'.

הנה בתוס' זבחים (מ"ז ע"א) הביאו דעת רבינו אפרים דבשחיטת קדשים נהי דלא צריך כלי שרת, כלי בעי, והביאו ראי' מפסחים דף ס"ה דאמר שם אם חל י"ד בשבת

והפרוכת לא הוי בנין א"כ נמדד באמת כלים באמת בת חמשה, וחמשה פעמים מאה ועשרים הוא ששה מאות טפחים, ע"כ החזיקו שלש מאות כהנים כל אחד בשתי ידיו זה אצל זה דהוי במכוון במספר ששה מאות טפחים ודפח"ח.

ובאמת לא הונח בזה דהאיך נוכל לומר דהחזיקו שלש מאות כהנים כל אחד בשתי ידים בהפרוכת ונחשב לכל אחד שיעור שני טפחים, הא נהי דשתי ידים אינם רק ב' טפחים, מ"מ כיון שעמדו הכהנים סמוכים לזה אצל זה, הא צריך לחשוב גם שיעור גופם וזה מחזיק הרבה יותר.

אך י"ל החשבון עפ"י דבריו עפמש"כ בעירובין (דף נ"ג) אמר רבי, כשהיינו לומדין תורה אצל ר"א בן שמוע היינו יושבים ששה ששה באמה, פירש"י שהיינו מתקרבים לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה עיי"ש, הרי דע"י הדחק יכול להיות ששה אנשים באמה, ובאמה יש ששה טפחים על ששה טפחים דהיינו שלשים וששה טפחים, ממילא כיון דע"י הדחק מחזיק אמה על אמה ששה אנשים, הרי דכל איש מחזיק בהיקפו ששה טפחים, ובעירובין (דף י"ג) כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח, ממילא אדם שמחזיק בהיקפו ששה טפחים מחזיק ברחבו שני טפחים, א"כ מכוון ממש, דכיון שרצו לזכות בהמצוה היו מתקרבים ודוחקים זה את זה עד שהחזיק כל אחד ברחבו רק שני טפחים, ובשלש מאות כהנים הי' שיעור ששה מאות טפחים וזה פשוט.

אולם גוף דברי הגר"א זצ"ל דהפרוכת הי' באמת בת חמשה, תמוה, דהא הפרוכת נעשה לפתח האולם ואולם הי' בנין, אם כן הי' שיעור פתחו לפי אמת הבנין, ממילא גם הפרוכת שנעשה בשבילו הי' באמת בת ששה ושעתי שכבר הערו בזה בהג"ה הש"ס ווילנא וצ"ע עכ"ד.

★ ★

ובקושינתו הנ"ל, העיר בהגהות יפה עינים על תמיד (כ"ט ע"א) ע"ש. וראה עוד בתפארת ישראל (בועז אות ד) שתמה על הגר"א הנ"ל דהרי בסוגיין אמרן דגוזמא היא, ולא דוקא נקט ג' אמות כהנים, ותירץ שם בנו של התפא"י, דהגר"א בא לומר שרק המספר הזה הוא מכוון, שיכלו לטבול ג' מאות כהנים, ומ"ש כאן דהוא גוזמא, היינו דלא היו מטבילין אותה תמיד ג' מאות כהנים, אלא דיכלו לטבול אותה ג' מאות כהנים.

של הבעלים וא"כ בודאי שומר אין יכול להקדיש דלא הוה שלו וא"כ כאן אין יקדיש המוצאו. ויש להתיישב בזה עכ"ד.

★ ★

במשנה: קופיין בזה ובוה שונה ומטביל.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' מ"ב) כתב שם לגבי המורה שהתיר בשחיטה כשהשוחט שחט סימן אחד ואת הסימן השני חתך אחר במספרים, שאין להתיר מחמת דאחר חתך, אך יש מקום להתיר היות ומספרים הוי גוזז ואין עליו שם חיתוך ושחיטה וע"כ אינו פוסל משום שהייה במיעוט בתרא, ואינו דומה לקורדום שפוסל הסמ"ק משום שהייה במיעוט בתרא, משום דהתם חיתוך מתקריא כמ"ש בשמלה חדשה (סי' כ"ג).

ויש להביא ראיה לזה ממשנתנו דאי' קופיין בזה ובוה שונה ומטביל, ומיירי לשחוט בו, הרי שהייה דרכם לשחוט בקופיין, וקורדום וקופיין קרובין ודומין זה לזה כדמוכח במשנה בביצה (ל"א סע"א), נמצא שפיר שייך שם שחיטה בקורדום, ונהי הכה הרב בקורדום ועשה דריסה והו"ל שחיטה פסולה, מ"מ כיון שהכלי ראוי לשחיטה הו"ל שחיטה במיעוט בתרא בפסול ופוסל, משא"כ במספרים דהוי גוזז ולא חותך וא"א לשחוט בו בהכשר כלל.

אבל מסיק דלדינא חלילה לסמוך גם על זה, כי אין הדבר ברור אצלו לחלק בכך בספק נבילה דאורייתא.

★ ★

דף כ"א ע"ב

במשנה: ושלש מאות כהנים מטבילין אותה.

כתב הגה"ק רמ"י מאוסטרובצה זצ"ל בספר מאיר עיני חכמים (ח"א סי' צ"ט ס"ק א'):

איתא בשם הגר"א מוילנא זצ"ל חשבון על מה דאיתא בשקלים (פ"ח מ"ה) דשלש מאות כהנים היו טובלין הפרוכת, דכל אחד רצה לזכות בהמצוה ולהחזיק הפרוכת שהי' במכוון שלש מאות כהנים, דמבואר שם דהפרוכת ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים, א"כ האורך והרוחב סביב משני הצדדים הוא מאה ועשרים אמות, ובעירובין (דף ד') סובר ר' יהודה דאמת בנין באמת בת ששה ואמת כלים באמת בת חמשה

דף כ"ב ע"א

במשנה: מעשר דגן ומעשר בהמה ובכורות נוהגין בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית.

בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' כ"ה) כתב על השגת הראב"ד שהשיג על הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) דס"ל דתרו"מ בזמן הזה דרבנן, וכתב עליו "והוא עצמו נראה שכן כתב בתחילת הספר", וכתב מההרי"ט דכנראה כוונתו על מה שכתב הרמב"ם שם בתחילת הפרק התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית.

אך כתב דזה אינו סתירה למה דס"ל להרמב"ם בזמן הזה הוי דרבנן, דודאי נהגא מעשר כמה שנים משנכנסו לארץ עד שנבנה הבית, וזה הכוונה שלא בפני הבית, ועוד, דדבר זה הוא משנתינו כאן דמעשר דגן נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, עיי"ש.

★★

במשנה: המקדיש שקלים וביכורים הרי זה קודש, ר' שמעון אומר האומר ביכורים קודש אינן קודש.

כתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' קל"ט) דטעמא דר' שמעון דאינן קודש משום שלא התנדב כדרך המתנדבים, וכדאמרי' בפסחים (נ"ג ע"ב) לר' שמעון.

וכתב דלפי"ז י"ל מה דאיתא בגמרא פסחים שם דסד"א דר' יוסי סבר לה כר' שמעון ומסקינן דלא ס"ל כר' שמעון, דהכוונה דלמסקנא ס"ל כרבנן במשנתינו דהמקדיש שקלים ובכורים הרי זה קודש, והיינו משום דס"ל דבזמן הזה הוי מתנדב כדרך המתנדבים, דמפרשינן דכוונתו היא דיקריבה כשיכנה המקדש, ולפי"ז מצינו פלוגתא כשאדם מקדיש בזמן הזה אם נחשב מתנדב כדרך המתנדבין.

אך מביא דאי אפשר לפרש דגם הרמב"ם ס"ל כן, משום דבתוספות יום טוב מביא דהרמב"ם מפרש משנתינו דמיירי דהקדיש ביכורים לבדק הבית, וא"כ לא מצינו להרמב"ם פלוגתא אם בזמן הזה כשמקדישין נחשב מתנדב כדרך המתנדבים, עיי"ש.

★★

הרע"ב ובקרבן העדה מפרשים, דנחלקו במקדיש ביכורים בזמן הזה דלת"ק ה"ז קודש ולר"ש קודש שנאמר תביא בית ד' וגו' ובוה"ז דליכא בית ד' לא חל עלייהו קדושה כלל.

בתוס' מכות (י"ט ע"א ד"ה מה) כתבו דהא דאיתא התם ביכורים יוכיחו שנוהגים שלא בפני הבית, היינו כשהופרשו בזמן הבית ואח"כ נחרב הבית, דאם הופרשו אחר חורבן הבית אינם קדושים כלל וחולין הן כדתנן (ביכורים פ"ב מ"ג) דביכורים אינן אלא בפני הבית.

ותמה שם בערוך לנר דהרי כאן במתניתין נחלקו בזה ת"ק ור"ש, ות"ק ס"ל דמקדש ביכורים בזה"ז ה"ז קודש, וא"כ אף דאיפסיק להלכתא בגמ' כר"ש, נימא דבריותא דהתם דאמרביכורים יוכיחו אתיא כת"ק. וכתב דמוכח דתוס' פירשו כאן כהרמב"ם בפירוש המשניות דאיירי במקדיש ביכורים לבדק הבית (עיי' בתוס' יו"ט) אבל המקדיש ביכורים בזה"ז לכו"ע אינו קדוש.

★★

בגמ': מוספי ראש חודש מי קודם, סבר ר' ירמיה ל'מימר וכו'

ל'באורה הוא תימה גדולה, דהוא משנה במס' זבחים (פ"ט ע"א) מוספי שבת קודמין למוספי ראש חודש, א"כ אמאי סובר ר' ירמיה דשל ראש חודש קודם, ומפרשי הירושלמי כבר עמדו בהערה זו. ועוד קשה, דאם ר' ירמיה לא הבין הסברא כדי לפרסם ראש חודש בזמנו א"כ במה פליגי, הכי ר' ירמיה לא סבר הכלל של כל הש"ס שכל התדיר את חברו קודם את חברו.

בשבט הלוי (חלק י' קונטרס הקדשים סימן נ"ח) רוצה לומר, דלגבי פרסומי ניסא כתוב בשבת (דף כ"ג ע"ב) דמדחין קידוש הימים שהוא תדיר משום פרסומי ניסא, אעפ"י ששניהן דרבנן, ולפי השיטה שסוברין דין הוא דאורייתא מוכרח דאפילו תדיר דאורייתא נדחה משום פרסומי ניסא וכ"כ בבאור הגר"א באו"ח (סימן תרפ"ז סעיף ב'), ובענין פרסום קריאת ראש חודש נקרא סעודת מצוה, וזה גם ענין פרסום כמו דאיתא בסנהדרין (דף ע' ע"ב) דהוא סעודת מצוה ולא נעשה בו בן סורר ומורה, ועשו הסעודה בעשרה אנשים לפרסם קריאת ראש חודש.

גרים, י"ל דנפק"ל מלדורותיכם, הרי דלמדותיכם לא נפק"ל אלא בזה"ז אבל מעיקרא בעינן מומחין וה"ה לענין הרצאת דמים לא אמרינן מקרא זה לבזמן המקדש ואז מעכב.

אמנם ברשב"א לא משמע כן שכו' אקושיא זו דאיך מקבלים גרים בזה"ז דליכא מומחין הרי דבר משפט כתיב בי' וכתב וז"ל ואפשר דנפק"ל דלשלשה לחוד כתב רחמנא משפט ולא למומחין מדכתיב וכי יגור אתכם גר לדורותיכם לומר דבכל הדורות מקבלין גרים ואף בזמן דליכא מומחין, ומהאי קרא הוא דנפק"ל בפ' ארבעה מחוסרי כפרה דמקבלין גרים בזה"ז אף דליכא הרצאת דמים עכ"ל.

רואים מרשב"א שסובר דמדכתב רחמנא לדורותיכם, ולדורות הרי ליכא מומחין, ילפינן מזה גם לזמן בהמ"ק דלא בעי מומחין ורק לג' כתב רחמנא משפט וכ"כ תוס' קידושין ס"ב ד"ה גר בשם הר' נתנאל.

נמצא דנחלקו בזה הראשונים, דלהרמב"ם וסייעתו אין חילוק בין לישא בת ישראל בין לאכול בקדשים, רק החילוק בין בזהמ"ק דאפשר לו להביא קרבן אז הקרבן מעכב אף מלישא בת ישראל עד שיביא קרבנו ובזמן שאין בהמ"ק שא"א להביא קרבן נכנס לברית במילה וטבילה לבד ושוב הוי גר גמור אף לאכילת קדשים אלא שאין קדשים בזהמ"ז, מ"מ אין עליו איסור אכילת קדשים, ומה שיצטרך להביא קרבן כשיבנה בהמ"ק לאו להכשירו בקדשים, שכבר הוכשר, רק למצוה שהביאו אבותינו.

אבל התוס' והרשב"א סוברים דאין חילוק בין בזהמ"ק לזמה"ז, וכיון דלמדנו מקרא דלדורותיכם דאין הקרבן מעכב בזה"ז ה"ה בזהמ"ק, אלא כיון דבזה"ז ליכא קדשים אין לנו ראי' מקרא דלדורותיכם שיהי' ישראל גמור בלא קרבן אף לאכילת קדשים, וע"כ בין בזהמ"ק בין בזה"ז נכנסו לברית במילה וטבילה לכל מילי חוץ מאכילת קדשים עכת"ד האבנ"ז ע"ש שהאריך בזה (וע"ש גם שם בסימן שמ"ג).

★ ★

בגמ': ולא מעריכין בזמן הזה.

הטעם בזה כדי שלא יהיה תקלה בדבר הקדש.

והקשה הגאון הראגאטשובי זצ"ל דהרי גמרא ערוכה בחולין (קלט ע"ב) שבערכין, הכסף הוא חולין עד שיבוא

אבל יש חילוק גדול בין פרסום של קריאת ראש חודש לפרסום של נס חנוכה, דלגבי הפרסום דנס חנוכה אין מפרסמים את ימי החנוכה רק את הנס דחנוכה, כל מה שמכשירים את המצוה בפרסומי נעשה הנס יותר גדול, וכדאי לדחות את קידוש היום דאורייתא משום פרסום הנס, דכל חלק מהפרסום הרי הוא בכלל המצוה ממש. אבל פרסום דראש חודש דזהו ענין שידעו מתי קריאת ימי החודש הוא, לזה יש שיעור, דאם עושים היכר שידעו דזה הוא הזמן שקבעו ראש חודש די בזה, ולא צריכין משום הכי לדחות ענין דאורייתא כדי להודיע מתי הוא ראש חודש, דזה אינו גוף המצוה.

ועל זה פליג ר' ירמיה עם ר' ייתי, ר' ירמיה ידע דעשו מצד פרסום וסבר דהוא כמו פרסום דחנוכה דבא לדחות תדיר אפילו דאורייתא משו"ה ס"ל דיקדימו ראש חודש, וענהו ר' ייתי דכאן אינו משום פרסום לבד, רק פרסום להודיע, ואם יש הענין של הודעה אין צריכים יותר עכ"ד.

★ ★

בגמ': גר בזמן הזה צריך להביא קינו רביעית כסף וכו'.

ועיי' בפ"י ריבב"ן דכפ"ב דבריתות תניא רבי אומר, ככס כגר כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים כך הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים ע"ש.

באבנ"י נזר (יו"ד ח"ב סי' שד"מ) נסתפק מה הדין בזמן המקדש אם הי' נחשב גר במילה וטבילה לבד שיהי' מותר בבת ישראל, רק בקדשים הי' אסור עד שיביא קרבן, או דלמא דדוקא בזה"ז דא"א בקרבן גלי רחמנא קרא בלדורותיכם שמקבלין גרים בזה"ז אף דליכא קרבן ואין למדין זמן בהמ"ק מבה"ז דאין למדין אפשר משאי אפשר.

ומביא ראי' מהרמב"ם שכתב בה' איסורי ביאה דין קרבן, ואי נימא דאפי' בזמן המקדש מותר בבת ישראל בלא קרבן, מה שייכות להלכות אלו דין קרבן, אלא ע"כ דבזמן המקדש היו צריכים קרבן והרמב"ם הרי נקט גם דינים שנהגו רק בזמן המקדש.

ומביא ראי' גם מהרמב"ן שסובר כן שהקשה למה דאמרינן דבעינן מומחין, בזה"ז דליכא מומחין אין מקבלין

אף אם יבנה בשאר חדשים ג"כ א"א להביאנה מפני שתהיי
 ישנה מפני שנדר כבר לפני שנים אחדות, ואי נימא דשל שנה
 זו שיבנה ביהמ"ק אם יבנה בשאר חדשים יתקדשו, אבל אם
 יבנה בחודש ניסן א"א להיות קודש כל עיקר כי בניסן יביאו
 כולם שקלים חדשים והוא גם הוא צריך יהי להביא שקל
 חדש, א"כ קשה, דשל אדר שנה ההיא יתקדשו דבאחד באדר
 משמיעין על השקלים, וא"כ אף אם יבנה הבית בראשון צריך
 להיות קודש השקלים שנדרו בכל חודש אדר וא"כ יהיו קודש
 מכל אדר מכל השנים דלא ידעינן באיזו ניסן יבנה ביהמ"ק.
ועוד קשה, אף אי נימא דלא יבנה בניסן, הלוא יצטרכו כסף
 לקרבנות וממילא יתנדבו הכל שקלים חדשים, ואי נימא
 דפירוש חדשה שלא נתרמה עוד מהם, הלוא אז כל השקלים
 צריכים להיות קודש בזמן הזה כי מכולם לא נתרמה עוד
 תרומת הלשכה, ע"כ צריך אתה לפרש חדשה דהיינו של שנה
 זו, א"כ לגבי שאר שנים שלא יבנה ביהמ"ק עדיין הם כולם
 מן ישנה, רק הנפקותא היא לגבי השנה שיבנה בה ביהמ"ק,
 א"כ אף אם יבנה הבית בניסן של אדר יתקדשו כיון דיבנה
 ביהמ"ק בניסן ה"ל של אדר מתרומה חדשה, וא"כ בכל אדר
 צריך להיות קודש השקלים שמא יבנה הבית בראשונה.
לכך נ"ל לפרש לא כמו שפירשו הם כבראשונה בניסן, וקאי
 על המשכן שנבנה בניסן, רק כבראשונה צריך לפרש
 היינו תשרי, וקאי על ביהמ"ק ראשון שנתחנך בתשרי, והשתא
 נחא בעזהש"י דהיינו אם יבנה בניסן לא חיישינן כלל מפני
 התקלה, כי שקלים שקידשו באדר זה של שנת בנין ביהמ"ק
 יהיו מעטים וכל אדם יזהר בו להביאו בזמנו ולא חיישינן
 לתקלה ע"כ יכול להיות קודש, אבל חיישינן שמא יבנה
 הבית בתשרי והשקלים שנתרמו בתשרי דאשתקד עד ניסן
 קודם בנין ביהמ"ק ה"ל פסולים מפני שהם מתרומה ישנה,
 והשקלים שהתנדבו מניסן עד תשרי דבנין ביהמ"ק יתקדשו
 מפני שהן מתרומה חדשה, ע"כ אפשר לבוא לידי תקלה,
 ע"כ בטלה רבי יוחנן בן זכאי ואמר לא קדשי כנלפענ"ד
 עכ"ד.

לידי גזבר. א"כ מדוע אין מעריכין בזה"ז, הא ליכא חשש
 תקלה, כי עדיין לא בא לידי גזבר.

ותירצו האחרונים שבזמן הזה שאין בית המקדש, כל אחד
 מיקרי גזבר, ושוב יבוא לידי תקלה ודו"ק.

דף כ"ב ע"ב

בגמ': לכך אין מקדישין לכתחילה לפי שמצוה להקריב
 מתרומה חדשה והיאך הו"ל ישנה.

החקרי לב (או"ח סי' קל"א) האריך לדון אם אדם יכול
 להפריש כמה שקלים לצאת בהם חובת מחצית השקל
 בכמה שנים הבאות או דבעינן שישקול מחצית השקל מידי
 שנה בשנה. והעיר שם מדברי הירושלמי כאן דאין נותנין
 מחצית השקל בזמן הזה לפי שמצוה להקריב מתרומה חדשה,
 ואי נימא דיכול להפריש מעכשיו לשנים הבאות, א"כ ה"נ הוי
 לן למימר דהקדיש לאותה שנה שיבנה ביהמ"ק דשפיר חשיב
 תרומה חדשה.

ותירין דאה"נ דיכול להקדיש עכשיו לכשיבנה ביהמ"ק, אך
 המקדיש בסתם אין לנו לדון בהקדשו רק לניסן הבא
 ראשון לאחר הקדשו. (וע"ע לעיל דף ו' ע"א ד"ה המכנס
 מעות מה שהבאנו בשמו).

★★

בגמ': ויניחוהו עד שיבנה בית המקדש - שמא יבנה הבית
 כבראשונה וכו'.

ופירשו בקרבן העדה וכן בתקלין חדתינ שמא יבנה הבית
 כבראשונה בניסן ותתרם התרומה אז ומה שנדר כבר
 ה"ל ישנה ע"כ.

וכתב בספר חדושי רא"מ להגר"ר אליהו מרדכי הכהן מזא"ה
 ז"ל: אבל קשה מאד לפי פירושם שפירשו כבראשונה
 היינו ניסן ואז יתרמו התרומה חדשה שנתרמת בניסן, והלא